

SIVAS CUMHURİYET ÜNİVERSİTESİ

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Temel İslam Bilimleri Ana Bilim Dalı

**DÜRERÜ'L-HÜKKÂM ŞERHU MECELLETİ'L-AHKÂM'IN
REHİN KİTABININ (701-728. MADDELER) METNİNİN VE
KAYNAKLARININ TESPİTİ**

Yüksek Lisans Tezi

Soner DOĞAN

**Sivas
Ekim 2019**

SİVAS CUMHURİYET ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Temel İslam Bilimleri Ana Bilim Dalı

**DÜRERÜ'L-HÜKKÂM ŞERHU MECELLETİ'L-AHKÂM'IN
REHİN KİTABININ (701-728. MADDELER) METNİNİN VE
KAYNAKLARININ TESPİTİ**

Yüksek Lisans Tezi

Soner DOĞAN

Tez Danışmanı:

Doç. Dr. Halis DEMİR

Sivas
Ekim 2019

KABUL VE ONAY

Üniversite: : Sivas Cumhuriyet Üniversitesi
Enstitü : Sosyal Bilimler Enstitüsü
Ana Bilim Dalı : Temel İslam Bilimleri
Tezin Başlığı : Dürerü'l-Hükkâm Şerhu Mecelleti'l-Ahkâm'ın Rehin Kitabının (701-728. maddeler) Metninin ve Kaynaklarının Tespiti
Savunma Tarihi : 10.09.2019
Danışmanı : Doç. Dr. Halis DEMİR

Unvanı - Adı Soyadı

İmza

Jüri Başkanı : Prof. Dr. Sabri ERTURHAN

Üye : Doç. Dr. Menderes GÜRKAN

Üye : Doç. Dr. Halis DEMİR

Oy Birliği

Oy Çokluğu

Soner DOĞAN tarafından hazırlanan Dürerü'l-Hükkâm Şerhu Mecelleti'l-Ahkâm'ın Rehin Kitabının (701-728. maddeler) Metninin ve Kaynaklarının Tespiti başlıklı tez, kabul edilmiştir./..../.....

Prof. Dr. Ahmet ŞENGÖNÜL
Enstitü Müdürü

ETİK İLKELERE UYGUNLUK BEYANI

Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü bünyesinde hazırladığım bu Yüksek Lisans tezinin bizzat tarafımdan ve kendi sözcüklerimle yazılmış orijinal bir çalışma olduğunu ve bu tezde;

- 1- Çeşitli yazarların çalışmalarından faydalandığımda bu çalışmaların ilgili bölümlerini doğru ve net biçimde göstererek yazarlara açık biçimde atıfta bulunduğumu;
- 2- Yazdığım metinlerin tamamı ya da sadece bir kısmı, daha önce herhangi bir yerde yayımlanmışsa bunu da açıkça ifade ederek gösterdiğimi;
- 3- Başkalarına ait alıntılanan tüm verileri (tablo, grafik, şekil vb. de dahil olmak üzere) atıflarla belirttiğimi;
- 4- Başka yazarların kendi kelimeleriyle alıntuladığım metinlerini, tırnak içerisinde veya farklı dizerek verdiğim yine başka yazarlara ait olup fakat kendi sözcüklerimle ifade ettiğim hususları da istisnasız olarak kaynak göstererek belirttiğimi,

beyan ve bu etik ilkeleri ihlal etmiş olmam halinde bütün sonuçlarına katlanacağımı kabul ederim.

08/10/2019

Soner DOĞAN

ÖNSÖZ

Tarih boyunca insanlar bir arada yaşamak ve düzeni sağlamak için kurallara ihtiyaç duymuşlardır. Bu kurallar insanlar arasında güven ve istikrarı sağlamıştır.

Osmanlı Devleti'nin Tanzimat ile başlayan ıslahatlar sürecinde, medeni hukuk alanında bir kanuna ihtiyaç duyulmuştur. *Mecelle* o dönem hukukçuları tarafından oluşturulan bir heyetin çalışmaları sonucunda ortaya çıkmıştır. Zaman içerisinde *Mecelle* üzerine birçok şerh, tez, makale ve kitap kaleme alınmıştır. *Mecelle*'ye yapılan şerhler arasında, Ali Haydar Efendi'nin (ö. 1835/1935) *Dürerü'l-Hükkâm Şerhu Mecelleti'l-Ahkâm* adlı eseri kapsamlı ve sistematik olanıdır.

Yaptığımız bu çalışma, *Mecelle* şerhi olan *Dürerü'l-Hükkâm Şerhu Mecelleti'l-Ahkâm* adlı eserde yer alan Rehin kitabının (701-728. maddeler) metninin ve kaynaklarının tespitini kapsamaktadır. Ayrıca rehin konusunda çalışma yapacak araştırmacılar için kaynaklara ulaşma noktasında yardımcı olabilmek hedeflenmiştir.

İki bölümden oluşan tezin birinci bölümünde Ali Haydar Efendi'nin (ö. 1835/1935) hayatı, hukuk alanındaki faaliyetleri ve eserleri hakkında bilgi verilmiştir. İkinci bölümde *Dürerü'l Hükkâm*'ın 701-728. maddelerinin Osmanlıca metni Latin alfabesine aktarılmıştır. Ali Haydar Efendi'nin rehin kitabının şerhinde yararlandığı eserlerin tamamı tek tek tanıtılmıştır.

2016 yılında başladığımız tezimizi hazırlarken 2017 yılında Ali Haydar Efendi'nin *Dürerü'l-Hükkâm* adlı eseri Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından günümüz Türkçesine aktarılmıştır. Bu eserden tezimizde yer yer faydalandığımız kısımlar olmuştur.

Bu tezin hazırlanması sürecinde fikirleriyle desteğini esirgemeyen hocam Doç. Dr. Halis DEMİR'e, anne-babama, kız kardeşime ve arkadaşlarıma teşekkürü bir borç bilirim.

Soner DOĞAN

10.09.2019

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER	i
KISALTMALAR	v
ÖZET	vii
ABSTRACT	ix
GİRİŞ	1
Çalışmanın Konusu	1
Çalışmanın Amacı	1
Çalışmanın Önemi.....	1
Çalışmanın Yöntemi	2
BİRİNCİ BÖLÜM	5
1. ALİ HAYDAR EFENDİ’NİN HAYATI, İLMİ ŞAHSİYETİ VE ESERLERİ	5
1.1. Ali Haydar Efendi’nin Hayatı ve İlmî Şahsiyeti	5
1.2. Ali Haydar Efendi’nin Eserleri.....	8
1.2.1. Kitaplar	8
1.2.2. Makaleler	13
1.3. Rehin Kitabının Tanıtımı Ve Kaynaklarının İncelenmesi.....	15
1.3.1. Rehin Kitabı’nda Müellifin İzlediği Yöntem	16
1.3.2. Müellifin Rehin Kitabı’nda Atıf Yaptığı Kaynaklar	22
1.3.2.1. Hizânetü’l-Ekmele	22
1.3.2.2. Hülâsatü’l-Fetâvâ	22
1.3.2.3. Fetâva’l-Hâniyye.....	23
1.3.2.4. el-Hidâye	24
1.3.2.5. Zahîretü’l-Fetâvâ.....	25
1.3.2.6. Münyetü’l-Müftî	25
1.3.2.7. Tebyînü’l-Hakâik	25
1.3.2.8. el-Kifâye.....	26
1.3.2.9. el-Yenâbi‘ fî ma‘rifeti’l-usûl ve’t-tefârî‘	27
1.3.2.10. el-‘Înâye	27
1.3.2.11. Şerhu’l-Mecma‘ li İbn-i Melek	28
1.3.2.12. Câmiu’l-Fusûleyn.....	28

1.3.2.13. Fetâva'l-Bezzâziyye	29
1.3.2.14. el-Binâye fî Şerhi'l-Hidâye	30
1.3.2.15. Fethü'l-Kadîr	30
1.3.2.16. Lisânü'l-Hükkâm	31
1.3.2.17. Dürerü'l-Hükkâm fî Şerhi Ğurerü'l-Ahkâm	32
1.3.2.18. Şerhu Kenzü'd-Dekâik	33
1.3.2.19. Bahru'r-Râik.....	33
1.3.2.20. Fetâvâ-yı İbn-i Nüceym	34
1.3.2.21. Fetâvâ-yı Ebussuud Efendi.....	35
1.3.2.22. Âdâbü'l-Evsiyâ.....	36
1.3.2.23. Tenvîrü'l-Ebsâr	37
1.3.2.24. Gunyetu zevi'l-erhâm fî buğyeti Düreri'l-hükkâm	38
1.3.2.25. Mecma'u'l-Enhûr	39
1.3.2.26. Vâkı'atü'l-Müftîn	39
1.3.2.27. Dürrü'l-Müntekâ	40
1.3.2.28. Dürrü'l-Muhtâr.....	41
1.3.2.29. el-Keşf bi-rumûzi'l-Gureri'l-ahkâm ve tenvîr-i Düreri'l-hükkâm ..	42
1.3.2.30. Gamzü 'Uyûni'l-besâir 'alâ mehâsini'l-Eşbâh ve'n-nezâir	42
1.3.2.31. Fetâva'l-Ankaravî.....	43
1.3.2.32. Fetâvâ-yı Ali Efendi	44
1.3.2.33. Fetâvâ-yı Feyziyye	45
1.3.2.34. Fetâva'l-Hindiyye.....	46
1.3.2.35. Tekmiletü'l-Bahru'r-Râik	47
1.3.2.36. Behcetü'l-Fetâvâ	47
1.3.2.37. Muğni'l-müsteftâ 'an Su'âli'l-Müftâ.....	48
1.3.2.38. Fethullâhi'l-Mü'în alâ Şerhi Molla Miskîn.....	48
1.3.2.39. Hâşiye ale'd-Dürri'l-Muhtâr	49
1.3.2.40. Reddü'l-Muhtâr ale'd-Dürri'l-Muhtâr	49
1.3.2.41. el-Ukûdü'd-Dürriyye fî Tenkîhi'l-Fetâva'l-Hâmidîyye.....	51
1.3.2.42. Hâşiye 'alâ Şerhi İbn Kâsım el-Ğazzî 'alâ metni Ebî Şücâ'	51
1.3.2.43. Tekmile-i Redd-i Muhtar	52
1.3.2.44. Fetvâhâne-i Âlî.....	53

İKİNCİ BÖLÜM.....	53
REHİN KİTABININ LATİNİZE EDİLMESİ VE KAYNAKLARININ	
TESBİTİ.....	53
KİTAB-I HÂMİS	54
MUKADDİME.....	57
701. MADDE.....	57
702. MADDE.....	74
703. MADDE.....	74
704. MADDE.....	74
705. MADDE.....	74
BÂB-I EVVEL	76
FASL-I EVVEL	80
706. MADDE.....	81
707. MADDE.....	90
FASL-I SÂNÎ	93
708. MADDE.....	94
709. MADDE.....	103
710. MADDE.....	106
FASL-I SÂLİS	122
711. MADDE.....	123
712. MADDE.....	124
713. MADDE.....	126
714. MADDE.....	130
715. MADDE.....	133
BÂB-I SÂNÎ.....	136
716. MADDE.....	138
717. MADDE.....	140
718. MADDE.....	141
719. MADDE.....	143
720. MADDE.....	145
721. MADDE.....	147
BÂB-I SÂLİS	149

FASL-I EVVEL.....	149
722. MADDE.....	149
723. MADDE.....	154
724. MADDE.....	155
725. MADDE.....	157
FASL-I SÂNÎ	161
726. MADDE.....	161
727.MADDE.....	163
728. MADDE.....	164
SONUÇ	171
KAYNAKÇA	173
ÖZ GEÇMİŞ.....	183

KISALTMALAR

b.y.	: Basım yeri yok
Bk.	: Bakınız
c.	: Cilt
çev.	: Çeviren
DİA	: Diyanet İslam Ansiklopedisi
DİB	: Diyanet İşleri Başkanlığı
Ed.	: Editör
Haz.	: Hazırlayan
Hz.	: Hazreti
Ktp.	: Kütüphanesi
MEB	: Milli Eğitim Bakanlığı
nr.	: Neşir numarası
nşr.	: Neşreden
ö.	: Ölümü
ss.	: Sayfa Sayısı
Vr.	: Varak
Yay.	: Yayınları

ÖZET

Bu tez, Ali Haydar Efendi'nin (ö. 1835/1935) *Dürerü'l-Hükkâm Şerhu Mecelleti'l-Ahkâm* adlı eseri esas alınarak yapılan bir çalışmadır. *Dürerü'l-Hükkâm* Osmanlı medeni hukuku sayılan *Mecelle*'nin en önemli şerhlerindedir. Çalışma iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde Ali Haydar Efendi'nin hayatı, ilmi şahsiyeti ve eserleri hakkında bilgi verilmiştir. Müellifin eseri kaleme alırken takip ettiği usûl üzerinde durulmuştur. Rehin kitabında (701-728. maddeler) geçen kaynaklar müellifleriyle birlikte tanıtılmıştır. Ayrıca *Dürerü'l-Hükkâm* ve bu eserin özellikle rehin kitabı ile ilgili genel bilgilere yer verilmiştir. Çalışmanın ikinci bölümünde ise *Dürerü'l-Hükkâm*'ın rehin kitabı latinize edilmiştir. Ayrıca bu şerhte yararlanılan eserler ve bazı yerlerde müellifine atıf yapılan kitaplar tarafımızdan tespit edilmiştir. Latinize çalışması sırasında metnin aslına sadık kalınmaya çalışılmıştır.

Anahtar kelimeler: Ali Haydar Efendi, *Dürerü'l-Hükkâm*, Rehin, *Mecelle*.

ABSTRACT

This thesis is based on the work of Ali Haydar Efendi's (ö. 1835/1935) *Dürerü'l-Hükkâm Şerhu Mecelleti'l-Ahkâm*. This study is one of the most important explanations of Mecelle which is accepted Ottoman Civil Law. The study consists of two parts. In the first part, information is given about Ali Haydar Efendi's life, his scientific study of knowledge and his works. Also in this part, it is focused on the author's procedures that follow by process of his writings. In the "Rehin" book (701-728.) mentioned sources are informed with his authors. Also, general information was given about Dürerül Hükkam book that especially in its "Rehin" book part. In the second part of this study, Dürerül Hükkam's Rehin book was latinized. Also in this part, it was only detected by us that his sources benefiting from it when the author wrote this description and the works that refer to the name. During the latinization process, it has tried to stay faithful to the original text.

Keywords: Ali Haydar Efendi, *Dürerü'l-Hükkâm*, Pledge, *Mecelle*.

GİRİŞ

Son dönem Osmanlı hukukçusu Ali Haydar Efendi'nin en önemli eserlerinden biri de *Dürerü'l-Hükkâm Şerhu Mecelleti'l-Ahkâm*'dır. Eser, 19. yüzyılda kaleme almıştır. Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde kanunlaştırma çalışmalarının en önemlisi olan *Mecelle*'nin şerhidir.

Çalışmanın Konusu

Yaptığımız çalışma, *Dürerü'l-Hükkâm Şerhu Mecelleti'l-Ahkâm* adlı eserin ikinci cildinde yer alan rehin kitabının (701-728. maddeleri) metninin ve kaynaklarının tespitini kapsamaktadır. Tezin birinci bölümünde Ali Haydar Efendi'nin hayatı, hukuk alanındaki faaliyetleri ve eserleri hakkında bilgi verilmiştir. İkinci bölümde ise rehin kitabının (701-728. maddeler) metni ve kaynakları tespit edilmiştir. Bu tez ile tarihimizdeki hukuk çalışmalarını anlamak ve bu çalışmaların arkasındaki fikrî altyapıyı görmek amaçlanmıştır. Ayrıca rehin konusunda çalışma yapacak olan araştırmacılar için kaynaklara ulaşma noktasında yardımcı olabilmek hedeflenmiştir.

Müellifin şerhi kaleme alırken takip ettiği metoda dair bazı tespitlere çalışmada yer verilmiştir. Çalışma boyunca "Müellif" ifadesini kullandığımızda Ali Haydar Efendi kastedilmiştir.

Çalışmanın Amacı

Dürerü'l-Hükkâm Şerhu Mecelleti'l-Ahkâm adlı eserin rehin bölümünü ilim dünyasına yakından tanıtmak ve araştırmacıların bu eserden istifadelerini kolaylaştırmayı hedeflemekteyiz.

Çalışmanın Önemi

Ali Haydar Efendi İslam Hukuk Tarihi açısından önemli bir dönüm noktası sayılan *Mecelle* şerhini kaleme almıştır. Bu şerhi ile müellif bize *Mecelle*'nin faydalandığı eserleri ve İslam Hukuku içerisindeki konumunu göstermiştir. *Dürerü'l-Hükkâm Şerhu Mecelleti'l-Ahkâm* adlı eser *Mecelle*'nin en meşhur ve kapsamlı şerhidir. Bu eserin anlaşılması ve yönteminin belirlenmesi önem arz etmektedir.

Çalışmanın Yöntemi

Müellif konuyu delillendirmek için kullandığı ayetlerin *Kur'an-ı Kerim*'deki sûre ve ayet numaralarını vermemiş hadisleri de tahrir etmemiştir. Ayetlerin yerlerini tespit edip dipnotta meallerini verdik. Hadislerin de kaynaklarını tespit ederek tercüme ettik.

Ali Haydar Efendi şerhinde, *Mecelle* metnini parantez içerisinde göstermiştir. Biz de bu çalışmada Ali Haydar Efendi'nin metninden ayırt etmek amacıyla *Mecelle* metnini köşeli parantez içerisinde bold/kalın olarak göstermeyi tercih ettik. Müellif, şerh boyunca yararlandığı eserleri paragraf sonlarında parantez içinde belirtmiştir. Biz de aynı usulle paragraf sonlarında parantez içerisinde eser ve müellif isimlerini italik olarak verdik. Atıf yapılan eserlerin müellifleri kronolojik sıraya göre dizilmiş ve bu eserlerin isimleri dipnotta verilmiştir. Örneğin metinde "*Redd-i Muhtâr*" şeklinde yazılan eser adı, dipnotta "*Reddü'l-Muhtâr*" olarak ifade edilmiştir.

Müellif, bazı eserlerden alıntı yapmış bunların orijinal metnini de dipnotta vermiştir. Biz de bu metinleri dipnotta göstererek köşeli parantez içerisinde tercüme ettik. Bu şekilde metnin daha iyi anlaşılabilceğini düşündük.

Ali Haydar Efendi'nin vermiş olduğu dipnotları ayırt etmek amacıyla yıldız (*) dipnot şeklinde verdik. Dipnotlarda geçen Arapça ibareleri verip tercümelerini köşeli parantez içinde yazmayı tercih ettik. Ayrıca çalışmada anlaşılmayan kavramların tanımlarını dipnotta verdik.

Şerhte Ali Haydar Efendi, bir konuyu anlatırken anlattığı konuyu desteklemek için paragraf sonlarında şerhin çeşitli maddelerine işaret etmiştir. Biz de okuyucuya kolaylık olması için işaret edilen maddeleri *Mecelle*'den alıntı yaparak köşeli parantez içerisinde dipnotta verdik.

Rehin bölümünü latinize ederken eserin aslını korumaya gayret ettik. Akıcılığı bozmamak için Türkçe dışındaki karakterleri mümkün mertebe kullanmamaya gayret ettik. Bu nedenle TDV İslam Ansiklopedisi'nin kullanmış olduğu karakterleri kullanmayı tercih ettik. Böylece hemze (ء) için kesme işareti (´),

ayın () için de ters kesme işareti (‘) kullanarak *DÍA*’nın yazım kurallarına uymaya çalıştık. (te’lif, i’tiyâd gibi.)

Müellifin mezhep görüşlerine ne ölçüde başvurduğu ve şerhi kaleme alırken hangi metodu takip ettiği hakkında bilgi vermeye çalıştık.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. ALİ HAYDAR EFENDİ’NİN HAYATI, İLMİ ŞAHSİYETİ VE ESERLERİ

1.1. Ali Haydar Efendi’nin Hayatı ve İlmî Şahsiyeti

Ali Haydar Efendi, 24 Nisan 1853’te (15 Recep 1269) Batum’da doğmuştur. Annesi, Hatice Zehra Hanım’dır. Babası Dardağanzâde Mehmed Emin Efendi’dir. Babası İstanbul’da müderrislik yapmış ve Kanûn-ı Esâsî’yi hazırlayan ekip içinde yer almıştır. Mekke kadılığı ve İzmir nâibliği¹ ile Anadolu kazaskerliği görevinde bulunmuştur.²

Ali Haydar Efendi, ilk eğitimini Batum’da almış sonra İstanbul’da Hünkâr imamı³ Hafız Râşid Efendi’nin derslerine devam edip ondan icâzet almıştır. Mekteb-i Nüvvâb’da⁴ da fıkıh ve ferâiz tahsil ederek üçüncü sınıf şهادetnâmesi almıştır. Memuriyet hayatına Rumeli kazaskerliğine bağlı Premedi kazası kadılığına atanarak başlamıştır. Sonra müderrislik diploması ve hareket-i hariç rütbesi almıştır.⁵ Maarif-i Umumiye Nezâreti⁶ azası olmuş ve Osmanlının ilk öğretmen okulu olan

¹ Nâib (ç. Nüvvâb): Şer’iyye mahkemelerinde yetkili kadı tarafından nasb olunan kadı vekili. Bk. Mehmet Erdoğan, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, (İstanbul: Ensar Yay., 2016), 445.

² Hasan Basri Erk, *Meşhur Türk Hukukçuları*, (İstanbul: yy, 1958), 371; Ali Çankaya, *Yeni Mülkiye Tarihi ve Mülkiyeliler*, (Ankara: Mars Matbaası, 1968-1969), 2: 936; Yılmaz Öztuna, *Hüseyin Saadeddin Arel*, (Ankara: Kültür Bakanlığ, 1986), 27; Mehmet Âkif Aydın “Ali Haydar Efendi, Küçük”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 1989),2: 397; İsmail Narin, *Ali Haydar Efendi’nin Hayatı, İlmî Şahsiyeti ve Eserleri* (Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi, 2001), 51-80; Hayriye Kaliç Taşkan, *Dürerü’l-Hükkâm Şerhi Mecelleti’l-Ahkâm 1-63. Maddeleri: Metin ve İnceleme*, (Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi, 2006), 20; Ali Aslan Topcuoğlu “Mecelle Şârihi Ali Haydar Efendi’nin Hayatı ve Hukukçuluğu”, *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 28, (2010): 331.

³ Osmanlı sarayında görev yapan padişah imamlarına verilen ad. Bk. Cahit Baltacı, “Hünkâr İmamı”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1989),18: 487-488.

⁴ Tanzimat döneminde yeniden düzenlenen ilmiye teşkilatı bünyesinde kadılık yerine oluşturulan ve nâib denilen şerî hâkimlerin yetiştirilmesi amacıyla kurulan mektep. Bk. İlhami Yurdakul, “Mekteb-i Nüvvâb”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2016), EK-2: 242-243.

⁵ İbrahim Alaattin Gövsa, *Türk Meşhurları Ansiklopedisi*, (İstanbul: Yedigün Neşriyat, 1946), 301; Ebü’l Ula Mardin, *Medeni Hukuk Cephesinden Ahmet Cevdet Paşa*, (Ankara: TDV Yayınları, 1996), 9: 165; Erk, *Meşhur Türk Hukukçuları*, 303.

⁶ Osmanlı Devleti’nde 1857’de kurulan ve Cumhuriyet döneminde Maarif Vekâleti adını alan teşkilat. Bk. Ali Akyıldız, “Maârif-i Umûmiyye Nezâreti”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2003), 27: 273-274.

Darülmualimîn'in⁷ müdürlüğüne getirilmiştir.⁸ 1877'de Medresetü'l-Kudât'a⁹ girmiş, bu okulu bitirerek kadı olmuştur.¹⁰ 20 Rebûlâhir 1297 (1880) yılında Burdur kadısı olmuştur. Sonra aynı göreve Uşak ve Denizli'de devam etmiştir.¹¹ 1884'te İstanbul İsti'naf Mahkemesi¹² üyeliğine getirilmiştir. Hukuk Mektebi'nde *Mecelle* ve *Usûl-i Muhâkemât-ı Hukûkiyye*¹³ derslerini okutmaya başlamıştır. 1894'te İstanbul Bidayet Mahkemesi¹⁴ İkinci Hukuk Dairesi Başkanlığına bir yıl sonra da Bidayet Mahkemesi Başkanlığına tayin edilmiştir. Ali Haydar Efendi, 1898 yılından itibaren Mülkiye mektebi müderrisi olarak *Mecelle* ve *Arazi Hukuku* dersi okutmuştur. 30 Kasım 1908'de istifa ederek bu görevden ayrılmıştır. Ehliyetinden dolayı 1899 yılında İstinaf Mahkemesi İkinci Hukuk Dairesi başkanı olmuştur.¹⁵

1900'de Temyîz Mahkemesi¹⁶ üyeliği, aynı mahkemenin hukuk dairesi üyeliği, sonra başkanlığı görevinde bulunmuş ve 1907 yılında Anadolu Kazaskeri¹⁷ ünvanı almıştır. 14 Eylül 1909 yılında Temyîz Mahkemesi başkanı olmuştur. 1914 yılında Mustafa Hayri Efendi'nin şeyhülislâmlığı zamanında fetva eminliği¹⁸

⁷ Osmanlı Devleti'nde 1848-1924 yılları arasında faaliyet gösteren erkek öğretmen okullarına verilen ad. Bk. Cemil Öztürk, "Darülmualimîn", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1993), 8: 551-552.

⁸ M. Sadi Çöğenli, *Hoca Emin Efendizâde Ali Haydar Efendi Küçük Bibliyografyası*, (Erzurum: Fen Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1990), 5-6; Sadık Albayrak, *Son Devir Osmanlı Ulemâsı*, (İstanbul: İBB Kültür İşleri Daire Başkanlığı Yay., 1996), 318.

⁹ Medresetü'l-Kudât: Kadı yetiştirmek üzere daha önce açılmış bulunan Mekteb-i Nüvvâb'ın yeniden değiştirilmesi ile oluşturulan mektep (1329/1911). Bk. Erdoğan, *Fıkıh Terimleri Sözlüğü*, 405.

¹⁰ Çöğenli, *Hoca Emin Efendizâde Ali Haydar Efendi*, 5.

¹¹ H. Mehmet Günay "Son Devir Osmanlı Hukukçusu Ali Haydar Efendi (1853-1935): Hayatı, İlmi Faaliyetleri ve Eserleri", *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*, 6, (2005): 179-188; Sümeyye Akcan Köse, *Ali Haydar Efendi'nin Dürerü'l Hükkâm Adlı Eserinin Kaynaklarının Tespit Ve Tahkiki (356-403. maddeleri)*" (Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, 2010), 4-8.

¹² İlk derece mahkemeleri ile en üst derece (temyiz) mahkemeleri arasında bulunan ve ilk derece mahkeme kararlarını bir vakta mahkemesi olarak inceleyen ve kararları en üst mahkeme (Yargıtay) tarafından kontrol edilen mahkemelerdir. 8 Nisan 1340 tarihinde bu mahkemeler kaldırılmıştır. Bk. Erdoğan, *Fıkıh Terimleri Sözlüğü*, 268

¹³ 1297/1880 tarihinde Fransız kanunlarından alınarak kabul edilen usûl kanunu. Bk. Erdoğan, *Fıkıh Terimleri Sözlüğü*, 588.

¹⁴ İlk derece mahkemesi. İstinaf mahkemesinin karşıtı olarak kullanılır. Bk. Erdoğan, *Fıkıh Terimleri Sözlüğü*, 59.

¹⁵ Topçuoğlu, "Ali Haydar Efendi'nin Hayatı ve Hukukçuluğu", 333; İsmail Narin "Son Devir Osmanlı Âlimlerinden Ali Haydar Efendi'nin Hayatı, Hukukçuluğu ve Eserleri" *İlâhiyât Tetkikleri Dergisi*, (2016)2/46: 51-80.

¹⁶ Yargıtay. Bk. Erdoğan, *Fıkıh Terimleri Sözlüğü*, 566.

¹⁷ Ordu kadısı. Kadı'l-kudât. Şeyhülislâmdan sonra gelen en büyük kazâ (kadılık) derecesi.1481'den itibaren tek olan kazaskerlik Rumeli ve Anadolu kazaskerliği diye ikiye ayrılmıştır. Bk. Erdoğan, *Fıkıh Terimleri Sözlüğü*, 299.

¹⁸ Şeyhülislâmlıkta fetva işlerine bakmakla, şerî mahkemelerce verilmiş ilâmları tetkik etmekle görevli ilim ve liyakat sahibi kimse. Bk. Erdoğan, *Fıkıh Terimleri Sözlüğü*, 143.

görevine getirilmiştir.¹⁹ 15 Mart 1916'da emekliye ayrılmıştır. İkinci Tevfik Paşa hükûmeti döneminde 11 Kasım 1918-21 Ocak 1919 yılları arası kabinede iki ay Adliye nazırı (Adalet Bakanı) olarak görev yapmıştır.²⁰

Osmanlı hukukçusu Usûl-i Fıkıh müellifi Ali Haydar Efendi'den (Büyük) yaşça küçük olduğu için Küçük Ali Haydar Efendi diye de anılmaktadır. Soyadı kanunundan sonra Arsebük soyadını kullanmıştır. Hukuk alanında yazdığı eserler ve kanun şerhleriyle tanınmaktadır. Kaleme aldığı kanun taslakları Osmanlı son dönemiyle ilgili yapılan hukuk tarihi araştırmalarının kaynakları arasındadır.²¹ Ali Haydar Efendi, Osmanlıdaki hukukî problemlerin temelinde şer'î hukuktan kopmanın bulunduğunu savunmaktadır. İslâm'a bağlılık ona göre Osmanlı'nın yükselme dönemindeki başarısında en önemli etken olmuştur. Ali Haydar Efendi bu düşüncesini şu sözleriyle özetlemektedir. *"Bu devlet-i İslâmiyye, zaman-ı teessüsünden itibaren dört asır kadar müddet şeriat-ı mutahharaya tamamiyle mutâvaat ve inkiyâda devam etmiş ve umûr-i mühimmesini ve hatta harb ve sulhu dahi ulemây-ı ittikâ-ı ittisamın ahkâm-ı fıkhiyye dairesinde vâki olan irşâdât-ı âlimâneleri ile hareket eylemekte bulunmuş ve hükûmât-ı mütecâvireyi titretmiş ve Viyana şehrini bile tehdit eylemiş idi."*²²

Osmanlı Devleti'nin 1. Dünya Savaşı'na girmesinden sonra 14 Kasım 1914'te ilân edilen cihâd-ı ekber fetvasını,²³ fetva emîni sıfatıyla Fatih Cami'nde okuyan Ali Haydar Efendi, 23 Kasım 1914 tarihli cihad beyânnamesini imzalayan yirmi dokuz kişi arasında da bulunmaktadır.²⁴ Türkçe, Arapça ve Farsça bilen Ali Haydar Efendi,

¹⁹ Günay, Son Devir Osmanlı Hukukçusu Ali Haydar Efendi, 179-188; Osman Ergin, *Türkiye Maarif Tarihi*, (İstanbul: Eser Kültür Yay., 1977) 1: 257-258.

²⁰ Çöğenli, *Hoca Emin Efendizâde Ali Haydar Efendi*, 261; Aydın, "Ali Haydar Efendi, Küçük", 2: 396; Erk, *Meşhur Türk Hukukçuları*, 371.

²¹ Aydın, "Ali Haydar Efendi, Küçük", 2: 371-372.

²² Ali Haydar Efendi, *Emvâl-ı Gayr-ı Menkûle ve Teminat ve İzâle-i Şüyû*, (İstanbul: Âmidi Matbaası, 1341-43), 4; Feridun Kandemir, *Peygamberimizin Gölgesinde Son Türkler ve Medine Müdâfâsı* (İstanbul: Yağmur Yay., 1974), 205; Narin, *Ali Haydar Efendi'nin Hayatı*, 51-80.

²³ Müslümanların din namına harbe katılmaya çağrıda bulunan ehil makamlarca çıkarılmış olan belge. Bk. Erdoğan, *Fıkıh Terimleri Sözlüğü*, 75.

²⁴ Ömer Nasuhi Bilmen, *Hukuku İslâmiyye ve Istılahatı Fıkhiyye Kamusu*, (İstanbul: Bilmen Basım ve Yayınevi, 1970), 1: 336; Aydın, "Ali Haydar Efendi, Küçük", 2: 396-397; Ayrıca Bk. Erk, *Meşhur Türk Hukukçuları*, 371- 372; Albayrak, *Son Devir Osmanlı Ulemâsı*, 261-262.

14 Eylül 1935'te İstanbul'da vefat etmiştir. Eyüp Sultan Mezarlığı'nda aile kabristanlığına defnedilmiştir.²⁵

1.2. Ali Haydar Efendi'nin Eserleri

Ali Haydar Efendi, hukuk alanında önemli eserler vermiştir. Kitap ve makale olarak yazdığı eserlerinin birçoğu matbu bir kısmı ise el yazmasıdır.

1.2.1. Kitaplar

1. *Dürerü'l-Hükkâm Şerhu Mecelleti'l-Ahkâm*: Araştırmamızın konusunu bu eser oluşturduğu için eser hakkında çalışmamızın tahlilinin yapılacağı ikinci bölümde geniş bilgi verilecektir.

2. *Mirkâtü'l-Mecelle*: *Mecelle*'nin on birinci kitabından on altıncı kitabına kadar olan kısmının muhtasar bir şerhi olup *Medrese-i Hukuk Mecmuası*'nda yayımlanmıştır.²⁶ Eserin sonra baskısı yapılmıştır.²⁷

3. *Risâle-i Mefkûd*:²⁸ İslam hukukunda mefkûd, yeri, sağ ya da ölü olduğu bilinmeyen kimse, kayıp anlamına gelen bir terimdir.²⁹ Bu risâle bir mukaddime, üç fasıl, kırk iki mesele ve sonuçtan oluşmaktadır. Mukaddime'de, fikhî ıstılahlar ile ilgili malumata yer verilmektedir. İkinci fasılda, mefkûdun aleyhinde verilen gıyâbî hüküm ele alınmaktadır. Üçüncü fasılda, mefkûdun vefatı hakkında hukukî bilgi verilmektedir. Sonuç bölümünde genel olarak mefkûd hakkında diğer mezhep imamlarının görüşleri ortaya konulmaktadır. Hanefî mezhebine göre yazılmış olan

²⁵ Topçuoğlu, "Ali Haydar Efendi'nin Hayatı ve Hukukçuluğu", 334; Taşkan, *Dürerü'l-Hükkâm 1-63. Maddeleri*, 5.

²⁶ Çöğenli, *Hoca Emin Efendizâde Ali Haydar Efendi*, 11-12; Narin, *Ali Haydar Efendi'nin Hayatı*, 51-80.

²⁷ Baskı yeri ve tarihi: (İstanbul: Mekteb-i Sanayi-i Şâhâne Matbaası, 1298-1299/1881-1882).

²⁸ Ali Haydar Efendi, *Risâle-i Mefkûd*, (İstanbul: Şirket-i Mürettibiye Matbaası, 1316) Ömer Faruk Habbergetiren tarafından tanıtılarak Türkçe'ye çevrilmiştir.

²⁹ Beşir Gözübenli, "Mefkûd", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2003), 28: 353-356; Erdoğan, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, 355.

eserde diğ er mezheplerin iç tihatlarına da yer verildiğ i görülmektedir.³⁰ *Mefkûd Risâlesi*'nin iki baskısı bulunmaktadır.³¹

4. Şerh-i Cedîd li-Kânûni'l-Arâzî:³² 1274 tarihli Arazi Kanunnamesi üzerine yapılan şerhlerden birisidir. Ali Haydar Efendi'nin Mülkiye Mektebi'nde okuttuğ u Arazi hukuku dersi notlarından oluşmaktadır.³³ Bu eserin üç baskısı mevcuttur.³⁴

5. Risâletü'l-Muvâza'a ve'l-İstiğlâl:³⁵ Risâle, iki bölüm olmak üzere 115 maddeden oluşmaktadır. Birinci bölüm, Muvâza'a³⁶ yoluyla satım, ferâğ³⁷ ve ikrar hakkında olup dokuz fasıldan oluşmaktadır. İkinci bölüm istiğlâl³⁸ yoluyla satım ve ferâğ hakkında olup iki faslı içermektedir. Risâlede emlâk, arazi ve vakıflarda muvazaa ve istiğlâle dair hükümler de bulunmaktadır.³⁹ Eserin baskısı yapılmıştır.⁴⁰

6. Teshîlü'l-Ferâiz: Kitâbü'l-ferâiz, *Mecelle*'de yer almayan İslam miras hukukunun feraiz başlığı altında yer almaktadır. Bir mukaddime, 15 bab ve 29 fasıl ve bir sonuç bölümünden oluşmaktadır. 136 mesele ihtiva eden bu çalış ma 158 sayfadan ibarettir.⁴¹ Eserin baskısı bulunmaktadır.⁴²

³⁰ Ömer Faruk Habergetiren "Mecelle Şârihi Ali Haydar Efendi ve Mefkud Risalesi", *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi* 22 (2013): 493-516; Narin, *Ali Haydar Efendi'nin Hayatı*, 67-68. Detaylı bilgi için bk. Ali Aslan Topçuoğ lu, *İslâm Hukukunda Mefkûd ve Hükümleri*, (Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi, 1998), 7.

³¹ Birincisi, (İstanbul: Matbaa-i EbuZZiya, 1309/1892), 45+5s; İkinci baskı (İstanbul: Şirket-i Mürettebiye Matbaası, 1316/1898), 45+3s.

³² Ali Haydar Efendi, *Şerh-i Cedîd li-Kânûni'l-Arâzî*, (İstanbul: Şirket-i Mürettebiye Matbaası, 1321).

³³ Narin, *Ali Haydar Efendi'nin Hayatı*, 39; Topçuoğ lu, "Ali Haydar Efendi'nin Hayatı ve Hukukçuluğ u", 342.

³⁴ Birinci baskı: (İstanbul: Matbaa-i Safâ ve Enver, 1311/1893), 448; İkinci baskı: (İstanbul: Artin Asaduryan Şirket-i Mürettebiye Matbaası, 1319/1901), 3+19+552; Üçüncü baskı: (İstanbul: Artin Asaduryan Şirket-i Mürettebiye Matbaası, 1321-1322/1904), 3+19+556+8 s.

³⁵ Ali Haydar Efendi, *Risâletü'l-Muvâza'a ve'l- İstiğlâl*, (İstanbul: Artin Asaduryan Şirket-i Mürettebiye Matbaası, 1316/1898).

³⁶ Danışıklı işlem, tarafların gerçek maksatlarını gizleyip aralarında muteber olmak üzere zahiren bir başka şekilde yaptıkları muamele. Bk. Erdoğan, *Fıkıh Terimleri Sözlüğü*, 405.

³⁷ Bir kimsenin, vakıf müstegallât ve musakkafâtdaki tasarruf hakkını başkasının uhdesine terk ve devir etmesidir. Bk. Erdoğan, *Fıkıh Terimleri Sözlüğü*, 139.

³⁸ Bir akarı kiraya vererek gelir getirmesini sağlamak. Bk. Erdoğan, *Fıkıh Terimleri Sözlüğü*, 263.

³⁹ Detaylı bilgi için bk. Ali Haydar Efendi, *Risâle-i Mefkûd*, 50.

⁴⁰ Bu risâle, günümüz İslam hukukçularından Sabri Erturhan tarafından latinize edilip sadeleştirilmiştir. Bk. Sabri Erturhan, "Muvâza'a ve İstiğlâl", *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*, 5, (2005): 267-295.

⁴¹ Topçuoğ lu, "Ali Haydar Efendi'nin Hayatı ve Hukukçuluğ u", 342.

⁴² Ali Haydar Efendi, *Teshîlü'l-Ferâiz* (İstanbul: Artin Asaduryan Şirket-i Mürettebiye Matbaası, 1322/1906) 234+6s; Bu çalış ma günümüz İslam hukukçularından Prof. Dr. Orhan Çeker tarafından sadeleştirilerek notlar ilave edilmiştir. Detaylı bilgi için bk. Orhan Çeker, *Teshîlü'l-Ferâiz: İslam Miras Hukuku*, Tekin Kitabevi, Konya, 1984.

7. Tavzîhu'l-Müşkilât fi Ahkâmi'l-İntikâlât: Bu eser, mîrî⁴³ ve vakıf arazi ile icareteynli vakıfların⁴⁴ intikalini ve hükmi şahısların gayrimenkul mallar üzerindeki tasarruflarını düzenleyen iki kanunun şerhidir.⁴⁵ Birinci kitabı, “*Emvâl-i Gayr-i Menkûle İntikâlâtı Hakkındaki Kânûn-i Muvakkat Şerhi*”⁴⁶ başlığını, ikinci kitabı ise “*Eşhâs-ı Hükmiyyenin Emvâl-i Gayr-i Menkûleye Tasarruflarına Mahsûs Kânûn-i Muvakkat*”⁴⁷ başlığını taşımaktadır.⁴⁸

8. el-Mecmû'atü'l-Cedîde fi'l Kütübi'l-Erba'a: Mecelle'ye ek niteliğinde hazırlanmış olan bu eser, farklı konularda dört ayrı kitabı ihtiva etmektedir: *İstiksâ fi Mesâili'l-İbrâ*, *Kitâbü'l-Muvâza'a ve'l-İstiğlâl*, *Kitâbü'l-Mefkûd* ve *Kitâbü'l-İstihkâk*. Her kitap, bab ve fasıllara ayrılmış; konular, kanun tekniğinde madde madde yazılıp şerh edilmiştir. 180 sayfalık bir eserdir. Son üç kitabın müstakil baskıları da bulunmaktadır.⁴⁹

9. Tatbîkât-ı Şer'iyye Dersi: Ali Haydar Efendi'nin Medresetü'l-Kudât'ta okuttuğu *Tatbîkât-ı Şer'iyye* dersi notlarından oluşmaktadır. Eser mahkeme îlâmları, hukuk belgelerinin özellikleri, düzenleniş biçimi ve dava raporlarıyla ilgili teknik bilgileri içermektedir. Bir giriş ve dört bölümden oluşmaktadır.⁵⁰ Eserin baskısı mevcuttur.⁵¹

10. Kitâbü'n-Nafakât: Nafaka, aile hukuku veya mülkiyet ilişkisinden doğan bakım yükümlülüğü ve yapılan harcamalar anlamına gelmektedir.⁵² Kitabın adı *el-Cüz'ü'l-Evvel mine'l-Ahkâmi's-Şer'iyye fi'l-Ahvâli's-Şahsiye*'dir. Mustafa Hayri

⁴³ Osmanlı Devleti'nde mülkiyeti devlete ait olup tasarruf hakkı kullananlara devredilmiş arazi. Bk. M. Macit Kenanoğlu, “Mîrî Arazi”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2005), 30: 157-160.

⁴⁴ Çifte icâreli vakıflar; iki icâre ile yani biri peşin diğeri de senelik olmak üzere iki ücretle kiraya verilen vakıflardır. Bk. Erdoğan, *Fıkıh Terimleri Sözlüğü*, 223.

⁴⁵ Bu eserin birinci baskısı: (İstanbul: Hukuk Matbaası, 1329/1913), 120s; 2. baskısı (İstanbul: Şirket-i Mürettebiye Matbaası, 1339/1923), 194+2s.

⁴⁶ Düstur, 2. Tertip, 5: 145-148; Narin, *Ali Haydar Efendi'nin Hayatı*, 61-62.

⁴⁷ Düstur, 2. Tertip, 5: 114-116; Narin, *Ali Haydar Efendi'nin Hayatı*, 63.

⁴⁸ Topçuoğlu, “Ali Haydar Efendi'nin Hayatı ve Hukukçuluğu”, 343; İkinci kitapta ele alınan konular, *Cerîde-i Adliye*'nin 94. ve 95. sayılarında daha önce makale olarak yayımlanmıştır.

⁴⁹ Çöğenli, *Hoca Emin Efendizâde Ali Haydar Efendi*, 12; Aydın, “Ali Haydar Efendi, Küçük”, 2: 397; Eserin baskısı yapılmıştır. Ali Haydar Efendi, *el-Mecmû'atü'l-Cedîde fi'l Kütübi'l-Erba'a* (İstanbul: Hukuk Matbaası, 1332/1916).

⁵⁰ Çöğenli, *Hoca Emin Efendizâde Ali Haydar Efendi*, 12.

⁵¹ Ali Haydar Efendi, *Tatbîkât-ı Şer'iyye Dersi* (İstanbul: Matbaa-i Âmire, 1917-1918), 87.

⁵² Celal Erbay, “Nafaka”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2006), 32: 282-285; Erdoğan, *Fıkıh Terimleri Sözlüğü*, 443.

Efendi'nin⁵³ şeyhülislamlığı zamanında Osmanlı Nafaka Kanunu tasarısı olarak hazırlanmıştır. 1915 yılında yürürlüğe giren kanun, Hanefî fıkıh kitaplarına dayandırılmıştır. Fakat ihtiyaçlara göre başka mezheplerin görüşlerinden de yararlanılmıştır. Eser bir mukaddime ve 634 maddelik sekiz babdan müteşekkildir.⁵⁴ Bu eserin çevirisi günümüz İslam hukukçularından Orhan Çeker tarafından yapılmıştır. 192 sayfadandır ibarettir.⁵⁵

11. Deyn'in Sûret-i Edâsı ve İcârenin Ehad-ı Âkideynin Vefatı Halinde Adem-i İnfisâhı Hakkındaki Ahkâm: Eser iki makaleden oluşmaktadır. Bunlardan *Risâle fî Kazâi'd-Düyyûn ve İktizâuh* isimli makalenin konusu, Osmanlı para politikasının değişimi sürecinde yürürlüğe giren 1331/1913 Evrâk-ı Nakdiye Kanunu ve 1332/1916 tarihli Tevhid-i Meskûkât Kanunu'ndan önce ve sonra zimmette sabit borçların tedavüldeki hangi çeşit parayla ödenmesi gerektiği ile ilgilidir. *Risâle fî-Hakk-ı Adem-i İnfisâhi'l-İcâre bi'l-Mevt* ise taraflardan birinin ölümü durumunda icare akdinin akıbeti konusunu müstakil olarak incelemek için kaleme alınmıştır.⁵⁶

12. Risâle-i Mühimme:⁵⁷ Bey,⁵⁸ hibe⁵⁹ ve ferağ⁶⁰ konularının ele alındığı bu eser Arazi Kanunu'nun⁶¹ 18 sefer 1306/12 Teşrinievvel 1304 tarihinde düzeltilen 114. maddesi ve aynı tarihte kabul edilen beslemek şartıyla icareteynli⁶² musakkafât⁶³ ve müstegallât-ı mevkûfenin⁶⁴ ferağı hakkındaki kanun şerhidir.⁶⁵

⁵³ Bk. Mehmet İpşirli, "Mustafa Hayri Efendi", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1998), 17: 64.

⁵⁴ Narin, *Ali Haydar Efendi'nin Hayatı*, 46-49.

⁵⁵ Eserin iki baskısı yapılmıştır. Birinci baskısının yeri ve tarihi (İstanbul: Matbaa-i Amire, 1333/1915), 164s; İkinci baskı (İstanbul: 1334/1916), 164s; Detaylı bilgi için bk. Orhan Çeker, *Nafaka Kanunu* (İstanbul: Ebru Yayınları, 1985).

⁵⁶ Baskı yer ve tarihi: (İstanbul: Necm-i İstikbal Matbaası, 1335/1919), 29; Narin, *Ali Haydar Efendi'nin Hayatı*, 54-58.

⁵⁷ Ali Haydar Efendi, *Risâle-i Mühimme* (İstanbul: Şirket-i Mürettibiye Matbaası, 1339/1923), 56.

⁵⁸ Malı mala değişmektir. Bk. Erdoğan, *Fıkıh Terimleri Sözlüğü*, 52.

⁵⁹ Atiyye, bahşiş. Bir malı bir kimseye bedelsiz olarak derhal temlik etme. Bk. Erdoğan, *Fıkıh Terimleri Sözlüğü*, 196.

⁶⁰ Bir kimsenin vakıf müstegallât ve musakkafâtdaki tasarruf hakkını başkasının uhdesine terk ve devir etmektir. Bk. Erdoğan, *Fıkıh Terimleri Sözlüğü*, 139.

⁶¹ 1831-1839 yılları arasında tımar sistemi kaldırılınca ortaya çıkan boşluğun doldurulduğu 7 Ramazan 1274/1858'de çıkarılan 130 kûsur maddelik yerli İslâmî köke dayalı kanundur. Bk. Erdoğan, *Fıkıh Terimleri Sözlüğü*, s. 29; Mehmet Akif Aydın, "Arazi Kanunnâmesi", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1991), 3: 346-347.

⁶² İcâreteynli Vakıflar: İki icâre ile yani biri peşin diğeri de senelik olmak üzere iki ücretle kiraya verilen vakıflardır. Bk. Erdoğan, *Fıkıh Terimleri Sözlüğü*, 223.

⁶³ Musakkafât-ı Mevkûfe: Hayır müesseselerinin idaresi için gerekli geliri karşılamak üzere vakfedilmiş olan üzeri kapalı binalar. Bk. Erdoğan, *Fıkıh Terimleri Sözlüğü*, 401.

13. *Teratîbü's-Sunûf fî Ahkâmi'l-Vukûf:*⁶⁶ Bu eserde, vakıfların hukukî durumu ve vakıflarla ilgili fikhî hükümler üzerinde durulmaktadır. Madde sistematiğiyle hazırlanmıştır. Arapça'ya da tercüme edilmiştir.⁶⁷

14. *Kitâbü'l- Mebâhisü'l-Mühimme fî't-Tatbikâti's Şer'iyye ve'l Hukûkiyye:* Kitap on bir bölümden oluşmaktadır. Ali Haydar Efendi'nin Medresetü'l-Kudât'ta okuttuğu *Tatbikât-ı Şer'iyye*⁶⁸ dersinin notlarıdır. Mahkeme ilamları ve diğer hukuki belgelerin özellikleri, düzenleniş biçimleri, dava mütaaları ile ilgili teknik konular ele alınmaktadır. İlmü'l-mehâdir ve sicillat⁶⁹ veya ilmü'ş-şurût⁷⁰ adı verilen hukuk dalı kapsamında yapılmış bir çalışmadır.⁷¹

15. *Emvâl-ı Gayr-ı Menkûle ve Teminât ve İzâle-i Şüyû' Kanunlarının Şerhi:* Eser iki cilttir. Birinci kitabı 1329 tarihli *Cerîde-i Adliye*'nin 85-92. sayılarında yayınlanan "*Emvâl-i Gayr-i Menkûle'nin Tasarrufuna Aid Mevâdd-ı Kânûniyyeye Dair Teşrihat*" ikinci kitabı da 1329 tarihli aynı derginin 96-98. sayılarında yayınlanan "*Emvâl-i Gayr-i Menkûle'nin Deyn Mukâbilinde Teminat İrâdesine Dair Kânûn-i Muvakkate Hakkında*" başlıklı makalelerinden; üçüncü kitabı ise 1329 tarihli derginin 100-102. sayılarında yayınlanan "*Emvâl-i Gayr-i Menkûle Kanunu bi'l-İştirâk Tasarruf Olunan Emvâli Gayr-i Menkûlenin Taksimi Hakkında Kânûn-i Muvakkate Dair*" başlıklı makalelerinden oluşmaktadır.⁷²

⁶⁴ Müstegallât-ı Mevkûfe: Hayır kurumlarının idaresi için gerekli gelirleri temin üzere vakfedilmiş şeylerdir. Bunlar üzeri örtülü akar(musakkafât) olabileceği gibi bağ, bahçe, para da olabilir. Bk. Erdoğan, *Fıkıh Terimleri Sözlüğü*, 431.

⁶⁵ Çöğenli, *Hoca Emin Efendizâde Ali Haydar Efendi*, 12; Narin, *Ali Haydar Efendi'nin Hayatı*, 50.

⁶⁶ Ali Haydar Efendi, *Teratîbü's-Sunûf fî Ahkâmi'l-Vukûf* (İstanbul: Şirket-i Mürettebiye Matbaası, 1337-1340/1924), 790.

⁶⁷ Topçuoğlu, "Ali Haydar Efendi'nin Hayatı ve Hukukçuluğu", 344; Bk. Ali Haydar Efendi, *Teratîbü's-Sunûf fî Ahkâmi'l-Vukûf* (Arapça'ya çev.: Ekrem Abdülcebbâr-Ahmed el-Umar), Bağdat, 1950.

⁶⁸ Ali Haydar Efendi, *Tatbikât-ı Şer'iyye Dersi* (İstanbul: Matbaa-i Amire, 1333), 134.

⁶⁹ Nikâh, talâk, vakıf, ikrar, alım-satım ve diğer hukukî işlemlere dair mahkemede cereyan eden ifadelerin ve hükümlerin zabt ve kaydedilmiş olduğu defter, kütük. Bk. Erdoğan, *Fıkıh Terimleri Sözlüğü*, 507.

⁷⁰ Hukukî muameleleri ve mahkeme kayıtlarını belgeleme usulünü konu alan ilim ve bu alanda yazılan eserlerin ortak adıdır. Bk. Fahrettin Atar, "Şurût ve Sicillat", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2010), 39: 270-273.

⁷¹ Ali Haydar Efendi, *Kitâbü'l-Mebâhisü'l-Mühimme* (İstanbul: Şirket-i Mürettebiye Matbaası, 1924); Çöğenli, *Hoca Emin Efendizâde Ali Haydar Efendi*, 12.

⁷² Bu eserin baskı yeri ve tarihi (İstanbul: Amidi Matbaası, 1341-1343/1925), 284+4, 99; Günay, *Son Devir Osmanlı Hukukçusu Ali Haydar Efendi*, 186.

16. *Kitâbü'l-İstihkâk:* *el-Mecmûatu'l-Cedîde*'nin dördüncü kitabı olarak 1332'de basılan eser, bir mukaddime, iki bap ve 12 fasıl olarak 217 maddeyi ihtiva etmektedir.⁷³

15. *Kitâbü't-Talâk:* Talak, nikâh akdini belirli bir lafız ile derhal ya da gelecekte ortadan kaldırmaktır.⁷⁴ Bir mukaddime ve yirmi beş babdan oluşmaktadır. Üç cilt halinde 3441 maddeyi ihtiva etmektedir.⁷⁵ Eser, Ahmet Akgündüz tarafından basılmıştır.⁷⁶

1.2.2. Makaleler

Ali Haydar Efendi'nin *Ceride-i Adliye*'de birçok makalesi yayımlanmıştır. Burada makale formatındaki yazıları verilecektir.

1. “Mehâkim-i Nizâmiye Vezâifinin Takyîdi”, *Ceride-i Adliye*, 1 Kanun-i Evvel 1325, y. 1, s. 1, 25-27.

2. “Zilyedin Hariç Aleyhine Men-i Taaruz Da'vası, Arazi-i Emiriyede⁷⁷ Hakk-ı Karar⁷⁸ ve Mürur-u Zaman⁷⁹”, *Ceride-i Adliye*, 2 Kanun-i Sani, 1325, y. 1, s. 3, 91-95.

3. “Mesele, Ayn-ı Müşterekin Kazaen Taksimi”, *Ceride-i Adliye*, 17 Kanun-i Sani 1325, y. 1, s. 4, 132-133.

4. “Hukuk-i Âdiye-Kefâlet⁸⁰, Teminât⁸¹”, *Ceride-i Adliye*, 2 Şubat 1325, y. 1, s. 5, 169-171.

⁷³ Narin, *Ali Haydar Efendi'nin Hayatı*, 43; Topçuoğlu, “Ali Haydar Efendi'nin Hayatı ve Hukukçuluğu”, 345.

⁷⁴ Bk. Erdoğan, *Fıkıh Terimleri Sözlüğü*, 542.

⁷⁵ Çöğenli, *Hoca Emin Efendizâde Ali Haydar Efendi*, 15; Yazma ciltlerin detaylı bilgisi için bk. Narin, *Ali Haydar Efendi'nin Hayatı*, 67-69; Diyanet İşler Başkanlığı Kütüphanesi Yazma Eserler kısmının 177, 182, 187 demirbaş numaralarında kayıtlıdır.

⁷⁶ Bk. Ahmet Akgündüz, *İslam ve Osmanlı Hukuku Külliyyâtı, Özel Hukuk-I* (İstanbul: İmak Ofset Basım, 2012), 751-1570.

⁷⁷ Şahısların tasarruf ve intifaında bulunan miri arazidir. Bk. Erdoğan, *Fıkıh Terimleri Sözlüğü*, 29.

⁷⁸ Küçüklük, cinnet, tegallüb, sefer müddeti, uzak olan diyarda bulunmak gibi herhangi bir özür bulunmaksızın başkasına ait mirî arazide on sene müddetle nizasız devam eden tasarrufun temin eylediği iktisap ve tasarruf sebebidir. Bk. Erdoğan, *Fıkıh Terimleri Sözlüğü*, 172.

⁷⁹ Zaman aşımı; bir hakkı iktisaba müncer olur veya bir hakkın himayesini talebe mani teşkil eder surette kanunen muayyen müddetlerin geçmesi durumudur. Bk. Erdoğan, *Fıkıh Terimleri Sözlüğü*, 425.

⁸⁰ Bir şeyin istenmesi hususunda kendi sorumluluğunu başkasınınkine ekleyerek, onun hakkında lazım gelen mütalebe hakkını kendisi de iltizam ve taahhüt etmektir. Bk. Erdoğan, *Fıkıh Terimleri Sözlüğü*, 300.

5. “Mesele-i Hukûkiyye”, *Ceride-i Adliye*, 20 Haziran 1326, y. 1, s. 14, 583-585.
6. “Mesele-i Hukukiyyenin Cevâbı”, *Ceride-i Adliye*, 5 Temmuz 1326, y. 1, s. 15, 623.
7. “Usûl-i İstimâ-i Davâ”, *Ceride-i Adliye*, 20 Temmuz 1326 y. 1, s. 15 ile 20 Nisan 1327 y. 2, s. 134 arasında on sekiz makale.
8. “Fâsiden Satılan Malın Haczi”, *Ceride-i Adliye*, 20 Teşrinievvel 1326, y. 1, s. 22, 953-956.
9. “Bir Suâle Cevap”, *Ceride-i Adliye*, 5 Kanun-i Sani 1326, y. 1, s. 27, 1271-1272.
10. “Mesâi’l-i Hukukiye Hakkında İrâd Olunan Dört Suâlin Cevâbı”, *Ceride-i Adliye*, 20 Şubat 1326, y. 2, s. 30, 1502-1510.
11. “Suâl”, *Ceride-i Adliye*, 20 Mart 1327, y. 2, s. 32, 1448-1453.
12. “Es’ile-i Kânûniye ile Ecvibesi”, *Ceride-i Adliye*, 20 Ağustos 1327, y. 2, s. 42, 2173-2177.
13. “Bir Suâlin Cevâbı”, *Ceride-i Adliye*, 5 Eylül 1327, y. 2, s. 43, 2229.
14. “Sevm-i Şirâ⁸² Sevm-i Nazar”⁸³, *Ceride-i Adliye*, 5 Şubat 1329, y. 4, s. 101, 5527.
15. “el-İfsâh fi-Mesâil-i Ademi’l-İnfisâh”, *Ceride-i Adliye*, 20 Nisan 1330, y. 4, s. 106, 5573-5576 ve 5 Mayıs 1330, y. 4, s. 107, 5825-5830.
16. “Emvâl-ı Gayr-ı Menkûlenin Tasarrufuna Aid Mevâd-ı Kanuniyeye Dair Teşrihât”, *Ceride-i Adliye*, 5 Haziran 1329, y. 4, S.85 – 20 Eylül 1329 y. 4, s. 92, arasında sekiz makale.

⁸¹ Bir hakkı güvence almaktır. Bk. Erdoğan, *Fıkıh Terimleri Sözlüğü*, 564.

⁸² Müşterinin, bir malı değeri tayin edilerek satın almak üzere alıp götürmesidir. Bk. Erdoğan, *Fıkıh Terimleri Sözlüğü*, 505.

⁸³ Satın alınması istenen malı görmek veya başkasına göstermek üzere satın alacak kimsenin istemesidir. Bk. Erdoğan, *Fıkıh Terimleri Sözlüğü*, 505.

17. “Eşhâs-ı Hükmiyenin Emvâl-i Gayr-ı Menkûleye Tasarruflarına Dair Kanun-i Muvakkat”, *Ceride-i Adliye*, 20 Teşrin-i Evvel 1329, y. 4, s. 94, s. 5195-5208 ile 5 Teşrin-i Sani 1329, y. 4, s. 95, s. 5233-5241.

18. “Emvâl-i Gayr-ı Menkûlenin Deyn Mukâbilinde Temînât İrâesine Dair Kanun-i Muvakkat Hakkında”, *Ceride-i Adliye*, 20 Teşrin-i Sani 1329, y. 4, s. 96 – 5 Kanun-i Sani 1329, y. 4, s. 99 arasında 4 makale.

19. “Emvâl-i Gayr-ı Menkûle Kanunu, Bi'l-İştirak Tasarruf Olunan Emvâl-i Gayr-ı Menkûlenin Taksimi Hakkında Kanun-i Muvakkattır”, *Ceride-i Adliye*, 20 Kanun-i Sani 1329, y. 4, s. 100 - 5 Mart 1330, y. 4, s. 103 arasında dört makale.

1.3. Rehin Kitabının Tanıtımı Ve Kaynaklarının İncelenmesi

Dürerü'l-Hükkâm Şerhu Mecelleti'l-Ahkâm, *Mecelle* üzerine yazılan çok sayıdaki şerh⁸⁴ çalışması içinde en meşhur olanıdır.⁸⁵ *Dürerü'l-Hükkâm*, ilk defa her kitap için bir cüz olmak üzere on altı cüz,⁸⁶ sonra da dört cilt olmak üzere iki defa yayımlanmıştır. Eseri Ali Haydar Efendi Arapça'ya tercüme etmeye başlamış fakat tamamlayamamıştır. Şeyh Fehmi el-Hüseynî tarafından kısmen özetlenip Arapça'ya tercüme edilerek 1925-1936 yılları arasında yayımlanmıştır.⁸⁷

Eserde, maddeler klasik hukuk şerhleri sisteminde açıklanmış ve ihtiva ettikleri şer'î hükümlerin alındığı fıkıh kitapları, fetva mecmuaları ve risâleler belirtilmiştir. Bazen kitabın meşhur ismi verilmiş bazen de müellifine atıf yapılmıştır. Alıntı yapılan yerlerde müellif veya eserin ismi verilip hangi bab veya fasıldan yararlanılmışsa belirtilmiştir. Müellif fıkıh kitaplarında zikredilen, *Mecelle*'de yer almayan konulara da kitabında yer vermiştir. Şerh Osmanlı hukûku uygulamalarıyla paralellik göstermektedir. Müellif bazı yerlerde Osmanlı

⁸⁴ Mecelle üzerine çok sayıda şerh yazılmıştır. Bu şerhlerden tespit ettiklerimiz şöyledir: Kırımlı Abdüssettâr Efendi, *Mecelle Şerhi Teşrih* (İstanbul: 1296); Mesud Efendi, *Mirât-ı Mecelle* (İstanbul: 1297/1299 r., 1299, 1302); Selim b. Rüstem el-Bâz, *Şerhu'l-Mecelle*, (Beyrut: 1888-1889, İstanbul: 1305, Beyrut: 1406/1986); Hâfız Mehmed Ziyaeddin, *Mecelle-i Ahkâm-ı Adliyye Şerhi* (İstanbul: 1312); Hacı Reşit Paşa, *Ruhu'l-Mecelle* (İstanbul: 1326-1328), 1-8; Muhammed Hâlid Attâsî, *Şerhu'l-Mecelle* (İslâmâbâd: 1406/1986); Kuyucaklızâde Âtîf Efendi, *Mecelle Şerhi* (İstanbul: 1311-1318).

⁸⁵ Mehmet Malkoç, *Ana Hatlarıyla Mecelle ve Mecelle ile İlgili Bibliyografik Çalışma* (Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi, 2001), 80-96; Narin, *Ali Haydar Efendi'nin Hayatı*, 28-30.

⁸⁶ (İstanbul: 1310-1316/1892-1898) Cüzlerin baskı yer ve tarihleri için bk. Çöğenli, *Hoca Emin Efendizâde Ali Haydar Efendi* 7-10.

⁸⁷ Ahmet Akgündüz, “Dürerü'l-Hükkâm”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1994), 10: 28-29.

hukûkündaki uygulama örneklerine ve hukûki düzenlemelere atıfta bulunmuştur.⁸⁸ *Mecelle*'nin ihtiva ettiği kitapların/bölümlerin *Dürerü'l-Hükkâm*'ın dört ciltlik baskısındaki dağılımı da şöyledir. *Birinci cilt*, Mukaddime ve Kavaid-i Külliyye, Kitâbu'l-Büyû, Kitâbu'l-İcâre; *İkinci cilt*, Kitâbu'l-Kefâle, Kitâbu'l-Havâle, Kitâbu'r-Rehin, Kitâbu'l-Emânât, Kitâbu'l-Hibe, Kitâbu'l Gasb ve İtlâf; *Üçüncü cilt*, Kitâbu'l-Hacr ve İkrâh ve Şuf'a, Kitâbu'ş-Şirket, Kitâbu'l-Vekâle; *Dördüncü cilt*, Kitâbu's-Sulh ve İbra, Kitâbu'l-İkrâr, Kitâbu'd-Da'vâ, Kitâbu'l-Beyyinât ve Tahlif, Kitâbu'l-Kazâ.⁸⁹

1.3.1. Rehin Kitabı'nda Müellifin İzlediği Yöntem

Dürerü'l-Hükkâm'ın ikinci cildinde yer alan tez konumuz rehin bölümü 701. madde ile başlayıp 761. madde ile son bulmaktadır. Sayfa olarak ise ikinci cildin 209. sayfasından başlayıp 403'de sona ermektedir. Tamamı 61 madde olan rehin bölümünün 28 maddesini tezimizde inceledik. Maddelerin tamamı tezimize için fazla olacağı ve konu bütünlüğünü sağlama adına 701-728. maddeleri tezimize almayı tercih ettik.

Kitabu'r-Rehin, bir mukaddime ve dört babı ihtiva etmektedir. Bablar kendi içlerinde fasillara ayrılmıştır. Mukaddimede rehnin meşrûiyyeti kitap, sünnet, icma', kıyas delilleriyle açıklanmış ve fikhî istilahlar tarif edilmiştir. 701. maddeye yapılan uzun şerhte "istîfânın" kısımları ve "deynin" kısımları açıklanmıştır. Rehin, rehn-i sahîh, rehn-i fâsid ve rehn-i bâtil olmak üzere üç kısma ayrılmıştır. Ali Haydar Efendi fâsid rehnin *Mecelle*'de bahsedilmediğini ifade etmiştir. İrtihân, râhin, mürtehin ve adl kavramları açıklanmıştır. Adlin şartları belirtilmiştir. Birinci bab üç fasla ayrılmıştır. Rehnin tarifi yapılmış ve üç kısma ayrılarak ayrı ayrı açıklanmıştır. Rehnin bir akit olduğu belirtilmiş ve rüknü açıklanmıştır. Ali Haydar Efendi rehnin erkânını beş olarak belirtmiştir. Bunlar; râhin, mürtehin, merhûn, merhûnün-bih ve sîğa'dır. Birinci fasılda rükn-ü rehne dair meseleler anlatılmıştır. 706. maddenin sonuna vefâen mebî'in tesliminin bey'de şart olması hakkında bir lâhika yazılmıştır. İkinci fasılda in'ikâdı rehnin şartları açıklanmıştır. Faslin sonunda üç bahise ayrılmış bir lahika yazılmıştır. Bu konular rehnin adem-i fesadının şartları, rehn-i bâtil ile rehn-i fâsidin ahkâmı ve deyn-i mev'ûd ve meçhul mukâbilinde rehindir. Üçüncü

⁸⁸ Akgündüz, "Dürerü'l-Hükkâm", 28-29.

⁸⁹ Ali Haydar Efendi, *Dürerü'l-Hükkâm Şerhu Mecelleti'l-Ahkâm*, (İstanbul: 1330): 2.

fasılda merhûnun zevâid-i muttasilesi, tebdil-i rehin, ziyâde-i rehin ve ziyâde-i deyn konuları incelenmiştir. İkinci babda rehin akdinin önemli unsurlarından olan râhin, merhûn ve mürtebine ilişkin meseleler anlatılmıştır. Üçüncü bab iki fasıldan oluşmaktadır. Birinci fasılda merhûnun muhâfazası, rehnin meûnet-i hıfzı ve merhûnun mesârifi meseleleri incelenmiştir. Sonunda da rehin ile ilgili olarak bey‘, icâre, kefâlet, emânât, şirket, vekâlet, sulh ve ibra konularına temas edilmiştir. İkinci fasıl rehn-i müsteâr hakkında olup sonuna rehn-i mağsûbeye dair lahika yazılmıştır.

Ali Haydar Efendi'nin şerhte esas aldığı usûlleri şu şekilde maddeleştirebiliriz:

1- Müellif, metinde konu ile ilgili ayet-i kerime, hadis-i şerîf ve akli delillere yer vermiştir. Konu ile ilgili delil olarak getirilen ayet-i kerime, fıkıh kitaplarında yer alan Bakara Suresi'nin 283. ayetidir. Yazar, ayetteki “فَرِهَانَ مَقْبُوضَةً” ifadesini konu ile ilgili olduğu için eserine alarak tefsir etmiştir. Ayetin sûre ve ayet numarasını belirtmemiştir. Fıkıh kitaplarında konunun delillendirildiği ayetler yeri geldiğinde dipnotta verilmiştir.

2- Müellif, konu ile ilgili hadis-i şerifi⁹⁰ şerhine almış, alıntı yaparak asıl metinden delil göstermiştir. Bu hadis-i şerifi *Buhâri*, *Müslim*, *Zeylaî*'nin *Tebyînü'l-Hakâik*'i ve *Kifâye şerhu'l-Hidâye*'ye atıfta bulunmuştur.

3- Rehin bölümünü şerh ederken ihtilafı hükümlerde mezhep imamları ve ulemânın görüşlerini açıklamıştır. İlgili mesele hakkında Hanefî mezhebi içerisindeki farklı görüşleri ele almıştır. Bu görüşleri açıkladıktan sonra genellikle kendi görüşünü ifade etmemiştir. Konuyla ilgili bir örnek şöyledir; “Tesâduk-ı mezkûr eğer rehin, mürtehin yedinde telef olmadan evvel vukû‘ bulup da, ba‘de’t-tesâduk rehn-i mezkûr yed-i mürtehinde kable talebi’r-râhin ve’l-men‘ mine’l-mürtehin telef olunca, bu takdirde meşâyih-ı İslamiyye ihtilâf etmişlerdir. *Sâhib-i Hidâye*'ye göre mazmûnen telef olur. Diğer bazı meşâyih'e göre emâneten telef olur. Zira râhin ile mürtehinin, deynin mevcûd olmadığına tesâduk etmeleriyle deyn-i asıldan müntefî olup bi-dûni'd-deyn ise, rehnin zamanı kalmaz. “İsbicâbî” nam zat, sevab olanda budur demiştir. Hatta *Hâniyye*'de bu ikinci surette rehnin adem-i mazmûniyyetindeki

⁹⁰ ان النبي اشترى من يهودي طعاما الى اجل ورهنه درعه . [Hz. Peygamber (sav) bir Yahudi'den belli bir süreye kadar zırhını rehin verme karşılığında yiyecek satın aldı.]

ihtilâf inkâr olunduğu beyân edilmiştir. Amma tesâduk-ı mezkûrden sonra râhin merhûnu talep eylemiş ve mürtehin dahi redd ve îadeye muktedir bulunmuş iken iadeden imtina‘ edip de ba‘dehü telef olduğunda mürtehinin îadeden imtinâ‘ı zemânındaki kıymetini zâmin olur.”⁹¹

Ali Haydar Efendi, bu örnekte de hüküm hakkında ihtilaf olduğunu belirtip İmam-ı Azam’ın görüşünü öncelemiştir. “Amma kâbil-i kısmet ise bu takdirde ihtilâf olunmuştur. İmam-ı Azam’a göre bi’t-taksîm her biri üzerine nisf-ı rehni hıfz eylemesi lâzımdır. Yâni bu mesele 783. madde hükmüne makîsdir. Hatta kâbil-i kısmet olan rehni küllîsini, bir dâyin diğer dâyine verip de bu diğer dâyin yedinde telef olsa, veren kendi hissesini zamân-ı gasb ile zâmin olur. Zîra emîn, mâlikin râzî olmadığı kimseye def‘ ve teslîm etmekle ecnebîyye def‘inde olduğu gibi zamân-ı gasb lâzım gelir.”⁹²

4- Ali Haydar Efendi, mezhep içerisindeki farklı görüşlere dair tespitte bulunurken, *Mecelle*’nin kabul ettiği görüşü tespit etme yoluna gitmiş, hangi görüşün tercih edilmesinin daha uygun olacağına dair beyanda bulunmamıştır. Konuyla ilgili bir örnek şudur; “Bazı fukahâyâ göre rehni in‘ikâdı îcâb, kabûl ve kabz -bu üç şeyin mecmû‘u- ile hâsıl olur. Kabz bulunmadıkça rehni mün‘akid olmaz. Diğer bazı ulemâyâ göre dahi rehni in‘ikâdı mücerred îcâb ve kabûl ile olur. Kabzın in‘ikâd-ı rehinde dahli yoktur. Ekser kütüb-i fihhiyyede kavli evvel tercih olunmuş ise de, *Mecelle*’de “râhin ve mürtehinin îcâb ve kabulü ile rehni mün‘akid olur” ibâresiyle kavli sâni ihtiyâr edilmiştir.”⁹³

Bir diğer örneğimiz de şöyledir; “Emînde ihtilâf-ı fukahânın beyânı: Gerek vedî‘anın ve gerek rehni emîne hıfz ettirilmesi câiz ise de, bu emîn müstevda‘ın veya mürtehinin iyâlden olması şart olup olmadığında fukahâ ihtilâf etmişlerdir. Şöyle ki: Bazı fukahâyâ göre emînin iyâlden bulunması şarttır. Binâenaleyh iyâlde bulunmayan emîne hıfz ettirse de zâyî‘ olsa, mürtehine zamân lâzım gelir. Diğer bazı ulemâyâ göre iyâlde bulunması şart değildir. Binâenaleyh iyâlde bulunmayan emîne dahi hıfz ettirilebilir ve bu halde bu emîn yedinde merhûn telef veya zâyî‘ olsa mürtehine zamân-ı gasb lâzım gelmez. İmdi *Mecelle* burada ya şerîki veya

⁹¹ Bk. Ali Haydar Efendi, *Dürrü’l-Hükkâm*, Madde 701, 218.

⁹² Bk. Ali Haydar Efendi, *Dürrü’l-Hükkâm*, Madde 720, 287-288.

⁹³ Bk. Ali Haydar Efendi, *Dürrü’l-Hükkâm*, Madde 706, 234-235.

hizmetçisi demesiyle kavlı-i sâniyi ihtiyâr eylediği tahakkuk ediyor. Çünkü şeriki ibâresi iyâle mukâbil zikrolunduğu gibi, bir kimsenin mufavazâten veya inânen şeriki dâima o kimsenin iyâlinde bulunmaz.”⁹⁴

5- Ali Haydar Efendi, *Mecelle* metnini göz önüne alarak madde madde şerh etmiştir. Sonra ilgili maddede işlenen konuyu, fıkıh kitaplarında geçen hükümleri ile açıklamıştır. Maddeler izah edilirken kolay ve net bir şekilde anlaşılabilmesi için Osmanlı dönemi fetva kitaplarından yararlanılarak zenginleştirilmiştir. Yararlanılan esere atıfta bulunulmuştur. Yazar, şerh ettiği madde içerisinde yer alan kavramları inceleyip açıklamıştır. Böylece kavramların anlaşılması hedeflenmiştir.

6- Konuları açıklarken akla gelebilecek itirazlara da değinmektedir. Bu itirazları “Sual-Cevap” şeklinde izah etmeye çalışmıştır. Müellif, itiraza cevap verirken de muteber fıkıh kitaplarından faydalanmıştır. Bir örnek şöyledir;

“Sual: Tarifte vâki‘ haktan maksud, deyn ile ayndan eam bir mânâ i‘tibâr edildiği takdirde bu gibi a‘yân-ı mazmûne bi nefsiha tarifte hak tabirinde bilâ-te‘vîl dahil olur. Şu halde haktan maksûd deyndir; demek icâb etmez.

Cevab: Bir ayn, deyn olmadıkça onun rehinden istifâsı mümkün olmaz. Görülmez mi ki mağsûb yüzük mukâbilinde, bir sa‘at rehnolduğunda sa‘atden aynen yüzüğün istifâsı mümkün olamaz.”⁹⁵

Bir diğer örnek de şöyledir; “Sual: Râhin kendi mülkünü rehnedip de mürtehin yedinde telef olunca, kıymeti miktarı sukût-ı deyn lâzım geldiği gibi, bundan dahi deyn sâkit olmalı idi.

Cevab: İki vecihledir. Vech-i evvel; mürtehinin râhine rücû‘ etmesine sebep olan gurûr, merhûnu mürtehine teslim ile hâsıl olur. Binâenaleyh mürtehinin mürâca‘atı üzerine râhin merhûnun zâmin olduğunda ayn-ı merhûna, onu mürtehine teslim ettiği vâkitden i‘tibâren mâlik olur. Akd-i rehin ise, zemânen vakt-i teslim üzerine sabık yâni ondan mukaddem olmakla râhin kendi mülkünü etmiş gibi değil, belki gayrin mülkünü rehnetmekle mürtehin gayrin malıyla râhindeki alacağını istifâ etmiş olamaz.”⁹⁶

⁹⁴ Bk. Ali Haydar Efendi, *Dürrü’l-Hükkâm*, Madde 722, 293.

⁹⁵ Bk. Ali Haydar Efendi, *Dürrü’l-Hükkâm*, Madde 701, 220.

⁹⁶ Bk. Ali Haydar Efendi, *Dürrü’l-Hükkâm*, Madde 701, 225.

7- Maddeler izah edilirken konu hakkında ulemâ arasındaki ihtilaflar dile getirilmiştir. Müellif, ihtilaflı olan konu hakkında dönemin fetva mercii olan Fetvahâne-i Âli’de bir hüküm verilmiş ise o hükmü de şerhinde belirtmiştir. Örnek şöyledir;

“Sual: İnfaktan imtinâ’ eden râhin olmakla, hâkimin bu vech üzre mürtehin vukû’ bulan emrine binâen mürtehin nafaka-i rehin için masraf etse, bu nafakayı almak için mürtehin bilâ-rızâr-râhin, rehni habs edebilir mi? Bu mes’ele hakkında kütüb-i fihhiyede yekdiğere muhâlif kaviller mevcûddur:

Redd-i Muhtâr’ın *Bezzâziyye*’den ve *Hindiyye*’nin Bâb-ı râbi’de muzmerâtan ve *Şerhu’l-Mecma*’ın *Hulâsa*’dan nakline göre hapsedemeyip fakat *Redd-i Muhtâr* sâhibinin bâlâda muhkâ naklinin muhâlifi olarak *Bezzâziyye*’de mezkûr olduğuna göre, hapsedebilir ki *Bezzâziyye*’de şöyle mezkûrdür: “Mürtehin bu veçhile râhinin infâkdan imtinâ’ı üzerine hâkimin emir ve izniyle nafaka-i rehne masraf ettiğinde, İmam-ı Azam ve İmam Muhammed rahimehümâllahü Te’âlâ’ya göre, rehn-i mezkûr bu masrafa mukâbil dahi merhûn olacağından, mezkûr masrafı râhinden istîfâ için mürtehin rehni hapsedebilir. Ve rehn-i mezkûr yed-i mürtehinde telef olduğunda, merhûnun kıymeti kâfi olunca 741. madde şerhinde beyân olunacağı üzere asıl deyn sâkit olduğu gibi, mezkûr masraf dahi sâkit olacağından, artık mezkûr masrafla mürtehin râhine mürâca’at edemez. Amma İmam Ebî Yusuf’a göre bu sûretde rehn-i mezkûr o masrafa mukâbil merhûn olmaz.” Sâhib-i İnâye dahi “İmam Züfer’e göre, rehn-i mezkûr o masrafa mukâbil merhûn olup İmam Ebî Yusuf’a göre, merhûn olmaz.” demiştir.”⁹⁷

Bir diğer örnek de şöyledir; “Tamam-ı kıymeti mi reddetmek lazım, yoksa râhin istîfâ-yı menfa’at edecek olduğunda ne miktar ücret lazım gelecekse, ol miktar kıymeti mi reddetmek muktezidir? Sualine Fetvâhâne-i Âli “Tamam-ı kıymeti reddetmek lazımdır.” cevabını vermiştir.”⁹⁸

“Tetimme: Rehn-i müşâ’ın fâsid veya bâtil olması hususu, beyne’l-fukahâ muhtelefün-fihdir. Bazı ulemâ bâtildir demişlerdir ki, İmam Kerhî dahi bunu ihtiyar

⁹⁷ Bk. Ali Haydar Efendi, *Dürerü’l-Hükkâm*, Madde 725, 298-299.

⁹⁸ Bk. Ali Haydar Efendi, *Dürerü’l-Hükkâm*, Madde 701, 219.

eylemiştir. Diğer fukahâ ise fâsîd olduğuna kâil ve Şeyhülislam Alâaddinü'l-Esbîcâbî dahi buna zâhib olmuştur.”⁹⁹

8- Maddeleri şerh ederken şerh ettiği maddenin içerdiği tüm hükümleri o maddede açıklamaya çalışmıştır. Başka bir maddede o konuyla ilgili işlenen bir hüküm varsa kısaca değinmiş ve daha detaylı işlendiği diğer maddeye atıfta bulunmuştur. Konu ile ilgili hiçbir şeyin eksik kalmamasına özen göstermiştir.

9- Ali Haydar Efendi, rehin bölümünü şerh ederken sadece *Mecelle*'de geçen maddeleri sırasıyla şerh etme düşüncesiyle hareket etmiştir. Bu sebeple metnin tamamında konu bütünlüğü sağlama kaygısı duymamıştır. *Mecelle*'deki maddeden çıkarılabilecek hükümleri, şerh ettiği madde içerisinde işlemiştir. Diğer maddelerde de benzer hükümler var ise o maddelere atıfta bulunmuş benzer hükümlerin olduğu maddeler belirtilmiştir. Biz de atıf yapılan maddeleri dipnotta vererek şerhin daha iyi anlaşılmasını hedefledik.

10- Müellif kaleme aldığı maddenin diğer maddelerle mukâyesesini de yapmıştır. Konuyla ilgili örnekler şöyledir; “Amma kâbil-i kısmet ise bu takdirde ihtilâf olunmuştur. İmam-ı Azam'a göre bi't-taksîm her biri üzerine nısf-ı rehni hıfz eylemesi lâzımdır. Yâni bu mesele 783. madde hükmüne makîsdir. Hatta kâbil-i kısmet olan rehni küllîsini, bir dâyin diğer dâyine verip de bu diğer dâyin yedinde telef olsa, veren kendi hissesini zamân-ı gasb ile zâmin olur. Zîra emîn, mâlikin râzî olmadığı kimseye def' ve teslîm etmekle ecnebîyye def'inde olduğu gibi zamân-ı gasb lâzım gelir. Lâkin İmameyn'e göre zamân-ı gasb ile zâmin olmaz. *Mecelle* 783. maddesinde İmam-ı Azam kavlini ihtiyâr etmiş ve bu mes'ele dahi onun nazîri bulunmuş olmakla bunda dahi müşârun-ileyhin kavliyle amel olunmak lâzımdır.”¹⁰⁰

11- Yazar, rehin kitabının şerhinde 44 eserden yararlanmaktadır. Fıkıh kitaplarında geçen hükmü, belirttikten sonra eserin ismini vererek atıfta bulunmaktadır. Bazen atıf yaptığı metnin orijinalini vermiştir. Çalışmamızda müellifin atıfta bulunduğu ilgili metnin eserin hangi cildinde ve sayfasında yer aldığını tespit etmeye çalıştık. Müellifin dipnotlarda yer verdiği alıntılar da fıkıh

⁹⁹ Bk. Ali Haydar Efendi, *Dürrü'l-Hükkâm*, Madde 710, 261.

¹⁰⁰ Bk. Ali Haydar Efendi, *Dürrü'l-Hükkâm*, Madde 720, 287-288.

eserlerinden hem yerlerini tespit ettik hem de Türkçe'ye tercüme ederek metnin daha kolay anlaşılmasını hedefledik. Sayfa numaralarını Osmanlıca metne bağlı kalarak sayfanın bittiği yerde bold/kalın olarak verdik.

1.3.2. Müellifin Rehin Kitabı'nda Atıf Yaptığı Kaynaklar

Ali Haydar Efendi *Mecelle* şerhinin rehin bölümünde (701-728. maddeler) toplam kırk dört fıkıh eserinden istifade etmiştir. Bunlar; Osmanlı Devleti'nde medreselerde ders kitabı olarak okutulan, dini ve hukukî hayatta başvurulan eserlerdir. Eserleri, müelliflerinin vefat tarihlerini dikkate alarak şu şekilde sıralayabiliriz;

1.3.2.1. *Hizânetü'l-Ekmele*

Yûsuf b. Ali b. Muhammed el-Cürcânî'ye (ö. 522/1128'de sonra) nisbet edilen Hanefî fikhına dair bir eserdir. Birçok yazması bulunmaktadır.¹⁰¹ Şeybânî'nin *el-Câmiu'l-Kebîr*, *el-Câmiu's-Sağîr*, *ez-Ziyâdât*, Hasan b. Ziyad'ın *el-Mücerred*, Hâkim eş-Şehîd'in *el-Kâfi*, *el-Müntekâ*, Kerhî'nin *el-Muhtasar*'ı Cessâs'ın Şerhu Muhtasari't-Tahâvî, Ebü'l-Leys es-Semerkindî'nin Uyûni'l-Mesâil'i ve diğer bazı eserlerden derlenmiştir.¹⁰²

Ali Haydar Efendi, rehin kitabında bu esere "*Hizâne*"¹⁰³ şeklinde iki yerde atıfta bulunmuştur. Asıl metni kendi şerhine taşımamıştır.

1.3.2.2. *Hülâsatü'l-Fetâvâ*

Tâhir b. Ahmed b. Abdîrreşîd el-Buhârî'nin (ö. 543/1147) kaleme almış olduğu eserdir. Buhara'da doğdu. Babası, Hammad b. İbrahim es-Saffâr, Zahîruddin Hasan b. Ali el-Merğînânî ve Kâdîhân'dan ders aldı. Buhârî, Cemaziyelevvel 543'de (Ekim-Kasım 1147) Serahs'da vefat etmiştir.¹⁰⁴

Bu eserde *Hizânetü'l-Vâkıât* ve *en-Nisâb* adlı kitaplarını kısaltarak meseleleri

¹⁰¹ Süleymaniye Ktp., Cârullah nr. 633-635, 637; Ayasofya, nr. 1146; Esad Efendi, nr. 678; Fatih, nr. 1627.

¹⁰² Ahmet, Özel, "Hizânetü'l-Ekmele", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1998), 18: 180; Ahmet Özel, *Hanefî Fıkıh Âlimleri*, 3. baskı (Ankara: TDV Yayınları, 2013), 64.

¹⁰³ Ali Haydar Efendi, *Dürerü'l-Hükkâm*, Madde 701, 221.

¹⁰⁴ Özel, *Hanefî Fıkıh Âlimleri*, 358.

özlü bir şekilde ele almıştır. Eser matbu olup¹⁰⁵ Cemâlüddin ez-Zeylaî tarafından da hadisleri tahrir edilmiştir.¹⁰⁶

Müellif rehin bölümünde bir yerde kitabın ismine “*Hülâsa*”¹⁰⁷ şeklinde atıfta bulunmuştur. Asıl metinden alıntı yapmamıştır.

1.3.2.3. *Fetâva'l-Hâniyye*

Hasan b. Mansûr b. Mahmud Kâdîhân'ın (ö. 592/1196) kaleme aldığı eserdir. Mâverâünnehir'de Fergana bölgesinde bulunan Özkent (Özcend) şehriendir. Kâdîhan lakabıyla tanınmıştır. Zahrüddin Hasan b. Ali el-Mergînânî, Ebû İshak es-Saffâr ve Mahmud b. Abdülazîz el-Uzcendî'den ders aldı. Şemsüleimme el-Kerderî, Mahmûd b. Ahmed el-Hasîrî ve Necmüddin Yusuf el-Hâsî gibi âlimler öğrencileri arasında zikredilir. Kâdîhan 15 Ramazan 592'de (12 Ağustos 1196) vefat etmiştir.¹⁰⁸

Fetâvâ Kâdîhân veya *el-Hâniyye* adıyla meşhur olmuştur. Eser, vuku bulmuş meseleleri değil nazari fıkıh konularını içermektedir. Ebû Hanîfe, talebeleri ve müteahhirîn Hanefî alimlerinin görüşlerini kaydetmiştir. Eserde diğer mezheplerin görüşleri nadiren bahsedilmiş ve hükümlerin delillerine yer verilmemiştir. *Fetâvâ-yı Kâdîhân*, Eşref b. Yusuf İnal et-Tirâzî (ö. 761/1360), Şeyh Mahmud b. Edhem Amasyavî ve Ahîzâde Yusuf b. Cüneyd et-Tokadî (ö. 905/1499) tarafından ihtisar edilmiştir.¹⁰⁹ İlk defa Kalkûta' da¹¹⁰ neşredilen *Fetâvâ-yı Kâdîhân*' ın muhtelif baskıları yapılmıştır.¹¹¹

¹⁰⁵ Tâhir b. Ahmed el-Buhârî, *Hülâsatü'l-Fetâvâ* (Lahor: 1397/1978), 1-4 kenarında Leknevî'nin *Mecmuâ-i Fetâvâ*'sının Farsça tercümesi olarak; Leknev tarihsiz.

¹⁰⁶ M. Esat Kılıçer, “Buhârî, Tâhir b. Ahmed”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1992), 6: 376; Özel, *Hanefî Fıkıh Âlimleri*, 72.

¹⁰⁷ Ali Haydar Efendi, *Dürerü'l-Hükkâm*, Madde 721, 289.

¹⁰⁸ Ahmet Özel, “Kâdîhân”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2001), 24: 121; Özel, *Hanefî Fıkıh Âlimleri*, 85.

¹⁰⁹ Özel, “Kâdîhân”, 121-123; Özel, *Hanefî Fıkıh Âlimleri*, 85-86.

¹¹⁰ Hasan b. Mansûr Kâdîhân, *Fetâvâ-yı Kâdîhân*, (Kalkûta: 1251): 1-5.

¹¹¹ Hint 1272; Kahire 1282; Leknev 1898, 1293-1295, Sirâcüddin el-Ûşî'nin *el-Fetâvâ's-Sirâciyye*'si ile; Bulak 1310-1311, *el-Fetâvâ'l-Hindiyye*'nin ilk üç cildinin kenarında.

Rehin bölümünde en fazla yararlanılan eserler arasında yer almaktadır. Otuz yedi yerde esere “*Hâniyye*”¹¹² şeklinde atıf yapılmış orijinal metinden alıntı yapılmamıştır.

1.3.2.4. *el-Hidâye*

Ali b. Ebûbekir b. Abdulcelîl el-Mergînânî'nin (ö. 593/1197) meşhur hanefî fıkıh kitabıdır. Fergana bölgesi şehirlerinden Mergînân'ın Riştân köyündendir. Ömer b. Ali ez-Zenderâmasî, Necmeddin en-Nesefî, Sadrüşşehîd Ömer b. Abdülaziz, Ziyâeddin Muhammed b. Hüseyin el-Bendenîcî, Osman b. Ali el-Bîkendî, Sâid b. Es'ad el-Mergînânî ve Kıvâmüddin Ahmed b. Abdürreşîd el-Buhârî gibi hocalardan ders aldı. Burhânü'l-İslam ez-Zernûci, Şemsüleimme el-Kerderî, Mahmûd b. Hüseyin el-Üsrûşenî gibi âlimler öğrencileri arasında bulunmaktadır. 14 Zilhicce 593'te (28 Ekim 1197) vefat eden Mergînânî Semerkant'ta defnedilmiştir.¹¹³

Şeybânî'nin *el-Câmiu's-Sağîr*'i ve Kudûrî'nin *el-Muhtasar*'ına dayanarak kaleme aldığı *Bidâyetü'l-Mübtedî* adlı eserine yazmış olduğu şerhdir. Eser müellifin ilmî kudreti, üslûbunun güzelliği, konuları bir bütün halinde ele alışı ve işleyişi sebebiyle büyük itibar görmüştür. 60 civarında şerh ve haşiyesi vardır.¹¹⁴

Ali Haydar Efendi'nin rehin kitabında en fazla yararlandığı eserler arasında yer almaktadır. Yirmi yerde yararlanmıştır. Esere on dokuz yerde “*el-Hidâye*”¹¹⁵ şeklinde atıfta bulunmuş bir yerde de orijinal metni kendi şerhine taşımamıştır.

¹¹² Ali Haydar Efendi, *Dürerü'l-Hükkâm*, Madde 701, s. 215, 216, 217, 218, 219, 221, 225; Madde 707, s. 240, 241; Madde 709, s. 251, 252; Madde 710, s. 254, 256, 257, 258, 259, 260, 261, 262, 265, 266; Madde 711, s. 267; Madde 716, s. 280; Madde 720, s. 286, 287; Madde 722, s. 292; Madde 723, s. 295; Madde 725, s. 297; Madde 727, s. 302; Madde 728, s. 304.

¹¹³ Ferhat, Koca, “Merginânî, Burhaneddin”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2004), 29: 182; Özel, *Hanefî Fıkıh Âlimleri*, 86-87.

¹¹⁴ Koca, “Merginânî, Burhaneddin”, 182; Cengiz Kallek, “*el-Hidâye*”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1998), 17: 471; Özel, *Hanefî Fıkıh Âlimleri*, 87-88; Detaylı bilgi için bk. Hüseyin Kayapınar, “Merginânî ve Eseri Hidâye”, *Diyanet Dergisi* 22/2 (1986): 26-41. *el-Hidâye*'nin birçok baskısı yapılmıştır. Kalküta: 1234, Kazan: 1888, Bombay: 1279 (*el-Vikâye* ile) Leknev: 1876, 1881, 1304 (Abdülhay Muhammed'in şerhiyle); Muhammed Abdülhalim'in şerhiyle: Kampur: 1289-90, Leknev: 1314, Muhammed Hasan Sanbhali'nin haşiyesiyle; Leknev: 1901, Abdülhay Muhammed'in haşiyesiyle: Delhi: 1306, 1328, 1331, Kahire: 1282, Gulâm Yahya Han'ın Farsça tercümesi notlarla birlikte: Kalküta: 1807, Leknev: 1874, İngilizce tercümesi: Charles Hamilton, *The Hedaya* (London: 1791, 1870, Lahor: 1957).

¹¹⁵ Ali Haydar Efendi, *Dürerü'l-Hükkâm*, Madde 701, s. 211, 212, 213; Madde 706, s. 239; Madde 707, s. 241; Madde 708, s. 247, 248, 249; Madde 709, s. 250; Madde 711, s. 267; Madde 713, s. 271; Madde 714, s. 274; Madde 715, s. 277; Madde 716, s. 280; Madde 722, s. 293; Madde 727, s. 302.

1.3.2.5. *Zahîretü'l-Fetâvâ*

Mahmud b. Ahmed b. Abdülazîz el-Buhârî'nin (ö. 616/1219) kaleme aldığı eseridir. Merğînân'da doğdu. Babasından, amcası Sadrüşşehîd Hüsamüddîn Ömer b. Abdülazîz'den ve devrin büyük alimlerinden ders almıştır. Oğlu Sadrulislâm Tahir b. Mahmud el-Buhârî başta olmak üzere pek çok alim yetiştirmiştir. Buhâra'da vefat etmiştir.¹¹⁶

Müellif, eseri *el-Muhîtü'l-Burhânî*'den ihtisar etmiştir. Amcası Sadrüşşehîd Ömer'in fetvalarıyla kendisinin zâhiru'r-rivâye görüşlerle verdiği fetvaları “nevâdir” rivayetler ve bunlarla ilgili olarak ulemanın görüşlerini bu eserde toplamıştır.¹¹⁷ Birçok yazma nüshası bulunmaktadır.¹¹⁸

Müellif bu esere sadece bir yerde “*Zahîre*”¹¹⁹ şeklinde atıfta bulunmuştur. Orijinal metinden alıntı yapmamıştır.

1.3.2.6. *Münyetü'l-Müftî*

Yusuf b. Ebî Said Ahmed es-Sicistânî (ö. 639/1240) Sivas'ta vefat etmiştir. Necmüddin el-Hâsî'nin el-Fetâvâ's-suğrâ adlı kitabından ihtilaf ve fazla rivayetleri ayırt ederek itimat edilen görüşleri almış ve Sirâcüddin el-Ûşî'nin *el-Fetâva's-Sirâciyye* adlı eserinden de ilâveler yaparak telif etmiştir.¹²⁰ Eserin birçok yazma nüshası bulunmaktadır.¹²¹

Müellif rehin bölümünde sadece bir yerde kitabın ismine “*Münyetü'l-Müftî*” şeklinde atıfta bulunmuştur. Orijinal metinden alıntı yapmamıştır.

1.3.2.7. *Tebyînü'l-Hakâik*

Asıl adı Osman b. Ali b. Mihcen ez-Zeylaî'dir. (ö. 743/1343) Kızıldeniz kenarında bulunan Zeyladandır. 705 yılında Kahire'ye gelmiştir. Fıkıh, nahiv ve

¹¹⁶ Mustafa Uzunpostalcı, “Burhânüddin el-Buhârî”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1992), 6: 435-436; Özel, *Haneî Fıkıh Âlimleri*, 96.

¹¹⁷ Uzunpostalcı, “Burhânüddin el-Buhârî”, 435-436; Özel, *Haneî Fıkıh Âlimleri*, 97.

¹¹⁸ Süleymaniye Ktp., Cârullah, nr. 649-651; Ayasofya nr. 1169-1170; Fatih, nr. 2308-2310, 2311-2317; Yeni Cami, nr. 613-618; Damat İbrahim Paşa, nr. 692; Hacı Beşir Ağa nr. 97, 143; Nuruosmaniye Ktp., nr. 1952-1954; Koca Ragıp Paşa, Ktp., nr. 502; Köprülü Ktp., Fazıl Ahmet Paşa, 564-565.nr.

¹¹⁹ Ali Haydar Efendi, *Dürrerü'l-Hükkâm*, Madde 701, 216.

¹²⁰ Özel, *Haneî Fıkıh Âlimleri*, 101-102.

¹²¹ Beyazıt Devlet Ktp. Bâyezid, nr. 2434, 2506, 2724, 2725, 2726; Süleymaniye Ktp., Ayasofya, nr. 1467, 1598; Amcazâde Hüseyin, nr. 258, 259; Fatih, nr. 2477-2483.

ferâizde âlimdi. Âşûriyye’de, Devâdâriye’de ve Karâfe’deki Tûrbetü’l-Mes’ûdiyye’de ders vermiştir. Öğrencileri arasında İbnü’s-Sâîğ ez-Zümürüdî ve Abdullah b. Yusuf ez-Zeylaî vardır. Ramazan 743 (Şubat 1343) tarihinde Kahire’de vefat etmiştir.¹²²

Hafizuddin en-Neseîî’nin (ö. 710/1310) *Kenzü’l-dekâik*’inin şerhi olmakla birlikte alimlerin gözünde makbul ve muteber bir kitap olmuştur. Ebû Hanîfe, talebeleri ve daha sonraki Hanefî alimlerin görüşlerine yer verilen kitapta bazen İmam Şâfiî’nin görüşleri de zikredilmiştir. Eserde özlü bir üslûpla fikhî ta’liller yapılmıştır.¹²³ Bu eser çeşitli yerlerde basılmıştır.¹²⁴

Ali Haydar Efendi’nin, rehin kitabında en fazla yararlandığı eserlerdendir. Eserden on dokuz yerde eserin müellifine “Zeylaî”¹²⁵ şeklinde atıfta bulunulmuştur. Orijinal metinden alıntı yapılmamıştır.

1.3.2.8. *el-Kifâye*

Celâlüddin b. Şemsüddin el-Kürlânî’nin (ö. 767/1366) meşhur olan *el-Hidâye*’ye yazmış olduğu şerhtir. Hüsâmüddîn es-Siğnâkî ve Abdülazîz e-Buhârî’den ders almıştır. Nâsirüddin Muhammed ve Tahir b. İslâm el-Hârizmî’ye ders vermiştir. 20 Cemâziyelâhir 767’de (3 Mart 1366) vefat etmiştir.¹²⁶

el-Hidâye’nin meşhur olan şerhlerindendir. Eserin bazı âlimlerce İbnü’t-Türkmânî veya Tâcüşşerîa’ya nisbet edilmesi yanlıştır. İbnü’t-Türkmânî’nin *el-Kifâye* adlı kitabı *el-Hidâye*’nin muhtasarıdır, Tâcüşşerîa’nın şerhinin adı da *Nihâyetü’l-kifâye*’dir. Eser klasik fıkıh kitaplarında olduğu gibi kitap-bab-fasıl sistematiği ile kaleme alınmıştır. Hükümleri delillendirerek, fetvaya esas olan hükme atıfta bulunmuştur.¹²⁷ Eserin muhtelif yerlerde baskısı yapılmıştır.¹²⁸

¹²² Necmettin Kızılkaya, “Zeylaî, Osman b. Ali”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2013), 44: 354-355; Özel, *Hanefî Fıkıh Âlimleri*, 132.

¹²³ Kızılkaya, “Zeylaî, Osman b. Ali”, 354-355; Özel, *Hanefî Fıkıh Âlimleri*, 132.

¹²⁴ Osman b. Ali ez-Zeylaî, *Tebyînu’l-hakâik* (Leknev: 1302), (Kahire: 1303 1-4), (Bulak: 1313-1315 Ahmed eş-Şelebî’nin hâşiyesiyle birlikte).

¹²⁵ Ali Haydar Efendi, *Dürerü’l-Hükkâm*, Madde 706, s. 235, 239; Madde 708, s. 246, 247, 248; Madde 710, s. 253, 255, 256, 260, 264, 265; Madde 715, s. 278; Madde 723, s. 295; Madde 724, s. 296; Madde 725, s. 298, 299.

¹²⁶ Özel, *Hanefî Fıkıh Âlimleri*, 144.

¹²⁷ Özel, *Hanefî Fıkıh Âlimleri*, 144.

Müellif rehin kitabında sadece iki yerde kitabın ismine “*Kifâye şerhu'l-Hidâye*”¹²⁹ şeklinde atıfta bulunmuştur. Orijinal metinden alıntı yapmamıştır.

1.3.2.9. *el-Yenâbi' fî ma'rifeti'l-usûl ve't-tefârî'*

Muhammed b. Abdillâh eş-Şiblî (ö. 769/1367) 712/1312 yılında Dımaşk'a bağlı Şibliye kasabasında doğmuştur. İlk tahsilini burada yapmıştır. Ebû Hayyân el-Endülüsî, Zehebî, Cemâleddin el-Mizzî, İbn Fazlullah el-Ömerî, Ebû Sâid Halîl b. Keykeldî el-Alâî gibi alimlerden ders almıştır. 775'te (1354) Trablusşam kadılığına getirilmiştir. 769 Safer (Ekim 1367) ayında vefat etmiştir. Hanefî alimlerinden Kudûrî'ye ait olan *el-Muhtasar*'ın şerhidir. *el-Yenâbi' fî ma'rifeti'l-usûl ve't-tefârî'* adıyla geçen kitap Muhammed b. Ramazan er-Rûmî'ye de nisbet edilmektedir.¹³⁰

Ali Haydar Efendi, rehin bölümünde on üç yerde müellifin ismine “Şiblî”¹³¹ şeklinde atıfta bulunmuştur. Asıl metinden alıntı yapmamıştır.

1.3.2.10. *el-İnâye*

Muhammed b. Mahmud b. Ahmed el-Bâbertî (ö. 786/1384) kaleme almış olduğu eserdir. 710 (1310) yılından sonra Bayburt'ta doğmuştur. İlk eğitimine Anadolu'da başlayıp Halep'e giderek birçok hocadan ders almıştır. Kıvâmuddin el-Kâkî, Ebû Hayyân el-Endülüsî, Şemsüddin Mahmud el-İsfahânî ve İbn Abdilhâdî ders aldığı hocaları arasında yer alır. Kendisinden ders alanlar arasında Seyyid Şerîf Cürçânî, Molla Fenârî ve İbn Kâdî Simavne gibi alimler bulunmaktadır. 19 Ramazan 786 (4 Kasım 1384) tarihinde vefat etmiştir.¹³²

el-Hidâye'nin en önemli şerhlerinden biri olmakla birlikte Siğnâkî'nin *el-Kifâye* adlı şerhi ile diğer *el-Hidâye* şerhlerine dayanılarak telif edilmiştir. Dil, gramer ve fıkıh usulü yönünden tahliller yapılarak deliller değerlendirilmiştir. Eserde yer yer diğer *el-Hidâye* şârihleri tenkit edilmiştir. Müteahhirin Hanefî ulemasıyla

¹²⁸ Kürlânî Celâlüddin b. Şemsüddin, *Kifâye*, (Kalküta: 1831-34), 1-4; (Leknev: 187681, 1304/1887), 1-4; (Kazan: 1304), 1-4; (Bombay: 1279) Muhammed b. es-Sünbülî'nin şerhiyle; *Fethu'l-Kadîr* ve diğer bazı eserlerle birlikte (Kahire: 1319) 1-10.

¹²⁹ Ali Haydar Efendi, *Dürrü'l-Hükkâm*, 210, 297.

¹³⁰ İlyas Çelebi, “Şiblî, Bedreddin”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2010), 39: 124-125.

¹³¹ Ali Haydar Efendi, *Dürrü'l-Hükkâm*, s. 212, Madde 701, s. 222, 226; Madde 706, s. 233; Madde 710, s. 253, 256, 259, 261, 262; Madde 721, s. 289; Madde 722, s. 292.

¹³² Arif Aytekin, “Bâbertî”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1991), 4: 377-378; Özel, *Hanefî Fıkıh Âlimleri*, 152-153.

beraber zaman zaman diğer mezheplerin görüşleri de verilmektedir.¹³³ Eserin birçok baskısı yapılmıştır.¹³⁴

Müellif rehin bölümünde yedi yerde kitabın ismine “’*İnâye*”¹³⁵ şeklinde atıfta bulunmuş olup asıl metinden alıntı yapmamıştır.

1.3.2.11. *Şerhu’l-Mecma’ li İbn-i Melek*

Abdüllatif b. Abdülaziz b. Melek’in (Firişte) (ö. 821/1418’den sonra) kaleme aldığı eserdir. İbn Firişte ve Firişteoğlu diye de anılır. Tirelidir. Manisa’da eğitim görmüştür. Aydınoglu Mehmet Bey’in (ö. 733/1333) Tire’de yaptırdığı medresede müderrislik yapmıştır.¹³⁶

İbnü’s-Sââtî’nin fıkha dair *Mecmau’l-Bahreyn* adlı eserinin şerhidir.¹³⁷ Eserin birçok yazması mevcuttur.¹³⁸

Ali Haydar Efendi, rehin kitabında eserden on yedi yerde faydalanmıştır. On altı yerde esere “’*Şerhu’l-mecma’*”¹³⁹ şeklinde atıfta bulunmuş bir yerde ise “’*Şerhu’l-mecma’ li-İbn-i Melek*” şeklinde atıf yapmıştır. Eserin orijinal metninden alıntı yapmamıştır.

1.3.2.12. *Câmiu’l-Fusûleyn*

Mahmud b. İsrâil b. Abdulaziz İbn Kâdî Simavne (823/1420) tanınmış hanefî fıkıh âlimidir. Edirne yakınlarında Simavne’de doğmuştur. İlk tahsilini memleketinde yapmıştır. Daha sonra Konya, Şam ve Kahire’ye gitmiştir.

¹³³ Aytekin, “Bâbertî”, 377; Özel, *Hanefî Fıkıh Âlimleri*, 153.

¹³⁴ Muhammed b. Mahmud el-Bâbertî, *İnâye* (Kalküta: 1831, 1837, 1840), 1-8; (Bulak: 1315-1318), Sa’dî Çelebî’nin haşiyesiyle birlikte *Fethu’l-Kadîr*’in kenarında; (Kahire: 1970), 1-10 adı geçen haşiyeyle beraber *Fethu’l-Kadîr*’in kenarında.

¹³⁵ Ali Haydar Efendi, *Dürerü’l-Hükkâm*, 210, Madde 701, s. 216; Madde 706, s. 239; Madde 710, s. 264; Madde 714, s. 274; Madde 721, s. 289; Madde 725, s. 300.

¹³⁶ Mustafa Baktır, “İbn Melek”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1999), 20: 175; Özel, *Hanefî Fıkıh Âlimleri*, 167.

¹³⁷ Baktır, “İbn Melek”, 175; Özel, *Hanefî Fıkıh Âlimleri*, 167.

¹³⁸ Millet Ktp., Murat Molla, nr. 885, 886, 887; Feyzullah Efendi, nr. 809-814; Süleymaniye Ktp., Cârullah Efendi, nr. 805; Ayasofya, nr. 1254-1258; Fatih, nr. 1760-1766; Süleymaniye, nr. 272, 489-492) İbn Kutluboğan bu şerh üzerine bir haşie kaleme almıştır. (Millet Ktp., Feyzullah Efendi, nr. 707-708; Süleymaniye Ktp., Şehit Ali Paşa, nr. 750.

¹³⁹ Ali Haydar Efendi, *Dürerü’l-Hükkâm*, Madde 701, s. 223; Madde 706, s. 234, 238; Madde 710, s. 253, 260, 261; Madde 713, s. 270, 271; Madde 714, s. 274; Madde 715, s. 276; Madde 720, s. 287, 288, 289; Madde 723, s. 295.

Ekmelüddin el-Bâbertî ve Mübarek Şâh'tan ders almıştır. Bedreddin Simâvî 1420'de Serez'de idam edilmiştir.¹⁴⁰

Kaza ve muhakemeye ilgili konular ağırlıkta olmak üzere muamelata dair bir eserdir. *el-Fusûlü'l-Usrûşeniyye* ve *el-Fusûlü'l-Îmâdiyye* adlı eserlerin bir araya getirilmesiyle telif edilmiştir.¹⁴¹ Bu eser üzerine Zeynüddin İbn Nuceym ve Hayruddin er-Remlî'nin *el-Leâli'd-Dürriyye fi'l-Fevâidi'l-Hayriyye* adlı hâşiyesi bulunmaktadır. Müellif, hukukî meseleleri serbestçe tartışması ve otorite kabul edilen müelliflerin görüşlerini eleştirmesiyle göze çarpmaktadır.¹⁴² Kâdî Simavne'nin önemli eserlerinden *Câmiu'l-Fusûleyn*¹⁴³ H. Yunus Apaydın tarafından günümüz Türkçesine çevrilmiştir.

Ali Haydar Efendi, *Câmiu'l-Fusûleyn*¹⁴⁴ adlı esere sadece 710. maddenin Lâhikasında bir defa atıf yapmıştır.

1.3.2.13. *Fetâva'l-Bezzâziyye*

Eserin müellifi Muhammed b. Şihâb b. Yusuf el-Harezmî el-Kerderî el-Bezzâzî (ö. 827/1424)'dir. İbnü'l-Bezzâzî adıyla da bilinmektedir. İlk eğitimini memleketi Saray'da babasından almıştır. İbn Arabşah, Kadı Sa'deddin İbnü'd-Deyrî ve Muhyiddin el-Kâfiyeci kendisinden ilim tahsil etmiştir.¹⁴⁵

Asıl adı *el-Câmi'ul-Vecîz* olup *Fetâvâ'l-Kerderî* diye de bilinen eser daha çok *Fetâvâ'l-Bezzâziyye* ismiyle tanınmıştır. Ebû Hanîfe ve talebeleri ile daha sonraki dönemlerde hanefî ulemanın verdiği fetvaları muteber kaynaklardan muhtasar olarak derlemiştir. Müellif, görüşleri verirken değerlendirme ve tercihlerde bulunmuştur. Hükümlerin dayandığı deliller ve diğer mezheplerin görüşleri pek az zikredilmiştir.¹⁴⁶ Eserin 812 (1409-10) yılında telifi bitmiş ve birkaç defa baskısı

¹⁴⁰ Bilal Dindar, "Bedreddin Simavî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1992), 5: 331-334; Özel, *Hanefî Fıkıh Âlimleri*, 169-170.

¹⁴¹ Mahmud b. İsrâil İbn Kâdî Simavne, *Câmiu'l-Fusûleyn* (Bulak: 1301, Hayruddin er-Remlî'nin hâşiyesiyle); (Kahire: 1300, bu hâşiyeye *Ebu'l-Feth el-Usrûşeni* es-Semerkindî'nin *Câmiu's-Sığâr* ve Zenbilli Ali Efendi'nin *Âdâbü'l-Evsiyâ*'sı ile birlikte basılmıştır.)

¹⁴² Ali Bardakoğlu, "Câmiu'l-Fusûleyn", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1993), 7: 108-109; Özel, *Hanefî Fıkıh Âlimleri*, 170.

¹⁴³ İbn Kâdî Simavne, *Câmiu'l-Fusûleyn*, trc. H. Yunus Apaydın (Ankara: T.C. Kültür Turizm Bakanlığı, 2012).

¹⁴⁴ Ali Haydar Efendi, *Dürerü'l-Hükkâm*, Madde 710, 263.

¹⁴⁵ Ahmet Özel, "Bezzâzî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1992), 6: 113; Özel, *Hanefî Fıkıh Âlimleri*, 171.

¹⁴⁶ Özel, "Bezzâzî", 113; Özel, *Hanefî Fıkıh Âlimleri*, 172.

yapılmıştır.¹⁴⁷ Bu neşrin daha sonra ofset baskıları da yapılmıştır. *el-Fetâvâ'l-Bezzâziyye* üzerine müellifi bilinmeyen *Hulâsâtü'l-Bezzâziyye* adlı bir muhtasar eser mevcuttur.¹⁴⁸

Ali Haydar Efendi'nin rehin bölümünde yararlandığı başlıca eserlerden olup yirmi beş yerde yararlanılmıştır. Eserin ismine “*Bezzâziyye*” şeklinde on bir yerde atıf yapılmış olup on dört yerde de eserin metninden dipnot gösterilmiştir.

1.3.2.14. *el-Binâye fî Şerhi'l-Hidâye*

Bedruddin Mahmud b. Ahmed b. Yusuf el-Aynî (ö. 855/1451) büyük haneffî fıkıh âlimidir. 17 Ramazan 762 (21 Temmuz 1361) tarihinde Antep'te (Ayıntâb) doğmuştur. Babasından fıkıh okumuştur. Besni, Kahta ve Malatya'da öğrenim görmüştür. Cemâlüddin el-Malatî, Alâüddin b. Ahmed es-Seyrâmî, Sirâcüddin el-Bulkînî, Zeynüddin el-İrâkî, Nürüddin el-Heysemî ve Ebü'l-Feth el-Askalânî'den ders almıştır. Kahire Muhtesipliği, Evkaf Nazırlığı, Haneffî baş kadılığı yaptı. Birçok medresede ders vermiştir. 4 Zilhicce 855 (28 Aralık 1451) tarihinde Kahire'de vefat etmiştir.¹⁴⁹

Fıkıhî konuları düzenli incelemesi ve hadisleri ele alışı bakımından *el-Hidâye*'nin en önemli şerhlerindedir.¹⁵⁰ Eserin çeşitli yerlerde baskısı yapılmıştır.¹⁵¹

Ali Haydar Efendi, rehin bölümünde dokuz yerde yazarın ismine “*Aynî*” şeklinde atıfta bulunmuştur. Orijinal metinden alıntı yapmamıştır.

1.3.2.15. *Fethü'l-Kadîr*

Abdulvâhid b. Abdulhamid b. Mes'ûd el-Hümmam (ö. 861/1457) tarafından kaleme alınmıştır. Aslen Sivaslıdır. Şehâbeddin el-Heysemî, İbnü'z-Zerâtî, Zeynüddin Abdurrahman et-Tefehnî, Cemâleddin Yûsuf b. Muhammed el-Humeydî, İbnü'l-Mecdî, Muhammed b. Ahmed el-Bisâtî, Bedreddin Mahmûd b. Muhammed

¹⁴⁷ Muhammed b. Şihâb el-Bezzâzî, *Fetâvâ'l-Bezzâziyye* (Kazan 1308); (Bulak 1310-1311); (Kahire 1323, *el-Fetava'l-Hidndiyye*'nin son üç cildinin kenarında basılmıştır.)

¹⁴⁸ Hacı Selim Ağa Ktp., nr. 417, 85 varak; Beyazıt Devlet Ktp., Bâyezid, nr. 2766, 62 varak.

¹⁴⁹ Ali Osman Koçkuzu, “Aynî, Bedreddin”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1991), 4: 271-272; Özel, *Haneffî Fıkıh Âlimleri*, 181.

¹⁵⁰ Koçkuzu, “Aynî, Bedreddin”, 271-272; Özel, *Haneffî Fıkıh Âlimleri*, 181.

¹⁵¹ Bedruddin Mahmud Yusuf el-Aynî, *el-Binâye fî şerhi'l-Hidâye*, (Leknev: 1293, 1-4); (Nşr. Muhammed Ömer, Beyrut: 1400/1980, 1-10)

el-Aksarâyî, Bedreddin el-Aynî, Ebû Zür‘a İbnü’l-İrâkî, İbn Hacer el-Askalânî, Kâriülhidâye, Ebü’l-Velîd İbnü’ş-Şihne, Muhammed b. Ebû Bekir İbn Cemâa ve Kemâleddin eş-Şümunnî alimlerden ders almıştır. Eşrefiyye, Mansûriyye ve Kubbetü Sâlih medresesinde ders vermiştir. İbnü’l-Hümâm’ın öğrencileri arasında Sehâvî, Takıyyüddin eş-Şümunnî, İbn Kutluboğa, İbn Emîru Hâc, İbnü’l-Gars, Kemâleddin İbn Ebû Şerîf, İbnü’l-Kerekî ve Necmeddin İbn Kâdî Aclûn gibi âlimler yer almaktadır. 7 Ramazan 861 (29 Temmuz 1457) tarihinde Kahire’de vefat etmiştir.¹⁵²

Burhaneddin el-Merginânî’nin *el-Hidâye*’sinin önemli şerhlerinden biridir. İbnü’l-Hümâm mezhep içi ve mezhepler arası ihtilâfları geniş bir şekilde tartışıp değerlendirerek kendi tercihlerini de ifade etmiştir. Müellifin 829 (1426) yılında telifine başladığı bu eser vefatıyla eksik kalmış, “Kitâbü’l-Vekâle”den itibaren Kadızâde Ahmed Şemsüddin (ö. 988/1580) *Netâ’icü’l-Efkar fî Kesfi’r-Rumûz ve’l-Esrâr* adıyla tamamlamıştır. Mezhepler arası ihtilâflı konuları geniş bir şekilde tartışmış sadece Hanefî mezhebi içindeki farklı içtihatlarda değil, diğer mezheplere ait görüşler arasında da tercihte bulunmuştur.¹⁵³ Bu eserin günümüze kadar birçok baskısı yapılmıştır.¹⁵⁴

Ali Haydar Efendi, bu eserden iki yerde yararlanmış. Birinde eserin ismine “*Fethü’l-kadîr*”¹⁵⁵ şeklinde diğerinde ise “*Feth*”¹⁵⁶ şeklinde atıfta bulunmuştur.

1.3.2.16. *Lisânü’l-Hükkâm*

İbnü’ş-Şihne el-Halebî’nin (ö. 882/1477) kaleme aldığı eserdir. Halep’te doğmuştur. Dedesinden ve babasından ders aldıktan sonra Kahire’ye gitmiştir.¹⁵⁷

Tam olarak adı *Lisânü’l-Hükkâm fî Ma’rifeti’l-Ahkâm*’dır. Halep kadılığı sırasında telif ettiği bu eser, 30 fasıldan ibaret olup muamelata ve kazâî hükümlere dairdir. 21 faslını İbnü’ş-Şihne yazmış, 9 faslı ise Burhânüddin İbrahim el-Hâlî el-

¹⁵² Ferhat Koca “İbnü’l-Hümâm”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2000), 21: 87-90; Özel, *Hanefî Fıkıh Âlimleri*, 183-184.

¹⁵³ Ferhat Koca “İbnü’l-Hümâm”, 87-90; Cengiz Kallek “el-Hidâye”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1998), 17: 473; Özel, *Hanefî Fıkıh Âlimleri*, 184.

¹⁵⁴ Abdolvâhid b. Mes’ûd el-Hümam es-Sıvasî, *Fethü’l-Kadîr* (Bulak: 1315-1318, 1-8 adı geçen tekmile, Bâbertî’nin *İnâye* adlı *Hidâye* şerhi ve bu şerhe Sa’dî Çelebi’nin yaptığı haşiye ile); (Kahire: 1319, 1-10 Kûrlânî’nin *Kifâye*’si ve aynı eserlerle birlikte); (Kahire: 1970, 1-10 adı geçen geçen eserlerden *Kifâye* almadan basılmıştır.)

¹⁵⁵ Ali Haydar Efendi, *Dürerü’l-Hükkâm*, Madde 706, s. 233.

¹⁵⁶ Ali Haydar Efendi, *Dürerü’l-Hükkâm*, Madde 701, s. 223.

¹⁵⁷ Şükrü Özen, “İbnü’ş-Şihne, Lisânüddin”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2000), 21: 224-225; Özel, *Hanefî Fıkıh Âlimleri*, 202.

Adevî tarafından 1015 (1606) yılında *Ğâyetü'l-Merâm fî Tetimmeti Lisânü'l-Hükkâm* adıyla ikmal edilmiştir.¹⁵⁸ İki eser birlikte basılmıştır.¹⁵⁹

Müellif, bu eserden dokuz yerde yararlanmış olup esere “*Lisanü'l-Hükkâm*”¹⁶⁰ şeklinde atıfta bulunmuştur.

1.3.2.17. *Dürerü'l-Hükkâm fî Şerhi Ğurerü'l-Ahkâm*

Muhammed b. Ferâmuz b. Ali Molla Hüsrev (ö. 885/1480) tarafından kaleme alınmıştır. Sivas'ın Kargın köyünde doğmuştur. Teftâzânî'nin öğrencileri Burhâneddin Haydar Herevî, Molla Yegân ve Şeyh Hamza gibi âlimlerden okumuştur. Edirne'de Şah Melek Medresesi ve Çelebi (Halebiyye) Medresesi müderrisliği yapmıştır. Kazaskerlik ve Edirne kadılığı görevinde bulunmuştur. Öğrencileri arasında Zenbilli Ali Cemâlî Efendi, Fenârî Hasan Çelebi, Molla Hasan Samsûnî, Yûsuf b. Cüneyd et-Tokadî ve Molla Muhyiddin Mehmed Manisalıoğlu gibi âlimler bulunmaktadır. İstanbul'da vefat etmiştir.¹⁶¹

Uzun yıllar kadılık ve kazaskerlik yapan müellif bu tecrübeler doğrultusunda önce fıkha dair *Ğurerü'l-Ahkâm* adlı muhtasar eseri yazmıştır. Kısa ve özlü hükümleriyle bir kanun mahiyetinde değerlendirilmiştir. Osmanlı muhitinde uzun zaman kadıların başvurdukları yarı resmi bir hukuk metni işlevi görecek olan bu kitabını daha sonra *Dürerü'l-Hükkâm* adıyla şerh etmiştir. Hanefî mezhebinin muteber görüşleri esas alınarak telif edilmiş olup tertibi de klasik fıkıh kitapları gibidir.¹⁶² Eser birçok defa basılmıştır.¹⁶³ Eserin İbrahim el-Halebî, Azmizâde Mustafa Haletî, Kınalızâde Ali Efendi, Nuh Efendi,¹⁶⁴ Vankulu,¹⁶⁵ Şürünbülâlî,¹⁶⁶

¹⁵⁸ Özen, “İbnü'ş-Şihne, Lisânüddin”, 224-225; Özel, *Hanefî Fıkıh Âlimleri*, 203.

¹⁵⁹ Ahmed b. Muhammed İbnü'ş-Şihne el-Halebî, *Lisânü'l-Hükkâm* (İskenderiyye: 1299 Tarablusî'nin *Muînü'l-Hükkâm* adlı eserinin kenarında), (Kahire: 1310, 1315, 1393/1973).

¹⁶⁰ Ali Haydar Efendi, *Dürerü'l-Hükkâm*, Madde 701, s. 211, 219; Madde 708, s. 248; Madde 710, s. 259, 262; Madde 723, s. 295; Madde 724, s. 297.

¹⁶¹ Ferhat Koca, “Molla Hüsrev”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2005), 30: 252-254; Özel, *Hanefî Fıkıh Âlimleri*, 203-204.

¹⁶² Ahmet Akgündüz, “Dürerü'l-Hükkâm”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1994), 10: 28; Özel, *Hanefî Fıkıh Âlimleri*, 204.

¹⁶³ Molla Hüsrev, *Dürerü'l-Hükkâm fî Şerhi Ğurerü'l-Ahkâm* (İstanbul: 1257, 1258, 1260, 1277, 1289, 1299, 1300, 1308, 1310, 1317, 1319, 1329), (Kahire: 1294, 1297 kenarında Şürünbülâlî'nin *Ğunyetü zevi'l-Erhâm* adı şerhiyle birlikte basılmıştır.)

¹⁶⁴ Molla Hüsrev, *Dürerü'l-Hükkâm fî Şerhi Ğurerü'l-Ahkâm* (İstanbul: 1314).

¹⁶⁵ Molla Hüsrev, *Nakdii'd-Dürer*, İstanbul 1314.

¹⁶⁶ Molla Hüsrev, *Ğunyetü zevi'l-Erhâm* (İstanbul: 1297, 1299, 1300, 1301, 1308, 1310, 1317, 1318, 1319, 1329).

Abdülhalîm b. Pîr Kadem¹⁶⁷ ve Ebû Said el-Hâdimî¹⁶⁸ tarafından yapılan muhtelif şerh ve haşiyeleri vardır. Vefa nâibi Boyabatlı Kara Bekir'in (ö. 1898) yeniden Türkçe'ye çevirdiği eser¹⁶⁹ Arif Erkan tarafından sadeleştirilerek yayımlanmıştır.¹⁷⁰

Ali Haydar Efendi, rehin bölümünde *Dürerü'l-hükkâm* adlı esere on beş yerde "*Dürer*"¹⁷¹ şeklinde atıfta bulunmuş orijinal metninden dipnot göstermemiştir.

1.3.2.18. *Şerhu Kenzü'd-Dekâik*

Muhammed b. Abdullah el-Ferâhî Molla Miskîn'nin (ö. 954/1547) Herat'ta kadılık yapmış olmasının dışında hayatı hakkında pek fazla bilgi bulunmamaktadır. *Şerhu Kenzi'd-Dekâik* adlı eseri Ebu'l-Berekât en-Neseî'ye ait eserin şerhlerindedir.¹⁷² Eserin çeşitli şerhleri bulunmaktadır.¹⁷³ Ahmed b. Muhammed el-Hamevî (ö. 1098/1687) *Keşfü'r-remz an beyânî (habâye)'l-Kenz* ve Ebü's-Süüd Muhammed b. Ali el-Hüseynî el-Mısırî *Fethullâhi'l-Mu'in* adıyla birer hâşiye kaleme almıştır.¹⁷⁴

Rehin kitabında bir yerde müellifin ismine "Molla Miskîn"¹⁷⁵ bir yerde de "*Molla Miskîn Şerhu'l-Kenz*"¹⁷⁶ şeklinde atıfta bulunulmuştur. Asıl metninden alıntı yapılmamıştır.

1.3.2.19. *Bahru'r-Râik*

Zeynüddin b. İbrahim b. Nüceym'in (ö. 970/1563) eseridir. 926 (1520) yılında Kahire'de doğmuştur. Şerefeddin el-Bulkînî, İbnü's-Şelebî diye tanınan Şehâbeddin Ahmed b. Yûnus el-Mısırî, İbnü'l-Halebî, Emînüddin Muhammed b. Abdülâl ed-Dımaşkî, Ebü'l-Feyz es-Sülemî, Nüreddin ed-Deylemî el-Mâlikî ve Şukayr el-Mağribî gibi âlimlerden ders almıştır. İbn Nüceym'in yetiştirdiği birçok

¹⁶⁷ Molla Hüsrev, *Dürerü'l-Hükkâm fî Şerhi Ğurerü'l-Ahkâm* (İstanbul: 1270, 1311, 1331).

¹⁶⁸ Molla Hüsrev, *Dürerü'l-Hükkâm fî Şerhi Ğurerü'l-Ahkâm* (İstanbul: 1269, 1270, 13010).

¹⁶⁹ Molla Hüsrev, *Dürerü'l-Hükkâm fî Şerhi Ğurerü'l-Ahkâm* (İstanbul: Dersaadet, 1285).

¹⁷⁰ Molla Hüsrev, *Dürerü'l-Hükkâm fî Şerhi Ğurerü'l-Ahkâm* (İstanbul: 1979, 1-4).

¹⁷¹ Ali Haydar Efendi, *Dürerü'l-Hükkâm*, Madde 701, s. 217, 221; Madde 705, s. 227; Madde 706, s. 235, 239; Madde 707, s. 241; Madde 710, 253; Madde 712, s. 269; Madde 714, s. 276; Madde 715, s. 276; Madde 720, s. 288; Madde 724, s. 296; Madde 728, s. 307.

¹⁷² Abdülkadir Şenel, "Molla Miskîn", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2005), 30: 259; Özel, *Haneî Fıkah Âlimleri*, 246-247.

¹⁷³ Molla Miskîn, *Şerhu Kenzü'd-Dekâik* (Kahire: 1294, 1303, 1312, 1328), (Bulak: 1287 Ebü's-Süüd el-Hüseynî'nin *Fethullâhi'l-Mu'in* adlı haşiyesiyle birlikte basılmıştır.)

¹⁷⁴ I-III, Karaçi 1403/1983.

¹⁷⁵ Ali Haydar Efendi, *Dürerü'l-Hükkâm*, Madde 709, s. 250.

¹⁷⁶ Ali Haydar Efendi, *Dürerü'l-Hükkâm*, Madde 713, s. 271.

talebe arasında kardeşi Sirâceddin İbn Nüceym, Şemseddin Muhammed b. Abdullah et-Timurtaşî, Kemâleddin İbn Ebû Şerîf el-Makdisî'nin torunu Muhammed b. Ali el-Alemî zikredilmektedir. İbn Nüceym 8 Receb 970 (3 Mart 1563) tarihinde Kahire'de vefat etmiştir.¹⁷⁷

Bahru'r-Râik, Nesefî'nin (710/1310) fıkha dair meşhur eseri *Kenzü'd-Dekâik*'ine yapılmış olan önemli şerhlerden biridir. İbn Nüceym'in "İcâre-i fâside" bölümüne kadar getirdiği eseri Muhammed b. Hüseyin et-Tûrî (ö.1138/1176'dan sonra) tamamlamıştır. Mezhep imamının, öğrencilerinin ve mezhebin sonraki alimlerinin görüşlerine yer verilen eserde, tercih edilen içtihadlar belirtilmiştir. Yer yer diğer mezheplerin görüşlerine yer verilerek mukayeseler yapılmıştır. Hanefî mezhebinin hükmünün daha üstün olduğu benimsenmiş delillendirmeye çalışılmıştır.¹⁷⁸ Eserin baskısı yapılmıştır.¹⁷⁹

Rehin kitabında, iki yerde "*Bahr*"¹⁸⁰ şeklinde metnin orijinalinden alıntı yapılmıştır.

1.3.2.20. Fetâvâ-yı İbn-i Nüceym

Fetâvâ-yı İbn-i Nüceym'in yazarı olan Zeynüddin b. İbrahim b. Nüceym'in (ö. 970/1563) hayatı hakkında yukarıda bilgi verilmiştir.

Şemsüddin Muhammed b. Abdullah b. Ahmed el-Hatîb et-Timurtâşî 1000' i aşkın fetvayı *el-Fetâvâ'z-Zeyniyye fî Fıkhî'l-Hanefiyye* adıyla fıkıh bablarına göre düzenleyip derlemiştir. Yazma nüshalarından¹⁸¹ da eserin iki tertibi olduğu anlaşılmaktadır. Haskefî bu iki tertibi *el-Cem ' beyne fetevâ İbn Nüceym* adıyla birleştirmiştir. Eser, Hasan Re' fet b. İbrahim Rüşdî el-İstanbulî tarafından her fetvanın tercümesinden sonra asıl ibaresi de verilerek *Fetevâ-yı İbn Nüceym*

¹⁷⁷ Ahmet Özel, "İbn Nüceym, Zeynüddin", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1999), 20: 236-237; Özel, *Hanefî Fıkıh Âlimleri*, s. 254. (Detaylı bilgi için bk. Ahmet Özel, "İbn Nüceym (Hayatı ve Eserleri)", *Anadolu Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Dergisi* 3 (1979): 361-378.)

¹⁷⁸ Özel, "İbn Nüceym, Zeynüddin", 236; Özel, *Hanefî Fıkıh Âlimleri*, 255.

¹⁷⁹ İbn Nüceym, *Bahru'r-Râik* (Kahire: 1311, 1-7 kenarında İbn Âbidin'in *Minhâtü'l-Hâlık* adlı hâşiyesi olup son cildi Tûrî'nin tekmilesidir.)

¹⁸⁰ Ali Haydar Efendi, *Dürerü'l-Hükkâm*, Madde 722, s. 290, 292.

¹⁸¹ Brockelmann, *GAL*, 2: 401; *Suppl.*, 2: 426.

(*Hülâsa-i İbn Nüceym*)¹⁸² adıyla Osmanlıca'ya çevrilmiştir.¹⁸³ Çeşmizâde Halid, bazı fetva kitaplarıyla birlikte *Fetevâ-yı İbn Nüceym*'deki fetvaların tekrarlarını çıkarmak suretiyle *Hulâsâtü'l-Ecvibe* adlı eserinde bir araya getirmiştir.¹⁸⁴ Eserin baskısı bulunmaktadır.¹⁸⁵

Yazar rehin kitabında esere ismiyle iki yerde atıf yapmış orijinal metinden alıntı yapmamıştır.¹⁸⁶

1.3.2.21. *Fetâvâ-yı Ebussuud Efendi*

Asıl adı Ebü's-Suûd Muhammed b. Mustafa el-İmâdî (ö. 982/1574)'dir. 17 Safer 896 (30 Aralık 1490) tarihinde İstanbul civarında Müderris köyünde doğmuştur. Babasından, Müeyyedzâde Abdurrahman Efendi, Mevlânâ Seydî Karamânî ve Kemalpaşazâde'den ders almıştır. Birçok yerde müderrislik yapmıştır. Bursa (939/1533) ve İstanbul (940/1533) kadılığı yapmıştır. Rebûlevvel 944'te (Ağustos 1537) Rumeli Kazaskerliğine tayin edilmiştir. Şâban 952'de (Ekim 1545) Şeyhüslâm olmuştur. 5 Cemaziyelevvel 982 (23 Ağustos 1574) tarihinde vefat etmiştir. Yetiştirdiği öğrencileri arasında Şeyhüslâm Mâlulzâde Seyyid Mehmed, Abdülkâdir Şeyhî, Hoca Sa'deddin, Bostanzâde Mehmed, Sun'ullah Efendi, Bostanzâde Mustafa, Cenâbî Mustafa Efendi, Şair Bâkî, Hâce-i Sultânî Atâullah, Âşık Çelebî, Kınalızâde Hasan Çelebi, Ebülmeyâmin Mustafa Efendi ve Fudayl Çelebi gibi âlimler ve edipler sayılabilir.¹⁸⁷

Ebüssuud Efendi'nin fetvalarını bir araya getiren eserdir. Eser klasik fıkıh kitaplarındaki "kitab" ve "bab" sisteminde hazırlanmış olup fetvalara "caizdir" veya "caiz değildir" şeklinde cevap verilmiştir. "Ebüssuud Efendi Fetâvâsı" adıyla birçok

¹⁸² İbn Nüceym, *Fetevâ-yı İbn Nüceym* (İstanbul 1289).

¹⁸³ Özel, "İbn Nüceym, Zeynüddin", 236-237; Özel, *Hanefî Fıkıh Âlimleri*, 255; (Detaylı bilgi için bk. Özel, "İbn Nüceym (Hayatı ve Eserleri)", 361-378.)

¹⁸⁴ Çeşmizâde Halid, *Hulâsâtü'l-Ecvibe* (İstanbul 1289).

¹⁸⁵ İbn Nüceym, Zeynüddin b. İbrahim, *Fetâvâ-yı İbn Nüceym* (Mısır: Dâru'l-Tabâatü'l-Muhammediyye, 2008)

¹⁸⁶ Ali Haydar Efendi, *Dürrü'l-Hükkâm*, Madde 710, s. 256; Madde 718, s. 285.

¹⁸⁷ Ahmet Akgündüz, "Ebussuud Efendi", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1994), 10: 365-371; Özel, *Hanefî Fıkıh Âlimleri*, 263-264.

yerde fetva mecmuası bulunmaktadır.¹⁸⁸ Eserin yazma nüshası çeşitli kütüphanelerde mevcuttur.¹⁸⁹ Ebüssuûd Efendi'nin fetvaları birçok araştırmacının dikkatini çekmiştir.¹⁹⁰

Müellif, rehin bölümünde eserden on yedi yerde yararlanmış olup on beş yerde eserin müellifine “Ebussuud”¹⁹¹ şeklinde atıfta bulunmuştur. *Mecelle*'nin 708. maddesinde sağır-i mümeyyizin tasarrufâtının izne tevakkufunun sebebini açıklarken eserden alıntı yapmıştır.¹⁹² Bir yerde de “*Fetâvâ-yı Ebüssuûd*”¹⁹³ şeklinde atıf yapmıştır.

1.3.2.22. Âdâbü'l-Evsiyâ

Fudayl Çelebi'nin (ö. 991/1583) kaleme almış olduğu eserdir. İstanbul'da doğmuştur. İstanbul'da eğitimini tamamlamıştır. Ardından Bursa Yıldırım Han, Edirne Halebiye, İstanbul Sahn-ı Semân, Ayasofya ve Şehzâde medreselerinde müderrislik yapmıştır. Bağdat, Halep ve Mekke kadılığı görevinde bulunmuştur. Şeyhülislâm Sun'ullah Efendi'nin de aralarında bulunduğu pek çok alim yetiştirmiştir. İstanbul'da vefat etmiştir.¹⁹⁴

Başta vasiyet olmak üzere muamelâtla ilgili çeşitli konuların incelendiği bir eserdir. Otuz fasıl halinde tertip edilmiş bir fıkıh kitabıdır. Kaynaklarda Zenbilli Ali Efendi'ye (ö. 932/1525) nisbet edilse de bazı yazma nüshalarında yer alan bilgiler ve mukaddimesinde Mekke kadılığı sırasında yazdığını belirtmesi Fudayl Çelebi'ye ait

¹⁸⁸ Akgündüz, “Ebussuud Efendi”, 365-371; Ahmet Akgündüz, “Fetâvâ-yı Ebüssuûd Efendi”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1995), 12: 441-442; Özel, *Haneî Fıkıh Âlimleri*, 265.

¹⁸⁹ Süleymaniye Ktp., Esad Efendi nr. 3727, Ayasofya, nr. 0.1543, Fâtih, nr. 679, 2349, 2350, Hacı Mahmûd Efendi, nr. 1217, 1219, 1225, 1228, 1236, 1238, 4198, Hamidiye, nr. 590, İzmir, nr. 253, 254, Lala İsmail, nr. 706, 108 M, I. Ahmed, nr. 95, Kılıç Ali Paşa, nr. 491, Hasan Hüsnü Paşa, nr. 423 m, 423, 518, Hacı Beşir Ağa, nr. 304, 656, Lâleli, nr. 3738, Yeni.

¹⁹⁰ M. Ertuğrul Düzdağ, *Şeyhülislâm Ebüssuûd Efendi Fetvâları Işığında 16. Asır Türk Hayatı* (İstanbul: 1972, 1973) adlı eserinde 1001 fetvayı latinize ederek neşretmiştir.

¹⁹¹ Ali Haydar Efendi, *Dürerü'l-Hükkâm*, Madde 701, s. 218, 225; Madde 706, s. 236; Madde 707, s. 241; Madde 710, s. 256, 259, 261; Madde 712, s. 269; Madde 714, s. 274, 275; Madde 715, s. 277, 278; Madde 721, s. 289; Madde 725, s. 299; Madde 728, s. 305.

¹⁹² Ali Haydar Efendi, *Dürerü'l-Hükkâm*, Madde 708, s. 244.

¹⁹³ Ali Haydar Efendi, *Dürerü'l-Hükkâm*, Madde 710, s. 259.

¹⁹⁴ Ferhat Koca, “Fudayl Çelebi, Zenbillizâde”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1996), 13: 207; Ahmet Özel, *Haneî Fıkıh Âlimleri*, 273-274.

olduğunu göstermektedir.¹⁹⁵ İbn Kâdî Simâvne'nin *Câmiu'l-Fusûleyn* adlı eseriyle birlikte basılmıştır.¹⁹⁶

Ali Haydar Efendi, rehin bölümünde eserin ismini kullanarak iki yerde yararlanmıştır. Bir yerde metinden alıntı yaparak dipnot göstermişken¹⁹⁷ bir yerde esere atıfta¹⁹⁸ bulunmuştur.

1.3.2.23. *Tenvîrü'l-Ebsâr*

Abdullah b. Ahmed b. Muhammed et-Timurtâşî'nin (ö. 1006/1598) yazmış olduğu eserdir. Gazze'de doğmuştur. Eğitimini memleketinde ve Kahire'de almıştır. Kınalızâde Ali Efendi, Emînüddin İbn Abdil'âl ve Zeynüddin İbn Nuceym'den ders almıştır. Oğlu Salih, Mahfûz et-Timurtâşî, Burhanüddin Mahmud b. Eyyûb el-Fütyânî, Abdünnebî el-Halilî ve Abdülgaflar b. Yusuf el-Acemî öğrencileri arasında yer almaktadır.¹⁹⁹

Mutemed kitaplardan derlenerek telif edilen bu eser 995 (1587) yılında tamamlanmıştır.²⁰⁰ Yazma nüshaları çeşitli kütüphanelerde bulunmaktadır.²⁰¹ Haskefî (ö. 1088/1677) bu eseri *ed-Dürrü'l-Muhtâr* adıyla şerh etmiş,²⁰² İbn Âbidîn de bu şerhe *Reddü'l-Muhtâr* adlı haşiyeyi yazmıştır.²⁰³ Bundan dolayı İbn Âbidîn'in eserinde “musannif” sözü karinesiz olarak zikredildiğinde Timurtâşî kastedilir. *Tenvîrü'l-Ebsâr*'ı ayrıca Molla Hüseyin b. İskender er-

¹⁹⁵ Koca, “Fudayl Çelebi, Zenbillizâde”, 207; Özel, *Hanefî Fıkıh Âlimleri*, 273.

¹⁹⁶ Kahire 1300.

¹⁹⁷ Ali Haydar Efendi, *Dürrerü'l-Hükkâm*, Madde 708, s. 249.

¹⁹⁸ Ali Haydar Efendi, *Dürrerü'l-Hükkâm*, Madde 708, s. 248.

¹⁹⁹ Ahmet Özel, “Timurtâşî, Muhammed b. Abdullah”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2012), 41: 188-189; Özel, *Hanefî Fıkıh Âlimleri*, 282.

²⁰⁰ Özel, “Timurtâşî, Muhammed b. Abdullah”, 188-189; Özel, *Hanefî Fıkıh Âlimleri*, 282-283.

²⁰¹ Nuruosmaniye Ktp., nr. 1430-1437; Beyazıt Devlet Ktp., Bâyezid, nr. 1894-1897, 8862; Dârü'l-kütübi'z-Zâhiriyye, nr. 2609, 3895, 7215, 8037, 8066, 8157; Hidiviyye Ktp., nr. 1005, 1006, 6831.

²⁰² Timurtâşî, *Tenvîrü'l-Ebsâr* (İstanbul: 1260, 1277, 1294, 1307, 1308), (Kalküta: 1243, 1268), (Leknev: 1280, 1293, Hintçe tercümesiyle 1294), (Bombay: 1278, 1309), (Lahor: 1305), (Bulak: 1254, 1272), (Kahire: 1268, 1293, 1299, 1307, 1318, 1321).

²⁰³ İbn Âbidîn, *Reddü'l-Muhtâr* (Bulak 1272, 1-5; 1286, 1-8), (Kahire: 1386).

Rûmî, *el-Cevherü' l-Münîr fî Şerhi' t-Tenvîr*,²⁰⁴ Abdürrezzak b. Halil b. Cüneyd er-Rûmî, *Münîrü' l-Efkâr Şerhu Tenvîri' l-Ebsâr*, Muhammed b. Ebû Bekir el-Musannif el-Bursevî, *Tebîrü' l-Envâr ve Câmîu' l-Esrâr fî Şerhi Tenvîri' l-Ebsâr*,²⁰⁵ İsmail b. Abdülbaki el-Yâzicî, *Metâliu' l-Envâr ve Levâmiu' l-Efkâr*²⁰⁶ adıyla şerhetmiştir. Musa b. Es' ad el-Mehâsinî de *Tenvîrü' l-Ebsâr' ı Hulâsatü' t-Tenvîr ve Zâhîretü' l-Muhtâc ve' l-Fakîr* adıyla manzum hale getirmiştir.²⁰⁷

Ali Haydar Efendi, rehin bölümünde dört yerde kitabın ismine “*Tenvir*”²⁰⁸ şeklinde atıfta bulunmuştur. Orijinal metinden alıntı yapmamıştır.

1.3.2.24. Gunyetu zevi'l-erhâm fi buğyeti Düleri'l-hükkâm

Asıl adı Hasan b. Ammâr b. Ali el-Vefâi eş-Şürûnbülâlî (ö. 1069/1659)'dir. Mısır'da Menûfiye bölgesinde bulunan Şubrâbilûle'de doğmuştur. Kâhire'de Muhammed b. Hüseyin el-Hamevî, Abdurrahman el-Mesîri, Abdullah en-Nahrîrî, Muhammed b. Mansûr el-Muhibbî, Ahmed b. Muhammed b. Ahmed eş-Şelebî ve Nuruddin İbn Ğanim el-Makdisî'den ders almıştır. Ezher'de ders vermiştir. Oğlu Hasan eş-Şürûnbülâlî, Ahmed b. Muhammed el-Acemî, Ahmed b. Muhammed el-Hamevî İsmail b. Abdülğani en-Nablusî, Muhammed b. Salih et-Timurtâşî, Hasan b. Ali el-Cebertî, Abdülhay b. Abdülhak eş-Şürûnbülâlî gibi alimler kendisinden ders almıştır.²⁰⁹

Molla Hüsrev'in *Düleri'l-hükkâm* adlı eserine yapılmış bir haşiyedir. Basit bir üslûbu olmakla birlikte kabul gören bir eserdir.²¹⁰ Eserin birçok baskısı yapılmıştır.²¹¹

²⁰⁴ Köprülü Ktp., Fazıl Ahmet Paşa, nr. 569; Edirne Selimiye Ktp., nr. 812; Dârü'l-kütübi'z-Zâhiriyye, nr. 8088.

²⁰⁵ İÜ Ktp., AY, nr. 421; Nuruosmaniye Ktp., 1577; Murat Molla Ktp., Murat Molla, nr. 844.

²⁰⁶ Dârü'l-kütübi'z-Zâhiriyye, nr. 8131.

²⁰⁷ Süleymaniye Ktp., Esad Efendi, nr. 674.

²⁰⁸ Ali Haydar Efendi, *Düleri'l-Hükkâm*, Madde 710, s. 258; Madde 720, s. 287, 288; Madde 722, s. 291.

²⁰⁹ Şevket Topal, “Şürûnbülâlî”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2010), 39: 274-276; Özel, *Hanefî Fıkıh Âlimleri*, 302.

²¹⁰ Ahmet Akgündüz, “Düleri'l-Hükkâm”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1994), 10: 28; Özel, *Hanefî Fıkıh Âlimleri*, 303.

²¹¹ Şürûnbülâlî, *Gunyetu zevi'l-erhâm fi buğyeti Düleri'l-hükkâm* (Kahire: 1294, 1304), (İstanbul: 1297, 1299, 1300, 1301, 1308, 1310, 1317, 1318, 1319, 1329).

Ali Haydar Efendi, rehin bölümünde eserden altı yerde yararlanmış olup eserin müellifine “Şürübülâli”²¹² şeklinde atıfta bulunmuştur. Eserin metninden alıntı yapmamıştır.

1.3.2.25. *Mecma‘u’l-Enhûr*

Abdurrahman b. Muhammed b. Süleyman Şeyhîzâde’nin (Dâmâd) (ö. 1078/1667) kaleme aldığı eserdir. Osmanlı âlimi olup Geliboluludur. Eğitimi tamamlayıp Şeyhüislâm Zekeriyâzâde Yahya Efendi’den mülâzemet almıştır. Merdûmiye Medresesi, Şeyhüislâm Hüseyin Efendi Medresesi ve Kasım Paşa Medresesi’nde müderrislik yapmıştır. Selânik, Edirne ve İstanbul kadılığı görevinde bulunmuştur. Anadolu ve Rumeli kazaskerliği yapmıştır. Rebûlevvel 1078 (Ağustos 1667) yılında vefat etmiştir.²¹³

İbrahim Halebî’nin *Mülteka’l-Ebhûr*’unun şerhi olup müellifin lakabına nisbetle *Dâmâd* diye meşhur olmuştur. *Mülteka’l-Ebhûr* üzerine yapılan en meşhur ve hacimli şerhlerden birisidir. Eserde Hanefî mezhebinin muteber kitaplarından yararlanılarak kitap isimleri zikredilmiş fakat delilleri nakledilmemiştir.²¹⁴ Müstakil halde ve Haskefî’nin *ed-Dürri’l-Müntekâ* adlı *Mültekâ* şerhiyle birlikte birçok defa basılmıştır.²¹⁵

Müellif, rehin bölümünde bu esere on bir yerde ismine “*Mecme‘u’l-enhur*”²¹⁶ şeklinde atıfta bulunmuştur.

1.3.2.26. *Vâkı‘atü’l-Müfîn*

Mehmed Kadri Efendi’nin (ö. 1084/1674) kaleme aldığı eserdir. Kadri Efendi, öğrenimini tamamladıktan sonra Şeyhüislâm Zekeriyâzâde Yahya Efendi’ye mülâzım olmuştur. Nişancı Paşa-yı Cedîd, Sahn-ı Semân, Şah Sultan, Üsküdar Valide Sultan, Süleymaniye, Şeyhüislâm Zekeriya Efendi Medresesi gibi çeşitli

²¹² Ali Haydar Efendi, *Dürerü’l-Hükkâm*, Madde 701, s. 226; Madde 707, s. 241; Madde 709, s. 251; Madde 710, s. 258; Madde 728, s. 306.

²¹³ Tahsin Özcan, “Şeyhîzâde”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2010), 39: 86; Özel, *Hanefî Fıkah Âlimleri*, 308-309.

²¹⁴ Özcan, “Şeyhîzâde”, 86; Özel, *Hanefî Fıkah Âlimleri*, 309.

²¹⁵ Şeyhîzâde, *Mecme‘u’l-enhur* (Kahire: 1298, 1-2), (İstanbul: 1240, 1241, 1248, 1257, 1258, 1264, 1273, 1276, 1287, 1310, 1329, 1304, 1305, 1309, 1310, 1317, 1319), (Nşr. Halil İmrân el-Mansûr, (Beyrut: 1419/1998, 1-4)

²¹⁶ Ali Haydar Efendi, *Dürerü’l-Hükkâm*, Madde 701, s. 212, 218; Madde 706, s. 236; Madde 707, s. 241; Madde 708, s. 245, 246; Madde 720, s. 287, 288; Madde 722, s. 293.

medreselerde müderrislik yapmıştır. Bursa, Edirne, Galata ve İstanbul kadılığı görevinde bulunmuştur. Bu görevin ardından Anadolu daha sonra Rumeli kazarkerliğine tayin edilmiştir. 1084 yılı Şevval ayında vefat etmiştir. Kadri Efendi, fetva müsevvidliği, müvezziliği ve eminliği görevlerinde bulunurken fıkıh ve fetva kitaplarından derlediği meseleleri bir araya getirdiği Vâkı‘atü’l-Müftîn adlı kitabıyla tanınır. Klasik fıkıh kitaplarının tertibine göre düzenlenmiş olup müellif daha sonra her fikhî meseleyi alındığı kaynakla tekrar karşılaştırarak bab ve faslını kaydetmiş, tekrarları çıkarıp diğer bazı hususları ekleyerek son şeklini vermiştir. *Fetâvâ Kadri (el-Fetâva’l-Kâdiriryye)* diye de anılmaktadır.²¹⁷ Bazı kütüphanelerde yetmiş civarında nüshası bulunduğu söylenen Vâkı‘atü’l-Müftîn²¹⁸ Bulak’ta basılmıştır.²¹⁹

Ali Haydar Efendi, rehin bölümünde eserin ismiyle sadece bir yerde atıfta bulunmuştur.²²⁰ Metnin orijinalinden alıntı yapmamıştır.

1.3.2.27. Dürrü’l-Müntekâ

Muhammed b. Ali b. Muhammed el-Haskefî (ö. 1088/1677) tarafından kaleme alınmıştır. Hasankeyfli (Hısnıkeyfa) olup Şam’da doğmuştur. Babası, Muhammed b. Tâceddin el-Mehâsinî, Hayreddin er-Remlî, Safiyyüddin Ahmed b. Muhammed el-Kuşâşî, Fahreddin b. Zekeriyâ el-Makdisî, Mansûr b. Ali es-Sütûhî, Eyyûb el-Halvetî es-Sâlihî, Abdülbâkî b. Abdülbâkî el-Ba‘lî’den ders almıştır. Şam müftüsü olarak görevlendirilmiştir. Kare, Aclûn, Hama ve Sayda kadılıkları kendisine verilmiştir. Devrinin Hanefî ulemâsının önde gelenlerinden biri olan ve aralarında İsmâil b. Ali el-Müderris, Dervîş b. Nâsır el-Hulvânî, İsmâil b. Abdülbâkî el-Kâtib el-Yâzîcî, Ömer b. Mustafa el-Vezzân ve *Hulâşatü’l-eşer* müellifi Muhibbî gibi âlimlerin de bulunduğu birçok talebe yetiştirmiştir. 10 Şevval 1088 (6 Aralık 1677) tarihinde vefat etmiştir.²²¹

²¹⁷ Ahmet Özel, “Kadri Efendi”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2001), 24: 140-141; Özel, *Hanefî Fıkıh Âlimleri*, 311-312.

²¹⁸ Beyazıt Devlet Ktp., Bayezid, nr. 2739; İÜ, AY, nr. 390, 1012, 2292, 2575, 3025, 5348, 5382; Süleymaniye Ktp., Ayasofya, nr. 1604, Bağdatlı Vehbi, nr. 571, 587; Nurusmaniye, Ktp., nr. 2062, 2068, -2075.

²¹⁹ Kadri Efendi, *Vâkı‘atü’l-Müftîn* (Bulak: 1884) (Kitabın kapağında 1300 tarihi yer almakla beraber sonunda 1301 yılında basıldığı kaydedilmiştir.)

²²⁰ Ali Haydar Efendi, *Dürrü’l-Hükkâm*, Madde 725, s. 298.

²²¹ Ahmet Özel, “Haskefî”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1997), 16: 387; Özel, *Hanefî Fıkıh Âlimleri*, 315-316.

Halebî' nin (ö. 956/1549) *Mültekâ* adlı eserinin şerhidir.²²² Meseleleri ele alırken delilleri sunması ve Hanefî mezhebinin kaynaklarını tartışmasıyla aranılan şerhlerden biri olmuştur. *Mecme'ul-Enhur*'un kenarında basılmıştır.²²³

Müellif, rehin bölümünde eserin ismiyle sadece bir yerde atıfta bulunmuştur.²²⁴ Metnin orijinalinden alıntı yapmamıştır.

1.3.2.28. *Dürrü'l-Muhtâr*

Dürrü'l-Muhtâr'ın yazarı olan Muhammed b. Ali b. Muhammed el-Haskefî'nin (ö. 1088/1677) hayatı hakkında yukarıda bilgi verilmiştir.

Timurtaşî'nin (ö. 1006/1598) *Tenvirü'l-Ebsâr* adlı eserinin şerhidir.²²⁵ İbn Abdirezzâk'ın (ö. 1138/1726) *Mefâtihu'l-Esrâr ve Levâihu'l-Efkâr*²²⁶ adıyla bir şerh yazdığı *ed-Dürrü'l-Muhtâr*'ın bazı haşiyeleri şunlardır: Halil b. Muhammed el-Fettâl (ö. 1186/1772), *Delâilü'l-Esrâr*,²²⁷ Hasan b. İbrahim el-Cebertî (ö. 1188/1774), *İslâhu'l-İsfâr*, İbrahim b. Mustafa el-Halebî (ö. 1190/1776), *Tuhfetü'l-Ahyâr*,²²⁸ Ahmet et-Tahtâvî, *Hâşiye âle'd-Dürri'l-Muhtâr*,²²⁹ Muhammed b. Abdülkadir el-Ensârî, *Nuhbetü'l-Efkâr*,²³⁰ İbn Âbidîn, *Reddü'l-Muhtâr*,²³¹ İbn Âbidîn'in *Reddü'l-*

²²² İstanbul 1302, 1309, 1310, 1311, 1317, 1319, 1321-1322, 1327, 1328.

²²³ Özel, "Haskefî", 388; Şükrü Selim Has, "Mülteka'l-Ebhûr", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2006), 31: 551; Özel, *Hanefî Fıkıh Âlimleri*, 317-318.

²²⁴ Ali Haydar Efendi, *Dürrü'l-Hükkâm*, Madde 720, s. 288.

²²⁵ Haskefî, *Dürrü'l-Muhtâr* (İstanbul: 1260, 1277, 1294, 1307, 1308, Hint 1223), (Kalküta: 1243, 1268), (Leknev: 1280, 1293 [Hintçe tercümesiyle birlikte basılmıştır.] 1294), (Bombay: 1278, 1300-1302, 1309) (Lahor: 1305) (Bulak: 1254, 1277), (Kahire: 1268, 1293, 1299, 1307, 1318, 1321) (Nikâh, talâk, vakıf, hibe, şüf'a, vesâyâ ve ferâiz bölümleri Brij Mohar Dayal tarafından İngilizceye tercümesi: *The Durra'l-Mukhtar*, The Mohammedan Law Translation Series, Leknev: 1913), (New Delhi: 1992).

²²⁶ Dârü'l-kütübi'z-Zâhiriyye, nr. 6662.

²²⁷ Dârü'l-kütübi'z-Zâhiriyye, nr. 59, 2. Cilt; 9496, 1. Cit.

²²⁸ Dârü'l-kütübi'z-Zâhiriyye, nr. 5246, 6644, 8191, 8441, 9153, 11137; Hidîviyye Ktp., nr. 6824; TSMK, Emanet Hazinesi, nr. 749.

²²⁹ Ahmet et-Tahtâvî, *Hâşiye âle'd-Dürri'l-Muhtâr* (Kalküta: 1264, 1-4), (Kahire: 1268, 1304), (Bulak: 1254, 1269, 1282), (Beyrut: 1395/1975).

²³⁰ Dârü'l-kütübi'z-Zâhiriyye, nr. 2567-2570.

²³¹ İbn Âbidîn, *Reddü'l-Muhtâr* (Bulak 1272, 1286, 1299), (Kahire: 1263, 1307, 1317, 1323/6, 1386, 1-8); (Hint 1288), (İstanbul: 1307, 1-12), (Nşr. Adil Ahmed Abdülmevcud, Ali Muhammed Muavvaz, (Beyrut: 1415/1994), (Riyad: 1423/2003, 1-16), (Nşr. Husameddin b. Muhammed Salih Ferfûr, (Dimaşk: 1421/2000; Türkçe trc. Ahmed Davutoğlu, Mehmet Savaş ve dğr., (İstanbul: 1982-1988, 1-17).

Muhtâr'ında “şârih” sözü karînesiz olarak kullanıldığında Haskefi, “musannif” sözüyle de Timurtâşî kastedilir.²³²

Ali Haydar Efendi, rehin kitabında üç yerde eserin ismini kullanarak atıf yapmış iki yerde de orijinal metinden alıntı yapmıştır.²³³

1.3.2.29. *el-Kesf bi-rumûzi'l-Gureri'l-ahkâm ve tenvîr-i Düreri'l-hükkâm*

Abdülhalîm b. Pîr Kadem (ö. 1088/1677) 1003 (1595) yılında Afyon Sandıklı'da doğmuştur. Şeyhülislâm Esad Efendi'ye mülâzım olmuştur. İstanbul'da çeşitli medreselerde müderrislik yapmıştır. Yenişehir, Şam ve Halep'te kadılık görevinde bulunmuştur. *Kesfu rumûzi Gureri'l-ahkâm ve tenvîr-i Düreri'l-Hükkâm* adlı eseri kaleme almıştır.²³⁴

Rehin bölümünde dokuz yerde eserin müellifine “Abdülhalîm”²³⁵ şeklinde atıfta bulunulmuştur. Orijinal metinden alıntı yapılmamıştır.

1.3.2.30. *Gamzü 'Uyûni'l-besâir 'alâ mehâsini'l-Eşbâh ve'n-nezâir*

Ahmed b. Muhammed el-Hamevî'nin (ö. 1098/1687) kaleme aldığı eseridir. Kahire'de Nûreddin el-Üchûrî, İbn Allân, Şehâbeddin el-Hafâcî, Muhammed b. Ahmed eş-Şevberî, Hasan b. Ammâr eş-Şürübülâlî, Mansûr b. Abdürrezzâk et-Tûhî, Halîl b. İbrâhim el-Lekânî ve Nûreddin eş-Şebrâmellisî gibi âlimlerden ders almıştır. Kahire'de Süleymaniye ve Hüseyniye medreselerinde ders vermiştir. Öğrencileri arasında İbnü's-Semmân ed-Dımaşkî, İbrâhim b. Abdurrahman b. Ali ve Muhammed b. Velî el-Hafîd gibi âlimler yer almaktadır.²³⁶

²³² Özel, “Haskefi”, 387; Özel, *Hanefî Fıkıh Âlimleri*, 316-317.

²³³ Ali Haydar Efendi, *Düreri'l-Hükkâm*, Madde 701, s. 213; Madde 707, s. 242; Madde 710, s. 253, 264; Madde 718, s. 264.

²³⁴ Bursalı Mehmet Tahir Efendi, *Osmanlı Müellifleri*, (İstanbul: Meral yay.), 1: 261.

²³⁵ Ali Haydar Efendi, *Düreri'l-Hükkâm*, Madde 705, s. 227; Madde 706, s. 231, 232, 233; Madde 709, s. 251; Madde 710, s. 266; Madde 718, s. 284; Madde 721, s. 289.

²³⁶ Mustafa Sinanoğlu, “Hamevî, Ahmed b. Muhammed”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1997), 15: 456-457; Özel, *Hanefî Fıkıh Âlimleri*, 321.

Bu eser Zeynüddin İbn Nüceym' in *el-Eşbâh ve'n-Nezâir* adlı eserine yapılmış bir haşiyedir.²³⁷ Eser 1097/1686 yılında tamamlanmış olup, *el-Eşbâh*'ın en çok ilgi gören şerhidir.²³⁸

Dürerü'l-Hükkâm'ın rehin bölümünde iki yerde geçmektedir. Bir yerde metinden alıntı yapılmış bir yerde ise eserin müellifine "Hamevî"²³⁹ şeklinde atıfta bulunulmuştur.

1.3.2.31. *Fetâva'l-Ankaravî*

Mehmed Emin b. Hüseyin el-Ankaravî (ö. 1098/1687) Ankara'da doğmuş, İstanbul'da eğitim görmüştür. Şeyhülislâm Zekeriyazâde Yahya Efendi'ye mülazemetle müderris olmuştur. Yenişehir (1074/1666), Bursa, Kahire ve İstanbul'da (1082/1671) kadılık yapmıştır. Anadolu ve Rumeli Kazaskerliği görevinde bulunmuştur. Çatalcalı Ali Efendi'den sonra şeyhülislâm olmuştur. (1097/1686). 26 Zilhicce 1098'de vefat etmiştir.²⁴⁰

Mehmed Emin b. Hüseyin el-Ankaravî'nin (ö. 1098/1687) şeyhülislâmlık döneminde vermiş olduğu fetvaları ihtiva etmektedir. Ulemâ arasında makul ve muteber kabul edilen bir eserdir. Fetvalar soru-cevap şeklinde düzenlenmemiş ve soru zikredilmeden sık karşılaşılan fikhî meselelerin cevapları kısaca yazılmıştır. Arapça yazılan eserde meselelerin hükmü muteber Hanefî fıkıh ve fetva kitaplarından alıntı şeklinde veya özetlenerek derlenmiş olup eserin sonunda alınan kaynaklar zikredilmiştir.²⁴¹ Eserin baskısı yapılmıştır.²⁴²

²³⁷ Hamevî, *Gamzü 'Uyûni'l-besâir 'alâ mehâsini'l-Eşbâh ve'n-nezâir* (Leknev: 1284, 1294, 1317, 1-2), (İstanbul: 1290), (İbn Gânim el-Makdisî ve Hayruddin er-Remlî'nin *el-Eşbâh* şerhleri ve İbn Nüceym'in *Resâil*'i ile birlikte Beyrut: 1405, 1-4).

²³⁸ Sinanoğlu, "Hamevî, Ahmed b. Muhammed", 456; Özel, *Hanefî Fıkıh Âlimleri*, 321.

²³⁹ Ali Haydar Efendi, *Dürerü'l-Hükkâm*, Madde 710, s. 265; Madde 718, s. 284.

²⁴⁰ Tahsin Özcan, "Mehmed Emin Efendi, Ankaravî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2003), 28: 461; Özel, *Hanefî Fıkıh Âlimleri*, 322-323.

²⁴¹ Abdülkadir Altunsu, *Osmanlı Şeyhülislâmları* (Ankara: Ayyıldız Matbaa, 1972), 96; Ahmet Akgündüz, "Fetâvâ-yı Ankaravî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1995), 12: 438; Özel, *Hanefî Fıkıh Âlimleri*, 323.

²⁴² Ankaravî, *Fetâva'l-Ankaravî* (Bulak: 1281, 1-2), (İstanbul: 1281).

Ali Haydar Efendi'nin yararlandığı başlıca eserlerden olup rehin bölümünde yirmi dört yerde geçmektedir. Müellif altı yerde metinden alıntı yapmış, on sekiz yerde de eserin müellifine “Ankaravî”²⁴³ şeklinde atıfta bulunmuştur.

1.3.2.32. *Fetâvâ-yı Ali Efendi*

Şeyhülislâm Çatalcalı Ali Efendi'nin (ö. 1103/1692) fetvalarını ihtiva eden eserdir. Çatalca'da doğmuştur. İlk eğitimini babasından almıştır. İstanbul'a giderek Şeyhülislâm Hoca Abdurrahim Efendi'ye mülazım olmuştur. Şeyhülislâm Yahya Efendi'den (Minkarizâde) ders almıştır. Mesih Paşa, Hafız Paşa ve Gazanfer Ağa medreselerinde müderrislik yapmıştır. Selanik kadılığı görevinde bulunmuştur. Rumeli Kazaskerliğine getirilmiştir. Ardından 15 Zilkade 1084 (21 Şubat 1674) tarihinde Şeyhülislâm olmuştur. 2 Şaban 1103 (19 Nisan 1692) tarihinde Edirne'de vefat etmiştir.²⁴⁴

Osmanlı fetvahanesinin en meşhur dört fetva kitabından biri olmakla birlikte (diğerleri *Behcetü'l-Fetâvâ*, *Fetâvâ-yı Feyziyye* ve *Netîcetü'l-Fetâvâ*) Çatalcalı Ali Efendi henüz hayatta iken derlenmiştir. Soru-cevap şeklinde düzenlenen 4412 fetva çoğunlukla “olur” veya “olmaz” şeklinde kısa cevaplardan oluşmakta, delil ve kaynaklar zikredilmemektedir. Ahıskalı Ahmed Efendi²⁴⁵ ile Gedizli Mehmed Efendi²⁴⁶ fetvaların Türkçe asıllarını kaydetmeden klasik fıkıh kitaplarında bu fetvalara mesnet teşkil eden hükümleri, kaynağın adını ve bölümünü belirterek Arapça metinleriyle birlikte naklettikleri *Nukûlü Fetâvâ-yı Ali Efendi* adıyla birer eser yazmışlardır.²⁴⁷ Salih b. Ahmed el-Kefevî de her nakli ilgili fetvanın altına kaydedip daha sonraki neşirlere esas teşkil eden metni oluşturmuştur.²⁴⁸

²⁴³ Ali Haydar Efendi, *Dürerü'l-Hükkâm*, Madde 701, s. 223; Madde 706, s. 232, 234, 237, 239, 240; Madde 708, s. 248; Madde 709, s. 251; Madde 710, s. 254, 258, 259, 260, 264, 265; Madde 717, 282; Madde 721, s. 288, 289; Madde 725, s. 298; Madde 726, s. 301, 307.

²⁴⁴ Mehmet İspirli, “Çatalcalı Ali Efendi”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1993), 8: 234; Özel, *Haneî Fıkıh Âlimleri*, 324-325.

²⁴⁵ Süleymaniye Ktp., Pertev Paşa, nr. 218.

²⁴⁶ Diyanet İşleri Başkanlığı Ktp., Yazmalar, nr. 3833.

²⁴⁷ İspirli, “Çatalcalı Ali Efendi”, 234; Cengiz Kallek, “Fetâvâ-yı Ali Efendi”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1995), 12: 438; Özel, *Haneî Fıkıh Âlimleri*, 325-326.

²⁴⁸ İstanbul 1245; I-II, İstanbul 1258, 1272, 1278, 1283, 1324-1325, *Fetâvâ-yı Feyziyye* olarak; 1322, 1311-1312.

Bu eser, rehin bölümünde iki yerde geçmekte olup yazarın ismine “Ali Efendi”²⁴⁹ şeklinde atıfta bulunulmuştur. Orijinal metninden alıntı yapmamıştır.

1.3.2.33. *Fetâvâ-yı Feyziyye*

Osmanlı Şeyhülislâmı Seyyid Fezzullah Efendi'nin (ö. 1115/1703) fetvalarını bir araya getiren eserdir. Erzurum'da doğmuştur. Babasından ve Mehmet Vâni Efendi'den ders almıştır. Üsküdar Mihrimah Sultan, Sahn-ı Semân, Haydarpaşa ve Ayasofya medreselerinde müderrislik yapmıştır. İstanbul kadılığı pâyesiyle Sultan Ahmed Medresesi'ne tayin edilmiştir. Rumeli kazaskerliği pâyesiyle Şehzade Ahmed'in (III. Ahmed) hocalığına getirilmiştir. 11 Rebûlâhir 1099'da ise (14 Şubat 1688) şeyhülislâm olmuştur.²⁵⁰

Osmanlı fetvahanesinin muteber dört fetva kitabından biridir. (Diğerleri *Behcetü'l-Fetâvâ*, *Fetâvâ-yı Ali Efendi* ve *Netîcetü'l-Fetâvâ*) Eser, XII. (XVIII.) yüzyıl Osmanlı toplumunun günlük hayat, ibadet ve muamelat ile ilgili ortaya çıkan meselelere dair Fezzullah Efendi'nin vermiş olduğu fetvaları ihtiva etmektedir. Sorulardan ve bunlara verilen “olur” veya “olmaz” şeklindeki kısa cevaplar halinde düzenlenmiştir. Benzeri diğer eserlerde olduğu gibi daha sonra her fetvanın mesnedini teşkil eden muteber fıkıh kitaplarının orijinal Arapça ibâreleri eklenmiş ve nakil yapılan kaynağın adı ve ilgili bölümü de belirtilmiştir.²⁵¹ Eserin baskısı bulunmaktadır.²⁵²

Müellif, eserden rehin bölümünde pek fazla yararlanmamış sadece bir yerde esere “*Feyziyye*”²⁵³ şeklinde atıf yapmıştır.

²⁴⁹ Ali Haydar Efendi, *Dürerü'l-Hükkâm*, Madde 706, s. 224, 236.

²⁵⁰ Mehmet Serhan Tayşi, “Fezzullah Efendi, Seyyid”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1995), 12: 527; Özel, *Hanefî Fıkıh Âlimleri*, 329.

²⁵¹ Salim Öğüt, “Fetâvây-ı Feyziyye”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1995), 12: 443; Tayşi, “Fezzullah Efendi, Seyyid”, 527; Özel, *Hanefî Fıkıh Âlimleri*, 329-330.

²⁵² Seyyid Fezzullah Efendi, *Fetâvây-ı Feyziyye* (İstanbul: 1266, 1324-1325) *Fetâvây-ı Ali Efendi*'nin kenarında basılmıştır.

²⁵³ Ali Haydar Efendi, *Dürerü'l-Hükkâm*, Madde 710, s. 254.

1.3.2.34. *Fetâva'l-Hindiyye*

Eser Sultan Muhammed Evrengzib Bahâdır Âlemgir'in (ö. 1118/1707) emriyle telif edilmiştir. Bâbü'r hükümdarı Şah Cihan'ın üçüncü oğludur. Molla Abdüllatîf Sultân-pûrî, Mîr Muhammed Hâşim Gilânî, Seyyid Muhammed Kannevcî, Şeyh Ahmed Molla Cîven, Şeyh Abdülkavî Burhân-pûrî, Dânişmend Han ve Sâdullah Han gibi meşhur âlimlerden ders almıştır.²⁵⁴

Hanefî mezhebinin görüşlerini toplayan önemli fetva kitaplarından biridir. Burhanpurlu Şeyh Nizâm'ın (ö. 1090/1679) başkanlığında onar kişilik birer ekiple çalışan dört yardımcısı Şeyh Vecihuddîn, Şeyh Celâlüddîn Muhammed, Kadî Muhammed Hüseyin ve Molla Hâmid'in oluşturduğu bir ulema heyetinin ortak çalışmasıyla 1075-1083 (1664-1672) yılları arasında yazılmıştır. Hanefî mezhebinin muteber kitaplarından derlenen eserin tertibinde *el-Hidâye* esas alınmıştır. Eserde zikredilen görüşler esas olarak tercih edilen ve kuvvetli rivayetlere (zâhiru'-rivâye) dayanan görüşlerdir. Diğer mezheplerin görüşlerine yer verilmediği gibi hükümlerin delilleri de bazı istisnalar dışında belirtilmemiştir.²⁵⁵ Eser birçok defa basılmıştır.²⁵⁶ Muhammed Necmüddin Ali Han'ın (ö. 1229/1814) yaptığı kısmi Farsça tercüme (Hudûd ve Cinayet kitapları) matbudur.²⁵⁷ Eser Seyyid Emir Ali Meli-Hâbâdî (ö. 1337/1917) tarafından Urduca'ya tercüme edilmiştir.²⁵⁸ İngilizce kısmi tercümeleri: N.B.E. Baillie, *The Moohummudan Law of Sale*,²⁵⁹ N.B.E. Baillie, *The Land Tex of India*,²⁶⁰ N.B.E. Baillie, *A Digest of Moohummudan Law*.²⁶¹ Mahomed Ullah Ibn S. Jung, *The Muslim Law of Preemtion*,²⁶² Mustafa Efe tarafından Türkçe'ye tercüme edilmiştir.²⁶³

²⁵⁴ Khaliq Ahmad Nizamî, "Evrengzîb", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1995), 11: 537; Özel, *Hanefî Fıkıh Âlimleri*, 331.

²⁵⁵ Ahmet Özel, "el-Âlemgiriyye", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1989), 2: 365-366; Özel, *Hanefî Fıkıh Âlimleri*, 331-332.

²⁵⁶ Evrengzib Bahâdır Âlemgir, *Fetâvâ Hindiyye* (Kalküta: 1827-1832, 1243, 1251), (Leknev: 1292), (Ahmedî: 1278), (Kanpur: 1895), (Bulak: 1276, 1278, 1310-1311), (Kenarında *Fetâvâ Kâdîhân* ve *el-Fetâva'l-Bezzâziyye* olarak Kahire: 1282, 1323).

²⁵⁷ Muhammed Necmüddin Ali Han (Kalküta: 1813).

²⁵⁸ Seyyid Emir Ali Meli-Hâbâdî, *Fetâvâ Hindiyye*, (Leknev: Navalkişor Mat., 1-10)

²⁵⁹ Baillie, *The Moohummudan Law of Sale* (London: 1850).

²⁶⁰ Baillie, *The Land Tex of India* (London: 1853).

²⁶¹ Baillie, *A Digest of Moohummudan Law* (London: 1875, 1887), (Lahor: 1957).

²⁶² Mahomed Ullah Ibn S. Jung, *The Muslim Law of Preemtion*, Allahabad University Studies, 7/1, (1931, 1334).

²⁶³ Mustafa Efe, *Fetâvâ-yı Hindiyye*, (Ankara: 1984-1988, 1-16).

Ali Haydar Efendi, rehin bölümünde eserden büyük ölçüde faydalanmıştır. On altı yerde esere atıfta bulunmuş elli yerde ise eserin metninden alıntı yapmıştır. Böylece toplam altmış iki yerde eserden yararlanmışır. Esere “*Hindiyye*”²⁶⁴ şeklinde atıfta bulunmuştur.

1.3.2.35. *Tekmiletü'l-Bahru'r-Râik*

Hüseyin b. Ali et-Tûrî'nin (ö. 1138/1726'dan sonra) kaleme aldığı eserdir. Hanefî fıkıh âlimi olan Tûrî'nin hayatı hakkında pek fazla bilgi bulunmamaktadır.²⁶⁵ İbn Nüceym'in *el-Bahru'r-Râik* adlı eserinin “İcâre-i Fâside” başlığından sonuna kadar yapılan tekmilesi olup onunla birlikte basılmışır.²⁶⁶

Ali Haydar Efendi, rehin bölümünde esere dört yerde “*Tekmile-i Bahr*”²⁶⁷ şeklinde atıfta bulunmuş orijinal metninden alıntı yapmamıştır.

1.3.2.36. *Behcetü'l-Fetâvâ*

Osmanlı Şeyhüislâmı Yenişehirli Abdullah Efendi'nin (1156/1743) müellifi olduğu eserdir. Yenişehir'de doğmuştur. Doğduğu yerde ve İstanbul'da öğrenim görmüştür. Abdullah Efendi, Süleymaniye Dârulhadisi'nde ve çeşitli medreselerde müderrislik fetva eminliği, Bursa ve Halep kadılığı yapmıştır. Anadolu ve Rumeli kazaskeri görevinde bulunmuştur. Cemaziyelahir 1130'da (Mayıs 718) Şeyhülislam olmuştur. İstanbul'da vefat etmiştir.²⁶⁸

Osmanlı'nın en önemli fetva kitaplarından biridir. Abdullah Efendi'nin verdiği soru-cevap şeklindeki Türkçe fetvalar, fetva emini Muhammed Fıkhî el-Aynî tarafından toplanmıştır. Daha sonra klasik fıkıh kitaplarının tertibine göre düzenlenerek kitap haline getirilmiştir. Esere *Behcetü'l-Fetâvâ* adını veren Aynî, fetvaların dayandığı eserlerdeki ibareleri de Arapça asıllarıyla esere ilave etmiştir.

²⁶⁴ Ali Haydar Efendi, *Dürrü'l-Hükkâm*, Madde 701, s. 215, 216, 217, 219, 220, 221, 223, 224; Madde 705, s. 227, 228; Madde 706, s. 234, 237, 238, 239; Madde 707, s. 241, 242, 243; Madde 708, s. 245, 246, 249, 250; Madde 709, s. 251, 252; Madde 710, s. 254, 257, 260, 261, 262, 266; Madde 712, s. 269; Madde 713, s. 272, 273; Madde 714, s. 275; Madde 715, s. 276; Madde 716, s. 282; Madde 719, s. 285, 286; Madde 720, s. 287; Madde 724, s. 296, 297; Madde 725, s. 299; Madde 726, s. 301, 302; Madde 727, s. 303; Madde 728, s. 305, 307, 308.

²⁶⁵ Özel, *Hanefî Fıkıh Âlimleri*, 338.

²⁶⁶ İbn Nüceym, *el-Bahru'r-Râik*, (Kahire: 1311, 1-8) son cilt Tûrî'nin tekmilesidir.

²⁶⁷ Ali Haydar Efendi, *Dürrü'l-Hükkâm*, Madde 701, s. 220; Madde 722, s. 292; Madde 723, s. 295; Madde 725, s. 298.

²⁶⁸ Mehmet İspirli, “Abdullah Efendi, Yenişehirli”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1988), 1: 100; Özel, *Hanefî Fıkıh Âlimleri*, 43.

Behcetü'l-Fetâvâ'nın diğer adı *Hâmiş-i Behce*'dir.²⁶⁹ Eser bir cilt olarak basılmıştır.²⁷⁰

Rehin bölümünde, bir yerde metinden alıntı yapılmış bir yerde ise eserin ismine “*Behce*”²⁷¹ şeklinde atıfta bulunularak zikredilmiştir.

1.3.2.37. Muğni'l-müstefî 'an Su'âli'l-Müftû

Alî b. İbrâhîm el-İmâdî'nin (ö. 1171/1758) yazmış olduğu eserdir. 10 Cemâziyelâhir 1103'de (28 Şubat 1692) Dımaşk'ta doğmuştur. Memleketinde eğitim almıştır. Ebü'l-Mevâhib b. Abdülbâkî ed-Dımaşkî, Abdülganî b. İsmâil en-Nablûsî, Yunus b. Ahmed el-Mısırî, Ahmed b. Abdülkerim el-Gazzî gibi alimlerden ders almıştır. Dımaşk Hanefî müftülüğü yapmıştır. 6 Şevval 1171'de (13 Haziran 1758) Dımaşk'ta vefat etmiştir.²⁷²

Müftülük yaptığı sırada kendisine gelen sorulara verdiği cevaplardan oluşan iki ciltlik bir eserdir.²⁷³ Eserin baskısı bulunmaktadır.²⁷⁴ Kitap İbn Âbidîn tarafından delillerin özetlenmesi, sorular ve cevapların kısaltılması, tekrarlar ve çok yaygın meselelerin çıkarılması suretiyle *el-'Ukûdü'd-Dürriyye fî Tenkîhi'l-Fetâva'l-Hâmidîyye* adıyla ihtisar edilmiştir.²⁷⁵

Müellif esere 710. maddenin Lahikasında “*Minah ani'l-İmâdiyye*”²⁷⁶ şeklinde bir yerde atıfta bulunmuştur. Eserin asıl metninden alıntı yapmamıştır.

1.3.2.38. Fethullâhi'l-Mü'în alâ Şerhi Molla Miskîn

Ebüssuûd Muhammed b. Ali el-Hüseynî'nin (ö. 1172/1759) eseridir. Nisbe ve lakabı es-Sivâsî ed-Darîr olarak kaydedilmiştir. Bu eser Molla Miskîn'in Kenzü'd-

²⁶⁹ İspirli, “Abdullah Efendi, Yenişehirli”, 100; Ahmet Özel, “Behcetü'l-Fetâvâ”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1992), 5: 346; Özel, *Hanefî Fıkıh Âlimleri*, 344.

²⁷⁰ Yenişehirli Abdullah Efendi, *Behcetü'l-Fetâvâ* (İstanbul 1266, 1289).

²⁷¹ Ali Haydar Efendi, *Dürerü'l-Hükkâm*, Madde 708, s. 247; Madde 722, s. 292.

²⁷² Saffet Köse, “İmâdî”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2000), 22: 171.

²⁷³ Köse, “İmâdî”, 171.

²⁷⁴ Dârü'l-kütübi'z-Zâhiriyye, Fıkhü'l-Hanefî, nr. 3655-3656, 8045.

²⁷⁵ İbn Âbidîn, *el-'Ukûdü'd-Dürriyye fî Tenkîhi'l-Fetâva'l-Hâmidîyye* (Bulak: 1300), (Kahire: 1310).

²⁷⁶ Ali Haydar Efendi, *Dürerü'l-Hükkâm*, Madde 710, s. 263.

Dekâik'e yaptığı şerhin haşiyesidir. Ezher'de bu şerhi okuttuğu sırada yazmıştır.²⁷⁷ Mısır'da üç cilt olarak basılmıştır.²⁷⁸

Ali Haydar Efendi, rehin bölümünde bir yerde "Ebussuûd el-Mısırî"²⁷⁹ bir yerde de "*Ebussuud Hâşiyetü'l-Kenz*"²⁸⁰ şeklinde atıfta bulunmuştur. Asıl metinden alıntı yapmamıştır.

1.3.2.39. *Hâşiye ale'd-Dürri'l-Muhtâr*

Ahmed b. Muhammed b. İsmail ed-Dukâtî et-Tahtavî (ö. 1231/1816) Mısır' da Asyut' a yakın Tahtâ' da doğmuştur. Ezher' de tahsil görmüştür. Hocaları arasında Ahmed b. Muhammed el-Hamâkî, Hasan b. Nûruddin el-Makdisî, Muhammed el-Harîrî, Mustafa b. Muhammed et-Tâî, Abdurrahman b. Ömer el-Arişî, Hasan el-Cebertî, el-Emîru' l-Kebîres-Sünbâvî ve Abdülalim el-Feyyûmî gibi âlimler yer alır. Kahire' de birçok medresede ders vermiştir. Hanefî müftülüğüne getirilmiştir. 15 Recep 1231 (11 Haziran 1816) tarihinde vefat etmiştir.²⁸¹

Haskefi'nin eserine yaptığı haşiyedir. İbn Âbidîn çok yararlandığı bu kitabı *Reddü'l-Muhtâr* adlı eserinde ط (Tı) rumuzu ile ifade eder.²⁸² Eserin baskısı yapılmıştır.²⁸³

Ali Haydar Efendi, rehin bölümünde iki yerde müellifin ismine "Tahtâvî"²⁸⁴ şeklinde atıfta bulunmuştur. Asıl metinden alıntı yapmamıştır.

1.3.2.40. *Reddü'l-Muhtâr ale'd-Dürri'l-Muhtâr*

İbn Âbidîn'in (ö. 1252/1836) yazmış olduğu eserdir. Şam'da doğmuş ve orada eğitimini almıştır. Muhammed Saîd el-Hamevî, Muhammed Şâkir es-Sâlimî el-Akkâd, Muhammed Saîd el-Halebî, Muhammed el-Küzberî, Ahmed el-Attâr,

²⁷⁷ Özel, *Hanefî Fıkıh Âlimleri*, 346.

²⁷⁸ Ebussuud el-Mısırî, *Fethullâhi'l-Mu'in alâ Şerhi Molla Miskîn*, (Kahire: 1870). (Molla Miskîn, *Şerhu Kenzü'd-Dekâik*'in kenarında).

²⁷⁹ Ali Haydar Efendi, *Dürerü'l-Hükkâm*, Madde 701, s. 225.

²⁸⁰ Ali Haydar Efendi, *Dürerü'l-Hükkâm*, Madde 709, s. 252.

²⁸¹ Philip Charles Sadgrove, "Tahtâvî, Ahmed b. Muhammed", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2010), 39: 438-439; Özel, *Hanefî Fıkıh Âlimleri*, 353.

²⁸² Sadgrove, "Tahtâvî, Ahmed b. Muhammed", 438-439; Özel, *Hanefî Fıkıh Âlimleri*, 353.

²⁸³ Tahtâvî, *Hâşiye ale'd-Dürri'l-Muhtâr* (Kalküta: 1264), (Kahire: 1268, 1304), (Bulak: 1254, 1283, 1269), (Osmanlıca trc. Abdülhamid Ayıntâbî, İstanbul 1285-1288).

²⁸⁴ Ali Haydar Efendi, *Dürerü'l-Hükkâm*, Madde 706, s. 239; Madde 720, s. 288.

Muhammed Necîb el-Kalaî, el-Emîru'l-Kebîr es-Sünbâvî, Muhammed Salih ez-Zeccâc, Halid el-Kürdî, Muhammed Abdürresûl el-Hindî, Sâlih el-Füllânî, Muhammed el-Emîr el-Mısırî, Hibetullah el-Ba'îf, Abdülkâdir b. İsmâil en-Nablusî ve İbrâhim b. İsmâil en-Nablusî gibi âlimlerden ders almıştır. Yetiştirmiş olduğu öğrencileri arasında oğlu İbn Âbidînzâde Alâeddin Muhammed, kardeşi Seyyid Abdülğani, Abdülğani b. Tâlib el-Meydânî, Muhammed b. Hasan el-Baytâr, Ahmed İslâmbolî, Abdülkâdir el-Halâsî, Ali el-Murâdî, Abdülhalim Molla, Muhammed Câbîzâde, Muhammed el-Halvânî, Şeyhülislâm Ârif Hikmet Bey ve Şehâbeddin Mahmûd el-Âlûsî gibi alimler sayılabilir. İbn Âbidîn, 21 Rebûlâhir 1252 (5 Ağustos 1836) tarihinde Şam'da vefat etmiştir.²⁸⁵

Haşiyetü İbn Âbidîn diye meşhur olmuştur. Eser, Timurtâşî'nin (ö. 1006/1598) *Tenvîru'l-Ebsâr* adlı kitabına Alâüddin el-Haskefî'nin (ö. 1088/1677) *ed-Dürrü'l-Muhtâr* adıyla yaptığı şerhin haşiyesidir. İbn Âbidîn, *ed-Dürrü'l-Muhtâr*'ın ibarelerini açıklarken sahih, mutemet ve zayıf görüşlere işaret etmiştir. Hükümlerin delillerini incelemeye alan muellif, daha önce izah edilmeyen bazı zor ve karmaşık meseleleri çözümlenmeye çalışmıştır. Başlangıçtan kendi zamanına kadar tüm Hanefî kaynaklarından faydalanmış olup diğer mezheplerin de temel kaynaklarından istifade etmiştir. İbn Âbidîn'in oğlu İbn Âbidînzâde Alâüddîn Muhammed (1306/1889), babasının eserine *Kurretü Uyûni'l-Ahyâr li-Tekmileti Reddül-Muhtâr* adıyla bir tekmile yazmıştır. Abdülkadir b. Mustafa er-Râfî el-Fârûkî (ö. 1323/1905) *Reddül-Muhtâr* üzerine *Takrîrâtü'r-Râfî* diye de bilinen *et-Tahrîru'l-Muhtâr li-Reddül-Muhtâr* adlı bir talikat yapmıştır.²⁸⁶ Ahmet Mehdî el-Hıdr, modern hukuk sistematiğini esas alarak *Reddül-Muhtâr*'ın konu fihristini yapmıştır.²⁸⁷ İbn Âbidîn'in haşiyesi ve üzerine yapılan çalışmalar: *Reddül-Muhtâr*,²⁸⁸ *Kurretü Uyûni'l-Ahyâr*,²⁸⁹ *Takrîrâtü'r-Râfî*.²⁹⁰

²⁸⁵ Ahmet Özel, "İbn Âbidîn, Muhammed Emin", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1999), 19: 292; Özel, *Hanefî Fıkah Âlimleri*, 356.

²⁸⁶ Özel, "İbn Âbidîn, Muhammed Emin", 292-293; Özel, *Hanefî Fıkah Âlimleri*, 357-358.

²⁸⁷ Ahmet Mehdî el-Hıdr, *Fihrisu İbn Âbidîn* (1962, yy).

²⁸⁸ İbn Âbidîn, *Reddül-Muhtâr* (Bulak: 1272, 1286, 1299), (Kahire: 1263, 1307, 1317, 1323/6, 1386), (Hint: 1288), (İstanbul: 1307)(Nşr. Adil Ahmed Abdülmecud, Ali Muhammed Muavvaz, Beyrut: 1415/1994), (Riyad 1423/2003), (Nşr. Husameddin b. Muhammed Salih Ferfûr, Dimeşk: 1421/2000), (Türkçe trc. Ahmet Davudoğlu, Mehmet Savaş ve dğr., İstanbul: 1982-1988.)

Ali Haydar Efendi'nin, rehin bölümünde en fazla yararlandığı eserlerden bir tanesidir. Eserden yetmiş bir yerde faydalanmıştır. Bunların elli beş tanesi atıf şeklinde olmuş on altı tanesi de orijinal metinden alıntı yapılarak olmuştur. Esere “*Redd-i Muhtâr*”²⁹¹ şeklinde atıfta bulunmuştur.

1.3.2.41. *el-Ukûdü'd-Dürriyye fî Tenkîhi'l-Fetâva'l-Hâmidîyye*

el-Ukûdü'd-Dürriyye fî Tenkîhi'l-Fetâva'l-Hâmidîyye'nin yazarı olan İbn Âbidîn'in (ö. 1252/1836) hayatı hakkında yukarıda bilgi verilmiştir.

Hâmid b. Ali b. İbrahim b. Abdurrahman el-İmâdî ed-Dımaşkî'nin (ö. 1171/1757) *el-Fetâva'l-Hâmidîyye* adlı eserinin gözden geçirilmiş ve düzenlenmiş şeklidir. Hâmid Efendi'nin Şam müftülüğü yaptığı dönemde verdiği fetvaları ihtiva etmektedir. İbn Âbidîn (ö. 1252/1836), çok bilinen hususları ve tekrarları çıkararak ve bazı yerlerde takdim ve tehir yaparak eseri ihtisar etmiştir.²⁹² Eserin iki baskısı bulunmaktadır.²⁹³

Müellif, esere dört yerde “*Tenkîh*”²⁹⁴ şeklinde atıfta bulunmuştur. Bizler ise eseri “*el-Ukûdü'd-Dürriyye*” şeklinde dipnotlandırmayı daha uygun gördük. Asıl metinden alıntı yapılmamıştır.

1.3.2.42. *Hâşiye ‘alâ Şerhi İbn Kâsım el-Ğazzî ‘alâ metni Ebî Şücâ‘*

Muhammed b. Ahmed el-Bâcûrî (ö. 1277/1860) Mısır'ın Menûfiye bölgesindeki Bâcur köyünde doğmuştur. Ezher'de öğrenim görmüştür. Muhammed el-Emîru'l-Kebîr, Abdullah eş-Şerkâvî, Muhammed el-Fedâîl ve Hasan el-Kuveysinî'nin derslerine devam etmiştir. Tahsilini tamamladıktan sonra Ezher'de

²⁸⁹ *Kurretü Uyûni'l-Ahyâr* (Bulak: 1299), (Kahire: 1321, 1327), (İstanbul: 1293).

²⁹⁰ *Takrîrâtü'r-Râfî* (Kahire: 1323).

²⁹¹ Ali Haydar Efendi, *Dürerü'l-Hükkâm*, Madde 701, s. 212, 213, 214, 215, 217, 218, 220, 221, 222, 223; Madde 703, s. 226, 227; Madde 705, 231; Madde 706, s. 232, 238, 239; Madde 707, s. 240, 241, 242; Madde 708, s. 246; Madde 709, s. 251, 252; Madde 710, s. 253, 255, 256, 258, 259, 261, 262, 263, 265; Madde 718, s. 284, 285; Madde 720, s. 287; Madde 721, s. 289; Madde 722, s. 290, 291, 293; Madde 723, s. 295; Madde 724, s. 296; Madde 725, s. 298, 299; Madde 726, s. 301; Madde 728, 304, 305, 306, 307.

²⁹² Özel, “İbn Âbidîn, Muhammed Emîn”, 292-293; Özel, *Hanefî Fıkıh Âlimleri*, 358-359.

²⁹³ İbn Âbidîn, *el-Ukûdü'd-Dürriyye fî Tenkîhi'l-Fetâva'l-Hâmidîyye* (Bulak: 1300), (Kahire: 1310) basılmıştır.

²⁹⁴ Ali Haydar Efendi, *Dürerü'l-Hükkâm*, Madde 701, s. 224; Madde 706, s. 236; Madde 715, s. 277; Madde 727, s. 303.

ders vermeye başlamış ve 1847’de ölümüne kadar devam edecek olan Ezher şeyhliğine tayin edilmiştir. Bâcûrî Kahire’de vefat etmiştir.²⁹⁵

Ebû Şücâ‘ el-İsfahânî’ye ait *et-Terkîb* adlı kitaba İbn Kasım el-Ğazzî tarafından yapılan *Fethu’l-karîb* adlı şerhin haşiyesidir.²⁹⁶ Şafîi fihkına dair olan eser yayımlanmış²⁹⁷ olup *E. Sachau’un Muhammedanisches Recht* adıyla yapılan Almanca tercümesiyle birlikte basılmıştır.²⁹⁸

Ali Haydar Efendi, üç yerde kitabın müellifine “Bâcûrî”²⁹⁹ şeklinde atıfta bulunmuştur. Orijinal metinden alıntı yapmamıştır.

1.3.2.43. *Tekmile-i Redd-i Muhtar*

İbn Âbidîn’in oğlu İbn Âbidinzâde Alâüddîn Muhammed’in (ö. 1306/1889), kaleme aldığı eserdir. 3 Rebîülevvel 1244’de (13 Ekim 1828) Şam’da doğmuştur. İlk eğitimini babasından aldı Muhammed Hâşim et-Tâcî, Abdurrahman el-Küzberî, Abdurrahman et-Tîbî, Hasan eş-Şattî, Hasan el-Baytar, Hâmid el-Attâr, Said el-Halebî, İbrahim el-Bâcûrî, Şeyh Muhammed İliş, İbrahim es-Sekkâ, Cemal el-Mirgânî, Muhammed el-Kütübî, Şeyh Ahmed b. Zeynî Dahlân, Yusuf el-Gazzî ders aldığı âlimler arasında yer almaktadır. İbn Âbidinzâde Mecelle Cemiyeti âzalıği görevinde bulunmuştur. Trablus kadılığı ve Şam Maârif Meclisi ikinci reisliği yapmıştır. 11 Şevval 1306’da (10 Haziran 1889) Şam’da vefat etmiştir.³⁰⁰

İbn Âbidîn *Reddü’l-Muhtar*’ın bazı bölümlerini temize çekmeden vefat etmiştir. Eser basılacağı zaman oğlu İbn Âbidinzâde babasının yazdığı *Reddü’l-Muhtâr*’ı herhangi bir ilave yapmadan *Kurretü Uyûni’l-Ahyâr li-Tekmile Reddi’l-Muhtâr* adıyla bir tekmile yazmıştır.³⁰¹

Müellif, rehin bölümünde kitabın ismine “*Tekmile-i Redd-i Muhtar*”³⁰² şeklinde birinde orijinal metinden alıntı yapmış ve diğerinde de atıfta bulunmuştur.

²⁹⁵ Ahmet Salim Kılavuz, “Bâcûrî”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1991), 4: 416; Özel, *Hanefî Fıkıh Âlimleri*, 475.

²⁹⁶ Kılavuz, “Bâcûrî”, 416; Özel, *Hanefî Fıkıh Âlimleri*, 475.

²⁹⁷ Bulak 1273; Kahire 1303.

²⁹⁸ *E. Sachau’un Muhammedanisches Recht* (Berlin: 1897).

²⁹⁹ Ali Haydar Efendi, *Dürerü’l-Hükkâm*, Madde 705, s. 231; Madde 706, s. 233, 236.

³⁰⁰ Ahmet Özel, “İbn Âbidinzâde”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1999), 19: 293-294; Özel, *Hanefî Fıkıh Âlimleri*, 358.

³⁰¹ Özel, “İbn Âbidinzâde”, 293-294; Özel, *Hanefî Fıkıh Âlimleri*, 358.

³⁰² Ali Haydar Efendi, *Dürerü’l-Hükkâm*, Madde 722, s. 290, 293.

1.3.2.44. *Fetvâhâne-i Âlî*

İlk defa Kânunî Sultan Süleyman devrinde, Zenbilli Ali Efendi'nin Şeyhülislâmlığının son dönemlerinde fetva işlerini takip etmek için fetva emîni başkanlığında kurulmuştur. Sosyal hayatın gelişmesine paralel olarak artan dini ve idârî ihtiyaçlar meşihat makamı içerisinde ayrı bir fetvahâne bölümü kurulmasını gerekli kılmıştır. Fetvahanenin kuruluşu ve başlangıç dönemindeki işleyişine dair fazla bilgi olmamakla birlikte son dönemleri hakkında oldukça ayrıntılı bilgi bulunmaktadır.³⁰³

Ali Haydar Efendi, rehin bölümünde bir yerde “Fetvahâne-i Âlî”³⁰⁴ şeklinde atıfta bulunmuştur. Ayrıca iki yerde daha geçmektedir.

İKİNCİ BÖLÜM

REHİN KİTABININ LATİNİZE EDİLMESİ VE KAYNAKLARININ TESBİTİ

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

³⁰³ Ferhat Koca, “Fetvahâne”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1995), 12: 496-500.

³⁰⁴ Ali Haydar Efendi, *Dürerü'l-Hükkâm*, Madde 722, s. 291.

الحمد لله واجب الوجود بالايقان. ذى اللطف والجود والكرم والاحسان. رهن النفس بما كسبت يوم الخشر والميزان. والصلاة والسلام على نبينا المصطفى من اشرف الانسال من نسل عدنان. الشفيح المشفع لا هل العصيان. وعلى آله واصحابه الحاسبين انفسهم لنصرة الحق واهل الايمان.

KİTAB-I HÂMİS

Rehin hakkın olup bir mukaddime ile dört bâbı şamildir.

Rehnin meşrû'iyeti Kitap, Sünnet, İcmâ'-ı ümmet, Kıyas ile sabit olmuştur.

Kitap: “فَرِهَانٌ مَّقْبُوضَةٌ” (el-Bakara, 2/283) kavlı celilidir. Ayet-i mezkûre ihbâr sîğasıyla emr olarak bundan evvelki ayet-i kerime ile beraber *وَإِنْ كُنْتُمْ مُسَافِرِينَ* “Yani siz hal-i seferde bulunupta alacağımıza mukâbil sened yazacak kâtip bulamaz iseniz emvalinizi tevsîk ve istîfâsını temin için alacağımıza mukâbil rehin alınız.” (el-Bakara, 2/283)³⁰⁵ diye tefsir olunmuştur.

Sünnet-i Seniyye: Fi'lü'r-Resûl ile takrîru'r-Resûl'den ibârettir.

Fi'lü'r-Resûl: Resul âli makâm aleyhisselâtu ve'sselâm; Ebu'ş-Şahm nam Yahudiden bir vesk* şa'îri iştirâ ile semeni mukâbilinde zât-ı sa'âdet -ayetlerine mahsus olup esnâyı muharebede telebbüs eyledikleri zırhı rehin buyurmuştur.³⁰⁶ Resûl-i Kibriyâ Habîb-i Hüdâ Sallahü Teâla aleyhi ve sellem, meskeni muvakkaten na'îmi mukime rihlet buyurdıkları zamana kadar bu rehni istihlâs edecek şey bulamadıklar cihetle hîn-i vefatlarında mezkûr zırh merhûn olmakla muahharan Halîfe-i Resûlillah [209] Ebûbekri's-Siddîk radiyallahü Teâlâ anı mukabilini bi'l-i'tâ, merhûnu bi'l-istihlâs ve istirdât etmiştir.

³⁰⁵ [Eğer yolculukta olur da bir yazıcı bulamazsanız, o zaman alınmış rehinler yeterlidir. Eğer birbirinize güvenirseniz kendisine güvenilen kimse emanetini (borcunu) ödesin ve Rabbi Allah'tan sakınsın. Bir de şahitliği gizlemeyin. Kim şahitliği gizlerse, şüphesiz onun kalbi günahkârdır. Allah, yaptıklarınızı hakkıyla bilendir. (Komisyon, *Kur'an-ı Kerîm Açıklamalı Meali*, Ankara: TDV Yayınları, 2018.)]

* Vesk, altmış iki bin dört yüz dirhemi istiâb eden ölçektir.

³⁰⁶ Buhârî, “Rehn”, 2; Müslîm, “Müsakat”, 124.

Bu sünneti seniyye o Vücûd-ı Mukaddesin kemâl-i tevâzu'una ve dünyadan mezîd-i i'râzına delalet eder. Dârı dünya kendilerince gayr-ı maksûd ve matlûb-ı âlî-i takvâ penâhileri rızâ-yı ma'bûd idi. Resûl-i Hüdâ o uğruna canlarını feda ve mallarını sarf ve ifnâya hazır ve bununla müftehir bunca sahâbe-i kirâm ile muâmelede bulunmayıp da bir Yehûdiden şairi iştirâ ve semeni mukabelesinde rehin buyurmasının hikmeti; bunlar Resûl-i âlî-câhdan para almayacaklarından onları rahatsız etmek istememesidir. (*Şerhu's-Şemâil li Aliyyi'l-Kârî ravâhü Müslim ve Buhârî, Zeyla'î ve Kifâye Şerhu'l-Hidâye*)³⁰⁷

Bu sünnet-i seniyyeden Meşâyih rahimehümüllahü Teâla birkaç ahkâm istihrâc etmişlerdir.

Evvelen: Her mal-ı mütekavvimin rehni câizdir. O mal gerek tâat için i'dâd olunmuş olsun, gerek olmasın... Çünkü aleyhissalâtü vesselâm Efendimizin zırhı, cihad için i'dâd olunmuş idi. Bu cihetle hadis-i mezkûr, rehni Mushaf'ın cevazına dahi delalet eder. Yoksa bazı müte'assifenin beyânı vechile "Tâat için i'dâd olunmuş olan şeyin rehni câiz değildir." denilmez.

Sâniyen: Rehin hal-i seferde câiz olduğu gibi zemânı hazarda dahi câizdir. Çünkü Resûlüllah sallallahü Teâla aleyhi ve sellem mârû'z-zikr rehni, Medine-i Münevvere'de hal-i ikametinde vukû' bulmuştur. Vâkı'a ayet-i celîlede "وَإِنْ كُنْتُمْ عَلَىٰ سَفَرٍ وَلَمْ تَجِدُوا كَاتِبًا فَرِهَانٌ مَّقْبُوضَةٌ" (el- Bakara, 2, 283) vaki' olmuştur. Ancak maksûd cevâz-ı rehlin râhin ve mürtehinin hâl-i seferde bulunması ile meşrut olduğunun beyânı değil; belki nâsın mu'âmelatında o vakit i'tiyâd ettiklerini zikirdir. Zîra nâs gâliben sened ve şuhûdla te'min ve tevsîk-i deynin imkânı müteazzir olduğunda rehne meylederler ve bu hal ale'l-ekser zemân-ı seferde olur idi.

Sâlisen: Mürtehin, râhinin hal-i hayatında da vefatından sonra da merhuna ehakk olur. Zira aleyhissalâtü vesselam Efendimizin zırhı vefatlarından sonra dahi merhûn idi. Mürtehin, eğer râhinin vefatından sonra merhûna ehakk olmasa idi dir'i'r-Resûl sallallahü Teâla aleyhi ve sellem ba'de vefatihi merhûn olmaz idi.

³⁰⁷ Zeylaî, Fahrüddin Osman b. Ali, *Tebyînu'l-Hakâik şerhu Kenzi'd-Dekâik*, (Beyrut: Dâru'l-Mârif, 1314), 6: 63; Kürlânî, Celaleddin Şemsüddin, *Kifâye şerhu'l-Hidâye*, Beyazıt Devlet Ktp., Veliyyüddin Ef., nr. 1314.

(*Kifâye Şerh-i Hidâye*)³⁰⁸ Bu ehakkıyet *Mecelle*'nin 729. maddesinde dahi musarrahtır.

Râbi'an: Nes'et-i bey' ve şirâda beis yoktur. Çünkü şirâ-i Resûl-i Kibriyâ semeni mü'eccel ile idi. [210]

Hâmisen: istidânedede dahi beis yoktur. Zîra nes'et-i iştira istidânedir. Ma'a zâlik insana layık olan, borcunu edâya müsâra'at etmelidir; tâ ki mevt ona idrak edip borçlu kalmasın.

Takrîr-Resûl: Nâs rehin muâmelesini icrâ edegeldikleri zamanda Hazret-i Muhammed sallallahü Teâla aleyhi ve sellem meb'ûs olmuş ve nâsı bu muameleleri üzerine takrir buyurmuştur. Ta'bîr-i diğerle nübüvvet-i şerreffe âlem-bihâsı kendisine ihsan buyurulduktan sonra dahi nâsı rehin ve irtihândan men' etmemişlerdir.

İcmâ'-ı Ümmet: Rehin meşru'iyetine icmâ'-ı ümmet vâki' olmuştur.

Kıyâs: Meşru'iyet-i rehin, delil-i aklî -kıyâs- ile dahi ispat olunmuştur. Deynin biri taraf-ı vücûb, diğeri de taraf-ı istîfa olmak üzere iki tarafı vardır. Deyn evvelen zimmette sabit bununla taraf-ı vücûb hâsıl olur. Sâniyen mal istîfa olunur; bununla taraf-ı istîfa tahakkuk eder. (*Înâye*)³⁰⁹ İmdi zimmette muhtass olan tarafta vesika -ki kefâletdir- câiz olduğu gibi mala muhtass olan taraftaki vesika -rehin- dahi câizdir. Belki bunun cevâzı bi tariki'l-evleviyettir. Zîra maksûd olan istîfa olup vücûb, istîfâya vesiledir. (*Hidâye ve şurûhuhâ*)³¹⁰

Rehnin hem dâine hem de müstedîne fâidesi vardır. Şöyle ki: Şerh-i kefâlet evâilinde beyân olunduğu üzere kefâletde hem dâyin, hem de medyûna iyilik ve menfa'at olduğu gibi, rehinde dahi hem dâyin, hem de medyuna iyilik ve menfa'at vardır. Müstedîn -borç alan- kendisine bilâ-rehin idâne eder kimseyi çok defa bulamayacağı ve o halde bi'l-istidâne def'-i hâcet edemeyerek düçar-ı zaruret olacağı gibi müdîn -borç veren- dahi medyûnun kendi alacağını inkâr yahut istîfa-yı hak edebilecek malını bırakmamak suretiyle emvâlini israf yahut medyûnun diğer dâyinlerinin emvâl-i medyûndan alacakları nisbetinde hisse almak cihetleriyle

³⁰⁸ Kûrlânî, *Kifâye şerhu'l-Hidâye*.

³⁰⁹ Bâbertî, Ekmelüddin Muhammed b. Mahmud, *Înâye (Netâicü'l-efkâr fî keşfi'r-ramûzi'l-esrâr*'ın kenarında) (Bulak: Matbaatü'l-Kübra'l-Emiriyye, 1316), 8: 188.

³¹⁰ Merginânî, Ebü'l-Hasen Burhanüddin, *el-Hidâye şerhu Bidâyeti'l-Mübtedî* (Beyrut: 1417), 7: 346-347.

hakkının kâmilen yahut kısmen telefi havfinden, dâyin dahi emin kalır. Bu cihetle rehinde hem dâyine hem de medyûna nef' ve fâide vardır. (*Zeyla'î*)³¹¹

Fakat bu iki menfa'at mukayese edildiğinde râhine ait olan menfa'at muazzam ve büyüktür.

Bu cihetle 724. maddedeki masârif ona aid oldu. (*Lisânü'l-Hükkâm*)³¹²

Yine bu cihetle madde-i âtiye şerhinde beyan olunacağı üzere merhûn, yed-i mürtehinde telefenden sonra ona müstahık zuhûr ederek mürtehine tazmin ettirildiğinde o da 658. maddenin şerhine mebni râhine rücû' eder. [211]

Vesika dörttür: Rehin, kefâlet, havâle ve mebî' fî yedi'l-bâyi'dir. Fakat bunların beynlerinde fark vardır; şöyle ki: Rehin mal ile kefâlet ve havâle zimmet ile akid vesikasıdır. Amma mebî' fî yedi'l-bâyi' yalnız vesika olup akid değildir. Kendisiyle bir şey tevsîk ve te'kîd olunan şeye vesika denilir. (*Şibli*)³¹³

MUKADDİME

Rehne dâir olan ıstılâhât-ı fıkhiyye beyanındadır.

Rehin, lügatı Arab'da bir sebepten dolayı bir şeyi mahbûs ve mevkûf kılmaktır. Sebeb-i mezkûr hangi sebep olur ise olsun; ta'bîr-i diğere, ister deyn sebebinden ve ister esbâb-ı sâireden dolayı mahbûs kılınsın. Ve o şey gerek mal olsun ve gerek olmasın.* Binaenaleyh rehnin madde-i âtiyedeki mânâyâ nakl ve isti'mâl edilmesi, naklü'l-âmm ile'l-hâss kabilinden olur. (*Hidâye*)³¹⁴

701. MADDE

[Rehin] ıstılâh-ı fukahâda [bir malı ondan] küllen veya ba'zan [istîfâsı mümkün olan bir hakk]-ı mâlûm veya -alâ rivayetin- hakk-ı meçhul [mukâbilinde] alâ vechi't-teberru' mürtehin veya adl yedinde [mahbûs ve mevkûf kılmaktır.] Diğere bir ta 'birle râhinin mürtehinin veya adl yedinde bir malı mahbûs ve mevkûf kılmasıdır.

³¹¹ Zeylaî, *Tebyînü'l-Hakâik*, 6: 64.

³¹² İbnü'ş-Şihne, İbrahim b. Muhammed, *Lisânü'l-Hükkâm fî Ma'rifeti'l-Ahkâm* (Tarablusî, *Mu'înü'l-Hükkâm*'ın kenarında), (Mısır: 1882), 163.

³¹³ Şibli, Muhammed b. Abdillâh, *el-Yenâbi' fî ma'rifeti'l-usûl ve't-tefârî'*.

* قال الله تعالى كل نفس بما كسبت رهنية أي محبوسة بوبال ما ما كسبت من المعاصي، كفايه شرح الهداية. (Kürlânî, *Kifâye şerhu'l-Hidâye*)

³¹⁴ Merginânî, *Hidâye*, 7: 346.

“Mahbûs ve mevkûf kılmaktır.” denilip de “Habs ve tevkîf etmektir.” denilmemesi şundan dolayıdır: Habs ve tevkîf eden mürtehindir; râhin değildir. Amma mahbûs ve mevkûf kılan râhindir. (*Redd-i Muhtâr*)³¹⁵ İmdi mahbûs ve mevkûf kılmak, râhine aid fi’l-i ihtiyârî olmakla, bu ta’bîrden, ta’rifde mu‘teber olan ‘alâ vechi’t-tebberru‘ kaydı müstefâd olacağı cihetle kayd-ı mezkûr ta’rif-i rehinde sarâhaten zikre lüzûm görülmemiştir, denilebilir. Mevkûfun mahbûsa atfı, atf-ı tefsirdir.

[Ve ol mala merhûn denildiği gibi] mef’ûlü masdar ile tesmiye kabilinden olarak **[rehin dahi denilir.]** (*Mecme’u’l-Enhur ve Hidâye*)³¹⁶ [212]

Taksîmü’l-İstîfâ: Ta’rifte vaki‘ istîfanın sureti mutlakada zikredilmesinden anlaşıldığı üzere istifanın küllen kezâ ba’zan olmasına âmm ve şamildir. Nitekim esnâ-yı şerhde işaret olunmuştur.

Küllen istîfâ; rehnin kıymeti deyne vefâ ettiği, yani rehnin kıymeti, deyne müsâvi veya ziyâde bulunduğu takdirde olduğu gibi; ba’zan istifa dahi rehnin kıymeti ve bedeli deynden nâkıs kaldığı surettedir. (399,³¹⁷ 400³¹⁸ ve 401.³¹⁹ maddelere bakınız.) Binâenaleyh merhûnun kıymeti deynden ekall olduğu sûrette deynin o merhûndan istifası gayr-ı mümkün olmakla ta’rif-i rehin, suret-i mezkûreye şâmil ve binâenaleyh efrâdını cami‘ olmaz denilmez. (*Dürr-i Muhtar ve Redd-i Muhtâr*)³²⁰

Sûret-i İstîfâ iki vechile olur:

Vech-i evvel: Hakikaten istîfâdır. Bu 760 ve 761. maddelerde beyân olduğu üzere rehnin bi’l-vekâle bey‘ ile semeni alacağı mahsûb edilmekle

³¹⁵ İbn Âbidîn, *Reddü’l-Muhtâr ale’d-Dürri’l-Muhtâr* (Beyrut: Dârü’l-Kütübü’l-İlmiyye, 1407), 10: 68-69.

³¹⁶ Dâmâd, Abdurrahman b. Şeyh Muhammed, *Mecme’u’l-Enhur fî Şerhi Mülteka’l-Ebhûr* (Beyrut: Dârü’l-Kütübü’l-İlmiyye, 1998), 4: 269-271; Merginânî, *Hidâye*, 7: 346.

³¹⁷ [Vefa’ en satılan malın kıymeti deyne müsavi olduğu halde müşteri yedinde telef olsa mukabili olan deyn sâkit olur.]

³¹⁸ [Vefa’ en satılan malın kıymeti deynden nâkıs olduğu halde müşteri yedinde telef olsa kıymeti mikdar-ı deynden sâkit olur. Ve üst tarafını dahi müşteri bâyi‘ den alır ve istirdad eyler.]

³¹⁹ [Vefa’ en satılan malın kıymeti deynden ziyade olduğu halde müşteri yedinde telef olsa kıymetinden deyin mukabili olan mikdârı sâkit olur. Ve teaddi vuku‘ bulmuşsa ziyadeyi dahi müşteri zâmin olur. Ve eğer bilâteaddin telef olmuş ise ol ziyadeyi müşterinin ödemesi lazım gelmez.]

³²⁰ Haskefî, Muhammed b. Ali, *ed-Dürri’l-Muhtâr şerhu Tenvîri’l-Ebsâr* (Beyrut: Dârü’l-Kütübü’l-İlmiyye, 2003), 10: 71; İbn Âbidîn, *Reddü’l-Muhtâr*, 10: 72.

olabileceği gibi 757. ve 758. maddelerde zikrolunduğu üzere bilâ-vekâleten bey ve semeni alacağa mahsûb olunmakla dahi olur.

Vech-i sâni: Hükmen istîfâdır. Bu da rehnin mürtehin veya adl yedinde telefîyle hâsıl olur. Nitekim 741. madde şerhindeki lâhikada izah edilecektir.

Hakk-ı mâlûm mukâbilinde rehin, mesela bir kimse diğerkimseye olan bin kuruluş borcu mukâbilinde mâlûm bir malını terhin etmekle hâsıl olacağı gibi, hakk-ı mechûl mukâbilinde rehnin dahi bir rivayette caiz olduğu 710. madde şerhinde beyan olunur.

Bu maddede “rehin dahi denilir” fıkrasındaki rehin lafzı, sadr-ı maddede vaki‘ olan rehin mânâsına değil, merhûn manasınadır.

Bu ta‘rifin hulâsası şudur: Rehin bir malı bir hak mukâbilinde mahbûs ve mevkûf kılmaktır ki, o hakkın mâl-ı mezkûrden istîfâ edilmesi yâni mezkûr hakkın o maldan alınabilmesi mümkün olsun. (*Hidâye*)³²¹

İmdi mevâdd-ı âtiyedeki rehin lafzı ba‘zan “bir malı ondan istîfâsı...” mânâsına isti‘mâl olunduğu gibi, ba‘zan dahi “merhûn” mânâsına kullanılmış olmakla lafz-ı rehne makâma ve karıneye göre mânâ verilmek lazım gelir. Nitekim 702, 703, 704 ve 705. maddelerde mânâ-yı sâni ve 706 ve 707. maddelerde mânâ-yı evvelde isti‘mâl olunmuştur. [213]

Hafî olmaya göre 706. maddede beyan olunduğu ve şerhan dahi îzâh olunacağı üzere rehnin in‘ikâdında îcâb ve kabûl kâfidir; kabz-ı merhûn lazım gelmez. Ancak tamâmiyyet-i rehinde kabz-ı merhûn muktezi olduğundan bu ta‘rifde “mahbûs ve mevkûf” kayıtlarının zikir ve îrâd edilmesi ile ta‘rif-i mezkûr rehn-i lâzime ve ta‘bîr-i diğerkle, rehn-i tâmma mahsus ta‘rif olunur. Çünkü kable’l-kabz rehinde habs yani merhûnu mürtehinin veya adlin tevkif etmesi bulunmaz. Ve binâenaleyh râhinin kable’l-kabz rehinden hakk-ı rücû‘u vardır velev ki mürtehin râzı olmaya. (*Redd-i Muhtâr*)³²² “Mahbûs ve mevkûf” kayıtları rehn-i mutlak mâhiyyetinden cüz’ değilse de rehn-i tâm -rehn-i lâzım- mâhiyyetinden cüzdür. (*Redd-i Muhtâr*)³²³

Tavzîhu’l-Kuyûd:

³²¹ Merginânî, *Hidâye*, 7: 347.

³²² İbn Âbidîn, *Reddî’l-Muhtâr*, 10: 73.

³²³ İbn Âbidîn, *Reddî’l-Muhtâr*, 10: 73.

“Bir” lafz-ı isneyn mukabili olan vâhid mânâsına değil, belki tenkîr için kullanılmıştır. Yani hangi mal olursa olsun demektir. Binâenaleyh merhûn mesela bir tane yüzük olabileceği gibi, iki yüzük ile üç sa at dahi olabilir. Nitekim 731. maddede dahi zikrolunmuştur.

“Malı” ta‘biriyle, hür olan benî Âdem ve lâşe gibi asla mal olmayandan ihtirâz yani asla mal olmayan şeyin merhûn kılınmasının adem-i sıhhatine işaret olundu. Nitekim âtîde îzâh olunur.

Kezâ mal lafzıyla vakıf ile arz-ı mîrînin rehin edilmesinin adem-i cevazına işaret olundu. Vâkı‘a gerek bi’l-icâreteyn tasarruf olunan müsakkafât ve müstegillât-ı mevkûfenin ve gerek arâzi-i emîriyyenin rehin hükmünde olan deyn mukâbilinde izn-i mütevellî ve izn-i sâhib-i arz ile vefâen ferâğî câiz ise de bu muamelenin rehinden üç türlü farkı vardır.

Birincisi; ismen farktır. Buna rehin denilmeyip, ferâğ bi’l-vefâ itlak olunur.

İkincisi; hükmen farktır. 741. madde şerhinde zikrolunacağı üzere telef-i rehin ile merhûnun kıymeti miktarınca sukût-ı deyn lazım geldiği halde bunların telef-iyle yani mesela bi’l-icâreteyn tasarruf olunan akar, yed-i mefrûğun-lehde muhterik olmuş yahut mefrûğ arâzi-i emîriyye su altında kalıp imkânı intifa‘dan çıkmış olmasıyla sukût-ı deyn lazım gelmez.

Üçüncüsü; Bi’l-icâreteyn tasarruf olunan musakkafât ve müstegallât-ı vakfiyye ve arz-ı mîrî vefâen [214] ferâğ edilmeyerek emlak-i sırfé gibi rehin olduğunda, râhin merhûnu mürtehinden bilâ şey istirdâd eder. Ve kable’t-taleb bunlar yed-i mürtehide telef olsa, bilâ şey telef olur; deyn sâkıt olmaz. Zîra rehn-i bâtılın hükmü yoktur. Amma bir mal, rehin ve teslim olduğunda sahih, yani vefâen bey‘a gayr-ı muhtâc olup artık râhin kable edâi‘d-deyn rehni istirdâd edemez.

Bu gibi ta‘riflerde cins i‘tibâr edilen kelime, min vechin medhal olduğu gibi, min vechin âhar mahrec dahi olabilir. Nitekim 126. maddede ta‘rif edilen malın mânâsına göre bu ta‘rifde “malı” ta‘biri bu i‘tibârla mahrec olmuştur. Yani bu ta‘rifden arâzi-i emîriyye ve müstegillât-ı vakfiyye gibi mal olmayan şeyleri ta‘rifden çıkarmıştır. Zaten çıkarılması dahi lazımdır.

“Hak” lafzı “ondan istîfâsı...ilâ âhirihî” ta‘birinden muahhar ise de, min haysü’l-mânâ ondan mukaddemdir. Âtîde îzah olunacağı ve 710. maddede musarrah bulunduğu vechile haktan maksûd, hakk-ı mâlîdir. Buna delil dahi “ondan istîfâsı...ilâ âhirihî” sıfatıdır. Yani bir hak ki o hakkın o maldan istîfâsı mümkün olur demektir.

Bu cihetle hakk-ı kısâs mukâbilinde rehin almak sahih olmadığı gibi, hakk-ı yemin ve kefâlet bi’n-nefs ve şüf‘a mukâbilinde dahi rehin almak sahih olmayıp bâtıldır. Zîra kısâs ve yemin hakk-ı mâlî değildir. Yani bunlar rehinden istîfâsı mümkün olan hak değildir. (*Hindiyye fi’l-fasli’s-sâlis mine’l-bâbi’l-evvel mine’r-rehin ve Redd-i Muhtâr*)³²⁴

Yine bu cihetle, bir terzi ile bi’n-nefs dikmek üzere, akd-i mukâvele edip de hıyâta “dikmek” mukâbilinde terziden rehin alsa câiz olmayacağı gibi bir kimse muayyen bir dâbbe üzerine filan şey yükletmek üzere onu istîcâr edip de mûcirden hamûle mukâbilinde rehin alsa câiz olmaz. (539.³²⁵ ve 571.³²⁶ maddelere bakınız.) (*Hâniyye*)³²⁷ Zîra nakl-i hamûlenin bu rehinden istîfâ edilmesi mümkün olmaz.

Yine bu cihetle, bir kimse hana nazil olmakla hancı o kimseye “Bir şey bırakmayınca hana seni koymam.” demesiyle, o kimse dahi hancıya bir mal verdiğiğinde, bakılır; Eğer han kirasına mukâbil vermiş ise rehin sahih ve o şey, mezkûr kira mukâbilinde 741. madde şerhindeki lâhika vechile mazmûn olur. Eğer o kimsenin, hırsız olmamasına teminat olmak üzere vermiş ise, bu rehnin mukâbili mal olmamakla, rehin sahîh olmaz. Lakin mezkûr mal hancı yedinde telef olduğu takdirde zâmin olur. Şu kadar ki fakih Ebulleys “o [215] kimseden mal-ı mezkûr cebren alınmış olmamakla hancıya zamân lazım gelmez.” demiştir. (*Bezzâziyye ve Hâniyye*)³²⁸ Kavî-i evvele göre hancıya sebep-i zamân nedir? Rehnin mukâbili mal olmayınca rehin bâtıl olur. 710. madde şerhinde zikrolunacağı üzere rehn-i bâtılın asla

³²⁴ Komisyon (Alemgeriyye, Nizam, Mustafa el-Bâbî el-Hanefî ve Ehâviyye), *el-Fetâva’l-Hindiyye* (Beyrut: Dârü’l-Kütübü’l-İlmiyye, 2000), 5: 518; İbn Âbidîn, *Reddü’l-Muhtâr*, 10: 87.

³²⁵ [Filan mahalle kadar deyu bir muayyen dabbe istikra olunduğu surette eğer dabbe yolda bitâb olup kalırsa müte‘cir muhayyer olur. Dilerse hayvan davranıncaya kadar bekler ve dilerse icareyi nakz eyler ve bu halde oraya kadar olan mesafenin ezr-i müsemmadan hissesi ne ise anı âcire verir.]

³²⁶ [Binnefs amel etmek ya‘ni kendi işlemek üzere isticar olunan ecir kendi yerinde başkasını kullanamaz.]

³²⁷ Kâdihân, Fahrüddin Hasan b. Mansûr, *Fetava’l-Hâniyye* (Beyrut: Dârü’l-Kütübü’l-İlmiyye, 2009), 3: 545.

³²⁸ Bezzâzî, Muhammed b. Şihâb el-Kerderî, *Fetâva’l-Bezzâziyye* (*Fetâva’l-Hindiyye*’nin kenarında) (Bulak: Matba‘atü’l-Kübra’l-Emiriyye, 1893), 6: 53-54; Kâdihân, *Fetava’l-Hâniyye*, 3: 543.

olmayıp sırf emanet olmakla zamân icab etmemek lazım gelir idi. Lealle o kimse mezkûr malı hancıya verdikten sonra geri isteyip de vermemekle ba‘dehü yedinde telef olsa zâmin olur, demektir. Mûdi‘, müstevda‘den vedî‘ayı talep ettiği halde, müstevda‘ vedî‘ayı vermeyip ondan sonra yedinde telef olsa, zamân lazım geleceği gibi. (794.³²⁹ maddeye bakınız.)

Tarîfteki “hak” dan maksûd deyndir. Deynin tarifi 158. maddede geçti. Bu vechile deyn olmayan şey bi‘l-farz, ayn mukâbilinde rehin câiz değildir. Mesela bir kimse, şu muayyen altınlar mukâbilinde bir mal iştirâ edip de, o altınlar için bir malı rehin etse bâtil olur. Zîra 243. maddede beyân olunduğu üzere mezkûr altınlar akd-i bey‘de tâyin ile ta‘ayyün eylemez. Belki müşteri üzerine zimmette sabit olan, lâ ale‘t-tâyn beş bin lira lazım gelir. Rehn-i mezkûr ise zimmette sabit olan meblağa muzâf kılınmadığına binâen sahîh ve mün‘akit olmaz. (*Hindiyye fi‘l-babi‘l-evvel fi‘l-fasli‘-s-sâlis mine‘r-rehin*)³³⁰

Taksîm-i Düyûn: deyn-i mezkûr burada ber-vech-i âti taksim olunur.

Kısm-ı evvel: Hakikaten deyndir. Karz, semen-i mebi‘, bedel-i icâre, bedel-i mütlef, “telef edilen malın bedeli”, bedel-i mağsûb, re‘-s-i mâl-ı selem, müslemün fih, bedel-i sırf gibi.

Deyn-i hakiki üç nev‘dir:

Nev‘i evvel; zahiren ve bâtinen lazım yani medyûn üzerine te‘diyesi vâcib olan deyndir. Zikrolunan semen-i mebi‘, karz, bedel-i icâre gibi. Nitekim harâc ve erşü‘l-cinâye dahi bu nev‘ düyûndan olmakla, bunların mukâbilinde rehin verilmek sahîh olur. * (*Hindiyye fi‘l-bâbi‘l- evvel fi‘l-fasli‘-s-sâlis ve Zahîre*)³³¹

³²⁹ [Vediayı sahibi talep ettikde kendisine red ve teslimi lazım gelir. Ve red ve teslimin meuneti ya‘ni külfeti ve masrafı mudi‘a aid olur. Ve mudi‘ talep ettikde müstevda‘ vermeyip de vedîa telef ya zâyî olsa zâmin olur. Fakat hîn-i talepte vedîa uzak mahalde bulunmak gibi bir özürden naşi veremeyip de telef ya zâyî olmuş ise ol halde zamân lazım gelmez.]

³³⁰ Komisyon, *el-Fetâva‘l-Hindiyye*, 5: 519.

* Zîra deynlerin esbâb-ı vücûbu muhtelif olmakla beraber cümlesinin te‘diye ve ifâsı lazım olur. Binâenaleyh bunlara mukâbil rehin vermek sahîh olur. *Lisânü‘l-Hükkâm*.

³³¹ Komisyon, *el-Fetâva‘l-Hindiyye*, 5: 519; İbn Mâze, Burhaneddin Mahmud b. Tac, *Zahîre el-Fetâvâ*, Beyazıd devlet Kütüphanesi, Feyzullah Ef., nr., 1026.

Kezâlik müstevda‘ veya mudârib, mal-ı vedî‘a veya mudârebenin helâkini da‘vâ ve mal sahibi [216] istihlâki iddia edip de sulh olarak bedel-i sulh için rehin verilse sahîh olur. (*Hindiyye fi’l-babi’s-sâni aşara mine’r-rehin*)³³²

Nev‘i Sâni: yalnız zâhiren lazım olup da bâtinen lazım olmayan deydur. Bir kimse, meblağ-ı muayyen mukâbilinde kimseye rehin verdikten sonra, râhin ile mürtehin deyn-i mezkûrun re’sen adem-i mevcûdiyyetine tesâduk etmeleri gibi.

Kezâ bir kimse, diğerkimseden bin kuruş dâva ve o kimse inkâr etmekle, dört yüz kuruşa ba‘de’l-musâlaha o kimse dört yüz kuruş kıymetli bir malı o kimseye meblağ-ı mezkûr için terhin etse ve muahharen rehn-i mezkûr mürtehin yedinde telef olarak, ba‘dehü tarafeyn, deynin mevcûd olmadığına tesâduk etseler bu rehin dahi sahîh olmakla mürtehin, rehnin kıymetini râhine zâmin olur. (*Hâniyye*)³³³

Kezâlik, bir kimse başkasına sattığı bir malın semeni mukâbilinde rehin aldıktan sonra mezkûr mal müşteri yedinde bi’l-istihkâk zabt edilse rehn-i mezkûr sahîh olacağından, mürtehin yedinde telef olduğu takdirde mürtehin zamân lazım gelir. Yani mürtehin, rehin ile mebi‘in hangisi kıymetçe az ise onu zâmin olur. Çünkü deyn zâhiren sabit olmakla onun üzerine ahkâm-ı rehin terettüb eder. Zira ahkâm-ı şer‘iyye zâhire bina kılınır. Serâir-i ahvâl, Cenâb-ı Hakka meksûftur; ibâda değil. (*Zeyla‘î, Hindiyye ve Redd-i Muhtâr*)³³⁴

Kezâlik, bir kimse mezbûh zanniyle eti diğerkimseye bey‘ ile semeni mukâbilinde rehin aldıktan sonra mezkûr etin lâşe olduğu zâhir olsa, rehn-i mezkûr sahîh ve lede’t-telef mürtehin üzerine ber-vech-i mezkûr mazmûn olur. Mesela bir kimse, laşeyi yüz kuruşa satıp da mukâbilinde yüz kuruş veya daha ziyâde kıymetli malı rehin alsa da rehn-i mezkûr mürtehin yedinde telef olsa, mürtehin yüz kuruşa râhine zâmin olur amma rehnin kıymeti yüz kuruştan ekall ise, yalnız rehnin kıymetini zâmin olur; ziyadesini değil. (*Dürer ve Hâniyye*)³³⁵

³³² Komisyon, *el-Fetâva’l-Hindiyye*, 5: 525.

³³³ Kâdhân, *Fetava’l-Hâniyye*, 3: 545.

³³⁴ Zeyla‘î, *Tebyînü’l-Hakâik*, 6: 64; Komisyon, *el-Fetâva’l-Hindiyye*, 5; İbn Âbidîn, *Reddü’l-Muhtâr*, 10: 88.

³³⁵ Molla Hüsrev, Muhammed b. Feramuz, *Dürerü’l-Hükkâm fî şerhi Gureri’l-Ahkâm* (Karaçi: b.y), 2: 249; Kâdhân, *Fetava’l-Hâniyye*, 3: 546.

Ve kezâlik bir müslim, sirkeyi satın alıp mukâbilinde bir malı rehin ettikten ve mezkûr rehin, mürtehin olan bâyi'in yedinde zâyi' olduktan sonra, o sirkenin şarap olduğu anlaşılrsa, mürtehin rehni zâmin olur. (*Hâniyye*)³³⁶

Hulâsa, zâhiren, vücûb-ı deyn sıhhat-i rehinde kâfidir. Zira zâhiren vâcib olan deyn, [217] deyn-i mev'uddan âkiddir. Yani daha ziyade kuvvetlidir. Deyn-i mev'ud mukâbilinde rehin câiz olduğu gibi, zâhiren vâcib olan deyn mukâbilinde dahi rehin câiz olur. (*Redd-i Muhtâr*)³³⁷

İşte bu nev'i sâni deyn mukâbilinde dahi rehin sahih olup, nev'i evvel gibi mezkûr rehin, mürtehin yedinde telef olunca 741. madde şerhinde zikrolunacak lâhikadaki tafsilat vechile mazmûn olur. (*Bezzâziyye*)³³⁸

Fakat, bu zamanda tafsilat-ı âtiye cereyan eder. Şöyle ki: Mesela bir kimse, bin kuruş borcu mukâbilinde diğer kimseye bin kuruşluk yüzüğünü ba'de't-terhîn, râhin ile mürtehin deyn-i mezkûrun re'sen mevcud olmadığına tesâduk etseler bakılır: Tesâduk-ı mezkûr eğer rehin, mürtehin yedinde telefinden sonra vukû' bulur ise, mürtehin mukâbilinde rehin verilmiş olan deyni râhine reddeder ve rehnin kıymeti bin kuruştan ziyade olsa bile mürtehin ziyadesinden mes'ûl olmaz. (*Hâniyye*)³³⁹ Zira rehin helâk olduğu vakit deyn, bi-hasbi'z-zâhir vâcib idi ve deynin bi-hasbi'z-zâhir vücûbu zaman-ı rehinde kâfidir.

Tesâduk-ı mezkûr eğer rehin, mürtehin yedinde telef olmadan evvel vukû' bulup da, ba'de't-tesâduk rehn-i mezkûr yed-i mürtehide kable talebi'r-râhin ve'l-men' mine'l-mürtehin telef olunca, bu takdirde meşâyih-ı İslamiyye ihtilâf etmişlerdir. *Sâhib-i Hidâye*'ye göre mazmûnen telef olur. Diğer bazı meşâyihâ göre emâneten telef olur. Zira râhin ile mürtehinin, deynin mevcûd olmadığına tesâduk etmeleriyle deyn-i asıldan müntefî olup bi-dûni'd-deyn ise, rehnin zamanı kalmaz. "Esbicâbî" nam zat, sevab olanda budur demiştir. (*Ebussuud, Redd-i Muhtâr kubeyle babi'l-cinâyât, Bezzâziyye ve Mecme'u'l-Enhur*)³⁴⁰ Hatta *Hâniyye*'de bu ikinci surette rehnin adem-i mazmûniyetindeki ihtilâf inkâr olunduğu beyân edilmiştir.

³³⁶ Kâdihân, *Fetava'l-Hâniyye*, 3: 546.

³³⁷ İbn Âbidîn, *Reddül-Muhtâr*, 10: 91.

³³⁸ Bezzâzî, *Fetâva'l-Bezzâziyye*, 6: 54.

³³⁹ Kâdihân, *Fetava'l-Hâniyye*, 3: 546.

³⁴⁰ Ebussuud, el-İmâdî, *Fetâvâ-yı Ebussuûd*, Beyazîd Devlet Ktp., Veliyyüddin Ef., nr. 3410; İbn Âbidîn, *Reddül-Muhtâr*, 10: 93; Bezzâzî, *Fetâva'l-Bezzâziyye*, 6: 56; Dâmâd, *Mecma'u'l-Enhur*, 4: 283.

Amma tesâduk-ı mezkûrden sonra râhin merhûnu taleb eylemiş ve mürtehin dahi redd ve îâdeye muktedir bulunmuş iken iâdeden imtina‘ edip de ba‘dehü telef olduğunda mürtehinin iâdeden imtinâ‘ı zemânındaki kıymetini zâmin olur. (794.³⁴¹ maddeye bakınız)

Nev‘-i sâlis; henüz lazım olmayıp fakat sebep-i lüzumu vakt-i akd-i rehnde mevcûd bulunan deyndir. Ücret mukâbilinde rehin gibi. Mesela bir kimse hânesini bir yıllık olmak üzere, bin kuruş ücretle diğer kimseye îcâr ettiğinde, bedel-i îcâr o kimse üzerine şart-ı ta‘cîl yahut istîfâ-yı menfa‘at gibi bir vechile henüz lazım olmadan bedel-i mezkûr için o kimsenin o kimseye i‘tâ eylediği rehni mürtehin yedinde telef olduğunda nazar olunur. Rehnin telefi ba‘de [218] istîfâ‘l-menfa‘at ise âcir olan mürtehin, merhûnun kıymeti miktarınca ücreti istîfâ etmiş addolunur. Yani bu surette 741. madde şerhindeki lâhika vechile muamele edilir. Ve bu telef kable istîfâ-yı menfa‘at ise rehin bâtil olarak mürtehin üzerine rehnin kıymetini râhine reddetmek lazımdır. (*Hindiyeye ve Hâniyye*)³⁴²

“Tamam-ı kıymeti mi reddetmek lazım, yoksa râhin istîfâ-yı menfa‘at edecek olduğunda ne miktar ücret lazım gelecektse, ol miktar kıymeti mi reddetmek muktezidir?” sualine Fetvâhâne-i Âlî “Tamam-ı kıymeti reddetmek lazımdır.” cevabını vermiştir.

Henüz vâcib olmadığı gibi sebep-i vücûbu dahi mevcud olmayan deyne mukâbil rehin câiz değildir. Derk mukâbilinde rehin gibi ki, âtîde tafsil olunur. Nitekim bir kimse diğer kimseye bir malı bi‘l-i‘ta o kimseye “Bunu sat sana ücret vereyim.” deyip miktar-ı ücreti tesmiye eylesede, ücret-i mezkûrye mukabil verdiği rehin yed-i mürtehide zâyi‘ olsa, İmam Muhammed rahimehüllahü Teâlâdan rivayet olduğuna göre rehnin zamanı gelmez. (*Hâniyye*)³⁴³

Kısm-ı sâni: Hükmen deyndir. Mal-ı mağsûb, bey‘-i fâsid ve tesmiye-i semen olunarak sevm-i şîrâ ile makbuz misilli âyân-ı mezmûne bi-nefsiha gibi. (*Lisânü’l-*

³⁴¹ [Vediayı sahibi taleb ettikde kendisine red ve teslimi lazım gelir. Ve red ve teslimin meuneti ya‘ni külfeti ve masrafı mudi‘a aid olur. Ve mudi‘ taleb ettikde müstevda‘ vermeyip de vedîa telef ya zâyi olsa zâmin olur. Fakat hîn-i talepde vedîa uzak mahalde bulunmak gibi bir özürden naşi veremeyip de telef ya zâyi olmuş ise ol halde zamân lazım gelmez.]

³⁴² Komisyon, *el-Fetâva‘l-Hindiyeye*, 5: 526; Kâdihân, *Fetava‘l-Hâniyye*, 3: 548.

³⁴³ Kâdihân, *Fetava‘l-Hâniyye*, 3: 548.

Hükkâm)³⁴⁴ Yani vaz'-ı yed eden şahıs nezdinde telefi takdirinde misliyyâtan ise mislinin ve kıyemiyâtan ise kıymetinin şahs-ı merkûm üzerine zamanı lazım gelen ayn, deyn hükmünde olmakla onun mukabilinde dahi rehin almak câizdir. Hatta mürtehin aynı istirdâdd edinceye değin, rehni habs ve tevkif edebilir. (*Lisânü'l-Hükkâm ve Mecme'u'l-Enhur*)³⁴⁵

A'yânı mezkûrenin deyn olması şundandır. A'yânı mezkûrede mucib-i aslî, ekser meşâyıha göre kıymet ve bedeldir; redd-i ayn mahlastır. Bedel-i mezkûr ise deyndir. Buna binâen ona kefâlet câizdir. Vakı'â bunlarda bedelin vücûbu ba'de'l-helâkdir. Lakin mu'teber olan yevm-i kabzdaki kıymettir. Binâberîn bu da deynin sebep-i vücûbu mevcut olduktan sonra rehn olacağından, rehin sahîh olur.*

Mehir ve dem amdden sulh, bedeli a'yândan olduğu takdirde, bu kabildendir.

A'yân-ı mazmûne bi-nefsihâya mukabil rehnin hükmü bu ayn mukâbilinde verilen rehnin hükmü 741. madde şerhinde îzâh olunur. [219]

Sual: Tarifte vâki' haktan maksud, deyn ile ayndan eam bir mânâ i'tibâr edildiği takdirde bu gibi a'yân-ı mazmûne bi-nefsiha tarifte hak tabirinde bilâ-te'vîl dahil olur. Şu halde haktan maksûd deyndir; demek îcâb etmez.

Cevab: bir ayn, deyn olmadıkça onun rehinden istifâsı mümkün olmaz. Görülmez mi ki mağsûb yüzük mukâbilinde, bir sa'at rehin olduğunda sa'atden aynen yüzüğün istifâsı mümkün olamaz. (*Redd-i Muhtâr*)³⁴⁶

Amma kable'l-kabz mebî' gibi a'yân-ı mazmûne bi-gayrihâ yahut vedî'a, âriyet, mal-ı şirket, mal-ı mudârebe, emânet-i sâire gibi a'yân-ı gayrı mazmûne mukâbilinde rehin almak câiz olmaz; bâtıldır. (*Tekmile-i Bahr*)³⁴⁷ Hatta rehn-i mezkûr, mürtehin yedinde telef olsa mürtehine bir şey lazım gelmez. (*Hindiyye*)³⁴⁸ Nitekim 710. maddede tasrîh ve sebep-i şerhinde beyan edilecektir.

Mesela bir kimse, elbiseyden başkasına gösterip ba'dehü almak üzere sevm-i nazar tarikiyle elbise isteyip de o da rehinsiz vermemekle o kimse bir malı onun

³⁴⁴ İbnü'ş-Şihne, *Lisânü'l-Hükkâm*, 163.

³⁴⁵ İbnü'ş-Şihne, *Lisânü'l-Hükkâm*, 163; Dâmâd, *Mecme'u'l-Enhur*, 4: 287.

* (Merginânî, *Hidâye*, 7: 348). كما في الكفالة ولهذا لا يبطل الحوالة المقيدة به بهلاكه بخلاف الوديعة، هداية.

³⁴⁶ İbn Âbidîn, *Reddü'l-Muhtâr*, 10: 95.

³⁴⁷ Tûrî, Hüseyin b. Ali, *Tekmile-i Bahru'l-Raîk şerhu Kenzi'd-Dekâik* (Beyrut: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1997), 8: 449.

³⁴⁸ Komisyon, *el-Fetâva'l-Hindiyye*, 5: 518.

nezdinde rehin koyarak elbiseyi ba'de'l-ahz mezkûr elbise râhin veya mürtehin telef olsa zaman lazım gelmez. Kefâletde dahi hüküm böyle idi. 631. maddeye ve şerhindeki îzâhâta müraca'at ediniz. (*Hindiyye ve Redd-i Muhtâr*)³⁴⁹

Tarifdeki hak tabiri, ol hakkın vakt-i rehinde mevcut olmasına delâlet eder.

Bu cihetle, deyn-i ma'dûm mukâbilinde rehin sahîh olmaz. Zira rehlin hükmü, yed-i istîfânın sübûtudur. İstîfâ ise ba'de'l-vücub ve's-sübût olur. (*Kifâye fi'l-evveli'rehin*)³⁵⁰

Mesela bir kimse borcunu te'diye ettikten sonra dâyinine benim sana borcum kalıp kalmadığını bilmem fakat şayet kalmış ise mukâbilinde bu malı rehin al deyip o da alsa deynden bir şey bâkî kaldığı surette o bâkiye mukâbil olmak üzere rehin sahîh ise de bâkî kalmadığı takdirde rehin sahîh olmayacağından, mezkûr rehin mürtehin yedinde telef olsa zaman lazım gelmez.* (*Hindiyye fi'l-bâbi's-sâlis mine'r-rehin*)³⁵¹

Yine bu cihetle ileride lazım olacak deyn mukâbilinde rehin dahi bâtıldır. Diğer bir tabirle [220] âtîde lazım olacak deyn dahi, sebab-i vücubu vakt-i akd-i rehinde mevcut olmadığı takdirde, vakt-i mezkûrde ma'dûm olmakla bu deyn mukâbilinde şimdiden rehin verilmek sahîh olmaz. Müstakbelde deyn, gerek lazım olsun, gerek olmasın. (*Hızâne ve Hindiyye*)³⁵²

Mesela râhin mürtehine, senin bende sabit olacak alacağın mukâbilinde bu malı rehin ettim diye rehin etmesi gibi. Nitekim bir kimse diğer kimseye “Filan şahsa mal sat semeni benim olsun.” dedikten sonra o kimse o şahsa henüz mal satmadan o kimse o kimseye -kefilin mekfulün-lehe rehin vermesi kâbilinden olarak bir malı rehin verse sahîh olmaz. (*Hızâne ve Hâniyye*)³⁵³

Kezâlik, bir kimse diğer kimseyi filan gün filan şahsa teslim etmek üzere o kimsenin nefsinde ve teslim edemez ise o şahsın o kimsedeki alacağına kefil olmakla mekfulü'n-anh kefile mal-ı mekfulün-bih için rehin verse sahîh olmaz. (*Hindiyye fi'l-*

³⁴⁹ Komisyon, *el-Fetâva'l-Hindiyye*, 5: 519; İbn Âbidîn, *Reddül-Muhtâr*, 10: 105.

³⁵⁰ Kürlânî, *Kifâye şerhu'l-Hidâye*.

* لانه يأخذ الرهن على شيء مسمى، خانيه. ولو ان المديون قضاه الدين ثم دفع اليه مالا وقال هذا رهن بما كان فيها من زائف او ستوق فهو رهن جائز بما كان ستوقا ولا يكون رهنا بما كان زائفا لان قبض الزيف استيفاء فلا يتصور الرهن بعد الاستيفاء بخلاف الستوق، خانيه بتغيير. (Kâdhân, *Fetava'l-Hâniyye*, 3: 549).

³⁵¹ Komisyon, *el-Fetâva'l-Hindiyye*, 5: 531.

³⁵² Yûsuf b. Ali el-Cürcânî, *Hizânetü'l-Ekmele*; Komisyon, *el-Fetâva'l-Hindiyye*, 5: 520.

³⁵³ Yûsuf b. Ali el-Cürcânî, *Hizânetü'l-Ekmele*; Kâdhân, *Fetava'l-Hâniyye*, 3: 549.

fasli's-sâlis mine'r-rehin)³⁵⁴ zîra mekfulün-bih kefil üzerine henüz lazım değil; belki lüzumu mekfulü'n-anhın nefsinı teslim edemediği takdirdedir. (*Redd-i Muhtâr*)³⁵⁵

Bu gibi deyne kefâlet, “kefâlet-i muzâfe” olarak sahîh olduğu 636. maddede mürur etmekle “Kendisine kefâlet sahîh olan her deyn mukâbilinde rehin verilmek dahi sahîh olur.” denilemez.

Yine bu cihetledir ki rehin bâtıldır. Zîra derk, rehnin mâliyetinden istifâsı mümkün olan hak değildir. Çünkü mebî'in semenini iâde etmek bâyi' üzerine henüz lazım olmamakla kable'l-vücub istifâ olamaz. (*Kifâye*)³⁵⁶ Mebî', muahharan bi'l-istihkâk gerek zabt olunsun gerek olunmasın. (*Dürer*)³⁵⁷ Mesela bir kimse bir malı diğer bir kimseye bey' ve teslim ettikten sonra o kimse mebî'in bi'l-istihkâk yedinden zabt olunmasından havf etmekle şayet mebî' bi'l-istihkâk zabtolunur ise de semeni mukâbilinde bir rehin alsa, bu rehin batıl ve rehn-i mezkûr mürtehin yedinde emânet-i mahza olur. Eğer rehni mezkûrun kabz-ı bi'l-istihkâk bey'in feshiyle semeni müşteriye iâdesine hüküm lâhık olmadan vuku' bulmuş ise mürtehin mezkûr rehni hapsedemez. Velev ki ba'dehü bi'l-istihkâk mebî' zabtedilsin. (*Dürer*)³⁵⁸ Zira akid bâtıl olunca onun vücudu yoktur. (*Zeyla'i*)³⁵⁹ Tabir-i diğerle ba'de'r-rehin ve't-teslim mebî' bi'l-istihkâk zabtolunarak ol vechile derk tahakkuk etse bile yine rehn-i mezkûr sıhhate munkalib olmaz bu cihetle [221] ba'de luhûkî'd-derk dahi mürtehin, o rehni habs ve imsak edemez. Râhine iâde edilmesi lazım gelir. (*Şibli*)³⁶⁰ Rehn-i mezkûr mürtehin yedinde telef olsa mürtehin zaman lazım gelmez. (*Kifâye fîma yecûzü irtihânühü ve mâ lâ yecûzü*)³⁶¹ Çünkü zahir olan insan kendi malını bey edeceği cihetle derk mukâbilinde rehin vermek, deyn-i ma'dum mukâbilinde rehin etmektir. Amma mebi' yed-i müşteriden bi'l-istihkâk zabtolunduktan sonra bâyi' üzerine sabit olmuştur. (*Kifâye*)³⁶²

Yine bu cihetle zahiren hem de batinen lazım olmadığı gibi yalnız zahiren dahi lazım olmayan deyn mukâbilinde rehin sahîh olmayıp bâtıldır. Lâşeyi, lâşe

³⁵⁴ Komisyon, *el-Fetâva'l-Hindiyeye*, 5: 519.

³⁵⁵ İbn Âbidîn, *Reddü'l-Muhtâr*, 10: 96.

³⁵⁶ Kürlânî, *Kifâye şerhu'l-Hidâye*.

³⁵⁷ Molla Hüsrev, *Dürerü'l-Hükkâm*, 2: 250.

³⁵⁸ Molla Hüsrev, *Dürerü'l-Hükkâm*, 2: 251.

³⁵⁹ Zeylaî, *Teb'yînü'l-Hakâik*, 6: 65.

³⁶⁰ Şibli, *el-Yenâbi' fî ma'rifeti'l-usûl ve't-tefârî'*.

³⁶¹ Kürlânî, *Kifâye şerhu'l-Hidâye*.

³⁶² Kürlânî, *Kifâye şerhu'l-Hidâye*.

olmak üzere satıp da, semeni mukâbilinde rehin vermek gibi... : Bu rehin yed-i mürtehinde telef olsa mürtehine zaman lazım gelmez. (710.³⁶³ maddeye ve şerhine bakınız.) (*Bezzâziyye*)³⁶⁴

Lakin deyn-i mev'ûd mukâbilinde rehin câizdir. Halbuki vakt-i akd-i rehinde, deyn ma'dûm olduğuna nazaran derk mukâbilinde rehin gibi caiz olmamak lazım gelir. Fark şudur ki, zahir olan insan va'dinde hulf etmez; va'd-i mezkûr gâliben vücuda mufzî ve müeddî olur. İtibar ise gâlib ve şayiadır; mağlub ve nadire değildir. (710. madde şerhindeki mebhâs-ı saniye bakınız.) (*Kifâye*)³⁶⁵ Amma derk bi'l-akisdır. Zira ânifen zikrolunduğu üzere zahir olan insan kendi malını bey' eder.

Ondan istîfâsı mümkün olan: bu ibâre hakkın sıfat-ı muhassasıdır. Yani bir hak ki o hak mezkûr maldan istîfâ olunabilir demektir. Bu sıfat, mezkûr hakkın malı ile takayyüdünü müstelzim olarak ânifen beyan olunduğu üzere kısas gibi hukuk hâric kalır. Nitekim bu sıfat ile malın takyidi dahi hâsıl olur. Mâl-ı mezkûr, kendisinden o hakkın istîfâsı mümkün olabilecek mal olmalıdır. Yani o mal ile mezkûr hak ifâ olunabilmesi mümkün olsun. Kezâlik takyid-i mezkûr ile dahi fâsid olacak maldan ihtirâz olundu. Kar gibi. (*Redd-i Muhtâr*)³⁶⁶

Kezâ ondan istîfâsı sıfatıyla tavsif edilmesinden emânet olan hakdan ihtirâz olundu. Emânet olan bir mal mukâbilinde rehin almak bâtıldır. Zira 768. maddede tasrih edildiği üzere emânet bilâ-ta'add velâ taksîr telef olduğunda mazmûn olmadığından emânetin o maldan [222] istîfâsı mümkün olmaz. (710.³⁶⁷ maddeye bakınız.) Amma emânet-i mezkûre istihlâh olduğunda mazmun olur ise de bu surette emânet-i mezkûre emânet olmaktan çıkar; mağsub olur. (*Hindiyye fi'l-bâbi'l-evvel fi'l-fasli's-sâlis*)³⁶⁸ Tabir-i diğerle emânet-i mezkûre istihlâh olduğunda dahi, emânet-i müstehlekenin bedeli o maldan alınmaz. Çünkü akd-i rehin sırasında o mal, emânet-i müstehleke mukâbilinde rehin edilmiş olmayıp, belki emânet-i mevcude ve

³⁶³ [Merhûnun mukâbili mal-ı mazmûn olmak şarttır. Binâenaleyh mal-ı mağsûb için rehin almak câizdir. Emânet olan mal için rehin almak sahîh olmaz.]

³⁶⁴ Bezzâzî, *Fetâva'l-Bezzâziyye*, 6: 57.

³⁶⁵ Kürlânî, *Kifâye şerhu'l-Hidâye*.

³⁶⁶ İbn Âbidîn, *Reddül-Muhtâr*, 10: 100-101.

³⁶⁷ [Merhûnun mukâbili mal-ı mazmûn olmak şarttır. Binâenaleyh mal-ı mağsûb için rehin almak câizdir. Emânet olan mal için rehin almak sahîh olmaz.]

³⁶⁸ Komisyon, *el-Fetâva'l-Hindiyye*, 5: 519.

gayr-ı mazmûne mukâbilinde rehin olunmuş idi. Nitekim bu husus bâlâda tafsil edilmiştir.

“Alâ vechi't-teberru' ” denildi. Zira dâyin, medyûnu kendisine rehin vermeye icbâr etmekle cebren rehin asla, bu rehin sahîh olmaz. (1006.³⁶⁹ ve 1007.³⁷⁰ maddelere bakınız.) (*Redd-i Muhtâr*)³⁷¹

Bu cihetle bir kimse semen-i mebî'a mukâbil muayyen filan şeyi rehnetmek üzere diğer kimseye bir malı bey' etse, bey' sahîh olur. Fakat müşteri, mezkûr şeyi o kimseye rehnetmekten imtina' etse rehnetmeğe cebrolunamaz. Zira rehin akd-i teberru'dur. Müteberri' üzerine icbâr yoktur. Belki bayi' muhayyerdir. Dilerse rehinsiz olarak bey'a razı olur; ister ise bey'i fesheder. Zira mukâbilinde rehin bulunan semen, mukâbilinde rehin bulunmayan semenden evsak olduğu cihetle, rehin, semenin vasf-ı mergûbu bulunduğundan, bayi' hakkı bulunan semeni bu vasf-ı mergubun fevâtından dolayı muhayyer olur. Buna hıyar-ı vasf-ı semen denilir. (*Redd-i Muhtâr fi'r-rehin*)³⁷² Meğerki müşteri semeni mebî'i peşin versin yahut merhûnun kıymetini rehin olmak üzere bâyi'a i'tâ eylesin. (*Feth*)³⁷³ Bu suretlerde bâyi' muhayyer olmaz. Zira evvelki surette bâyi'in maksudu olan semen hâsıl olduğu gibi ikinci surette dahi bâyi'in matlubu olan tevsik-i semen hâsıl olmuştur. (*Şerhu'l-Mecma'*)³⁷⁴ Nitekim 187. madde şerhinde îzah olunmuş idi.

Yine bu cihetle bir mal rehin ve teslim olunduktan sonra o mal, yed-i mürtehide bi'l-istihkâk zabt olursa, zabtolunan rehnin kıymet ve bedelini ver diye

³⁶⁹ [İkrah-ı mu'teber ile vuku' bulan bey' şirâ ve icar ve hibe ve ferağ ve an malın sulh ve ikrar ve ibrâ ve te'cil-i deyn ve iskât-ı şuf'a mu'teber olmaz gerek ikrah-i mülci' olsun ve gerek ikrah-ı gayr-ı mülci' olsun. Fakat mükreh ba'de zevali'l-ikrah müciz olursa ol halde mu'teber olur.]

³⁷⁰ [İkrah-ı mülci' bervech-i balâ tasarrufat-ı kavliyyede mu'teber olduğu gibi tasarrufat-ı fi'liyyede dahi mu'teber olur. Amma ikrah-ı gayri mülci' yalnız tasarrufat-ı kavliyyede mu'teber olup tasarrufat-ı fi'liyyede mu'teber olmaz, binaenaleyh bir kimse diğeri filanın malını itlaf et yoksa seni katl ederim yahut bir uzvunu keserim deyip de mükreh dahi itlaf etse ikrah mu'teber olup zamân ancak mücbire lazım gelir. Amma filanın malını itlaf et yoksa seni darb ya habs ederim deyip de o dahi itlaf etse ikrah mu'teber olmayıp zamân ancak mütlife lazım gelir.]

³⁷¹ İbn Âbidîn, *Reddû'l-Muhtâr*, 10: 102.

³⁷² İbn Âbidîn, *Reddû'l-Muhtâr*, 10: 126.

³⁷³ İbnü'l-Hümam, Kemâleddin Muhammed b. Abdülvâhid, *Fethü'l-Kadîr* (Beyrut: Dârü'l-Kütübü'l-İlmiyye, 2003), 10: 189.

³⁷⁴ İbn Melek, İzzeddin Abdüllâtîf b. Abdülaziz, *Şerhu'l-Mecma' li İbn-i Melek*, İstanbul Müftülüğü ktp. no: 151.

mürtehin râhine icbâr edemez. Zîra rehinde “alâ vechi’t-teberru” kaydı muteberdir. (*Bezzâziyye fi’s-sâlis, Hindiyeye fi’l-bâbi’l-hâdî aşara ve Ankaravî*)³⁷⁵

Yine bu cihetle dâyin, bilâ-izni’l-medyûn, matlubunun cinsinin gayri olan medyununun malını ahz ile yedinde rehnolmak üzere imsak edemez. Hatta bu vechile ahz ettiğinde, medyun eğer muahharan râzî ve mücîz olur ise rehin sahîh olur ise de râzî ve mücîz olmadığı suretde rehin gayr-i sahîh ve gasb olur. (*Redd-i Muhtâr fi’r-rehin*)³⁷⁶ [223]

Yine bu cihetle bir kimse diğer kimsenin malını onun izni olmaksızın kendi borcu mukâbilinde rehin edemez. Eder ise sâhibi mücîz olmayınca râhinin huzûriyle mürtehinden dâva ve istirdâd eder. (*Ali Efendi*)³⁷⁷ (96.³⁷⁸ maddeye bakınız.)

Meselâ baba, ibn-i kebirinin malını onun izni olmaksızın kendi borcu için rehin edemez. Eder ise râhinin yahut ba’de vefâtihî vârisinin huzuriyle ber-vech-i meşrûh istirdâd eyler. (1637.³⁷⁹ maddeye bakınız.)

Yine bu cihetle bir kimse bir kadından bir hâneyi irtihân ve kabz edip de, kadın gâib olduktan sonra diğer kimse gelerek mezbûrenin borcunu fuzûlen bi’l-edâ mezkûr hâneyi edâ ettiği meblağa mukâbil o kimseden irtihân ve bazı cîrânı dahi meblağ-ı mezkûre o kimse için kefâlet ettiğinde, mezbûre hazır olduğunda hâneyi o kimseden istirdâd edebilir; o kimse mezbûreden hiçbir şey talep edemez. Zîra o kimse kadının emri olmaksızın onun borcunu teberruan tediye etmiştir. (1506.³⁸⁰ maddeye bakınız.) O kimse mürtehin-i evvelden yâni o kimseden dahi nesne talep eyleyemez. Zîra o kimse o kimsenin alacak hakkını teberru’an îfâ eylemiştir. Kefâlet eden cîran üzerine de bir şey lâzım gelmez. Zîra kefâlet eden cîrân, mazmûn olmayan

³⁷⁵ Bezzâzî, *Fetâva’l-Bezzâziyye*, 6: 59; Komisyon, *el-Fetâva’l-Hindiyeye*, 5: 555; Ankaravî, Mehmed Emin Efendi, *Fetâva’l-Ankaravî* (İstanbul: 1864).

³⁷⁶ İbn Âbidîn, *Reddî’l-Muhtâr*, 10: 128.

³⁷⁷ Çatalcalı Ali b. Muhammed, *Fetâvâ-yı Ali Efendi* (İstanbul: 1912).

³⁷⁸ [Bir kimsenin mülkünde anın izni olmaksızın âhar bir kimsenin tasarruf etmesi câiz değildir.]

³⁷⁹ [Vediayı vedi’den ve müsteârî müsteirden ve me’curu müste’cirden ve merhununu mürtehinden da’va vaktinde vedi’ ile mudiin ve müsteir ile muirir ve müste’cir ile mucirin ve mürtebin ile râhinin birlikte hazır bulunmaları şarttır. Fakat vedia veya müsteir veya me’cur veyahut merhun gasb olursa yalnız mudi’ ve müsteir ve müste’cir ve mürtehin anları gasıbdan da’va edebilir, malikin huzuru lâzım gelmez ve bunlar hazır olmadıkça yalnız malik anları da’va edemez.]

³⁸⁰ [Bir kimse bir şahsa yahut mirîye olan deynini eda etmek üzere diğer kimseye emr edip de o dahi kendi malından îfa etse sonra âmire rücu’ eder, âmir gerek rücuu şart etsin ve gerek şart etmesin.]

zâmin ve ona kefil olmalarıyla kefâlet sahîh olmaz. (*Tenkîh*)³⁸¹ (612.³⁸² madde şerhine bakınız.)

Merhûn yed-i mürtehinde ba'de't-telef ona müstahîk zuhur etdikden sonra, sûret-i tazmin ve mürâca'at, ber-vech-i âtî tafsil olunur. Mürtehinin yedinde merhûn ba'de't-telef ona bir müstahîk zuhûr etdiğinde müstahîk muhayyerdur. Dilerse merhûnun bedelini râhine tazmin etdirir. Zîra râhin gâsıb olmuş olur. Bu takdirde râhin zâmin olduğu şeyle mürtehin rucû' edemez. 741. madde şerhindeki lâhikada beyân olunacağı vechile râhinden deyn sâkıt olur. Çünkü râhin, merhûnu zâmin olmasıyla, mâ-kable't-teslîme bi'l-istînâd, merhununa mâlik olmakla, kendi mülkünü rehin etmiş olduğu tebeyyün ettiği cihetle, mürtehin alacağını helâk-ı rehinle istîfâ eylemiş addolunur. (*Bezzâziyye fi's-sâlis ve Hindiyye fi'l-babi'l-hâdî aşara*)³⁸³ Dilerse mürtehin tazmîn etdirir. Zîra mürtehin gâsıb'ı-gâsıb olmuş olur. (910.³⁸⁴ maddeye bakınız.) Mürtehin tazmin ettirdiğinden o da zâmin olduğu bedel ile râhine rucû' edebilir. Çünkü râhin, gayrin malını rehin ve teslim etmesi ile mürtehin tağrîr etmiş ve mürtehin kabzında râhin için âmil [224] bulunmuş idi. (*Bezzâziyye*)³⁸⁵ (658.³⁸⁶ madde şerhine müraca'at ediniz.) Bundan başka bu vechile mürtehin tazmîn ettirdiğinde rehin bâtıl olacağından mürtehin matlûbunu dahi râhinden alır. (*Hâniyye*)³⁸⁷ Zîra mürtehinin kabz-ı rehni muntekiz olup binâenaleyh onun hakkı kemâ-kân avdet eyledi

Kâidedir ki, mazmunda mülk, zamân kimin üzerine karşılanır ise onun için sâbit olur. Müstahîkkin râhine tazmin ettirmesi mes'elesinde olduğu gibi. Bu mebnî, müstahîkkin mürtehin tazmîn ettirmesi üzerine mürtehin dahi zâmin olduğu şeyle vaktâ ki rehine mürâca'at eyledi; zamân, râhin üzerine kararlaşıp bu sûretde râhin kendi mülkünü rehin ettiği tebeyyün etti.

³⁸¹ İbn Âbidîn, *el-'Ukûdü'd-Dürriyye fi Tenkîhi'l-Fetâva'l-Hamîdiyye*, (b.y., ty.), 2: 266.

³⁸² [Kefâlet, bir şey'in mütalebesi hakkında zimmete zammektir.]

³⁸³ Bezzâzî, *Fetâva'l-Bezzâziyye*, 6: 60; Komisyon, *el-Fetâva'l-Hindiyye*, 5: 556.

³⁸⁴ [Gasıbu'l-gasıb aynı gasıb hükmündedir. Binaenaleyh mal-ı mağsubu gasıbdan şahs-ı âhar gasb ile itlâf eylediği yahut yedinde telef olduğu takdirde mağsubu'n-minh dilerse gasıb-ı evvele ve dilerse gasıb-ı saniye tazmin ettirir ve dilerse kıymet-imağsûbun bir miktarını evvele ve diğer miktarını sâniye tazmin ettirebilir. Ve gasıb-ı evvele tazmin ettirdiği takdirde o dahi gasıb-ı sâniye rucû' eder, amma sâniye tazmin ettirdiği takdirde sâni evvele rucû' edemez.]

³⁸⁵ Bezzâzî, *Fetâva'l-Bezzâziyye*, 6: 60.

³⁸⁶ [Akd-i mavaza zımında bir kimse birini aldatmış olsa zararına zâmin olur.]

³⁸⁷ Kâdihân, *Fetava'l-Hâniyye*, 3: 552.

Sual: Râhin kendi mülkünü rehin edip de mürtehin yedinde telef olunca, kıymeti miktarı sukût-ı deyn lâzım geldiği gibi, bundan dahi deyn sâkıt olmalı idi.

Cevab: İki vecihledir. Vech-i evvel; mürtehinin râhine rüçû‘ etmesine sebep olan gurûr, merhûnu mürtehine teslim ile hâsıl olur. Binâenaleyh mürtehinin mürâca‘atı üzerine râhin merhûnun zâmin olduğunda ayn-ı merhûna, onu mürtehine teslim ettiği vâkitden i‘tibâren mâlik olur. Akd-i rehin ise, zemânen vakt-i teslim üzerine sabık yâni ondan mukaddem olmakla râhin kendi mülkünü etmiş gibi değil, belki gayrin mülkünü rehin etmekle mürtehin gayrin malıyla râhindeki alacağını istîfâ etmiş olamaz.

Vech-i sâni: Mürtehin, merhûnu müstahıka zâmin olmakla evvelâ kendisi ona mâlik olur. Gûya mürtehin merhûnu müstahıktan iştirâ ve ba‘dehü râhine bey etmiştir. Bu halde râhinin merhûna mülkiyeti, akd-i rehinden müteahhir olur. Binaenaleyh râhin vakt-i rehinde kendi mülkünü rehin etmiş olamaz. Lâkin müstahık ibtidâen râhine tazmin ettirmesi mes‘elesini böyle değildir. Zîra bunda râhin akd-i rehin üzerine sâbık ve ondan mukaddem bulunan kabz ile zâmin olacağından mülk, kabz-ı mezkûre istinad edecek malını rehin etmiş olduğu tebeyyün etti. (*Ebussuud el-Mısri*)³⁸⁸

Rehnin taksimat ve ta‘rifati:

Ale‘l-ıtlak rehin üç kısma taksîm olunur:

Kısm-ı evvel: Rehn-i sahîh, zâten ve vasfen meşru‘ olan rehindir. Bey‘ gibi. (108.³⁸⁹ madeye bakınız.) [225]

Kısm-ı sâni: Rehn-i fâsid, aslen sahîh olup vasfen sahîh olmayan yâni zâten mün‘akid olup da bazı evsaf-ı hâriciyyesi i‘tibâriyle gayr-i meşru‘ bulunan rehindir. 109. Madde ile 710. madde şerhinde zikrolunacak lâhikaya mürâca‘at ediniz. *Mecelle*’de, rehn-i fâside dâir bahis yoktur.

Kısm-ı sâlis: Rehn-i bâtil, aslen sahîh olmayan rehindir. (110.³⁹⁰ madde ile 710.³⁹¹ madde şerhinde mezkûr lâhikaya bakınız.) (*Şürûnbülâli*)³⁹²

³⁸⁸ Ebussuud el-Mısri, *Fethullâhi‘l-Mu‘în*, 3: 433.

³⁸⁹ [Bey‘-i sahîh, ya‘ni bey-i caiz zaten ve vasfen meşru‘ olan bey‘dir.]

³⁹⁰ [Bey‘-i bâtil, asla sahîh olmayan bey‘dir.]

³⁹¹ [Merhûnun mukâbili mal-ı mazmûn olmak şarttır. Binâenaleyh mal-ı mağsûb için rehin almak câizdir. Emânet olan mal için rehin almak sahîh olmaz.]

Rehin, ati'z-zikir iki sûretle bâtil olur. Suret-i ûlâ; her mevzî' ki rehin mal olmaya; rehn-i mezkûr bâtil olur. Suret-i sâniye; her mevzî' ki merhûnun mukâbili mazmûn olmaya rehin bâtil olur. (*Şibli*)³⁹³ (709.³⁹⁴ ve 710.³⁹⁵ maddelere bakınız.)

702. MADDE

[İrtihân, rehin]-mal-ı merhûn- **[almaktır]** ki mürtehin ile kâim bir emirdir. Bu irtihân lafzı bu kitâbın yalnız 708. maddesinde isti'mal edilmekle burada ta'rife hâcet mesetmiştir.

703. MADDE

[Râhin, rehin] -merhûn- **[veren kimsedir]** ki medyûndur. (*Redd-i Muhtâr*)³⁹⁶ 701. madde şerhinde anlaşılır ki bundaki medyûn, hakikaten medyun ile hükmen medyûndan eamdır. Mezkûr madde şerhinde beyân olduğu üzere rehin ba'zan merhûn mânâsına dahi gelir. Burada dâhi rehin, merhûn mânâsında müsta'meldir. Karine ise "veren" ibâredir. Zîra vermek, merhûn olan a'yâna ta'alluk eder. Habs ve tevkîf bulunan meânîye, vermek fi'li ta'alluk etmez.

704. MADDE

[Mürtehin, rehin alan kimsedir] ki dâyindir. (*Redd-i Muhtâr*)³⁹⁷ Bundaki rehin lafzı dahi madde-i ânifede olduğu gibi merhûn mânâsına olup karine dahi alan ibâresidir. Zîra almak a'yândan olan merhûna ta'alluk eder. Yoksa meânîden olan habs ve tevkîfe değil. **[226]**

705. MADDE

[Adl] iki kimsedir. Birincisi: **[Râhin ve mürtehinin emniyet edip de rehni tevdi' ve teslim ettikleri kimsedir.]** İkincisi; Hâkimin rehni teslim eylediği âkil kimsedir.

³⁹² Şürûnbülâlî, Hasan b. Ammâr, *Ğunyetü Zeyi'l-Ahkâm fi Büğyeti Dürrü'l-Hükkâm* (Molla Hüsrev, *Dürrü'l-Hükkâm*'ın kenarında), (Karaçi: b.y., ty), 2: 248.

³⁹³ Şibli, *el-Yenâbi' fi ma'rifeti'l-usûl ve't-tefârî'*.

³⁹⁴ [Merhunun satılmaya salih bir şey olması şarttır.]

³⁹⁵ [Merhûnun mukâbili mal-ı mazmûn olmak şarttır. Binâenaleyh mal-ı mağsûb için rehin almak câizdir. Emânet olan mal için rehin almak sahîh olmaz.]

³⁹⁶ İbn Âbidîn, *Reddü'l-Muhtâr*, 10: 105.

³⁹⁷ İbn Âbidîn, *Reddü'l-Muhtâr*, 10: 109.

Bu adlin bey'-i rehne vekil edilmiş olması şart değildir. Vekil edilse de edilmese de adl olması câizdir.

Buradaki adl 1705. maddedeki adl mânâsına olmadığı iş bu ta'riften müstefâd olur. Yâni buna adl denilmesi râhin ve mürtehinin zu'munca adl olduğundan nâşîdir. Yoksa nefsü'l-emrde hasenâtı seyyiâtına gâlip bir kimse olduğundan dolayı değildir. Şu halde bir kimse gerek nefsü'l-emrde mezkûr 1705. madde mânâsınca adl olsun gerek olmasın kendisi rehinde adl olabilir. (*Redd-i Muhtâr ve Dürer*)³⁹⁸

İş bu şerhden anlaşılır ki hakim in rehni tevdi' eylediği kimseye dahi adl ıtlak olunur. (*Redd-i Muhtâr*)³⁹⁹ Bu sûretde *Mecelle*'nin şu ta'rif efrâdını câmi' değildir.

Adlin şartı: bu ta'rifde şerhan âkıl kaydı gösterildi. Zîra tarafeyn rehn-i gayr-i câizi't-tasarruf meselâ gayr-i mümeyyiz olan sağır yahut bâliğ-ı gayr-ı âkıl yedine vaz' ve bu adl-i gayr-i âkılın kabzıyla iktifâ etseler, bunların kabzı mu'teber ve binâenaleyh rehin bi'l-icma' sahîh olmaz (*Abdülhalîm*)⁴⁰⁰ Demek ki, ta'rif-i mezkûrde âkıl kaydı lâzımdır. Fakat bu kayd, 708. maddeden müstefad olacağına mebni *Mecelle* burada tasrih etmesine lüzum görmemiştir.

Sağır, mümeyyiz olunca adl olabilir. Fakat sağır-i merkûm bey'-i rehne dahi tevkîl eylediği sûretde me'zun ise, hukuk-ı akd kendisine raci', değil ise, uhde-i bey' kendisine gayr-i raci' olur. (1458.⁴⁰¹ maddeye bakınız.) Hatta sabî-i merkûm me'zun olmadığı halde, rehni bi-hasebi'l-vekâle bey' ve müşteriye teslim ettikten sonra, mebî', müşteriden bi'l-istihkâk zabtedilse, müşteri semen-i mebî-i sağır-i merkûmdan talep edemez; dilerse mürtehinden ister. Zîra semeni mürtehin almakla akd-i mezkûrdan intifâ' eden mürtehindir. Dilerse râhinden talep eder. Zîra bâyi' bulunan sabî-i mümeyyiz râhin tarafından bey'a memurdur. Onun bey'i ve kabz-ı semeni râhin içindir. (*Hindiyye kubeyle'l-babi's-sâlis mine'r-rehin*)⁴⁰²

Fakat bir kimsenin, kendi nefsi için adl olması sahîh değildir. Binâenaleyh eşhâs-ı âtiye rehinde adl olamaz. [227]

³⁹⁸ İbn Âbidîn, *Reddü'l-Muhtâr*, 10: 109; Molla Hüsrev, *Dürerü'l-Hükkâm*, 2: 254.

³⁹⁹ İbn Âbidîn, *Reddü'l-Muhtâr*, 10: 123.

⁴⁰⁰ Abdülhalîm, Pir Kadem, *el-Keşf bi-rumûzi'l-Gureri'l-ahkâm ve tenvîr-i Dürerü'l-hükkâm* (by, ty), 2: 433.

⁴⁰¹ [Vekilin âkil ve mümeyyiz olması şarttır. Bâliğ olması şart değildir. Binaenaleyh sabi-i mümeyyiz me'zun olmasa bile vekil olabilir. Fakat hukuk-i akd ana aid olmayıp müvekkiline aid olur.]

⁴⁰² Komisyon, *el-Fetâva'l-Hindiyye*, 5: 532.

Evvelen: Mekfulün-anh, rehn-i kefile

Sâniyen: Kefil, rehn-i mekfûlün-anhe,

Sâlisen: Rabbu'l-mal, rehn-i mudâribe,

Râbi'an: Mudârîb, rehn-i rabbu'l-mâla,

Hâmisen: Şirket-i müfâvaza veye anân ile şerîk olan iki kimseden birisi deyn-i ticâret için rehin verse, diğerk şeriki bu rehne,

Sâdisen: Mürtehin, rehni henüz râhinden kabz etmeden, râhin, adl olamaz.*

Amma suret-i hâmisede ehad-i şürekâ, deyn-i ticâretin gayri için adl olabilir. Zîra ticâretin gayrinde müştereklerden her biri, diğerkine ecnebi olduğundan, birinin yedi diğerkinin yedi gibi olmuş olmaz.

Ve sûret-i sâdisede esnâ-yı akd-i rehinde merhûnun yed-i râhinde olması şart edilirse akd-i rehin fâsid olur. (*Hindiyye kubeyle'l-bâbi's-sâlis ve fi'l-bâbi'l-hâdi aşara*)⁴⁰³

Amma sûret-i sadisede mürtehin rehni kabzettikten sonra râhine îdâ ve teslim etse câiz olur. (749.⁴⁰⁴ maddeye bakınız.)

Nitekim baba, sağîr için bir malı iştirâ edip de semeni mukâbilinde bir malı kendi yedine vaz' edebilmek şartı ile rehin etse, şîrâ sahîh ve rehin bâtıl olur. (*mine'l-mahalli'l-mezbûr*). 706. maddenin fıkra-i ahîresine mürâca'at ediniz.

BÂB-I EVVEL

Akd-i rehne dâir mesâil beyânında olup üç fasla münkasemdir.

Bu bâbdaki mesâilin hülâsası burada ber-vech-i âtî derç olunur.

Hulâsa-i Bâb-ı Evvel

REHİN

Ta'rifi:

* Yâni rehni bunlar kabzetmesiyle rehin tamam olmaz. Amma rehin îcâb ve kabûl ile akdedildikten sonra mürtehin tarafından kabzedilerek rehni itmam olunup da ba'dehü rehn-i mezkûr bunlara tevdi' edilse rehn-i mezkûrün sıhhatini ihlal etmez.

⁴⁰³ Komisyon, *el-Fetâva'l-Hindiyye*, 5: 532.

⁴⁰⁴ [Mürtehin rehni râhine iare edebilir.]

Bir malı ondan istîfâsı mümkün olan bir hak mukâbilinde, alâ vechi't-teberru', mahbûs ve mevkûf kılmaktır.

Ta'rîfteki "hak"tan maksat

1-Hakk-ı mâlîdir. Binâenaleyh kısas ve yemin gibi hukûk hâriçdir.

2-Hakk-ı deyndir. Deyn iki kısımdır. [228]

Sûret-i Taksîm-i Deyn:

1. Kısım: Deyn-i hakîkî:

1- Medyûn üzerine te'diye vâcib olan,

2- Zâhiren lazım olup da bâtinen lâzım olmayan,

3- Henüz lâzım olmayıp fakat sebep-i lüzum-u vakt-i akd-i rehinde mevcûd bulunan deyndir.

2. Kısım: Deyn-i hükmî:

Vâzu'l-yed nezdinde telef olduğunda, misliyyattan ise mislinin, kıyemiyyâtta ise kıymetinin zamânı, vâziu'l-yed üzerine lâzım gelen ayndır.

3-Deyn-i ma'dûmdur. Bu sebepten nâşîdir ki, rehin batıldır. (İstisnâ: Deyn-i mev'ûd)

Taksîmi:

1- Rehn-i sahîh: Zâten ve vasfen meşru' olan rehindir.

2- Rehn-i fâsid: Aslen sahîh olup vasfen sahih olmayan rehindir.

3- Rehn-i bâtil: Aslen sahîh olmayan rehindir ki iki suretle olur.

1. Rehin mal olmazsa,

2. Merhûnun mukâbili mazmûn olmazsa.

AKD-İ REHİN

1

Rükn-i Rehin

Râhin ve mürtehinin îcâb ve kabûlü ile rehin mün'akid ve kabz ile tamam olur.

Îcâb lazımdır; çünkü, rehin bir akittir.

Kâbul lazımdır; çünkü, rehnin telefi takdirinde mukâbilinde deyn sâkıt olacağından, mürtehinin kabûlü olmaksızın in'ikâd-ı rehne kâil olmak mürtehinin zararını îcâb eder.

Tamamiyyetinde kabz lâzımdır; zîra:

Evvelen: Rehin akd-i teberru'dur.

Sâniyen: Rehin hükmen istîfâ-yı deyndir. Hakîkaten istîfâ, bi-dûni'l-kabz sahîh olamayacağı gibi, hükmen istîfâ dahi bi-dûni'l-kabz sahîh olamaz.

Sâlisen: Rehinden maksad râhinin îfâ-yı deyne müsâra'ata icbârdır. Bu da kabzla mümkündür.

Kabz: Ya hakîkaten olur. Mürtehinin merhûna bi'l-fî'l vaz'-ı yed etmesi.

Ya hükmen olur. (*Tahliye*)

Sıhhat-i kabz için:

Evvelen: Kâbızın kabza ehliyeti,

Sâniyen: Kabza râhinin izni. Bu izin;

Ya sarâhaten olur. (Bunda meclis-i rehnin teferrukundan sonra kabzetse istihsânen câizdir.)

Ya delâleten olur. (Meclis-i akd-i rehin ile tekayyüd eder. Ba'de't-teferruk kabz sahîh olmaz.) [229]

2

Şerâit-i Rehin

1- Râhinin ve 2- Mürtehin:

1- Âkil olması şarttır. Çünkü bi'l-cümle tasarrufâtta akıl lazımdır.

2- Bâliğ olması şart değildir. Binâenaleyh sabî-i mümeyyiz rehin ve irtihânı câizdir. Mümeyyiz, me'zun ise nâfız, değil ise icâzete mevkûf olur.

3- Merhûnun:

1- Mal-ı mütekavvim ve mâlûm olması şarttır. Zîra rehinden maksad istîfâ-yı deyndir. Bu ise şu iki şartın vücûduyla mümkündür.

2- Merhûn râhinin mülkü olması şart değildir; rehn-i müste'âr câizdir.

4- Rehnin:

1- Şart-ı muallak ve bir vakte muzâf olmaması şarttır.

2- Rehnin mukâbili, mal-ı mezmûn bi-nefsihî olmak şarttır. Mal-ı mazmûn değilse:

Ya bâtıldır ki, telefi takdirinde deyn sâkıt olmaz. Çünkü emanettir.

Ya fasittir ki, rehin deyn üzerine sâbık olursa, rehin sahîh hükmünü iktisâb eyler. Lâhik olursa rehn-i sahîh hükmünde olmaz. Binâenaleyh, mürtehin istîfâ-yı deyn için bu merhûnu hapsedemez.

3

Mebâhis-i Müteferri'a

1- Merhûnun zevâid-i muttasilesi; bey'de min gayr-i zikrin dahil olanlar rehinde dahildir. Olmayanlardan, bâzısı dahildir -merhûn arsa üzerindeki mağrûs eşcâr ve mezru'ât gibi- * bazısı dahil değildir. Merhûndan munfasıl olanlar böyledir.

2- Tebdîl-i rehin; üç şart vardır:

1. Rıza-yı tarafeyn,
2. Rehn-i evvelin râhine reddi,
3. Mürtehinin rehn-i sâniyi kabzı. [230]

3- Ziyâde-i merhûn; (Ziyâde iki kısımdır.)

1- Ziyâde-i Zımniyye:

Mütevellîde-i muttasile; asl-ı rehin hükmündedir.

* Bunlar dahil addolunmasa arzın mülk-i râhinle meşguliyyeti lâzım gelir ve rehin fesadını îcâb ederdi. Halbuki akdın fesadından ise sıhhate hamli evlâdır.

Mütevellîde-i munfasîle; asl-ı merhûn ile beraber merhûn olur. (715.⁴⁰⁵ madde)

Gayr-i mütevellide, (muttasîle ve munfasîle). Asl-ı rehin ile merhûn olmazlar.

2- Ziyâde-i Kasdiyye: Ba'de'l-akd râhinin, kefilin veya ecnebinin merhûnu tezyîdi câizdir. Asl-ı rehin ile ziyâde-i rehin beynindeki fark; ziyâde-i deyn sâkıt mukâbilinde değil, deyn-i mütebâkî mukâbilinde merhûndur. Lâkin asl-ı rehin, deyn-i sâkıt mukâbilinde dahi merhûndur.

İş bu iki ziyâde beynindeki fark:

Ziyade-i kasdiyyede telefi halinde ona isâbet eden deyn sâkıt olur. Halbuki ziyâde-i zimniyyede olmaz.

4- Ziyâde-i deyn: Ayn-i merhûn mukâbilinde câiz ve mal iki deyn mukâbilinde merhûn olur.

FASL-I EVVEL

Rükn-i rehne dâir olan mesâil beyanındadır:

Rükn-i rehin, îcâb ve kabulden ibârettir. (*Abdülhalîm*)⁴⁰⁶ Bey'in rüknü gibi. (149.⁴⁰⁷ maddeye bakınız.)

Îcâb ve kabûl üç sûretle olur.

Evvelen; lafzan,

Sâniyen; bi'l-mükâtebe,

Sâlisen; bi't-teâtî olur.

Nitekim madde-i âtiyede tafsil olunur. (69.⁴⁰⁸ maddeye bakınız.) (*Redd-i Muhtâr*)⁴⁰⁹

Rehnin erkânı beştir. 1- Râhin. 2- Mürtehin. 3- Merhûn 4- Merhûnün-bih. 5- Sîğadır. (*Bâcûri*)⁴¹⁰ Bunlardan 1., 2. ve 3. Mukaddimedeyi beyân edildi. Ve 4. "710." madde ve 5. âti'z-zikir iki maddeye beyân olunuyor.

⁴⁰⁵ [Merhûndan mütevellid ziyade asıl merhun ile beraber merhun olur.]

⁴⁰⁶ Abdülhalîm, *el-Keşf bi-rumûzi'l-Gureri'l-ahkâm*, 2: 433.

⁴⁰⁷ [Rüknu'l-bey', yani mebî'in mahiyeti malı mala değışmekten ibaret olup ancak buna delâlet etmek hasebiyle icap ve kabule dahi (rüknu'l-bey') ıtlak olunur.]

⁴⁰⁸ [Mükâtebe muhataba gibidir.]

⁴⁰⁹ İbn Âbidîn, *Reddül-Muhtâr*, 10: 110.

706. MADDE

[**Râhin ve mürtehinin**] lafzan olan [**îcâb ve kabûlü**] ve kezâ teâtî ve mükâtebe [**ile**] [231] yâni hem îcâb hem de kabulün vücûduyla [**rehin mün'akid olur.**] ki madde-i âtiyede şerhan lafz-ı kitâbet ve teâtî ile in'ikâd-ı rehin tafsîl olunur.

Îcâb ve kabûl iki türlüdür. Birincisi, râhin ve mürtehinin bizzat kendileri kendi nefsleriçün akd-i rehin eylemeleriyle olur. İkincisi, nâibden olur. (*Redd-i Muhtâr*)⁴¹¹ Bu da yâni nâib; vekil, velî ve vasîden ibârettir. Veli ile vasînin bi'l-velâye ve bi'l-vesâye akd-i rehin etmeleri mes'elesi 708. madde şerhi lâhikasında tafsîl olunacağından, burada vekîlin akd-i rehnini îzâh edelim: 1460. maddede zikrolunduğu üzere vekîlin akd-i rehni mütevekkiline muzâf kılması lazımdır.

Binâenaleyh bir kimse diğerkimseye bir mal verip de o malı yüz kuruş mukâbilinde rehin etmeğe tevkîl edince nazar olunur. O kimse yüz kuruş ödünç verip de “Bunu rehin olarak almaklığın için filan kimse bu malı sana gönderdi.” diye akd eyler ise karz o kimsenin olur. 1461. maddede zikrolunduğu üzere o kimse arada resuldür. Hatta o kimse rehni istirdâd edemeyeceği gibi meblağ-ı mezkûr o kimseden dahi mutâlebe olunamaz. Amma o kimse “Bana yüz kuruş ödünç ver de bu malı benden rehin al.” diye akd-i rehin eylese, meblağ-ı mezkûr o kimsenin mülkü olur. Binâenaleyh o kimse meblağ-ı müstakraz-ı mezkûr, âmiri bulunan o kimseye vermeyebilir. Meblağ-ı mezkûr o kimse yedinde telef olsa o kimsenin malından telef olur. (*Ankaravî kubeyle'l-vesâyâ*)⁴¹² O kimse malını mürtehinden istirdâd edebilir. Ve yedinde telef olduğunda râhin ve mürtehinden dilediğine tazmîn ettirebilir.

İn'ikâd-ı rehinde hem îcâb hem de kabûlün lüzûmunun sebebi: Bey' ve icare gibi ukûd-ı sâirenin in'ikâdları îcâb ve kabûl ile olduğu gibi, in'ikâd-ı rehinde dahi hem îcâb ve hem de kabûl lâzımdır. (167.⁴¹³ ve 433.⁴¹⁴ maddelere bakınız.) Zîra rehin bir akittir. Binâenaleyh şartının vücûdu lâzımdır. Yalnız râhinin îcâbıyla rehin mün'akid olmaz. (*Abdülhalîm*)⁴¹⁵

⁴¹⁰ Bâcûrî, İbrahim b. Muhammed b. Ahmed, *Hâşiyetü'l-Bâcûrî alâ şerhi İbnü'l-Kâsım alâ metni Ebi Şüca'* (Beirut: Dârül'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1999), 1: 693.

⁴¹¹ İbn Âbidîn, *Reddü'l-Muhtâr*, 10: 127.

⁴¹² Ankaravî, *Fetevâ'l-Ankaravî*.

⁴¹³ [İcab ve kabul ile bey' mün'akid olur.]

⁴¹⁴ [Bey' gibi icare dahi icab ve kabul ile mün'akid olur.]

⁴¹⁵ Abdülhalîm, *el-Keşf bi-rumûzi'l-Gureri'l-ahkâm*, 2: 434.

Sual: Kefâlet gibi yalnız râhinin îcâbiyle rehin niçin mün'akid olmuyor?

Cevab: Rehin, mürtehin yedinde telef olunca 741. madde şerhindeki lâhikada beyân olunacağı üzere mukâbili olan deynin sukûtunu îcâb edeceğinden mürtehinin kabûlü olmaksızın in'ikâd-ı rehne kâil olmak mürtehinin zararını ve meselâ telef-i rehin halinde sukût-ı deyni mûcib olur. Zarar ise 19. madde hükmünce memnu'dur. (Aynî)⁴¹⁶ Bu cihetle rehin, [232] kefâlet gibi her vechile akd-i teberru' değil; belki rehinde min vechin muâvaza mânâsı bulunmakla yalnız îcâb-ı râhin ile mün'akid olmaz. Kabûl-i mürtehin dahi lâzımdır. (Abdülhalîm, Aynî ve Fethu'l-Kadîr)⁴¹⁷

Hulâsa, rehin kefâlet gibi mürtehin hakkında menfa'at-i mahza değildir. Binâenaleyh kabûl-i mürtehin lâzım olarak 621. maddeye makîs olmaz.

Tafsîlât-ı ânifeden anlaşıldı ki, kabûl dahi îcâb gibi rehnin bir rûknüdür. Binâenaleyh bir kimse rehin vermeyeceğine yemin ettikten sonra, rehni îcâb edip de mürtehin îcâbı kabûl etmese hânis, yâni yemini bozulmuş olmaz. (Şiblî)⁴¹⁸

Şu kadar var ki mücerred in'ikâd-ı rehin ile -bey' ve icâre gibi- rehin lâzım olmaz; belki lüzûm-ı rehinde hîbede olduğu vechile mürtehinin rehni kabz etmesi muktezîdir, bu sebepten fıkra-ı âtiye bu maddeye ilave edilmiştir.

[Fakat] mürtehin veya nâibi tarafından şerâit-i âtiye-i selase ile muttasıl **[kabz]-ı rehin [bulunmadıkça]**, yalnız îcâb ve kabûl ile rehin **[tamam ve]** râhin hakkında **[lâzım]** ve mürtehinin zamânına dâhil **[olamaz.]** Rehindeki kabzın şerâit-i âtiyeyi câmi' olması lâzımdır.

Merhûn;

Evvelen; muhavvez yâni maksûm ve gayr-i müşâ' olmak,
Sâniyen; Hakk-ı râhinle meşgul olmamak,
Sâlisen; mümeyyiz yâni gayr-i muttasıl bulunmak,
Râbi'an; kâbız ile mukbızın müttehid olmamalarıdır.

⁴¹⁶ Bedruddin Mahmud b. Ahmed el-Aynî, *el-Binâye fi Şerhu'l-Hidâye* (Beyrut: Dârü'l-Kütübü'l-İlmiyye, 2000), 13: 17.

⁴¹⁷ Abdülhalîm, *el-Keşf bi-rumûzi'l-Gureri'l-ahkâm*, 2: 435; Aynî, *el-Binâye*, 13: 18; İbnü'l-Hümmam, *Fethü'l-Kadîr*, 5: 195.

⁴¹⁸ Şiblî, *el-Yenâbi' fi ma'rifeti'l-usûl ve't-tefârî'*.

Bu şurût-ı erbaadan üç evvelkiler âtîde îzâh edilecektir. Dördüncüsünün îzâhı şudur: Râhin ve mürtehinden her biri kabz ve teslim-i rehin hususunda başka birini inâbe edebilir. Fakat kâbız ile müsellimin ittihad etmeleri sahîh değildir. Binâenaleyh mürtehin râhine veya nâibine “Kabz-ı rehne tarafımdan vekîl ol.” dese de o da kabzetse, bununla rehin kabzedilmiş olmaz. (*Bâcûri*)⁴¹⁹

Lüzûm-ı kabz üç vechile isbât olunmuştur.

Vech-i evvel: Râhin, rehin mukâbilinde mürtehinden bir şey istîfâde etmediği cihetle* rehin akd-i teberru‘ olup, teberru‘ ise 57. madde hükmünce ancak kabz ile tamam olur.

Vech-i sâni: rehin hükmen istîfâ-yı deyindir. Hakîkaten istîfâ gibi hükmen istîfâ dahi [233] bi-dûni‘l-kabz sahîh olmaz. Hakîkaten istîfâ bi-dûni‘l-kabz sahîh olmayacağından 97. madde şerhinde zikrolunduğu üzere dâyin medyûnuna “Zimmetindeki on altın alacağımı suya at.” dese de medyûn dahi onu suya atsa borcundan berî olmaz.

Vech-i sâlis: Rehinden maksûd râhinin îfâ-yı deyne müsâra‘ata icbâridir. Bu da yed-i mürtehinin rehin üzerine devamıyla husûl bulur. Bu devam dahi kabz-ı rehin ile meydana gelir. (*Kifâye*)⁴²⁰ Hatta akd-i rehinde merhûnun yed-i râhinde kalması şart edilirse rehin sahîh olmaz. Velew ki mürtehin merhûnu kabzetsin. Amma şart-ı mezkûr, tamam-ı rehinden sonra dermeyân edildiği takdirde, mürtehin rehni ba‘de‘l-ahz kabzetmez ise gayr-i sahîh ve kabzederse sahîh olur. (*Hindiyye fi‘l-bâbi‘l-hâdî aşara fi‘l- müteferrikat*)⁴²¹ (705.⁴²² madde şerhine bakınız.)

Hulâsa, merhûn kabzolunmadıkça, onun üzerine bâb-ı râbi‘in fasl-ı evvelinde beyân olunacak ahkâm-ı rehin terettüb eylemez.

Bu cihetle, ba‘de‘l-îcâb ve‘l-kabûl ve kable‘l-kabz-ı rehin, yed-i râhinde telef olsa deynden hiçbir şey sâkit olmaz.

Yine bu cihetle, ba‘de‘l-îcâb ve‘l-kabûl ve kable‘l-kabz-ı râhin, teslîm-i rehinden imtinâ‘ edebilir. Kendisi teslîm-i rehin üzerine cebrolunamaz. Zîra

⁴¹⁹ Bâcûrî, *Hâşiyetü‘l-Bâcûrî*, 1: 694-695.

* Vâkı‘â ödünç almış ise de, onu yine edaya mecburdur.

⁴²⁰ Kürlânî, *Kifâye şerhu‘l-Hidâye*.

⁴²¹ Komisyon, *el-Fetâva‘l-Hindiyye*, 5: 559.

⁴²² [Adl, râhin ve mürtehinin emniyet edip de rehni tevdi‘ ve teslim ettikleri kimsedir.]

teberru‘a cebr yoktur.

Bu hususta mezheb-i Mâlikî: İmam Mâlik Rahimehü‘llahü Te‘âlâ‘ya göre mücerredd akd-i rehin ile râhin üzerine teslîm-i rehin etmek lâzım gelir. Binâenaleyh teslîmden imtinâ eylese, teslîm-i rehin üzerine cebr olunur. Zîra râhin, kabz-ı vesîka olmakla kefâlete müşâbihtir. (*Şerhu‘l-Mecma‘ li-İbni Melek*)⁴²³

Bu fıkra şerhinde “râhin hakkında” denildi. Zîra 716. madde şerhinde beyân olunacağı üzre merhûn kabzolunsa bile akd-i rehin mürtehin hakkında lâzım olmaz. Nitekim 114. madde şerhinde, ukûdun üçe taksîminden dahi mâlûm olur. (*Hindiyye*)⁴²⁴

Beyân-ı ihtilâf: Rehinde iki şey vardır. Birincisi; rehnin in‘ikâdı. İkincisi rehnin lüzûmu; ta‘bîr-i diğerle rehnin tamâmiyyetidir.

Birincisi; îcâb ve kabûl,

İkincisi; îcâb ve kabûlden sonra kabz ile hâsıl olur.

Bazı fukahâya göre rehnin in‘ikâdı îcâb, kabûl ve kabz -bu üç şeyin mecmû‘u- ile hâsıl olur. Kabz bulunmadıkça rehin mün‘akid olmaz. (*Ankaravî*)⁴²⁵ Diğer bazı ulemaya [234] göre dahi rehnin in‘ikâdı mücerred îcâb ve kabûl ile olur. Kabzın in‘ikâd-ı rehinde dahilî yoktur. Ekser kütüb-i fıkhiyyede kavli-i evvel tercih olunmuş ise de, *Mecelle*’nin “mün‘akid olur” ibâresiyle kavli-i sâni ihtiyâr edilmiştir.

İmdi, kavli-i evvele göre kable‘l-kabz rehin sahîh ve münakid olmaz. Amma kavli-i sâniye göre sahîh ve mün‘akid ise de tam -lâzım- değildir.

Fakat iki kavle göre dahi rehin kabzolunmadan, üzerine ahkâm-ı rehin terettüb eylemeyeceğine nazaran bu ihtilâfın muâmelâtta semeresi bulunabilir mi? Denilebilir mi ki kavli-i evvele göre îcâb ve kabûl meclis-i vahidde vâki‘ olduktan sonra râhinin izn-i sarîhine mebnî mürtehin, merhûnu diğer mecliste kabzetse yine rehin münakid olmaz. Zîra teferruk-ı meclis ile îcâb bâtıl olur. Bey‘de olduğu gibi. (183.⁴²⁶ maddeye bakınız.) Amma kavli-i sâniye göre, ba‘de‘t-teferruk bile izn-i sarîh ile kabz câiz olduğu, madde-i meşrûhun-bihanın evâhirinde tafsîl olunur.

⁴²³ İbn Melek, *Şerhu‘l-Mecma‘ li-İbn-i Melek*, İstanbul Müftülüğü ktp. no: 151.

⁴²⁴ Komisyon, *el-Fetâva‘l-Hindiyye*, 5: 516.

⁴²⁵ Ankaravî, *Fetevâ‘l-Ankaravî*.

⁴²⁶ [Ba‘del-icab kable‘l-kabul ahad-i tarafeynden i‘raza delâlet eder bir kavli yahud fiil bulunursa icab bâtıl olup kabule mahal kalmaz.]

Rehinde dâva-yı sahîha ve gayr-i sahîha: Rehnin tamâmiyyeti ber-vech-i bâlâ kabz ile olduğu cihetle, mürtehin rehni ma‘al-kabz iddia ettiğinde, yâni irtihân ve kabz ettim diye dâva eylediğinde dâvası istima‘ olunur. Amma râhin üzerine ikâme-i dâva edip de kabzı zikretse dâvası sahîh olmayacağı karîben zikrolunacaktır.

[Binâenaleyh râhin] ba‘de‘l-îcâb ve‘l-kabûl ve **[kable‘t-teslîm rehinden rücû‘]** ile mal-ı merhûnu mürtehinine teslîmden imtinâ‘ **[edebilir.]** Zîra bâlâda zikrolunduğu üzre rehin teberru‘dur. Müteberri‘ teslîm etmedikçe onun üzerine lüzûm yoktur. Hîbe ve tasadduk gibi. (*Zeylât*)⁴²⁷ Bu takdirde ba‘de‘l-îcâb ve‘l-kabûl ve kable‘l-kabz ve‘t-teslîm, râhin muhayyer olur. Dilerse rehinden rücû‘ eyler ki, bu rücû‘un sıhhati için mürtehinin rızâsı şart değildir. Dilerse rehni mürtehinine teslîm ile akd-i rehni itmâm eyler. Hîbede olduğu gibi. (737.⁴²⁸ ve 849.⁴²⁹ maddelere bakınız.) Bu “binâenaleyh.....” fıkrası, fakat kabz bulunmadıkça fıkrasına tefrî‘dir.

Yine bu cihetle 187. madde şerhinde beyân olunduğu üzre, filan şeyi semeni mukâbilinde terhîn etmek şartıyla bir mal sattığında, müşteri o şeyi bâyi‘a terhîn etmeğe icbâr olunamaz. Nitekim 701. madde şerhinde îzâh edilmiş idi. (*Dürer*)⁴³⁰

Yine bu cihetle mürtehin rehni dâva edip de, bu dâvasında merhûnu kabzeylediğini söylemese, dâvası istimâ‘ olunmaz. Zîra râhin akd-i rehni ikrar etse bile üzerine bir hüküm **[235]** terettüb eylemez. (1634.⁴³¹ maddeye bakınız.) Bu sûretde mürtehin rehni dâva ve râhin inkâr etmesiyle mürtehin bunun üzerine şahitleri ikâme etse, kabûl olunmaz. Velew ki şahitler kabza veya ikrâr bi‘l-kabza şahadet etsinler. Zîra bilâ-kabz rehin dâvası mesmû‘ değildir. (*Tenkîh*)⁴³² Bu halde şahadet-i mezkûre dâvâ-yı gayr-i sahîha üzerine olmuş olur. İmdi bir evin rehniyyetine şahadet edenler “O Amr‘a rehindir.” diye şahadet etseler, kîfâyet etmez.

⁴²⁷ Zeylât, *Tebyînü‘l-Hakâik*, 6: 66.

⁴²⁸ [Muîr eğer deyni terekkesinden ezyed olduğu halde fevt olsa râhin binnefs deynini te‘diye ile rehni müstearı tahlis reddetmek üzre emr olunur. Ve eğer fakrı sebebiyle te‘diye-i deynen âciz olursa ol rehni müstear alâhâlihî mürtehin indinde merhun kalır. Fakat verese-i muîr borcu edâ ile anı tahlis tahlis edebilirler. Ve mu‘îrin dâinleri rehnin bey‘ini mutâlebe ettiklerinde semeni deyne vefa ederse mürtehinin rızasına bakılmaksızın satılır. Ve eğer vefa etmezse mürtehinin rızası olmadıkça satılamaz.]

⁴²⁹ [Kable‘l-kabz vâhib yahut mevhûbu‘n-leh fevt olsa hibe bâtlı olur.]

⁴³⁰ Molla Hüsrev, *Dürerü‘l-Hükkâm*, 2: 256.

⁴³¹ [Bir kimse bir şey da‘va ettikde eğer müddealeyhin ikrarı takdirinde anın ikrarı üzerine bir hüküm terettüb ederse ikrârı ile da‘vada ve ikame-i beyyinede hasm olur. Ve eğer müddealeyhin ikrarı takdirinde bir hüküm terettüb etmez ise inkârı ile hasm olmaz.]

⁴³² İbn Âbidîn, *el-‘Ukûdü‘d-Dürriyye*, 2: 275.

Teslîm ve kabz olunduğunu dahi demek lâzımdır. (*Ebussuud*)⁴³³

Yine bu cihetle bir mülkün senet ve hüccetini mürtebine teslîm etmek, o mülkü teslîm makâmına kâim olmayacağından, bir kimse hânesini âhara rehin edip de yalnız o hânenin senet ve hüccetini mürtebine teslîm etse rehin tamam olmaz. (*Ali Efendi*)⁴³⁴

LÂHİKA

[Vefâen mebî'in teslîmi şart olması hakkındadır.]

Bey-i vefâ, rehin hükmünde olmakla onda dahi tamâmiyyet için kabz-ı mebî' lâzımdır. Bi-dûni'l-kabz bey vefâen tamam olmaz. Nitekim 118. made şerhinde zikrolunmuş idi.

Bu cihetle vefâen bey' olunan mal, müşteriye teslîm olunmayıp da, ba'dehü müşteri onun kendisine teslîmini talep ve dâva etse, mesmû' ve bâyi' teslîme mecbur olmaz.

Yine bu cihetle vefâen bâyi' kable't-teslîm vefât etse, müşteri sâir guramâdan ehakk olmaz.

Yoksa "Bey-i vefâ bazı ahkâmda bey-i sahîh hükmünde olmakla, bunda dahi bey-i sahîhde olduğu vechile teslîm-i mebî' şart olmaz; müşteri mebî'a sâir guramâdan ehakk olur." denilmez.

Mezkûr "fakat kabzilâ âhirihi" fıkrasının mefhûm-ı muhâlifinden anlaşılır ki mürtehin, bi-izni'r-râhin merhûnu kabz ettiğinde, rehin tamam ve lâzım, ve zamân-ı mürtebine dâhil olur. Binâenaleyh artık râhin, rehinden rüçû' edemez. (*Mecme'u'l-Enhur ve İnâye*)⁴³⁵ (717.⁴³⁶ maddeye bakınız.)

Râhin ile mürtehin kabzda ihtilâf ettiklerinde, yâni râhin, "Merhûnu benden gasb ettin.", yahut "O malı rehin tarîkiyle değil, vedî'a veya âriyet gibi cihet-i uhrâdan dolayı verdim." diye iddia etse, söz ma'a'l-yemin râhinindir. Bu ihtilâf

⁴³³ Ebussuud, *Fetâvâ-yı Ebussuûd*.

⁴³⁴ Çatalcalı, *Fetâvâ-yı Ali Efendi*.

⁴³⁵ Dâmâd, *Mecma'u'l-Enhur*, 4: 288; Bâbertî, *İnâye*, 8: 191.

⁴³⁶ [Mürtehinin rızası olmadıkça râhin akd-i rehni fesh edemez.]

esnasında merhûn gerek yed-i râhinde, gerek yed-i mürtehinde olsun. (*Bâcûri*)⁴³⁷

Kabzın envâ'ı ve şerâiti: Kabz-ı merhûn, meclis-i akidde olacağı gibi meclis-i akidenden sonra ve râhinin izn-i sarîhiyle dahi olur. Kezâlik bizzat mürtehin yahut veli, vasî, adl gibi nâibi dahi kabz edebilir. [236]

Ancak, kabz sahîh olmak için, şerâit-i âtiyenin vücûdu lâzımdır: Birincisi: Kâbızın kabza ehliyeti şarttır. Binâenaleyh 705. madde şerhinde zikrolunduğu üzere, adl-i gayr-i âkılın kabzı sahîh değildir ve bununla rehin tamam olmaz.

İkincisi: Kabza râhinin izni bulunması şarttır. Binâenaleyh mürtehin, bilâ-izni'r-râhin merhûnu kabz eylese hükmü yoktur. Hîbede dahi hükmün böyle olduğu 842., 843. ve 844. maddelerde mezkûrdür. (*Hindiyye*)⁴³⁸

İznin envâ'ı: Mezkûr izin iki nev'dir:

Nev-i evvel: Râhinin rehni kabz etmesi için mürtehin sarâhaten izin vermesidir. Râhin mürtehin, "Kabz-ı rehne izin verdim." veya "Rehni kabzet." veya "Kabzettiğine râzî oldum." demesi gibi.

Nev-i sâni: Delâleten izindir. Mürtehin rehni kabzederken râhin onu görüp de sükût etmesi, yâni kabzdan nehyetmemesi gibi. (67.⁴³⁹ maddeye bakınız.)

İki nev'i izin beyninde hükmen fark: Şu iki nev'i izin beyninde hükmen fark vardır. Sarâhaten izin üzerine, mürtehin merhûnu meclis-i akd-i rehinde kabzetse, kabz sahîh olduğu gibi meclis-i akd-i rehin teferruk ettikten sonra kabzetse yine istihsânen kabz sahîh olur. Amma delâleten izin, meclis-i akd ile takayyüd eder. (*Hindiyye*)⁴⁴⁰ Nitekim hîbede dahi hüküm böyle olduğu 844. maddede musarrahtır.

Üçüncüsü: Merhûn müferrağ olmalıdır. Yâni râhin, ya metâıyla meşgul olmamalıdır. Bu cihetle râhin veya metâıyla meşgul olarak merhûn hane teslîm edilse sahîh olmaz. Ta'bîr-i diğerle râhin veya metânın derûnunda bulunduğu zemânda merhûn hane teslîm edilse sahîh olmaz. Meselâ râhin onda sâkin bulunan hâneyi rehin edip de, kendisi sâkin iken mürtehin teslîm ederek, o da ol vechile meşgulen kabzetse, rehin tamam olmaz. Bu teslîm bâtil olmakla râhin çıkıp ve eşyası

⁴³⁷ Bâcûrî, *Hâşiyetü'l-Bâcûrî*, 1: 697.

⁴³⁸ Komisyon, *el-Fetâva'l-Hindiyye*, 5: 517.

⁴³⁹ [Sâkit'e bir söz isnad olunmaz. Lâkin ma'rız-ı hâcette sükût beyandır.]

⁴⁴⁰ Komisyon, *el-Fetâva'l-Hindiyye*, 5: 517.

var ise onu da çıkarıp, ol vechile mezkûr hâneyi tahliye ettikten sonra yeniden teslîm edilmesi lâzımdır. (*Zeyla'î ve Ankaravî*)⁴⁴¹

Amma hâneyi içindeki bütün eşyasıyla beraber rehin edip de râhin hânenin dışına çıktıktan sonra hâneyi eşyasıyla beraber teslîm etse rehin tamam olur.

Dördüncüsü: Merhûn, muhavvez yâni maksum olmalıdır. Binâenaleyh rehn-i müşâ' câiz değildir. Müşâ', gerek kâbil-i kısmet olsun, gerek olmasın. Zîra rehnin hükmü, devam-ı habsden ibâret [237] iken müşâ'da muhâye'e lâzım geleceğinden, onda devam-ı habs mutasavver olmamakla rehn-i müşâ' câiz değildir. Şu kadar ki şuyû-ı târî, inde Ebû Yusuf, akd-i rehnini ifsâd etmez. Zîra bekâ ibtidâdan esheldir. Amma inde't-arafeyn ifsâd eder. Nitekim 710. madde şerhinde tafsîl olunur. (*Şerhu'l-Mecma'*)⁴⁴²

Beşincisi: Merhûn mütemeyyiz olmalıdır. Yâni merhûn olan mal, gayr-i merhûna ittisal-i halkî ile muttasıl olmalıdır. Binâenaleyh ağaç üzerindeki yemişi ağaçsız rehnederek, bu vechile teslîm etmek sahîh değildir. (*Şerhu'l-Mecma'*)⁴⁴³

Bu mesâil 710. madde şerhinde tafsîl olunur.

Merhûn, kable akdi'r-rehin yed-i mürtehinde bulunsa, ba'de'r-rehin tekrar kabz lâzım mıdır?

Merhûn, kable akdi'r-rehin mürtehinin yed-i kabzında bulunduğu bakılır: Kable akdi'r-rehin vukû' bulan kabz ile akd-i rehinde vukû' bulması lâzım gelen kabz, ikisi bir cinsden yahut kabz-ı sâbık kabz-ı lâhikden daha akvâ ise, kabz-ı sâbık, kabz-ı lâhik makâmına kâim olur. Ve illa olmaz; kabz-ı cedid lâzımdır. (*Hindiyye fi'l-bâbi'l-evvel fi'l-fasli'l-evvel*)⁴⁴⁴

Meselâ bir kimse diğerkimseden bir malı kabzettikten sonra, mağsûbun-minh onu gâsıba rehin etse, tecdid-i kabza hâcet olmaksızın rehin sahîh ve tamam olur. Zîra mağsûbun kabzı, kabz-ı mazmûn bi-nefsihi olmakla, mazmûn bi-gayrihi olan ve binâenaleyh ednâ bulunan kabz, rehin makamına kâim olur.

Amma meselâ âcir, müste'cire olan borcuna mukâbil me'curu müste'cire

⁴⁴¹ Zeylaî, *Tebyînü'l-Hakâik*, 6: 66; Ankaravî, *Fetevâ'l-Ankaravî*.

⁴⁴² İbn Melek, *Şerhu'l-Mecma' li İbn-i Melek*, İstanbul Müftülüğü ktp. no: 151.

⁴⁴³ İbn Melek, *Şerhu'l-Mecma' li İbn-i Melek*, İstanbul Müftülüğü ktp. no: 151.

⁴⁴⁴ Komisyon, *el-Fetâva'l-Hindiyye*, 5: 516.

rehin ve müceddeden teslîm etse, sahîh ve icâre münfesi olur. Nitekim 744. madde şerhinde îzâh olunur. Lâkin bilâ-teslîm ve kabz-ı cedîd rehin sahîh yani tamam olmaz. Zîra me'curun kabzı 600. madde hükmünce kabz-ı emânet iken, merhûnun kabzı, 741. madde şerhindeki lâhikada beyân olunacağı üzere, kabz-ı mazmûn bi-gayrihidir. Binâenaleyh 262. madde şerhinde îzâh olunduğu üzere kabz-ı emânet, kabz-ı mazmûn makâmına kâim olmaz. (*Hindiyye*)⁴⁴⁵ Nitekim müstevda' yedindeki vedî'ayı, mal sâhibi müstevdi'a rehin ettiğinde, yeniden kabz etmedikçe, o mal yedi-i müstevda'de vedî'a olarak kalır. Rehin hükmünü iktisab eylemez. Zîra müstevda'in yedi, mûdi'in yedi gibidir. Mürtehin onu kabzetmedikçe, yedi rehinin hükmü mürtehin için merhûnda sâbit olmaz. (*Hindiyye fi'l-bâbi's-sâni aşara*)⁴⁴⁶ Binâenaleyh bi-hükmi'r-rehin kabz vukû' bulmadan, o mal yedi-i müstevda'de [238] telef olsa, deyn sâkıt olmaz. Bunda söz bilâ-beyyine müstevdi'indir. (1774.⁴⁴⁷ maddeye bakınız.) Çünkü mürtehin, bi-hükmi'r-rehin, kabzı münkirdir. (*Hindiyye*)⁴⁴⁸

Şu kadar ki râhin, bi-hükmi'r-rehin merhûn kabzedildikten sonra telef olduğunu dâva ve müstevdi, bi-hükmi'r-rehin kabzedilmeden telefini iddia ettiğinde, râhinin beyyinesi tercih olunur. Zîra râhinin beyyinesi îfâ-yı deyni isbât ediyor.

Taksîm-i kabz: Kabz iki kısımdır.

Kısm-ı evvel: Hakîkten kabzdır. Rehnedilen menkûle mürtehinin bi'l-fi'l vaziyet etmesi ve kezâ mürtehinin terhîn edilen akâra ba'de't-tahliye dühûlü gibi.

Kısm-ı sâni: Hükmen kabzdır. Bu da tahliyedir. (*Redd-i Muhtâr*)⁴⁴⁹ Tahliye, kabza olan mevânî'in izâlesiyle kabza temkinden ibâretidir. (*Înâye ve Zeylât*)⁴⁵⁰ Tahliyenin kâfi olmasının sebebi şudur: Râhinin muktedir olduğu şeyin gâyet ve nihayeti tahliyeden ibâretidir. Hakîkten kabz gayrin fi'li olmakla, râhin onunla mükellef tutulamaz.

İmdi râhin, mürtehinin bilâ-mani' merhûnu kabzedebilecek hale getirmesiyle, kabza ruhsat verişi teslîm olur. Bununla rehin hükmen kabzedilmiş

⁴⁴⁵ Komisyon, *el-Fetâva'l-Hindiyye*, 5: 516.

⁴⁴⁶ Komisyon, *el-Fetâva'l-Hindiyye*, 5: 565.

⁴⁴⁷ [Emîn olan kimse beraet-i zimmeti hakkında yemini ile tasdik olunur. Nitekim mudi' vedia'yı da'va edip de vedî' dahi ben anı sana reddettim dedikte söz ma-al yemin vedî'indir. Fakat yeminden halâs için ikame-i beyyine edecek olursa beyyinesi istima' kılınır.]

⁴⁴⁸ Komisyon, *el-Fetâva'l-Hindiyye*, 5: 566.

⁴⁴⁹ İbn Âbidîn, *Reddü'l-Muhtâr*, 10: 124.

⁴⁵⁰ Bâbertî, *Înâye*, 8: 190; *Zeylât, Tebyînü'l-Hakâik*, 6: 67.

addolunur. Bey‘de olduğu gibi. (263.⁴⁵¹ ve 264.⁴⁵² maddelere bakınız.) (*İnâye*)⁴⁵³ Merhûn gerek akâr, gerek menkûl olsun. Hatta mürtehin hazır iken râhin rehni tahliye ettiği halde, mürtehin menkûl olan rehni eline almasa ve bulunduğu mevzi‘den başka bir yere nakletmese de orada zâyi‘ olsa, mürtehin rehni zamân-ı gasb ile zâmin olur. * (*Tahtavî, Redd-i Muhtâr, Hidâye, Hindîyye ve Dürer*)⁴⁵⁴

Nitekim rehin nefsü‘l-emrde kabzedilmemiş iken, tarafeyn kabzın vukû‘unda teşâduk etseler, bu da kabz hükmündedir. Yâni râhin ikrar-ı mezkûr ile muâheze olunur. (*Ankaravî*)⁴⁵⁵ (1587.⁴⁵⁶ maddeye bakınız.) Hatta şahitler râhinin “rehni, mürtehin kabz ettiğini” ikrar eylediğine şahâdet etseler de “kabzederken gördük” demeseler bile şahâdetleri kabûl olunur. Merhûn hîn-i dâvada yed-i râhinde olunca vaktiyle kabz olduğunu yahut kabzı ikrar eylediğini isbâta mani‘ olmaz. Zîra râhinin rehinde fi‘l-hal yedi, yed-i âriyet dahi olur. (749.⁴⁵⁷ maddeye bakınız.) (*Ankaravî fi‘r-rehn*)⁴⁵⁸ [239]

Rehni ikrârla kabzı ikrâr hâsıl olmaz. Tafsîlat-ı muharrereden anlaşıldığı üzere, mücerredd akd-i rehin ile rehin lâzım olmadığı gibi, râhin, akd-i rehni ikrâr ile dahi teslîmi, yâni kabz-ı rehni ikrâr etmiş olmaz. Binâberîn tahrîr olunan akd-i rehin senedinde, kabz-ı rehin münderic olmayınca mezkûr senetle lüzûm-ı rehni hükmolunamaz. Zîra rehin, kavî ve kabz fi‘ildir. Senette kavî zikrolunmasından dolayı, fi‘ilden ibâret bulunan kabz dahi mezkûr senetle sâbit olamaz. (*Ankaravî*)⁴⁵⁹

707. MADDE

[Rehni icâb ve kabûlü râhin bu şeyi sana deynim mukâbilinde rehnettim] veya bu şey sana deynim olan şu kadar altına mukâbil rehin olsun

⁴⁵¹ [Mebi‘in teslimi müşterinin bilâ-mani‘ mebi‘i kabzedebilecek veçhile tesellümüne bâyi‘in izin vermesiyle hasıl olur.]

⁴⁵² [Mebi‘in teslimi hasıl olduğu gibi müşteri dahi anı kabzetmiş olur.]

⁴⁵³ Bâbertî, *İnâye*, 8: 194.

* وعن ابي يوسف رحمه اله تعالى في رواية اذا كان الرهن مما ينقل لا ينصير ما لم ينقل، خانيه. (Kâdhân, *Fetava‘l-Hâniyye*, 3: 546).

⁴⁵⁴ Tahtavî, Seyyid Ahmed el-Hanefî, *Hâşiyetü‘l-Tahtavî ale‘d-Dürri‘l-Muhtâr*, (Beyrut: Dârü‘l-Marife, 1975), 4: 241; İbn Âbidîn, *Reddî‘l-Muhtâr*, 10: 124; Merginânî, *Hidâye*, 7: 351; Komisyon, *el-Fetava‘l-Hindîyye*, 5: 518; Molla Hüsrev, *Dürerü‘l-Hükkâm*, 2: 258.

⁴⁵⁵ Ankaravî, *Fetevâ‘l-Ankaravî*.

⁴⁵⁶ [Yetmiş dokuzuncu madde mucebince kişi ikrarıyla ilzam olunur. Ancak hâkinin hükmü ile tekzib olunursa ikrarı hükümsüz kalır.]

⁴⁵⁷ [Mürtehin rehni râhine iâre edebilir.]

⁴⁵⁸ Ankaravî, *Fetevâ‘l-Ankaravî*.

⁴⁵⁹ Ankaravî, *Fetevâ‘l-Ankaravî*.

[deyip yahut bu mealde] olarak bu malı alacağın mukâbilinde rehin al demek gibi [diğer bir söz söyleyip mürtehin dahi kabûl] veya irtihân [ettim veyahut râzî oldum] veya aldım [demek gibi rızâya] ve rehne [delâlet eder bir söz söylemektir.] ki bu gibi sözlerle îcâb ve kabûl vukû‘ bulduğunda madde-i ânife mucibince rehin mün‘akid olur. Amma rehne delâlet etmeyen elfâz ile rehin mün‘akid olmaz. Meselâ bir kimse diğer kimseye yüz mecidiye borcu olmakla, o kimse o kimseye “Senin hakkından dolayı bunu imsâk ve kabzettiğini işhâd et.” diyerek yüz mecidiye verse, bu muâmele rehin değil; îfâ-yı deyn olur. (*Hâniyye*)⁴⁶⁰

Mecelle’de mezkûr olduğu üzere, “îcâb” râhin ve “kabûl” mürtehin tarafından olarak, akd-i rehin olunacağı gibi, “îcâb” mürtehin ve “kabûl” râhin tarafından olarak dahi akd-i rehin olunur. Nitekim bey‘ ve icâre ve havâle gibi ukûdda dahi hüküm böyle idi. Bu sûretde, bu maddede îcâbın râhin tarafından gösterilmesi, emr-i ihtirâzî değildir.

[Ve rehin lafzının söylenmesi] akd-i rehinde [şart değildir.] Belki, rehni îfâde eder söz söylemek kâfîdir. (3.⁴⁶¹ maddeye bakınız.) Binâenaleyh, rehin lafzı söylemeksizin dahi akd-i rehin olunabiliyor. (*Redd-i Muhtâr*)⁴⁶²

[Meselâ biri şu kadar kuruşa bir şey iştirâ ile bâyi‘a bir mal verip de parayı verinceye kadar bunu alıkoysa [ol malı] meblağ-ı mezkûr mukâbilinde [rehin etmiş olur.] Zîra râhin alıkoymağı vaktâ ki semen-i mebî‘in i‘tâsına kadar temdîd eyledi. [240] Maksûdu rehin olduğu mâlûm oldu. (*Hidâye ve Redd-i Muhtâr*)⁴⁶³ Çünkü para verinceye kadar alıkonmak rehin mânâsıdır. (729.⁴⁶⁴ maddeye bakınız.) Ukûdda ise i‘tibâr 3. maddeye mebnî me‘âniyedir; elfâza değildir. Velew ki para mukâbilinde alıkoysa dememiş olsun. Yoksa o malı vedî‘a etmiş olmaz. Nitekim on altın ile medyûn olan kimse dâyinine “Bu elli dört mecidiyeyi al da on altın borcu sana verinceye kadar bunu alıkoysa.” dese, bu muâmele rehin olup yoksa îfâ-yı deyn değildir. (*Hâniyye*)⁴⁶⁵

Bu rehin lafzının söylenmesi şart değildir fıkrasına misaldir. Misal-i

⁴⁶⁰ Kâdihân, *Fetava’l-Hâniyye*, 3: 553.

⁴⁶¹ [Ukûdda itibar makasit ve meâniyedir, elfâz ve mebnîye değildir.]

⁴⁶² İbn Âbidîn, *Reddî’l-Muhtâr*, 10: 101.

⁴⁶³ Merginânî, *Hidâye*, 7: 253; İbn Âbidîn, *Reddî’l-Muhtâr*, 10: 104.

⁴⁶⁴ [Rehnin hükmü fekkine kadar mürtehinin hakk-ı habsi olmak ve râhin fevt oldukda sair guremadan ehak olarak rehinden istiyfâ-yı deyn edebilmektir.]

⁴⁶⁵ Kâdihân, *Fetava’l-Hâniyye*, 3: 554.

mezkûr İmam-ı A'zam ve Muhammed Rahimehümüllahü Te'âlâ'nın mezheplerine mebnîdir. Amma İmam Ebû Yusuf ve Eimme-i Selâse Rahimehümüllahü Te'âlâ'ya göre, lafz-ı mezkûr ile rehin değil vedî'a mün'akid olur. Çünkü lafz-ı mezkûr rehin ve îdâ'a muhtemeldir. İdâ' rehinden ekall olmakla* îdâ'ın sübûtu iktiza eyledi. Lâkin râhin "Bunu deynin ve malın mukâbilinde imsâk et." dediğinde rehin cihetini tâyin etmiş olur. (*Redd-i Muhtâr ve Hindîyye*)⁴⁶⁶ Bu sûrette bi'l-ittîfâk rehin olur. (*Hâniyye*)⁴⁶⁷

Ba'de'l-kabz, mebî'in semeni mukâbilinde, o mebî'in rehnedilmesi câiz ise de, kable'l-kabz câiz değildir. Bu cihetle *Mecelle*'de "bir şey iştirâ ile bâyi'a bir malı" denilmesi yâni merhûnun mebî'den başka olmak üzere gösterilmesi, o mal o şeyden başka olması lâzım olacağını iş'âr için değildir. Zîra mebî' ba'de'l-kabz semen-i mebî'-i mezkûr mukâbilinde rehin olmağa sâlihdir. (*Şürûnbülâlî ve Dürer*)⁴⁶⁸

Meselâ müşteri mebî'i kabz ettikten sonra bâyi'a, mezkûr mebî'i verip de "Parayı verinceye kadar bunu alıyoy." dese hüküm böyledir. Amma müşteri mebî'i kabzetmezden evvel onu bâyi'ine terhîn edemez. Zîra mebî' kable'l-kabz 293. madde mucibince semen-i mebî' ile mazmûndur. Bir şey zamâneyn-i mütehâlifeyn ile mazmûn olamayacağından, rehin ile de mazmûn kılmak sahîh olmaz. Zîra zamâneyn-i mütehâlifeynin ictimâi muhaldir.

İhtilâf-ı zamâneynin beyânı şudur: Ba'de'l-kabz mebî'de rehnin hükmü sâbit ve kıymet ve deynen hangisi ekall ise onunla mazmûn olur. Amma kable'l-kabz mebî' cemî-i semen ile mazmûndur. Vele ki semen-i mezkûr mebî'in kıymetinden ziyâde olsun. (*Mecme'u'l-enhur ve Ebussuud*)⁴⁶⁹ İmdi bu sûrette kable'l-kabz rehin câiz olsa mebî'in hem cemî-i semen, hem de kıymet ve semen-i mebî'den ekall ile [241] mazmûn olmasını mûcib olur. Bu cihetle müşteri henüz mebî'i kabzetmemiş iken diğer bir malı mebî' ile beraber semen-i mebî' mukâbilinde merhûn olsun diye bâyi'ine bir malı verse, yalnız o mal hissesiyle merhûn olur; mebî' merhûn olmaz. (*Hindîyye kubeyle'l-fasli'l-hâmis*)⁴⁷⁰

* Şu vecihle ki vedîa sırf emanettir. Amma rehin, mazmûnün bi-gayrihidir.

⁴⁶⁶ İbn Âbidîn, *Reddî'l-Muhtâr*, 10: 106; Komisyon, *el-Fetâva'l-Hindîyye*, 5: 538.

⁴⁶⁷ Kâdihân, *Fetava'l-Hâniyye*, 3: 554.

⁴⁶⁸ Şürûnbülâlî, *Ğunyetü Zeyi'l-Ahkâm*, 2: 259; Molla Hüsrev, *Dürerü'l-Hükkâm*, 2: 259.

⁴⁶⁹ Dâmâd, *Mecma'u'l-Enhur*, 4: 291; Ebussuud, *Fetâvâ-yı Ebussuûd*.

⁴⁷⁰ Komisyon, *el-Fetâva'l-Hindîyye*, 5: 522.

Yine bu cihetle bir kimsenin satın aldığı malı kable'l-kabz bâyi'ine rehin etse de mezkûr mal, bâyi' yedinde telef olsa bey' münfesih olur. Müşteri üzerine bir şey lâzım gelmez. Diğer bir ta'birle o malın kıymeti semen-i mebî'den dûn olmasıyla, bâyi' kıymet-i mebî'in fazlasını müşteriden mutâlebe edemez. (293.⁴⁷¹ maddeye ve şerhine bakınız.)

Yine bu cihetle, durmakla fâsid olacak, yâni bozulacak, et ve buz gibi bir şeyi müşteri iştirâ ve bunları kable'l-kabz semeni mukâbilinde bâyi'ine rehnederek savuşsa, yâni parasını i'ta ve mebî'i ahzda terâhi eylese, bâyi' onu başkasına bey' ve başkası dahi bunu bildiği halde bile iştirâ edebilir. Ne bâyi' müşteriden ne de müşteri bâyi'den bir şey talep edemez. (*Dürr-i muhtâr fî mâ yecûzü irtihânühü ve mâ lâ yecûzü*)⁴⁷²

În'ıkâd-ı rehin lafzan olan îcab ve kabûle munhasır değildir. Te'âtî ve kitâbet ile dahi mün'akid olur. (69.⁴⁷³ maddeye bakınız.) Bey' ve icârede olduğu gibi. (175.⁴⁷⁴ ve 437.⁴⁷⁵ maddelere bakınız.) Bu mes'elenin *Mecelle*'nin burada adem-i zikri mevâdd-ı mezkûreye kıyâsen ma'lûm olacağına mebnîdir. (*Redd-i Muhtâr fî evveli'r-rehin*)⁴⁷⁶

FASL-I SÂNÎ

În'ıkâd-ı rehni şartları beyânındadır.

Rehni in'ıkâdında, rüknü ehinden, yâni âkil ve mümeyyizden sudur etmek ve hükmü kâbil olan mahalle muzâf olmak şarttır. Rükünde hâle olan rehin meselâ mecnûnun rehni bâtıldır.

Telhis-i şerâit: Mezkûr şerâit-i in'ıkâd, râhine, mürtehine, merhûna, rehni mukâbili olan mala aiddir.

Birincisi ve ikincisi 708., üçüncüsü 709. ve dördüncüsü 710. maddelerde zikrolunuyor. Şerâit-i mezkûreyi hâiz olmayan akd-i rehin sahîh olmaz; bâtıldır.

⁴⁷¹ [Mebi' kable'l-kabz bâyi'in yedinde telef olsa müşteri hakkında bir şey terettüp etmeyip zararı bâyi'e ait olur.]

⁴⁷² Haskefî, *ed-Dürrü'l-Muhtâr*, 10: 105.

⁴⁷³ [Mükâtebe muhataba gibidir.]

⁴⁷⁴ [İcab ve kabulden maksad-ı aslı ki terazi-i tarafeyndir, buna delâlet eden mübadele-i fi'liyye ile dahi bey' mün'akid olur ve buna (bey-i teati) denilir.]

⁴⁷⁵ [Teati tarihiyle dahi icare mün'akid olur.]

⁴⁷⁶ İbn Âbidîn, *Reddü'l-Muhtâr*, 10: 133.

Nitekim [242] bey' ve icâre gibi akitlerde dahi hüküm, minval-i muharrer üzre idi. (361.,⁴⁷⁷ 362.,⁴⁷⁸ 444.⁴⁷⁹ ve 458.⁴⁸⁰ maddelere bakınız.)

Akd-i rehnin vücûh-ı erba'a-i butlânı ber-vech-i ati îzâh olunur.

Vech-i evvel: 708. maddedeki şurût bulunmamakla,

Vech-i sâni: 709. maddedeki şurût bulunmamakla,

Vech-i sâlis: Madde-i mezkûre şerhinde beyân olunduğu üzre merhûn mechûl olmakla,

Vech-i râbi': 710. maddedeki şurût bulunmamakladır.

Vech-i evvel ve sâni madde-i âtiyede, vech-i sâlis 709. maddede ve vech-i râbi' dahi 710. maddede beyân olunuyor. (Aynî)⁴⁸¹ 705. maddede şerhan beyân olunduğu üzre yed-i adle vaz'edilen rehinde beşinci şart olmak üzre adlin âkil olması lâzımdır. Âkil olmayınca onun kabzıyla rehin tamam olmaz.

Rehnin şerâit-i sâiresi dahi vardır. Bu şartlardan başka rehin bir şarta muallak ve bir vakte muzâf olmaması dahi şarttır. (*Hindiyye fi'l-bâbi'l-evvel fi'l-fasli'l-evvel*)⁴⁸² Nitekim 701. madde şerhinden dahi müstefâd olur.

İn'ikâd-ı rehnin şartı bulunup da bazı evsâf-ı hâriciyyesi i'tibâriyle meşrû' olmaz ise, rehin fâsid olur. Bu fasılda *Mecelle* rehn-i bâtılın ahkâmından bahsedecektir. Fakat rehn-i fâsidin ahkâmı dahi mühim olmakla bu fasılda tetmîmen-li'l-fâide rehn-i fâsid ahkâmından dahi şerhan bahsolunacaktır.

Bey', icâre, kefâlet ve havâle gibi ukûdda mu'teber olan şerâit-i in'ikâd bulunmadığı takdirde ukûd-ı mezkûrenin butlânı, *Mecelle*'nin ukûd-ı mezkûreye dâir olan kitâblarında tasrîh edildiği halde rehinde zikreddilmemesi, mukâyeseten ma'lûmiyyetine mebnîdir.

708. MADDE

[Râhin ve mürtehinin âkil olması] rehnin in'ikâdında [şarttır.] (957.⁴⁸³)

⁴⁷⁷ [Bey'in in'ikâdında rüknü, ehlinden yani âkil ve mümeyyiz sudur etmek ve hükmü kaabil olan mahalle muzaf olmak şarttır.]

⁴⁷⁸ [Rüknünde helal olan bey' mesela mecnunun bey'i bâtıldır.]

⁴⁷⁹ [İcarenin in'ikâdında akideynin ehliyeti yani âkil, mümeyyiz olmaları şarttır.]

⁴⁸⁰ [İn'ikâdı icarenin şeraitinden biri bulunmasa icare bâtıl olur.]

⁴⁸¹ Aynî, *el-Binâye*, 13: 5.

⁴⁸² Komisyon, *el-Fetâva'l-Hindiyye*, 5: 517.

⁴⁸³ [Sagîr ve mecnûn ve ma'tüh zaten mahcurlardır.]

ve 966.⁴⁸⁴ maddelere bakınız.) Bu sûretde sağîr-i gayr-i mümeyyizin ve kebîr-i mecnunun rehin ve irtihânı bâtıldır. Gerek kendi nefisleriyeğin ve gerek bi'l-vekâle olsun. Çünkü sağîr-i gayr-i mümeyyizin ve mecnunun akli yoktur. [243] Ale'l-umûm tasarrufâtta ise akıl şarttır. Bu halde bir kimse sağîr-i gayr-i mümeyyize bir malı rehin ve teslîm edip de o da muhafaza etmemekle zâyî' olsa, zamân lâzım gelmez.

[**Amma**] râhin ve mürtehinin [**bâliğ olması şart değildir.**] Bu takdirde sabî-i mümeyyiz, me'zûn olursa, rehin ve irtihânı sahîh ve nâfizdir. Zîra rehin ve irtihân ticâretin tevabi'indendir. Ticârete me'zun olan sabî-i mümeyyiz onun tevabi'inden olana dahi me'zûn olur. (967.⁴⁸⁵ maddeye bakınız.)

Meselâ sabî-i mümeyyiz-i me'zûnun, bir malı satması nâfiz olduğu gibi, semen-i mebî'î müşteriden ahz ve istîfâ eylemesi de sahîh ve mûteberdir. İrtihân ise hükmen istîfâ-yı deyndir. Sağîr-i mümeyyizin hakîkaten istîfâsı gibi hükmen istîfâsı dahi câizdir. Nitekim sabî-i mümeyyiz-i me'zun, bir malı iştirâ ve semen-i mebî'î bâyi'ine îfâ ettiğinde sahîh olur. Rehin ise hükmen îfâ-yı deyndir. Hakîkaten îfâsı gibi hükmen îfâsı dahi câizdir. Amma gayr-i me'zun olur ise icâzete mevkûf olur. Nitekim ber-vech-i ati îzâh olunur.

[**Hatta sabî-i mümeyyizin**] gerek me'zun, gerek gayr-i me'zun olsun [**rehin ve irtihânı câizdir.**] Bu sûretde bakılır: Me'zun ise rehin ve irtihânı câiz olduğu gibi nâfiz dahi olur. Gayr-i me'zun ise rehin ve irtihânı câiz ise de gayr-i nâfiz ve velisinin veya vasîsinin icâzetine mevkûf olur. Mücîz olursa nâfiz; olmaz ise münfesih olur. Nitekim sağîr-i mümeyyizin bey' ve şîrâsında dahi böyle olduğu 967. maddede mezkûrdür.

Sağîr-i mümeyyizin tasarrufâtının izne tevakkufunun sebebi şudur. Sabî, mümeyyiz olunca akli nâkıs olmakla tasarrufunda zarar ihtimali olduğu cihetle, bilâ-izin nâfiz olmaz ise de, izin verilince maslahat ve menfa'at ciheti râcih, yâni velîsi veya vasîsi rehin muâmelesini tetkik ederek fâide bulunduğunu anlamış

⁴⁸⁴ [Sağîr-i gayr-i mümeyyizin velisi izin verse bile anın tasarrufât-ı kavliyyesi asla sahîh olmaz.]

⁴⁸⁵ [Sağîr-i mümeyyizin kabul-ü hibe ve hediye gibi hakkında nefî' mahz olan tasarrufu velisinin izin ve icazeti olmasa bile mu'teberdir ve ahara bir şey hibe etmek gibi hakkında zarar-ı mahz olan tasarrufu velisinin izin ve icazeti olsa bile mu'teber olmaz.]

olacağından, nâfiz olur. (58.⁴⁸⁶ maddeye bak.) (*Ebussuud fi'l-hıcr*)⁴⁸⁷

Sağır-i gayr-i mümeyyiz ile mecnunun rehin ve irtihânı bâtil olunca bunların velîsi veya vasîsi bunlar için rehin ve irtihân edebilir:

Velî veya vasînin rehin vermesi veya irtihân eylemesi başlıca üç kısma inkısâm eder.

Kısm-ı evvel: Sağır için rehin ve irtihân edilmesidir. Bu, iki zâbita ile îzâh olunur.

Zabita-i ûlâ: Mal-ı sağırde hakk-ı tasarruf 974. maddede muharrer olan eşhasındır. Bu cihetle baba, sabînin malını sabînin borcu için rehin edebilir. Baba olmayınca bu salâhiyyet, [244] mezkûr maddedeki tertib vechile vasî-i muhtâra ve cedd-i sahîha âit olur. Baba, akdin iki tarafına tevellâ edebilir. Bu cihetle baba kendisinin sağırdeki alacağı için sağirin malını kendi nefesine rehnedebileceği gibi, ehad-i sağireynin malını diğerine dahi rehnedebilir. Ta'bîr-i diğerle baba, akd-i rehnin iki tarafına dahi tevellâ eyleyebilir. Amma vasî akdin iki tarafına tevellâ edemez. (*Mecme'u'l-Enhur ve Bezzâziyye*)⁴⁸⁸ (167.⁴⁸⁹ madde şerhine bakınız.)

Kezâlik baba, sağır oğluna olan borcundan dolayı, kendi malını sağır-i merkûma rehin ve o sağır için hapsedebilir. Amma vasî edemez. Lâkin vasînin sabîye tereke için rehin eylemesi ve irtihân etmesi dahi câizdir.

Meselâ vasî sağirin nafakası için para istikrâz ederek onun mukâbilinde sağirin malını rehin etse sahîh olacağı gibi, sağır için ticâret edip de bundan dolayı sağır-i merkûm için rehin ve irtihân etse yine câizdir. (*Hindiyye fi'l-bâbi'l-evvel fi'l-fasli'l-hâmis*)⁴⁹⁰

Bu cihetle müteve **ffânsî**, veresenin nafakası için para istikrâz edip de veresenin bir malını meblağ-ı müstakraz mukâbilinde rehnettiğinde, verese sığâr ise sahîh olur. Bu sûretde sağır bâliğ olduğunda rehni nakz ve merhûnu istirdâd

⁴⁸⁶ [Raiyye ya'ni tebe'a üzerine tasarruf maslahata menuttur.]

⁴⁸⁷ Ebussuud, *Fetâvâ-yı Ebussuûd*.

⁴⁸⁸ Dâmâd, *Mecma'u'l-Enhur*, 4: 292; Bezzâzî, *Fetâva'l-Bezzâziyye*, 6: 61.

⁴⁸⁹ [İcab ve kabul ile bey' mün'akid olur.]

⁴⁹⁰ Komisyon, *el-Fetâva'l-Hindiyye*, 5: 523.

edemez. Meğerki deyni kâmilten edâ etsinler. (729.⁴⁹¹ maddeye bakınız.)

Nitekim veresenin bazısı kibâr ve bazısı sığâr olunca, mezkûr istidâne ve rehin, yalnız sığâr üzerine nâfiz ve câiz olur. Amma veresenin küllîsi kibâr olunca rehin ve istikrâz-ı mezkûr sahîh olmaz. Verese-i merkûme gerek hazır ve gerek gâib olsunlar. (701.⁴⁹² madde şerhine bakınız.) (*Hindiyye fi'l-bâbi'l-evvel fi'l-fasli'l-hâmis*).⁴⁹³

Yine bu cihetle vasî, veresenin hayvanatının nafakaları için istidâne ve rehin ettiğinde verese sığâr ise bu istidâne ve rehin sahîh olduğu gibi, bazısı sığâr ve bazısı kibâr ise bu istidâne ve rehin inde'l-İmameyn ancak sığâr haklarında sahîh olur. Amma kibâr haklarında sahîh olmaz.

Yine bu cihetle vasî, ber-vech-i bâlâ, veresenin devâbbının nafakası için istikrâz ve mukâbilinde rehnettiğinde, verese-i merkûme kibâr ve gâibler ise, istidâne ve rehin câizdir. Nitekim kibâr olup da bazısı gâib ve bazısı hazır olunca inde'l-İmameyn ancak gâibler hakkında sahîh olur. Hazır bulunanlar hakkında sahîh olmaz. Amma veresenin küllîsi hem kibâr hem de hazır bulunurlar ise istidâne ve rehin câiz değildir. (*Mine'l-mahalli'l-mezbûr*) [245]

Vasî, baba gibi akd-i rehlin hem îcâb hem de kabûl cihetine tevellâ edemez. Binâenaleyh vasî, sağırdeki alacağı için sağirin malını kendi nefesine rehnedemeyeceği gibi, ehad-i sağîreyenin malını diğerine dahi rehin eyleyemez. (*Zeylât*)⁴⁹⁴

Bu mes'eledede baba ile vasî beyninde fark şudur. Baba, vüfûr-ı şefkati cihetiyle, iki şahıs menzilesine tenzil olduğu gibi, ibâresi dahi mal-ı sağiri nefse bey'de iki ibâre makâmına ikâme edilmiştir.

İmdi aslolan, akdin iki tarafına vahidin adem-i tevellâsı iken baba, bu mes'eledede müstesnâ mevkide bulunmuştur. Amma vasînin kusur-ı şefkatine mebnî, onda hakikatden udûl olunamaz.

Binâenaleyh vasî sağirin malını, sağır oğluna olan borcuna mukâbil dahi

⁴⁹¹ [Rehlin hükmü fekkine kadar mürtehinin hakk-ı habsi olmak ve râhin fevt oldukda sair guremadan ehak olarak rehinden istiyfâ-yi deyn edebilmektir.]

⁴⁹² [Rehin, bir malı andan istifâsı mümkün olan bir hak mukabilinde mahbûs ve mevkûf kılmaktır ve ol mala merhûn denildiği gibi rehin dahi denilir.]

⁴⁹³ Komisyon, *el-Fetâva'l-Hindiyye*, 5: 523.

⁴⁹⁴ Zeylât, *Tebyînü'l-Hakâik*, 6: 68.

rehnedemez. Zîra vasî vekîl-i mahzır. Vâhid ise tarafeyi'l-akde tevellâ edemez. Bey'de olduğu gibi. (*Mecme'u'l-Enhur*)⁴⁹⁵

Amma vasî, sağirin malını kebîr oğluna veya pederine olan borca mukâbil rehin edebilir. Zîra vasînin kebîr oğluna veya pederine velâyeti yoktur. Bey'de olduğu gibi. (149.⁴⁹⁶ maddeye mürâca'at ediniz.) Rehinde töhmet dahi yoktur.

Zâbita-i sâniye; 974. maddede muharrer eşhâsın gayrisinin mal-ı sağirde hakk-ı tasarrufu yoktur. Bu cihetle ümm, sağirin malını rehnetse câiz olmaz. Meğerki ümm, vasî yahut eşhâs-ı merkûme tarafından me'zun yâni vekîl olsun. (Marru'z-zikir 974.⁴⁹⁷ maddenin fikra-i ahîresine bakınız.)

Meselâ sağirin malını rehn etmesini, hâkim tarafından ümme izin verildiğinde, ümmün rehin etmesi sahîh olacağı gibi, ümm bilâ-izin sağirin malını rehnederek 760. madde vechile rehni bey'a birini ba'de't-tevkîl, hâkim rehni ve tevkîli müciz olsa, sahîh ve vekîl hâkim cihetinden tevkîl edilmiş olur. (1453.⁴⁹⁸ maddeye bakınız.) (*Redd-i Muhtâr kubeyle faslin fî şahâdeti'l-evsiyâ*)⁴⁹⁹

Bu sûretde rehni ve bey'i mücîz olan kadı azledilip de, diğer kadı geldiğinde, bu kadî-i cedîd huzurunda kadî-i evvelîn rehni ve bey'i mücîz olduğu sâbit olursa, rehni ve bey'i tenfiz ve illa bey'i redd ve ibtâl eyler. Eğer redd ve ibtâlde sağir için maslahat bulunursa. (*Hindiyye fi'l-fasli'l-hâmis mine'l-bâbi'l-evvel*)⁵⁰⁰

Rehn-i marîz: Amma râhinin maraz-ı mevt ile marîz olmaması şart değildir. Bu cihetle marîzin rehni sahîh ve rehn-i mezkûrde ahkâm-ı rehin sâbit olur. Rehnin kıymeti, [246] mukâbili olan deynden ziyâde olunca, ziyâde-i mezkûre teberru' sayılmaz. Zîra marîz malını yed-i emîne tevdî' eylemiş demektir. Şu kadar ki

⁴⁹⁵ Dâmâd, *Mecma'u'l-Enhur*, 4: 297.

⁴⁹⁶ [Rüknü'l-bey', yani mebî'in mahiyeti malı mala değişmekten ibaret olup ancak buna delâlet etmek hasebiyle icap ve kabule dahi (rûkn-i bey') itlak olunur.]

⁴⁹⁷ [Sağirin bu babda velisi evvelâ babası sâniyen babası fevt olmuş ise vasiyyi muhtar ya'ni babasının hal-i hayatında ihtiyar ve nasb etmiş olduğu vasî, sâlisen vasiyyi muhtar dahi vefat ederse, anın hal-i hayatında nasb eylediği vasî râbi'an cedd-i sahihi yani sağirin babasının babası yahut babasının babasının babası, hâmisen iş bu ceddin hal-i hayatında ihtiyar ve nasb eylemiş olduğu vasî, sadisen ol vasiinin nasb eylediği vasî, sabi'an hâkim yahut vasiyyi mansûbu ya'ni hâkimin nasb eylediği vasîdir. Amma kardeş, amca vesâir akrabasının vasî olmadıkları halde izin vermeleri câiz olmaz.]

⁴⁹⁸ [İcazet-i lâhika vekâleti sâbika hükmündedir.]

⁴⁹⁹ İbn Âbidîn, *Reddül-Muhtâr*, 10: 144.

⁵⁰⁰ Komisyon, *el-Fetâva'l-Hindiyye*, 5: 523.

marîzin rehni, sâir guramâ haklarında nâfiz olmaz. Zîra bu rehin ile marîz, bazı guramânın matlûbâtını tercihen îfâ-yı hükmî ile îfâ eylemiştir ki 1604. madde hükmünce bu, câiz değildir. (*Bezzâziyye fi's-sâlis*)⁵⁰¹

Binâenaleyh marîz, düyûnu terekesinden ezyed olduğu halde vefât etse, sâir dâyinler rehni kısmet-i guramâyâ idhal ederler. Yoksa 729. madde vechile mürtehin rehne ehakk olmaz. (*Behce*)⁵⁰²

Kısm-ı sâni, baba, vasî ve ceddin; sağırin malını kendi borçları mukâbilinde rehnetmeleridir. Şöyle ki baba, vasiyyü'l-eb ve ced sağırin malını kendi borçları mukâbilinde rehnetmeleri istihsânen câizdir. Nitekim baba, sağırin malını kendisi ve sağıir için istikrâz ettiği bir meblağ mukâbilinde rehnetse sahîh olur. Zîra bunlar, sağırin malını îdâ' etmeğe muktedir olduklarından, rehnetmeğe muktedir olmaları bi-tarîki'l-evlâdır. Şu cihetle ki, vedî'anın telefi halinde mazmûn olmayıp, amma rehni telefi sûretinde deyn ile mazmûn olur. Nitekim karîben îzâh edilecektir. Fakat bu rehin, pederin kendi borcunu sağıir oğlunun malından edâ etmek olmakla, kıyâs olan adem-i cevâz bulunmuştur. Lâkin rehin ile îfâ beyninde fark vardır. Şöyle ki: Hakîkatü'l-îfâda mülk-i sağırin fi'l-hâl mukâbil olacak ivazsız izâle bulunup, amma rehinde sağırin mülkünün bekâsiyle beraber onun malını hıfz için, hafızı nasb vardır. (*Hidâye, Aynî ve Kîfâye*)⁵⁰³

İmdi bu rehin sahîh olunca, sağıir bâliğ olduğunda, deyn edâ olunmadan rehni istir- dâd edemez. Belki edâ-yı deyn ile rehni sâhibine reddet diye râhine emrolunur. Rehn-i mezkûr yed-i mürtehide telef olduğunda 741. madde şerhindeki lâhikada zikrolunacağı üzere deyn sâkıt ve sâkıt olan deyn miktarınca baba veya vasî-i mezkûr rehni kıymetini zâmin olur; yoksa ziyâdesini değil. Zîra ziyâdesi emânet ve yed-i mürtehide vedî'adır. Baba ve vasînin îdâ'-ı mal-ı sağıire velâyetleri vardır. (*Zeylâ*)⁵⁰⁴

Meselâ bin kuruş mukâbilinde ber-vech-i bâlâ terhîn edilen malın kıymeti iki bin kuruş olup da yed-i mürtehide telef olmakla deyn sâkıt olsa, baba veya vasî mezkûr rehni kıymetinden yalnız [247] bin kuruş miktarını zâmin olur. Zîra

⁵⁰¹ Bezzâzî, *Fetâva'l-Bezzâziyye*, 6: 61.

⁵⁰² Yenişehirli Abdullah Efendi, *Behcetü'l-Fetâvâ*, (İstanbul: Matbaa-i Âmire, ty.).

⁵⁰³ Merginânî, *Hidâye*, 7: 255; Aynî, *el-Binâye*, 13: 23; Kürlânî, *Kîfâye şerhu'l-Hidâye*.

⁵⁰⁴ Zeylâ, *Tebyînü'l-Hakâik*, 6: 70.

kendi borcunu sağirin malıyla te'diye eyledi. (*Hidâye*)⁵⁰⁵ Ziyâdesini değil.* (*Kifâye ve Lisânü'l-hükkâm*)⁵⁰⁶

Meselâ baba, deyni edâ ile rehni kurtarmadan vefât ettiğinde sağir, deyni tamamen edâ ile malını rehniyyetten kurtarabilir. Yoksa deyni tamamen edâ etmeden istirdâd edemez. Zîra velî ve vasînin tasarruf-ı mezkûrî lâzım ve nâfizdir. (*Kifâye ve Ankaravî*)⁵⁰⁷

Sağir-i merkûm bu te'diyede müteberri' olmaz, babanın terekesine mürâca'at eyler. Zîra sağir-i merkûm mu'îr-i rehin gibi (732.⁵⁰⁸ maddeye ve şerhine bakınız.) bu te'diyeye muztar ve mecbûrdur.

Nitekim baba ve vasî, sağirin malını kendi borçları için bir kimseye rehin ve teslîm ve deynin vakt-i edâsı hulûlünde bey-i rehne o kimseyi tevkîl etmekle o da satsa baba ve vasî, sağirin malını zâmin olur. (*Hidâye, Aynî ve Zeylaî*)⁵⁰⁹ Amma baba, ibn-i kebîrinin malını kendi borcu için rehnedemez. Meğerki izni bulunsun. (96.⁵¹⁰ maddeye bakınız.) Zîra babanın, ibn-i kebîri üzerine velâyeti yoktur.

Kısm-ı sâlis, vasînin bi'l-vesâya müteve **ffân** vereceği ve alacağı mukâbilinde rehin ve irtihân etmesidir. Şöyle ki vasî müteve **ffân** alacağı mukâbilinde rehin alabilir. Velev ki veresenin küllîsi kibâr olsun. Zîra bu vechile rehin almak istîfâ-yı hükmî olup, vasî, istîfâ-yı hakîkîye muktedir olduğu gibi istîfâ-yı hükmîye dahi muktedir olur. (*Âdâbü'l-evsıyâ*)⁵¹¹ Ve mezkûr rehin yed-i vasîde bilâ ta'ad velâ taksir telef olarak 741. madde şerhindeki lâhikada muharrer tafsîl vechile deyn sâkit olduğu anda vasîye zamân lâzım gelmez. (91.⁵¹² maddeye bakınız.)

Nitekim müteve **ff** hayâtında alacağına mukâbil rehin almış olduğu anda vasî, bu rehni imsâkda müteve **ffân**akâmına kâim olur. Fakat müteve **ffâ**60.

⁵⁰⁵ Merginânî, *Hidâye*, 7: 255.

* رهن مال ابنه الصغير وقيمه ازيد من الدين فهلك الرهن يضمن قدر الدين دون الزيادة ولو كان ضمن جميع قيمته، انقروى. هذا مخالف ما مر عن الزيلعي. (*Zeylaî, Tebyñnü'l-Hakâik*, 6: 73) وصيا

⁵⁰⁶ Kürânî, *Kifâye şerhu'l-Hidâye*; İbnü'ş-Şihne, *Lisânü'l-Hükkâm*, 164.

⁵⁰⁷ Kürânî, *Kifâye şerhu'l-Hidâye*; Ankaravî, *Fetevâ'l-Ankaravî*.

⁵⁰⁸ [Rehn-i müstearı tahlis ile kendiye teslim etmek üzere sahibinin râhin-i müstearı muahazaya selâhiyyeti vardır. Ve müsteir fakrı sebebiyle fakrı sebebiyle edâ-i deynen âciz olduğu surette mu'ir ol deyni kendi tarafından edâ ile malını rehinden tahlis edebilir.]

⁵⁰⁹ Merginânî, *Hidâye*, 7: 256; Aynî, *el-Binâye*, 13: 26; Zeylaî, *Tebyñnü'l-Hakâik*, 6: 72.

⁵¹⁰ [Bir kimsenin mülkünde anın izni olmaksızın âhar bir kimsenin tasarruf etmesi câiz değildir.]

⁵¹¹ Fudayl Çelebi, *Âdâbü'l-evsıyâ*.

⁵¹² [Cevâz-ı şer'î zamâna münafî olur.]

madde vechile bey-i rehne vekîl olsa dahi vasî bu rehni satamaz. Meğerki râhin izin versin. (1529.⁵¹³ ve 1452.⁵¹⁴ maddelere bakınız.)

Kezâlik vasî, terekenin malını müteve ~~ffânın borcu~~ edebilir. Zîra vasî havâyic-i asliyyesinde müteve ~~ffân~~ makamına kâim olup îfâ-yı deyn dahi meyyitin havâyic-i asliyyesindedir. Şu kadar var ki vasî, müteve ~~ffân~~ borcu için müteve ~~ffân dâim~~lere [248] rehnemez. Eder ise diğer dâyinlerin rızâsına tevakkuf eder. Bunlar dilerler ise rehni nakz edebilirler. Çünkü bu vechile rehinde bazı guramânın diğerleri üzerine îfâ-yı hükmî ile tercîh olup, îfâ-yı hakikî ile tercîh câiz olmadığı gibi îfâ-yı hükmî ile dahi tercîh câiz değildir. (*Hindiyye fi'l-bâbi'l-evvel ve fi'l-fasli'l-hâmis ve Âdâbü'l-evsiyâ fi'r-rehin*)⁵¹⁵ Meğerki diğer dâyinlerin borçları kâmilen îfâ olunsun; o halde rehn-i mezkûr dahi nâfiz olur. (24.⁵¹⁶ maddeye bakınız.) (*Bezzâziyye fi'l-bâbi's-sâlis fi'z-zamân*)⁵¹⁷

Amma vasî, yetimin malını verese-i kibârın borcu için rehnemez. Zîra vasî, bu halde, memnu' olan tasarruf ile tasarruf etmiş olur.

Vasî, müteve ~~ffânın borcu~~ verese üzerine hâdis olan borç için rehnetse, bu verese meyanında sığâr ve kibâr bulunup da hazır bulunsalar, bu rehin ne sığâr ve ne de kibâr hakkında bi'l-ittîfâk câiz olur. Yâni ikisi hakkında dahi câiz olmaz. Zîra nasib-i kibârda rehlin müşâ'iyyeti mûcib, bundan dolayı hâsıl olan fesad, küllisine sârî olur.

Vâris-i kebîrin terekeden bir malı rehnetmesi hakkında dahi âtî'z-zikir üç mes'elenin beyânîyle bu mebhase hitâm verilecektir.

Evvelen: Verâset kendisine munhasır olan vâris-i kebîr, terekeden bir malı kendi borcu mukâbilinde rehnetse nazar olunur. Terekede borç yok ise sahîh olur. Borç var ise terekede alacağı bulunan kimsenin mürâca'atı üzerine rehin bi'l-ibtâl merhûn bey' edilerek terekenin deyni îfâ olunur. Şu kadar var ki vâris-i merkûm deyni îfâ eder ise, rehn-i mezkûr câiz olur. (24.⁵¹⁸ maddeye bakınız.)

⁵¹³ [Vekâlet mevrus olmaz.]

⁵¹⁴ [İzin ve icazet tevkildir.]

⁵¹⁵ Komisyon, *el-Fetâva'l-Hindiyye*, 5: 522; Fudayl Çelebi, *Âdâbü'l-evsiyâ*.

⁵¹⁶ [Mâni' zâil oldukda memnu' avdet eder.]

⁵¹⁷ *Bezzâzî, Fetâva'l-Bezzâziyye*, 6: 63.

⁵¹⁸ [Mâni' zâil oldukda memnu' avdet eder.]

Sâniyen: Mes'ele-i ânife vechile sıhhat-i rehne mani' olan borç, hîn-i rehin ve teslîmdeki terekenin borcudur. Yoksa hîn-i rehin ve teslîmden sonra terekeye lahık olan borç, sıhhat-i rehne mani' olmaz. Şöyle ki, meselâ müteve ffâayâtında bir malı âhara bey' ve semeni ba'de'l-kabz vefât edip de vâris-i merkûm terekeden bir malı âhara rehin ve teslîm ettikten sonra, müşteri, hıyar-ı ayb ile mebî'i reddederek terekeden semenin istirdâdına hüküm istihsâl etse bundan dolayı terekeye ârız olan deyn, rehn-i sâbıkın cevâzını ihlâl eylemez. Zîra vakt-i rehin ve teslîmde terekede deyn bulunmadığından, merhûn hakk-ı guramâdan fâriğ olarak, vâris-i râhinin mülk-i müstakıllı olmakla, onda hakk-ı mürtehin lâzım gelmiş olup, sonradan lühûk-ı deyn mürtehinin hakkını ihlâl ve ibtâl eylemez. [249]

Sâlisen: Mebî'in bi'l-istihkâk zabtedilmesi yahut mal-i gayr-i mütekavvim çıkması, mes'ele-i ânifede beyân olunan hıyar-ı ayb ile redd gibi değildir. Şöyle ki; vâris, ber-vech-i bâlâ terekeden bir malı rehin ve teslîm ettikten sonra müteve ffânın hayâtında meselâ satıp parasını kabz etmiş olduğu mal, müşteri yedinden bi'l-istihkâk zabt edilmekle terekeden semenin reddi veyahut müteve ffâayâtında, tarîk-ı âmmda bi-gayri hakk, hafr etmiş olduğu kuyuya birisi düşüp telef olmakla terekesinden diyet lâzım gelse, rehn-i sâbık bâtil olmaz ise de, vâris-i merkûm rehnin kıymetini zâmin olur.

Ahkâm-ı mezkûrede vasî, vâris gibidir. (*Hindiyye fi'l-bâbi'l-evvel fi'l-fasli'l-hâmis*)⁵¹⁹

⁵¹⁹ Komisyon, *el-Fetâva'l-Hindiyye*, 5: 522.

709. MADDE

[**Merhûnun**] yâni rehnolunacak şeyin bey'a mahal, diğeri bir ta'birle [**satılmağa sâlih bir şey olması**] sıhhat-i rehinde [**şarttır.**] Zîra rehinden maksûd, deynin ondan istîfâ edilmesidir. Satılmağa sâlih olmayan şeyden istîfâ-yı deyn olunamaz. (*Hidâye fîma yecûzü irtihânühü ve mâ lâ yecûzü*)⁵²⁰

[**Binâenaleyh**] meb'û gibi merhûnun dahi [**vakt-i akd**]-i rehin [**de mevcûd ve**] hem [**mal**] ve hem de [**mütekavvim**], ma'lûm [**ve makdûru't-teslîm olması**] şart ve [**lâzımdır.**]

Bu madde iki hükmü şâmil ve bazı mesâil hükm-i evvele ve bazı mesâil dahi hükm-i sâniye müteferri'dir. Binâenaleyh bu hükümlerin tafsîl edilmesi lâzım gelir.

Hükm-i evvel, satılmağa sâlih olan, ta'bîr-i diğeriyle vakt-i akidde mevcûd, mal-ı mütekavvim, makdûru't-teslîm ve ma'lûm bulunan her şeyin rehni câizdir.

Bu cihetle derâhim ve denânîr ve mekîlât ve mevzûnât cinsi mukâbilinde ve hılaf-ı cins olarak rehin olunabilir. İmdi bunlar cinsi mukâbilinde rehnolunup telef olunca mukâbili olan deyniyle telef olup, cevdetine i'tibâr olunmaz. (*Molla Miskîn*)⁵²¹

Meselâ bir kimse âdî elli kile buğdayını diğeri kimseye rehin ve teslîm ile elli kile a'lâ tohumluk buğdayı istikrâz ve kabz ettikten sonra, yedinde merhûn bulunan elli kile buğday o kimse yedinde telef olsa, deyn sâkıt olur. Mukrız, "Benim ikraz ettiğim buğday a'lâ ve kıymeti ziyâde idi; fazla buğday veya para ver." iddiasında bulunamaz.

Bu hükm-i evvel kazıyye-i küllîye olarak sâdıktır. Yâni her merhûn satılmağa sâlihdır denilir. Amma aksi, kazıyye-i küllîye olarak sâdik olmayacağından, her satılmağa sâlih olan şey merhûn olmağa [**250**] sâlihdır, denilemez. Şöyle ki müşâ'ın ve meşgulün bey'i câiz iken rehni câiz olmadığı gibi, gayriye muttasıl olan şâğilin bey'i câiz olduğu halde bunun rehnedilmesi fâsid olur. Nitekim madde-i âtiye şerhinde îzâh olunur. Şu kadar var ki bir kimse yüklü hayvanın yükünü rehin ve hayvanı yüküyle beraber mürtehine teslîm etse mezkûr hayvan dahi merhûn olur.

⁵²⁰ Merginânî, *Hidâye*, 7: 369-370.

⁵²¹ Molla Miskîn, *Şerhu Kenzü'd-Dekâik* (Kahire: 1870), 3: 433.

(Ankaravî)⁵²²

Hükm-i sâni, satılmağa sâlih olmayan her şeyin rehni gayr-i câiz yâni fâsid yahut bâtil olur. Şöyle ki merhûn mal ve mukâbili mazmûn olup da bazı şerâit-i cevâz mefkûd olursa, rehin fâsid olur. Merhûn mal ve mukâbili mazmûn olmaz ise rehin bâtil olur. (*Şürûnbülâlî*)⁵²³

Bu hüküm üzerine mesâil-i âtiye teferru' eder.

Evvelen; merhûn, meyyit ve hür olan benî âdem olmak gibi mal olmasa, ya vakt-i akitde ma'dûm olsa rehin bâtildir. Zîra ma'dûmun ve mâl-i mütekavvim ve makdûru't-teslîm ol- mayanın bey'i bâtil olduğu 20., 209. ve 211. maddelerde beyân olunmuştur.

Sâniyen, deynin ibtidâen rehni câiz değildir. (*Redd-i Muhtâr fî bâbi't-tasarruf fî'r-rehin*)⁵²⁴ "İbtidâen" denildi. Zîra 760. madde şerhinde beyân olunacağı vechile intihâen deynin rehni câizdir.

Sâlisen, bu sene bağdan hâsıl olacak üzüm veya bu yıl koyunların doğuracakları kuzular gibi şeylerin rehni bâtil olduğu gibi av ve cibâl-i mübâhada vâki' olup henüz ihrâz olunmayan hatab gibi mübâhâtın kable'l-ihrâz rehni dahi bâtildir. Av kable's-sayd ve dağdaki odun kable'l-ihrâz, kimsenin mal ve mülkü değildir. (1247⁵²⁵ ve 1243.⁵²⁶ maddelere bakınız.)

Râbi'an, merhûnun mâlûm olması şart olup mechûl olur ise rehin sahîh olmaz; bey'de olduğu gibi. (200⁵²⁷ ve 213.⁵²⁸ maddelere bakınız.) Binâenaleyh bir kimse diğer kimseye iki rubayı bi'l-i'tâ "Bunlardan hangisini dilersen sana olan yüz kuruş borcum mukâbilinde rehin al." deyip de o da alsa yâni merhûn, mezkûr iki rubadan hangisi olduğu tâyin ve mürtehin tarafından dahi birisi ihtiyâr edilmeden, mezkûr iki robanın ikisi de yed-i mürtehide telef olsa, İmam Ebû Yusuf rahimehüllahü Te'âlâ'ya göre mürtehin üzerine bir şey lâzım gelmeyip deynden

⁵²² Ankaravî, *Fetevâ'l-Ankaravî*.

⁵²³ Şürûnbülâlî, *Ğunyetü Zeyi'l-Ahkâm*, 2: 250.

⁵²⁴ İbn Âbidîn, *Reddü'l-Muhtâr*, 10: 134.

⁵²⁵ [Av mubahtır.]

⁵²⁶ [Cibâl-i mubahede ya'ni kimsenin yed-i temellüküne geçmemiş olan dağlardaki hüdayî nâbit ağaçlar mubahdır.]

⁵²⁷ [Mebi' müşterinin malûmu olmak lazımdır.]

⁵²⁸ [Meçhulün bey'i fâsiddir.]

hiçbir mikdar sâkıt olmaz. * (Abdülhalîm, *Hâniyye, Redd-i Muhtâr kubeyle bâbi'r-rehin yûdau alâ yed-i adl*)⁵²⁹ [251]

Hâmisen, rahin mürtehine “Bunların birisini rehin al.” diyerek iki roba verse İmam Ebî Yusuf’a göre hüküm yine böyledir. * (*Redd-i Muhtâr fi'l-mahalli'l-mezbûr*)⁵³⁰

Nitekim bir kimse diğer kimseye yüz kuruş vererek “Sana borcum olan yiğirmi kuruşu bundan çıkar.” dese de o kimse alacağını ondan çıkarmadan meblağ-ı mezkûr yüz kuruş o kimse yedinde bilâ-ta‘add velâ taksîr telef olsa, o kimsenin yiğirmi kuruş alacağı sâkıt olmaz. (*Redd-i Muhtâr fi'l-mahalli'l-mezbûr, Hâniyye*)⁵³¹

Yine bu cihetle şâhitler, râhin şey-i mechûlü rehin ve teslîm eylediğini gördük diye şahâdet etseler kabûl olunmaz. (*Bezzâziyye fi'l-hâmis mine 'ş-şehâde*)⁵³² Şu kadar var ki rehn-i mechûlü ikrâra şahâdet kabûl olunur. Şöyle ki râhin şöyle bir malı rehin ve teslîm eylediğini iddia eylediği halde şâhitler, mürtehin bir malı rehin aldığını ikrâr ettiğine şahâdet edip de merhûnu tâyin ve tavsif edemeseler kabûl olunarak mürtehin merhûnu beyâna cebrolunur. 1579. maddeye bakınız ve bunda söz mürtehinindir. (*Hindiyye fi'l-bâbi's-sâni aşara min'r-rehin*)⁵³³

Nitekim mürtehin râhinden bir malı rehin aldığını ba‘de'l-ikrâr bir robayı getirip de rehin budur diye beyân ettiğinde, söz ma‘a'l-yemîn mürtehinindir. (*Bezzâziyye fi'l-hâmis fi 'ş-şahâde*)⁵³⁴

Sâdisen, merhûn hakk-ı zamânda münaza‘aya mufzî olacak sûretde mechûl olmaması şarttır. Binâenaleyh bir kimse iki koyunu otuz altın mukâbilinde rehin verip de birisi yirmi altın ve diğeri on altın mukâbilinde merhûn olmasını bi‘ş-şart,

* وجعل هذا بمنزلة رجل عليه عشرون درهما فدفع المديون الى الطالب مائة درهم وقال خذ منها عشرين درهما فقبضها فضاغت من يده قيل ان يأخذ منها عشرين درهما ضاغت من مال المديون والدين عليه على حاله، (Kâdihân, *Fetava'l-Hâniyye*, 3: 554).

⁵²⁹ Abdülhalîm, *el-Kesf bi-rumûzi'l-Gureri'l-ahkâm*, 2: 435; Kâdihân, *Fetava'l-Hâniyye*, 3: 555; İbn Âbidîn, *Reddü'l-Muhtâr*, 10: 122.

* ولو دفع اليه ثوبين وقال هذا احدهما رهنا بدينك فاخذهما وقيمتها على السواء قال محمد رحمه الله تعالى يذهب نصف قيمته كل واحد منهما بالدين ان كان مثل الدين، خانيه. (Kâdihân, *Fetava'l-Hâniyye*, 3: 556).

⁵³⁰ İbn Âbidîn, *Reddü'l-Muhtâr*, 10: 129.

⁵³¹ İbn Âbidîn, *Reddü'l-Muhtâr*, 10: 132; Kâdihân, *Fetava'l-Hâniyye*, 3: 555.

⁵³² Bezzâzî, *Fetâva'l-Bezzâziyye*, 6: 69.

⁵³³ Komisyon, *el-Fetâva'l-Hindiyye*, 5: 565.

⁵³⁴ Bezzâzî, *Fetâva'l-Bezzâziyye*, 6: 69.

fakat hangi koyun yirmi altın ve hangi koyun on altın mukâbilinde merhûn olacağı tasrîh kılınmasa, rehin fâsid olur. Çünkü mezkûr iki koyundan birinin telefî halinde, ne vechile mazmûn olacağı ma'lûm olmayacağı gibi, meselâ yirmi altın borç îfâ olduğunda hangi koyun istirdâd edileceği de ma'lûm olamaz. (*Ebussuud Hâşiyetü'l-Kenz*)

Amma merhûn râhinin mülkü olması, sıhhat-i rehinde şart değildir.

Binâenaleyh bir kimse diğerin malını onun izniyle rehnedebileceği ve buna rehn-i müste'âr itlak olduğu gibi, onun izni olmaksızın bi'l-velâye veya bi'l-vesâye dahi rehnedebilir. (701.⁵³⁵ maddenin şerhine ve 708.⁵³⁶ maddeye bakınız.) (*Hindiyye fi'l-bâbi'l-evvel fi'l-fasli'l-evvel mine'r-rehin*)⁵³⁷ [252]

710. MADDE

[**Merhûnun mukâbili**] olan hak, hem [**mal**] ve hem de [**mazmûn**] bi-nefsihi [**olmak**] sıhhat-i rehinde [**şarttır.**] Diğeri bir ta'birle rehnin sıhhatinde merhûnun mukâbili olan hakkın iki sıfatı hâiz olması şart olup birincisi, o hakkın mal ve ikincisi malın mazmûn bi-nefsihi olmasıdır. İmdi bu hakkın onda bu iki sıfatın ikisi de bulunur; o hakkın mukâbilinde rehin sahîh olur. Amma bu iki sıfatın yalnız birisini veya ikisini bulunmaz ise mukâbilinde rehin sahîh olmaz.

Bu maddeden iki hüküm müstefâd olur.

Hükm-i evvel; merhûnun mukâbili mal mazmûn olur ise, rehin sahîh olur.

[**Binâenaleyh**] deyn yâni alacak, müslemün fîh, re's-i mâl-i selem, semen-i sırf, dem-i amdden sulh bedeli, diyet, erş ve bedel-i icâre için rehin almak câiz olduğu gibi, [**mal-ı mağsûb**] sevm-i şirâ tarîkıyla tesmiye-i semen olunarak makbûz mal gibi, misli veya kıymeti ile mazmûn a'yân [**için**] dahi [**rehin almak câiz**] ve sahîh [**dir.**] (*Dürer, Dürr-i Muhtâr, Redd-i Muhtâr, Aynî ve Zeylâi*)⁵³⁸ Zira mal-ı mağsûb, 890. ve 891. maddelerde beyân olduğu üzere, bi-nefsihi mazmûndur.

⁵³⁵ [Rehin, bir malı andan istifası mümkün olan bir hak mukabilinde mahbûs ve mevkûf kılmaktır ve ol mala merhûn denildiği gibi rehin dahi denilir.]

⁵³⁶ [Râhin ve mürtehinin âkil olması şarttır. Amma bâliğ olması şart değildir. Hattâ sabi-i mümeyyizin rehin ve irtihamı câizdir.]

⁵³⁷ Komisyon, *el-Fetâva'l-Hindiyye*, 5: 516.

⁵³⁸ Molla Hüsrev, *Dürerü'l-Hükkâm*, 2: 254; Haskefî, *ed-Dürrü'l-Muhtâr*, 10: 109; İbn Âbidîn, *Reddü'l-Muhtâr*, 10: 137; Aynî, *el-Binâye*, 13: 32; Zeylâi, *Tebyînü'l-Hakâik*, 6: 74.

Yâni mevcûd ise aynen teslîmi lâzım geldiği gibi müstehlek olduğu takdirde misliyyâtta ise misli ve kıyemiyâtta ise kıymeti lâzım gelir. Şimdi bunların ahkâmını tafsîl edelim.

Alacak mukâbilindeki rehnin hükmü icmâ'len 709. madde şerhinde zikrolunduğu gibi 741. madde şerhindeki lâhikada dahi tafsîl olunur.

Bedel-i îcâr mukâbilindeki rehin; bedel-i îcâr mukâbilinde müste'cirden rehni alınmak sahîh olup, buna dâir bazı tafsîlât 701. madde şerhinde zikrolundu.

Müsellemin-fîhe mukâbil rehin; -müslemün-fîhe mukâbil alınan rehin yed-i mürtehide telef olsa -gerek kable'l-iftirâk telef olsun- akd-i selm bâtil olmaz. Zîra müslemün-fîhin mecliste kabzı şart değildir. Bu sûretde mezkûr rehin yed-i mürtehide ba'de'l-iftirâk telef olduğunda mürtehin müslemün-fîhi istîfâ eylemiş olur. Eğer rehin müslemün-fîhe kâfi ise. Ve bu halde selem tamam olur. (*Zeylaî, Şiblî ve Şerhu'l-Mecma'*)⁵³⁹

Bedel-i sarfa ve re's-i mal-ı seleme mukâbil rehnin hükmü; -bedel-i sırfa ve re's-i mal-ı seleme mukâbil [253] alınan rehin, yed-i mürtehide kable'l-iftirâk telef olduğunda, mürtehin, bedel-i sırfı ve re's-i mal-ı selemi istîfâ eylemiş addolunur; eğer merhûnun bedeli, re's-i mal-ı seleme ve bedel-i sırfa kâfi ise. Zîra selem ve sırf akdolunduğu mecliste kabz mevcûd olmuş olur. Ve eğer ba'de'l-iftirâk telef olduğunda sırf ve selem bâtil olur. Zîra re's-i mal-ı selem ile bedel-i sırf, meşrût olduğu üzere meclis-i akidde hakîkaten kabz eylediği gibi hükmen dahi kabzedilmiş olmaz. (*Mine'l-mahalli'l-mezbûr*)

İstisnâ: Mebî' henüz müşteriye teslim edilmeyip bâyi' yedinde iken semen-i mezkûre mukâbil bir mal rehin verilse câiz olmaz. Binâenaleyh müşterinin mezkûr rehni istirdâda hakkı vardır. Zîra mebî' kable't-teslîm semen ile mazmûndur.

Meselâ bir kimse diğer kimseye on altın mukâbilinde bir at satıp, onu henüz müşteriye teslîm etmeden semen-i mezkûre mukâbil on altın kıymetinde bir sa'ati rehin ve teslîm etse, sahîh olmaz. Bu sûretde mezkûr sa'at yed-i bâyi'de telef olsa ve ber-vech-i muharrer mebî' ile merhûnun kıymetleri müsâvî bulursa on altın ile

⁵³⁹ Zeylaî, *Tebyînü'l-Hakâik*, 6: 74; Şiblî, *el-Yenâbi' fî ma'rîfeti'l-usûl ve't-tefârî'*; İbn Melek, *Şerhu'l-Mecma' li İbn-i Melek*, İstanbul Müftülüğü ktp. no: 151.

mazmûn olur. (*Hâniyye*)⁵⁴⁰

Hükm-i sâni; merhûnun mukâbili mal mazmûn olmaz ise rehin sahîh olmaz veya bâtil olur. Bu takdirde rehn-i mezkûr yed-i mürtehinde telef olsa, meccânen telef olur. Zîra rehn-i bâtil asla hükmü îfâde etmez veya fâsid olur. Nitekim karîben tafsîl olunacaktır. Ati'z-zikir fıkra, bu hükm-i sâni üzerine teferru' eder.

[**Amma**] kefâlet bi'n-nefs, şuf'a, takas, mebî'de bulunan ayıb veya dâyinin kabzelediği alacak içinde bulunan kalp ve kefâlet bi'd-derk gibi asla mal olmayan şeyler için rehin almak sahîh olmadığı gibi hür olan benî âdem ve lâşe satılıp da onun semeni veya kumar veya rüşvet mukâbilinde bir mal rehnedilse, sahîh olmayıp bâtildir. Zîra bey-i mezkûr 210. maddeye mebnî bâtil ve semen-i mezkûr müşteri üzerine gayr-i lâzım olmakla, rehn-i mezkûr dahi bâtil olur. (*Hindiyye fi'l-fasli's-sâlis mine'l-bâbi'l-evvel ve fi'l-bâbi's-sâlis*)⁵⁴¹ Nitekim navvâhe ve muganniye istîcâr edilip de ücreti mukâbilinde rehin verilse sahîh olmaz ve bu rehin, mürtehin yedinde telef olsa zamân lâzım gelmez. (*Feyziyye ve Ankaravî*)⁵⁴²

Şimdi bunların hükümlerini tafsîl edelim:

Kefâlet bi'n-nefse mukâbil rehin: Kefîl bi'n-nefs, mekfûlün-anhî mekfûlün-lehe teslîm etmek [254] üzre, mekfûlün-leh nezdine bir malı terhîn etse bâtildir. Nitekim bir kimse diğerkimsenin nefesine ve o kimseyi bir seneye kadar Zeyd'e teslîm edemezse, o kimsenin Zeyd'e olan borcunu zâmin olmak üzre kefil olsa ve bundan sonra o kimse o kimseye mezkûr borca mukâbil rehin verse, bâtil olur. Zîra o kimse üzerine henüz borç lâzım gelmemiştir.*

Derke mukâbil rehin: Derke mukâbil rehmin dahi bâtil olduğu 701. madde şerhinde zikrolundu.

Kefâlet bi'd-derk ile rehin bi'd-derk beynindeki fark: Kefâlet bi'd-derk sahîh olduğu 638. maddede mürûr etmiş idi. Rehin bi'd-derk ise sahîh olmamakla, beynlerinde fark bulmak iktizâ etti. Fark şudur: Rehin istîfâ için meşrû' kılınmıştır. Kable'l-vücûb ise istîfâ olamaz. Zîra zamân-ı derkin bir kısmı, inde istihkâkı'l-

⁵⁴⁰ Kâdihân, *Fetava'l-Hâniyye*, 3: 555.

⁵⁴¹ Komisyon, *el-Fetâva'l-Hindiyye*, 5: 519.

⁵⁴² Ankaravî, *Fetevâ'l-Ankaravî*.

* (İbn Âbidîn, *Reddü'l-Muhtâr*, 10: 132) وكذا ان مات ولم يؤدك فهو على ثم اعطاه عمرو رهنا لم يجز، رد محتار

mebî‘, zamân-ı semenden ibârettir. Zamân-ı mezkûr hal-i vücûb-ı deyne muzâf olarak, binâenaleyh rehin sahîh olmaz. Amma kefâlet asıl deyni değil, mutâlebeyi iltizâmdan ibârettir. Binâenaleyh bunda izâfe câizdir. Görülmez mi ki filanda sâbit olacak alacağa kefâlet câiz olup amma filanda sâbit olacak alacağa mukâbil rehin câiz değildir. (*Kifâye ve Zeylaî*)⁵⁴³

Kezâlik kable'l-kabz mebî‘ gibi bi-gayrihi mazmûn olup, bi-nefsihi mazmûn olmayan ve me‘cur, vedî‘a, âriyet, mal-ı mudârabe ve mal-ı şirket gibi asla mazmûn bulunmayıp sırf **[emânet olan mal]**ın nefsi **[için rehin almak sahîh olmaz]** yâni bâtil olur. (*Redd-i Muhtâr*)⁵⁴⁴ Zîra bunlar mazmûn değildir. Çünkü zamân 416. maddede zikrolunduğu üzere hâlikin bedelini, yâni telef olan şey misliyyâtta ise onun mislini ve kıyemiyâtta ise onun kıymetini reddetmek demektir. Emânet-i mezkûre aynen mevcûd olunca sâhibine aynen reddi lâzım geldiği cihetle rehinden bunların istîfâsı gayr-i mümkün olduğu gibi bilâ-ta‘add velâ taksîr telefî halinde mukâbilinde bir şey lâzım gelmez ki, rehinden istîfâ olunsun. Amma emânât-ı mezkûre istihlâk veya ta‘addî ve taksîr ile itlâf olduğunda emânet olarak kalmaz; mazmûn olur. (*Redd-i Muhtâr, Zeylaî ve Kifâye*)⁵⁴⁵ Halbuki rehin, vâki‘ emânete mukâbildir, mazmûna mukâbil değildir. Binâenaleyh sonradan rehin sahîh olur denilemez.

Kable'l-kabz mebî‘a mukâbil rehin: Bir kimse diğer kimesneden iştirâ edip henüz tesellüm eylemediği, **[255]** meselâ sa‘ate mukâbil bâyi‘ müşteriye bir malı rehin verse gayr-i sahîh ve Sâhibü'l-Kifâye ile Zeylaî'nin beyanlarına göre, rehn-i mezkûr bâtil olur. Bu cihetle rehn-i mezkûr yed-i müşteride telef olduğunda, bi-gayr-i şey telef olarak müşteri üzerine bir şey lâzım gelmez. (*Şibli*)⁵⁴⁶ Amma *İhtiyâr* ile *Kirmâni*'de ve *Hâniyye*'de rehn-i mezkûr fâsid olduğu beyân ve fetvâ dahi bunun üzerine olduğu ityân olunmuştur. * (*Redd-i Muhtâr*)⁵⁴⁷

⁵⁴³ Kürlânî, *Kifâye şerhu'l-Hidâye*; Zeylaî, *Tebyînü'l-Hakâik*, 6: 75.

⁵⁴⁴ İbn Âbidîn, *Reddû'l-Muhtâr*, 10: 140.

⁵⁴⁵ İbn Âbidîn, *Reddû'l-Muhtâr*, 10: 141; Zeylaî, *Tebyînü'l-Hakâik*, 6: 76; Kürlânî, *Kifâye şerhu'l-Hidâye*.

⁵⁴⁶ Şibli, *el-Yenâbi‘ fi ma‘rifeti'l-usûl ve't-tefârî‘*.

* إذا اشترى الرجل سيفاً واخذ من البائع رهناً بالسيف فهلك عنده كان عليه الأقل من قيمة الرهن (Ankaravî, *Fetevâ'l-Ankaravî*; Kâdihân, *Fetava'l-Hâniyye*, 3: 556). *ومن قيمة السيف، خانيه وانقروى.*

⁵⁴⁷ İbn Âbidîn, *Reddû'l-Muhtâr*, 10: 148.

İmdi bu vechile kable'l-kabz mebî' mukâbilinde rehin fâsid olduğu sûrette, rehn-i fâsidede rehn-i sahîh ahkâmı cari olmakla rehn-i mezkûr kendi kıymetiyle aynın yâni mebî'-i mezkûrün kıymetinden ekal ile mazmûndur. (*Ebussuud*)⁵⁴⁸ Ânifen zikrolunduğu üzre *Hâniyye*'de dahi ber-vech-i mezkûr muharrerdir.

Mal-ı mudârebe ve vedî'aya mukâbil rehin: Bir kimse diğerkimseye mudârebe veya vedî'a tarîkıyla verdiği para için, o kimesneden rehin alsa bu rehin bâtıldır. (*Fetâvâ-yı İbn-i Nüceym*)⁵⁴⁹ Hatta mürtehin bu gibi rehni 729. maddeye temessükle yedinde hapsedemeyip mukâbili olan emâneti almasa bile lede'l-matlab mezkûr rehni, râhine redde mecbûrdur. (*Mine'l-mahalli'l-mezbûr*) (97.⁵⁵⁰ maddeye ve şerhine bakınız.) Binâenaleyh, râhin onu istirdâd etmek istediği halde mürtehin vermeyip de yedinde telef olsa, 901. maddeye mebnî mürtehin üzerine mazmûn olur. (*Redd-i Muhtâr ve mâ yecûzü irtihânühü*)⁵⁵¹ Ve kable't-taleb yed-i mürtehinde telef olsa emâneten telef olup, deyn sâkıt olmaz. Zîra rehn-i mezkûr bâtıl olup, rehn-i bâtılın ise hükmü yoktur.

Âriyete mukâbil rehin: Meselâ vâkıfû'l-kütüb, kitâbların rehinsiz kütübhânedenden dışarı çıkarılmamasını şart etse, bu şart bâtıl olur. Zîra kütüb-i mezkûre, dışarı çıkarılanlar yedlerinde emânet olacağından, telef olsa, rehinden istîfâ olunamaz. Fakat şart-ı vâkıfa ittibâ'ın vücûbu cihetiyle, buradaki rehin mânâ-yı lağviysine hamledilmelidir ki, bu da tezkireden, yâni mürtehin bulunan hâzinü'l-kütüb "kütübhâneci" aldığı rehni kütübhâneye vaz' birle, bununla merhûnün-bih olan kitâbın müste'îrden mutâlebesini tezekkür ve der-hâtır eylemesinden ibâret olur. (*Redd-i Muhtâr fî bâbi't-tehbîr ve fî'r-rehin*)⁵⁵²

Îzâhât: Şerhan "emânetin nefsi için" denildi. Zîra reddi haml ve me'ûnete muhtâc [256] olan âriyetin mu'îre redd ve iâdesi için, müste'îrden rehin almak sahîhtir. Şu kadar ki bizzat müste'îr reddetmek için rehin almak sahîh değildir. Hayyâtada dahi hüküm böyledir.

⁵⁴⁸ Ebussuud, *Fetâvâ-yı Ebussuud*.

⁵⁴⁹ İbn Nüceym, Zeynüddin b. İbrahim, *Fetâvâ-yı İbn Nüceym* (Mısır: Dâru'l-Tabâatü'l-Muhammediyye, 2008), 181.

⁵⁵⁰ [Bilâ-sebeb-i meşru' birinin malını bir kimsenin ahz eylemesi câiz olmaz.]

⁵⁵¹ İbn Âbidîn, *Reddül-Muhtâr*, 10: 104.

⁵⁵² İbn Âbidîn, *Reddül-Muhtâr*, 10: 128.

El-hâsıl hayyâta ve nakl-i hamûle gibi bir şey için ecîr istîcâr olunduğunda eğer istîcâr, mutlak hayyâta ve mutlak nakl-i hamûle üzerine vâki' olmuş ise bunun için ecîrden rehin alınmak sahîh olur. Amma akd-i icâre, bu terzinin bizzat dikmesi ve bu hammalın bizzat nakleylemesi yahut şu muayyen hayvan ile naklolunması üzerine vâki' olmuş ise bunun için ecîrden rehin alınmak sahîh olmaz. Nitekim kefâletde dahi hüküm böyle olduğu 631. madde şerhindeki lâhikada beyân olunmuş idi. (*Hindîyye fi'l-bâbi'l-evvel fi'l-fasli's-sâlis mine'r-rehin*)⁵⁵³

Hulâsa: 631. madde şerhinde zikrolunduğu üzere a'yan üç kısımdır.

Birincisi, a'yân-ı mazmûne bi-nefsihâ,

İkincisi, a'yân-ı mazmûne bi-gayrihâ,

Üçüncüsü, a'yân-ı gayr-i mazmûnedir

Kısm-ı evvel mukâbilinde rehin sahîh ise de, kısm-ı sâni ve sâlis mukâbilinde bâtil olur. Ve kable'l-men', merhûn, yed-i mürtehinde telef olur ise, telefiyle mürtehin üzerine bir şey lâzım gelmez. Amma ba'de'l-men' telef olur ise mürtehin zamân-ı gasb ile küll-i bedelini zâmin olur. (891.⁵⁵⁴ maddeye bakınız.) (*Hâniyye*)⁵⁵⁵

LÂHİKA

Üç mebhası hâvîdir.

Mebhas-ı Evvel

Rehnin adem-i fesâdının şartlarına dâirdir.

1. Mes'ele: Merhûn 709. madde vechile mal ve mukâbili olan şeyde 710. madde vechile mazmûn olup, fakat bazı şerâit-i cevâz bulunmasa rehin fâsid olur. Rehn-i müşâ' ve rehn-i meşgûl gibi. İmdi rehn-i müşâ' ve rehn-i meşgûl fâsid oldu. Zîra şart-ı in'ikâd mevcûd ve şart-ı sıhhat gayr-i mevcuttur. Ve her mevzi' ki merhûn mal ve mukâbili mazmûn [257] olmaz ise rehin asla mün'akid olmaz. (*Tenvir ve Şürûnbülâlî*)⁵⁵⁶ Nitekim mesâil-i âtiyeden aşikâr olur.

⁵⁵³ Komisyon, *el-Fetâva'l-Hindîyye*, 5: 519.

⁵⁵⁴ [Mal-ı mağsûbu gasıb istihlâk ettikde zâmin olması lâzım geldiği gibi gerek anın teaddisi ile ve gerek bilâ teaddi telef ya zayı' olduğu takdirde dahi zâmin olur.]

⁵⁵⁵ Kâdihân, *Fetâva'l-Hâniyye*, 3: 555.

⁵⁵⁶ Timurtâşî, Şemsüddin Muhammed b. Abdullah, *Tenvîrü'l-Ebsâr ve Câmi'u'l-Bihâr* (İbn Âbidîn, *Reddü'l-Muhtâr*'ın kenarında), (Beyrut: Dârü'l-Kütübü'l-İlmiyye, 2002), 2: 691; Şürûnbülâlî, *Gunyetü Zeyi'l-Ahkâm*, 2: 251.

2. Mes'ele; rehin, şarta muallak ve bir vakt ile mü'eccel olmamak şarttır. Binâenaleyh te'cîl-i rehin, rehni ifsâd eder. Zîra rehnin hükmü istîfâ-yı deyne kadar habs-i dâim olup, te'cîl ise buna münâfîdir, amma te'cîl-i deyn sahîhdir. (*Redd-i Muhtâr*)⁵⁵⁷

3. Mes'ele; rehnin, hakk-ı râhin ile meşğûl olmaması lâzımdır. Bu cihetle yemişli ağacı yemişsiz olarak, yahut arzı üzerinde ağaçlar olmaksızın veya arzı üzerindeki ekinsiz yâni bunların rehinde adem-i dühûlü tasrîh ile ağacı yahut arzı rehnetmek sahîh olmaz. Bu vechile merhûn, gayr-i merhûna muttasıl olunca bunun rehni gayr-i câizdir. Zîra müstakillen merhûnun kabzı mümteni'dir.

Amma meselâ, yer rehnedilip de üzerindeki ekinden sükût edilse 711. maddeye mebnî mezkûr ekin rehinde dâhil olur. Zîra ekin merhûna muttasıldır. (*Şürûnbülâlî*)⁵⁵⁸

Yine bu cihetle bir kimse derûnunda kendisi veya eşyası bulunan hâneyi rehin ve böylece meşğûlen teslîm etse sahîh olmaz; ba'de't-tahliye teslîm-i cedîd lâzımdır. (*Ankaravî*)⁵⁵⁹ Meselâ râhin ile mürtehin bir hânedeki dururlar iken mezkûr hâneyi rehnettikten sonra mürtehin sana teslîm eyledim dese bile rehin tamam olmaz.

Yine bu cihetle bir kimse borcu mukâbilinde derûnunda emvâli bulunan çuvalları rehin ve ol vechile meşğûlen teslîm etse câiz olmaz. (*Hâniyye*)⁵⁶⁰ Şu kadar var ki rehnolunan hânedeki bulunan eşyâ-yı mezkûreyi, râhin evvelâ mürtehin vedî'a verip de ba'dehü hâneyi, eşya-yı mezkûre ile beraber teslîm etse rehin ve teslîm sahîh olur. (*Hâniyye*)⁵⁶¹

Lâkin rehin, gayr-i râhinin hakkıyla meşğûl olması rehnin cevâzına mani' olmaz. Binâenaleyh râhinin gayri bir kimsenin metâ'ıyla meşğûl bulunan hânenin rehni sahîhdir. (*Redd-i Muhtâr fî mâ yecûzü irtihânühü ve mâ lâ yecûzü*)⁵⁶²

4. Mes'ele; rehnin, vakt-i kabzda müşâ' olmaması, rehnin adem-i fesâdında lâzımdır. Zîra rehnin mûcibi, mürtehinin alacağını istîfâ edinceye kadar habs-i rehne ihtisâsı olup bu mânâ müşâ'da mutasavver değildir. Çünkü müşâ'da yed, ancak cüz-

⁵⁵⁷ İbn Âbidîn, *Reddül-Muhtâr*, 10: 131.

⁵⁵⁸ Şürûnbülâlî, *Ğunyetü Zeyi'l-Ahkâm*, 2: 248.

⁵⁵⁹ Ankaravî, *Fetevâ'l-Ankaravî*.

⁵⁶⁰ Kâdihân, *Fetava'l-Hâniyye*, 3: 556.

⁵⁶¹ Kâdihân, *Fetava'l-Hâniyye*, 3: 556.

⁵⁶² İbn Âbidîn, *Reddül-Muhtâr*, 10: 102.

i mu'ayyende yâni müşâ'ın merhûn olan kısmında sâbit olur. Şu cihetle ki bu rehin câiz olsa mürtehin bir gün bi-hükmi'r-rehin [258] imsâk edecek ve bir günde râhine iâde eyleyecek. (*Şibli ve Ebussuud*)⁵⁶³ Merhûn ister kâbil-i taksîm olsun, ister olmasın. Ve gerek şerike⁵⁶⁴ ve gerek ecnebîye rehnedilsin. Ve şuyu' gerek târî ve gerek mukârin olsun.

Şuyû-ı târî: Bir malın küllîsi rehnolunduktan sonra ba'zısında rehin feshedilmek gibidir. (*Lisânü'l-hükkâm*)⁵⁶⁵

Bu cihetle bir hânenin veya bir esterin nısf-ı şâyi'ini rehnetmek fâsid olur. (*Redd-i Muhtâr*)⁵⁶⁶

Bu mes'eledede "vakt-i kabzda....." denildi. Zîra vakt-i akitde müşâ' olup da vakt-i teslîm ve kabzda müşâ'iyeti meselâ taksîm ve ifrâz ile zail olsa, rehin sahîh olur. (24.⁵⁶⁷ maddeye bak.)

Vakıf yerde olan bağ ve bahçe rehnedilmek dahi rehn-i müşâ' hükmündedir. (*Fetâvâ-yı Ebussuud*)⁵⁶⁸ Nitekim binâyı arsasız rehnetse bu da câiz değildir.

Bu cihetle adl, ale'l-ıtlak yâni müctemian ve müteferrikan bey-i rehne tevkîl edilmekle, adl-i merkûm rehnin nısfını bey' etse, ârız olan şuyû'a mebnî, nısf-ı âhârda dahi rehin bâtıl olur. (*Ankaravî*)⁵⁶⁹

Yine bu cihetle bir malın küllîsi rehin ve teslîm olunduktan sonra, nısf-ı şâyi'inde tarafeyn fesh-i rehin etseler de mürtehin onu râhine reddetse, nısf-ı diğesinde dahi rehin fâsid olur. (*Şibli*)⁵⁷⁰

Şuyû-ı târî sebebiyle fesâd-ı rehin, tarafeyn mezhebidir. Çünkü müşâ', rehne mahal değildir. Mahal olmayan şeyde ise ibtidâ ile bekâ seyyândır. Lâkin inde Ebî Yusuf, şuyû-ı târî akd-i rehni fesâd eylemez. Zîra ibkâ, ibtidâdan esheldir. (56. maddeye

⁵⁶³ Şibli, *el-Yenâbi' fî ma'rifeti'l-usûl ve't-tefârî'*; Ebussuud, *Fetâvâ-yı Ebussuud*.

⁵⁶⁴ Zîra bu rehin câiz olsa mürtehin merhûnu bir gün bi-hükmi'l-mülk ve bir günde bi-hükmi'r-rehin imsâk edeceğinden gûya bir gün rehnedilmiş ve bir gün rehnedilmemiş olur. (*Zeylai*).

⁵⁶⁵ İbnü's-Şihne, *Lisânü'l-Hükkâm*, 164.

⁵⁶⁶ İbn Âbidîn, *Reddü'l-Muhtâr*, 10: 102.

⁵⁶⁷ [Mâni' zâil oldukça memnu' avdet eder.]

⁵⁶⁸ Ebussuud, *Fetâvâ-yı Ebussuud*.

⁵⁶⁹ Ankaravî, *Fetevâ'l-Ankaravî*.

⁵⁷⁰ Şibli, *el-Yenâbi' fî ma'rifeti'l-usûl ve't-tefârî'*.

bakınız.) (*Ankaravî, Hâniyye ve Şerhi'l-mecma'*)⁵⁷¹

Yine bu cihetle bir malın küllîsi bir kimseye rehin ve teslîm olunduktan sonra nısf-ı şâyi'î bi'l-istihkâk zabt edilse bâkîsindeki rehin sahîh olmaz. (*Bezzâziyye*)⁵⁷² Amma bir malın küllîsi ba'de'r-rehin nısf-ı muayyen ve müfrezî bi'l-istihkâk zabt edilse, bâkîsinde rehin sahîh ve bâkî-i [259] mezkûr küll-i deyn mukâbilinde mahbûs olur. * (*Bezzâziyye fî mukaddemeti'r-rehin, Ankaravî ve Zeylâi*)⁵⁷³

Bâkî-i mezkûr yed-i mürtehinde telef olduğunda, deynden hissesiyle telef olur. Yoksa mezkûr bâkînin kıymetinde küll-i deyne kîfâyeti olsa bile küll-i deyn sâkıt olmaz. (*Hâniyye*)⁵⁷⁴ Meselâ bir kimse bin kuruş borcu mukâbilinde her biri biner kuruş kıymetli iki atı dâyine rehin ve teslîm ettikten sonra yalnız birisi bi'l-istihkâk zabtolunsa at bin kuruşa hissesi mukâbilinde rehin kalır. Ve mezkûr at fekk edilmek sûretinde küll-i deynin îfâsı lâzım gelir. Fakat yed-i mürtehinde telef olsa, yalnız nısf-ı deyn sâkıt olup, nısf-ı âhar ile mürtehin râhine rücû' eyley. (*Bezzâziyye fî'l-mahalli'l-mezbûr ve Şibli*)⁵⁷⁵

Yine bu cihetle 721. madde vechile, müşterek mallarından olmak üzere bir malı rehin ve teslîm etmiş olan iki kimse aleyhine olarak, daha evvelce irtihân ve kabz eylemiş olduğu beyânıyla bir şahıs rehin ve kabz iddia ve onlar inkâr etmeleri üzerine, müdde'î bulunan mürtehin o iki kimseden yalnız biri aleyhine ikâme-i beyyine ederek, rehin ve kabzı isbât edip, fakat diğeri tahlîf bulunmakla o da yemînden nükûl etse, ikisi aleyhine rehniyyetle hükmolunur. Ve evvelki rehnin hükmü kalmaz. Fakat sebep-i hükümler muhtelif olup, birisi beyyine ve diğeri yemînden nükûldür. Amma o diğeri yemîn eder ise onun hakkında rehniyyet sâbit olmayacağı gibi, öbürü -ki onun hakkında rehniyyet beyyine ile sâbit olmuş idi hakkında dahi rehniyyet ile hükmolunamaz. Ve mürtehin bu halde rehni onlara reddetmesi lâzım gelir. Zîra bunda rehniyyet ile hükm olunsa, rehn-i müşâ' ile

⁵⁷¹ Ankaravî, *Fetevâ'l-Ankaravî*; Kâdihân, *Fetava'l-Hâniyye*, 3: 556; İbn Melek, *Şerhu'l-Mecma' li İbn-i Melek*, İstanbul Müftülüğü ktp. no: 151.

⁵⁷² Bezzâzî, *Fetâva'l-Bezzâziyye*, 6: 70.

* قال رهن الارض بما فيها او الدار ثم استحق بعض الرهن نظرت الى ما بقى فان كان يجوز ابتداء الرهن عليه وحده فهو باق على الرهن بحصته من الدين وان كان ابتداء الرهن لايجوز عليه بطل الرهن يعنى ان كان الباقي مفرزا بقى الرهن فيه وان كان شايعا بطل، شبلې. (*Şibli, el-Yenâbi' fî ma'rifeti'l-usûl ve't-tefârî'*)

⁵⁷³ Bezzâzî, *Fetâva'l-Bezzâziyye*, 6: 54; Ankaravî, *Fetevâ'l-Ankaravî*; Zeylâi, *Tebyînü'l-Hakâik*, 6: 77.

⁵⁷⁴ Kâdihân, *Fetava'l-Hâniyye*, 3: 556.

⁵⁷⁵ Bezzâzî, *Fetâva'l-Bezzâziyye*, 6: 54; Şibli, *el-Yenâbi' fî ma'rifeti'l-usûl ve't-tefârî'*.

hükmedilmiş olur. (*Hindiyye fi'l-bâbi's-sâni aşara mine'r-rehin ve Hâniyye*)⁵⁷⁶

Yine bu cihetle, iki mürtehin ve bir râhinin tesâduk ettikleri deyne mukâbil, bir mal o iki mürtehin rehin ve teslîm olunduktan sonra, iki mürtehinden birisi, “Bizim râhinde bir gûnâ alacağımız yoktur.” dediği halde diğeri “Bizim onda matlûbumuz vardır.” dese, İmam Ebû Yusuf’a göre rehin bâtil ve İmam Muhammed’e göre, münkir hissesinde rehin sahîh olur. (*Şerhu'l-Mecma'*)⁵⁷⁷

Yine bu cihetle 721. madde vechile mürtehin olan iki kimseden biri, bu mal kendisiyle [260] arkadaşı birlikte olarak yüz kuruş mukâbilinde irtihân ve kabzettiklerini iddia ve râhin inkâr etmesi üzerine, müdde'î ikâme-i beyyine ile isbât-ı müdde'â ettiği halde diğeri mürtehin irtihânı inkâr etse, İmam Ebî Yusuf’dan bir rivâyete göre, bu dâva ve isbât üzerine rehniyyet ile hükmolunamaz. Merhûn râhine reddolunur. Zîra bunun dâvası ancak nefsi hakkında mesmû'dur; arkadaşı hakkında mesmû' olmamakla merhûn müşâ' olacağından, rehni sahîh olmaz. (*Şerhu'l-mecma'*)⁵⁷⁸ Ve müşarun-ileyhden diğeri bir rivâyette merhûnun küllîsi, müdde'îye alacağından hissesiyle merhûn olur. Diğeri'nin inkâriyle rehin bâtil olmaz ki İmam-ı A'zam dahi buna kâil oluyor. (*Hâniyye*)⁵⁷⁹ Amma İmam Muhammed'e göre müdde'î bulunan mürtehin hakkında rehniyyetle hükmolunarak rehn-i mezkûr müdde'î-i merkûm ile adl yedlerine vaz' olunur. Zîra müdde'î dâvasını bi'l-beyyine isbât etmekle, bu sübût hem müdde'î hem de arkadaşı hakkında mu'teberdir. Arkadaşının inkârı ise ancak kendi hakkında mu'teber ve müdde'î hakkında gayr-i mu'teber olmakla müdde'înin hakkı küll-i rehinde sâbit olacağından müşâ' olmaz. (*Şerhu'l-Mecma'*)⁵⁸⁰ Râhin müdde'î bulunan mürtehinin deynden hissesini te'diye ettiğinde rehni istirdâd eder. Kable't-te'diye rehn-i mezkûr telef olsa müdde'înin deynden hissesi sâkit olur. (*Hindiyye fi'l-bâbi's-sâni aşara mine'r-rehin*)⁵⁸¹

Yine bu cihetle, iki mürtehin ve bir râhinin tesâduk ettikleri deyne mukâbil, bir mal o iki mürtehin rehin ve teslîm olunduktan sonra, iki mürtehinden birisi, “Bizim râhinde bir gûnâ alacağımız yoktur.” dediği halde diğeri “Bizim onda

⁵⁷⁶ Komisyon, *el-Fetâva'l-Hindiyye*, 5: 565; Kâdihân, *Fetava'l-Hâniyye*, 3: 557.

⁵⁷⁷ İbn Melek, *Şerhu'l-Mecma' li İbn-i Melek*, İstanbul Müftülüğü ktp. no: 151.

⁵⁷⁸ İbn Melek, *Şerhu'l-Mecma' li İbn-i Melek*, İstanbul Müftülüğü ktp. no: 151.

⁵⁷⁹ Kâdihân, *Fetava'l-Hâniyye*, 3: 557.

⁵⁸⁰ İbn Melek, *Şerhu'l-Mecma' li İbn-i Melek*, İstanbul Müftülüğü ktp. no: 151.

⁵⁸¹ Komisyon, *el-Fetâva'l-Hindiyye*, 5: 565.

matlûbumuz vardır.” dese, İmam Ebû Yusuf’a göre rehin bâtil ve İmam Muhammed’e göre, münkir hissesinde rehin sahîh olur. (*Şerhu’l-Mecma’*)⁵⁸²

Yine bu cihetle 721. madde vechile mürtehin olan iki kimseden biri, bu mal kendisiyle arkadaşı birlikte olarak yüz kuruş mukâbilinde irtihân ve kabzettiklerini iddia ve râhin inkâr etmesi üzerine, müdde’î ikâme-i beyyine ile isbât-ı müdde’â ettiği halde diğer mürtehin irtihânı inkâr etse, İmam Ebû Yusuf’dan bir rivâyete göre, bu dâva ve isbât üzerine rehniyyet ile hükmolunamaz. Merhûn râhine reddolunur. Zîra bunun dâvası ancak nefsi hakkında mesmû’dur; arkadaşı hakkında mesmû’ olmamakla merhûn müşâ’ olacağından, rehni sahîh olmaz. (*Şerhu’l-mecma’*)⁵⁸³ Ve müşarun-ileyhden diğer bir rivâyetde merhûnun küllîsi, müdde’îye alacağından hissesiyle merhûn olur. Diğerlerinin inkârıyla rehin bâtil olmaz ki İmam-ı A’zam dahi buna kâil oluyor. (*Hâniyye*)⁵⁸⁴ Amma İmam Muhammed’e göre müdde’î bulunan mürtehin hakkında rehniyyetle hükmolunarak rehn-i mezkûr müdde’î-i merkûm ile adl yedlerine vaz’ olunur. Zîra müdde’î dâvasını bi’l-beyyine isbât etmekle, bu sübût hem müdde’î hem de arkadaşı hakkında mu’teberdir. Arkadaşının inkârı ise ancak kendi hakkında mu’teber ve müdde’î hakkında gayr-i mu’teber olmakla müdde’înin hakkı küll-i rehinde sâbit olacağından müşâ’ olmaz. (*Şerhu’l-Mecma’*)⁵⁸⁵ Râhin müdde’î bulunan mürtehinin deynden hissesini te’diye ettiğinde rehni istirdâd eder. Kable’t-te’diye rehn-i mezkûr telef olsa müdde’înin deynden hissesi sâkit olur. (*Hindiyye fi’l-bâbi’s-sâni aşara mine’r-rehin*)⁵⁸⁶

Tetimme: Rehn-i müşâ’ın fâsid veya bâtil olması hususu, beyne’l-fukahâ muhtelefün-fihdir. Bazı ulemâ bâtildir demişlerdir ki, İmam Kerhî dahi bunu ihtiyar eylemiştir. Diğer fukahâ ise fâsid olduğuna kâil ve Şeyhülislam Alâaddinü’l-İsbîcâbî dahi buna zâhib olmuştur. (*Şibli*)⁵⁸⁷

İstisnâ: Zarûreten sâbit olan şuyû’ ile rehin fâsid olmaz. Şöyle ki, râhin mürtehine iki roba verip de, “Bunun birisini rehin, diğerini bizâ’a olarak ahzet.” demesiyle mürtehin dahi ikisini de ahzetse, iki robadan biri rehnolmağa, evlâ

⁵⁸² İbn Melek, *Şerhu’l-Mecma’ li İbn-i Melek*, İstanbul Müftülüğü ktp. no: 151.

⁵⁸³ İbn Melek, *Şerhu’l-Mecma’ li İbn-i Melek*, İstanbul Müftülüğü ktp. no: 151.

⁵⁸⁴ Kâdihân, *Fetava’l-Hâniyye*, 3: 557.

⁵⁸⁵ İbn Melek, *Şerhu’l-Mecma’ li İbn-i Melek*, İstanbul Müftülüğü ktp. no: 151.

⁵⁸⁶ Komisyon, *el-Fetâva’l-Hindiyye*, 5: 566.

⁵⁸⁷ Şibli, *el-Yenâbi’ fi ma’rifeti’l-usûl ve’t-tefârî’*.

olmadığı cihetle rehniyyet bi'z-zarure şâyi' oldu. (*Redd-i Muhtâr fîmâ yecûzü irtihânühü ve mâ lâ yecûzü*)⁵⁸⁸

Rehn-i müşâ'da hile: Rehn-i müşâ' için hile şudur: Bir kimse meselâ hânesinin nısfını müşâ'an rehnetmek istediğinde nısf-ı mezkûrû müşteri muhayyer olmak şartıyla müşâ'an irtihân etmek isteyen kimseye bey ve teslîm ve semeni kabzettikten sonra mürtehin, yâni müşteri akd-i bey'i bi-hükmi'l-hıyar fesheder ve hâne yedinde rehin menziline olarak kalır. (*Ebussuud*)⁵⁸⁹ Bu bey hakîkaten rehn-i sahîh olmadığı gibi rehn-i fâsid dahi değildir. Yalnız rehin menzindedir. Şöyle ki: Müşteri semen-i mebî'i kabzedinceye kadar hâneyi yedinde hapsedebileceği gibi, [261] mezkûr hâne yedinde iken ta'ayyüb etse, ayb mikdarınca semen-i mebî' bâyi'den sâkıt olur. Nitekim mezkûr hâne yed-i müşteride telef olduğunda, kıymeti semene müsâvî olduğu takdirde semen-i mezkûr kâmilin sâkıt olacağı gibi, kıymeti, semen-i mezkûrden ekall olduğunda kıymeti miktarınca semen sâkıt olur. İşte bu ahkâmda bey-i mezkûr rehin menziline oldu. Fakat âtî'z-zikir mes'eledede bu bey' rehinden iftirâk eder; şöyle ki: Yed-i müşteride telef olan mezkûr hânenin kıymeti semen-i mebî'den ziyâde olunca müşteri o ziyâdeyi bâyi'a zâmin olur. Halbuki yed-i mürtehinde telef olan merhûnun kıymeti deynden ziyâde olsa, mürtehin o ziyâdeyi zâmin olmaz. Meğerki mürtehinin ta'addisiyle telef olsun. (*Redd-i Muhtâr*)⁵⁹⁰ (741.⁵⁹¹ madde şerhindeki lâhikaya bakınız.)

5. Mes'ele; rehnin muhavvez ve müctemi' olması, ta'bîr-i vâzıhla şâğıl-i muttasıl olması vakt-i kabzda lâzımdır. Zîra bu takdirde yalnız olarak kabz-ı rehin -ki buna kabz-ı kâmil denir- müctemi'dir. (*Lisânü'l-hükkâm*)⁵⁹² Binâenaleyh yer üzerinde sâbit ekini yersiz veya yeri, üzerindeki ekinsiz veya ağaç üzerindeki yemişi ağaçsız veya ağacı veya binâyı arsasız veya ağacı üzerindeki yemişsiz rehnetmek sahîh olmaz, fâsiddir. (52.⁵⁹³ maddeye bakınız.)

⁵⁸⁸ İbn Âbidîn, *Reddü'l-Muhtâr*, 10: 110.

⁵⁸⁹ Ebussuud, *Fetâvâ-yı Ebussuud*.

⁵⁹⁰ İbn Âbidîn, *Reddü'l-Muhtâr*, 10: 116.

⁵⁹¹ [Rehni râhin itlâf yahut ta'yib ettikde zâmin olması lazım geldiği gibi mürtehin ıtlaf yahut ta'yib ettikde dahi kıymeti mikdarı deynden sâkıt olur.]

⁵⁹² İbnü's-Şihne, *Lisânü'l-Hükkâm*, 165.

⁵⁹³ [Bir şey batıl oldukda anın zımındaki şey dahi bâtil olur.]

Hulâsa, asl şudur: Merhûn, gayr-i merhûna muttasıl olunca rehin câiz olmaz. (*Şibli*)⁵⁹⁴ Nitekim bir kimse zahr-ı ganemdeki sofı “yünü” rehnetses, fâsıd olur. Kırkıp ondan sonra teslîm ile mürtehin kâbız olmaz. (*Hâniyye*)⁵⁹⁵

Bu mes’elede muttasıldan maksûd tabi’dır. Binâenaleyh hayvan üzerindeki eğeri yahut başındaki licâmı rehnedip de, merhûn olmayan mezkûr hayvan ile birlikte teslîm etse bile, rehin sıhhate münkalib olmaz. Lâkin mezkûr eğeri ve licâmı hayvandan nez’ edip de öylece teslîm eyleses rehin sıhhate münkalib olur. (24.⁵⁹⁶ maddeye bakınız.) (*Redd-i Muhtâr ve Hâniyye*)⁵⁹⁷

Bu mes’elede “şâğıl-ı muttasıl” denildi. Zîra şâğıl-ı munfasılın rehni câizdir. Şöyle ki, bir kimse meselâ hânesindeki rubasını rehnedip de, rubayı hâne ile birlikte teslîm etse rehin lâzım olur. (*Redd-i Muhtâr*)⁵⁹⁸ Nitekim bir kimse hayvan üzerindeki yükü âhara rehin ve mezkûr yükü hayvan ile beraber mürtehine teslîm ettiğinde, bu kerre rehin sahîh ve lâzım olur. (*Hindiyye fi’l-fasli’r-râbi’ mine’l-bâbi’l-evvel*)⁵⁹⁹ [262]

Mebhas-i Sani

Rehn-i bâtil ile rehn-i fâsıdın ahkâmı beyânındadır.

6. Mes’ele; rehn-i bâtil ile bi-izni’r-râhin kabzedilen mal yed-i mürtehin ve kâbızda sırf emânettir. (771.⁶⁰⁰ maddenin fikra-i sâniyesine bakınız.) Zîra bu mal, sâhibinin izniyle kabz edilmiştir.

Bu cihetle rehn-i bâtil ile kabzedilen mal yed-i kâbızda bilâ-ta’add velâ taksîr telef olduğunda, kâbız üzerine zamân lâzım gelmeyeceği gibi 741. madde şerhindeki lâhıkaya tevfiğ edilip de deynin sükûtu dahi lâzım gelmez.

Yine bu cihetle rehn-i bâtili, râhin mürtehinden istediği zamân istirdâd

⁵⁹⁴ Şibli, *el-Yenâbi’ fi ma’rifeti’l-usûl ve’t-tefârî’*.

⁵⁹⁵ Kâdihân, *Fetava’l-Hâniyye*, 3: 557.

⁵⁹⁶ [Mâni’ zâil oldukça memnu’ avdet eder.]

⁵⁹⁷ İbn Âbidîn, *Reddû’l-Muhtâr*, 10: 117-118; Kâdihân, *Fetava’l-Hâniyye*, 3: 557.

⁵⁹⁸ İbn Âbidîn, *Reddû’l-Muhtâr*, 10: 105.

⁵⁹⁹ Komisyon, *el-Fetâva’l-Hindiyye*, 5: 520.

⁶⁰⁰ [Bir kimse nezdinde diğersin malı kazara telef olduğu suretde eğer sahibinin izni olmaksızın almışsa beher hal zâmin olmaz. Ve eğer sahibinin izni ile almışsa yedinde emanet olmakla zâmin olmaz. Fakat sevm-i şıra suretinde semen tesmiye olduğu halde zamân lazım gelir.]

edebilir. (794.⁶⁰¹ maddenin fikra-i ûlâsına bakınız.) Hatta mürtehin, berâ-yı deyn onu habs ve râhin onu almak istediği halde mürtehin vermekten imtinâ' ettikten sonra telef olsa mürtehin zamân lâzım gelir. (*Camîu'l-Fusûleyn ve Redd-i Muhtâr*)⁶⁰² (701.⁶⁰³ madde ile 710.⁶⁰⁴ madde şerhine mürâca'at olunsun.)

7. Mes'ele; rehn-i fâsid ile kabzedilen mal, rehn-i sahîh ile kabzolunan mal gibidir. Yâni fâsiden rehin ve teslîm olunan mal yed-i mürtehinde telef olduğunda 741. madde şerhindeki lâhika vechile, mazmûn ve mürtehin, râhinin hayât ve mematında sâir guramâdan ehak olduğu gibi, râhin fesâd-ı akd-i rehne binâen fesh-i akd ettiğinde, deyni îfâ etmedikçe, merhûnu mürtehinden istirdâd edemez. Nitekim rehn-i sahîh fesh olduğunda hüküm yine böyle olduğu 718. maddede musarrahtır. (*Minah ani'l-Îmâdiyye*)

Hulâsa, rehn-i fâsid rehn-i sahîh hükmündedir. Fakat şu şartla ki rehn-i fâsid, deyn üzerine sâbık olmalıdır. Amma rehn-i fâsid, deyn üzerine lâhik olur ise rehn-i sahîh hükmünde değildir. Binâenaleyh mürtehin onu istifâ-yı deyn için habsedemez. Lâkin akd-i rehin, sahîh olunca deyn takaddüm veya ta'ahhür etsin hüküm birdir.

Rehn-i fâsidin deyn üzerine sâbık olması, râhin istikrâz edeceği bir meblağ-ı mâlûm mukâbilinde bir malı bir kimseye fâsiden rehin ve teslîm etdikden sonra, o kimse, meblağ-ı mezkûrû râhine i'ta eylemesi iledir. [263]

Ve rehn-i fâsidin deyn üzerine lâhik olması, râhinin meselâ evvelâ istikrâz ve kabz eylemiş olduğu bir meblağ-ı mâlûm mukâbilinde bir malı, râhinine fâsiden terhîn ve teslîm eylemesiyledir.

İmdi bâlâda dahi zikrolunduğu üzere, birinci sûretle fâsid olan rehinde rehn-i sahîh hükmü cârî ise de, ikinci sûretle fâsid olan rehinde rehn-i sahîh hükmü cârî olmamakla akd-i rehin fesh olduğunda mürtehin alacağını istifâ edinceye dek merhûnu habsedemeyip, râhine redde mecbûrdur.* Ve râhin vefât etse, mürtehin

⁶⁰¹ [Vediayı sahibi talep ettikde kendisine red ve teslimi lazım gelir. Ve red ve teslimin meuneti ya'ni külfeti ve masrafı mudî'a aid olur.]

⁶⁰² İbn Âbidîn, *Reddî'l-Muhtâr*, 10: 103.

⁶⁰³ [Rehin, bir malı andan istifası mümkün olan bir hak mukabilinde mahbûs ve mevkûf kılmaktır ve ol mala merhûn denildiği gibi rehin dahi denilir.]

⁶⁰⁴ [Mehunun mukabili mal-ı mazmun olmak şarttır.]

* لأنه ما استفاد تلك اليد بمقابلة هذا المال.

sâir guramâdan ehakk olmaz.*

Mebhas-i Salis

Deyn-i mev'ûd ve mechûl mukâbilinde rehin hakkındadır.

Deyn-i mev'ûd mukâbilinde vukû' bulan rehne makbûz 'alâ sevmi'r-rehin dahi ıtlak olunur. Yâni deyn-i mev'ûd mukâbilinde rehin ile sevm-i rehin tarîkıyla makbûz-ı rehin ikisi bir şey olup, ihtilâf yalnız ta'bîrdedir. (*Dürr-i muhtâr fî evâilî'r-rehin ve Ankaravî*)⁶⁰⁵

8. Mes'ele; deyn-i mev'ûd mukâbilinde rehin sahîh olur. Ta'bîr-i diğere, bir kimse diğere kimseye meselâ para ikraz edeceğini va'detmekle o kimesne meblağ-ı mev'ûd mukâbilinde olarak o kimseye rehin verse sahîh olur. Zîra mev'ûd bi-i'tibârî'l-hâcet mevcûd gibi kılınmış ve binâenaleyh deyn-i mevcûd mukâbilinde rehin sahîh olduğu gibi rehn-i mezkûr dahi tecvîz olunmuştur. (*Zeylâi*)⁶⁰⁶

Sual: Derkde dahi ma'dûm, mevcûd gibi kılınarak derk mukâbilinde dahi rehin tecvîz edilmeli, zîra hâcetde iştirâk vardır.

Cevab: Ma'dûmun mevcûd gibi kılınması ma'dûm 'alâ şerefi'l-vücûd olduğu sûrettedir. Deyn-i mev'ûdda olduğu gibi. Zîra insanın halinden zâhir olan va'dini incâz etmektir. Derk ise böyle değildir. Çünkü âkil olan kimse bey'-i malî'l-gayre ikdâm etmeyeceği cihetle zâhir olan meb'û'in adem-i istihkâkıdır. (*Înâye*)⁶⁰⁷ [264]

Deyn-i mev'ûdun hükmüne gelince mürtehin deyn-i mev'ûdu henüz râhine vermeden, rehn-i mezkûr mürtehin veya adl yedinde telef olduğunda, bakılır: Karz-ı mev'ûdun mikdarı eğer mâlûm ve rehlin yevm-i kabzdaki kıymetine müsâvî veya ondan ekal ise mürtehin, mikdar-ı mezkûrû yâni va'd ettiği meblağı râhine vermeğe mecbûrdur. Bu takdirde deyn-i mev'ûdun bir mikdarını verip, bir mikdarını vermekten imtinâ' edemez. Çünkü makbûz bi-sevmi'r-rehin, makbûz bi-sevmi's-şirâ gibidir. Makbûz bi-sevmi's-şirâ yed-i müşteride telef olunca, kıymeti zâmin olduğu gibi bunda dahi mürtehin ber-vech-i mezkûr zamân lâzım gelir. (*Redd-i Muhtâr fî*

* لانه ليس على المحل يد مستحقه بخلاف الرهن الصحيح تقدم او تأخر، در قبيل الجنایات وتنقيح وانقروى
Haskefi, ed-Dürrü'l-Muhtâr, 10: 122; İbn Âbidîn, el-'Ukûdü'd-Dürriyye, 2: 266;
Ankaravî, Fetevâ'l-Ankaravî; Çatalcalı, Fetâvâ-yı Ali Efendi

⁶⁰⁵ Haskefi, ed-Dürrü'l-Muhtâr, 10: 122; Ankaravî, Fetevâ'l-Ankaravî.

⁶⁰⁶ Zeylâi, Tebyînü'l-Hakâik, 6: 77.

⁶⁰⁷ Bâbertî, 'Înâye, 8: 195.

evveli'r-rehin)⁶⁰⁸

Amma tesmiye kılınan deyn çok ve rehnin kıymeti ondan az ise, mürtehin rehnin kıymetini zâmin olur; ziyâdesinden mes'ûl olmaz. Nitekim 741. madde şerhindeki lâhikada beyân olunacaktır. (*Hâniyye*)⁶⁰⁹

Ve karz-ı mev'ûdun mikdarı eğer mâlûm değil ise -mâlûm malını birkaç kuruş ödünç vermek üzere rehin gibi- bunda rivâyet muhtelifdir. Bir rivâyetde rehn-i mezkûr mazmûn değildir ki, sâhibü't-*Tenvîr* ile şârihi esah olan rivâyet budur demişlerdir. Diğer bir rivâyetde, mürtehin, râhine dilediği mikdar şeyi ikraz etmeğe mecbûr olur. Zîra mürtehin râhinden bir mikdar şey istifâ eylemiş olmakla, bu miktarın beyânı mürtehine âit olur. Mechûlü ikrârda olduğu gibi. (1579.⁶¹⁰ maddeye bakınız.) (*Zeylâ ve Ankaravî*)⁶¹¹

Bu vechile deyn-i mev'ûd-ı mechûle mukâbil kabzolunan rehin, yed-i mürtehinde telef olunca, İmam Ebu Yusuf 'dan rivâyet edildiğine göre, bâliğan-mâ-belağ rehnin kıymeti verilmek lâzım gelir. Ve İmam Muhammed'e göre mürtehin en az bir dirhem mikdarı gümüş vermesi lâzım gelir. Mürtehin ondan az vereceğim, diyemez.

Deyn-i mev'ûd mukâbilinde rehin ve teslîm olunan mal, yed-i mürtehinde mevcûd ve kable'l-ikrâz telef olmamış olunca, mürtehin deyn-i mev'ûdu küllen veya ba'zan râhine vermeğe icbâr edilemez; belki râhin, merhûnu istirdâd eyler. Zîra rehin telef olmadığı sûrette mukrız karzında müteberri' olur. Müteberri' üzerine ise cebr yoktur. (*Hamevî Şerhu'l-Eşbâh fi'r-rehin ve Münyetü'l-Müftî ve Zeylâ ve Hâniyye ve Ankaravî*)⁶¹²

9. Mes'ele; deyn-i mev'ûd mukâbilinde mürtehin, rehin aldıktan sonra, deyn-i mev'ûd-ı mezkûrün bir miktarını i'ta ettiği halde, bâkîsini i'tâdan imtinâ' etse, mes'ele-i ânifede beyân edildiği [265] üzere bâkîsini i'tâyâ mürtehin icbâr edilemez. rehn-i mezkûr, verilen mikdara mukâbil merhûn olur. Yoksa deyn-i

⁶⁰⁸ İbn Âbidîn, *Reddü'l-Muhtâr*, 10: 108.

⁶⁰⁹ Kâdihân, *Fetava'l-Hâniyye*, 3: 549.

⁶¹⁰ [Ma'lûmu ikrar sahih olduğu gibi meçhulü ikrar dahi sahih olur. Fakat bey' ve icare gibi ma'al-cehâle sahih olmayan ukudde mukarrun bihin meçhul olması ikrarın sıhhatına mâni'dir.]

⁶¹¹ Zeylâ, *Tebyînü'l-Hakâik*, 6: 79; Ankaravî, *Fetevâ'l-Ankaravî*.

⁶¹² Hamevî, Ahmet b. Muhammed, *Ğamzü 'Uyûni'l-besâir Şerhu Kitâbü'l-Eşbâh ve'n-Nezâir* (İbn Nüceym, *el-Eşbâh ve'n-Nezâir* ile birlikte), (Beyrut: Dârü'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1985), 4: 440; Zeylâ, *Tebyînü'l-Hakâik*, 6: 80; Kâdihân, *Fetava'l-Hâniyye*, 3: 558; Ankaravî, *Fetevâ'l-Ankaravî*.

mev'ûdun cem'îsiyle değil. (*Abdülhalîm ve Hindiyye kubeyle 'l-fasli's-sâlis mine 'l-bâbi'l-evvel*)⁶¹³

10. Mes'ele; bir kimsenin diğer kimseye bin kuruş borcu olmakla, o kimse o kimseye “Şu rubayı alacağının bâzısı mukâbilinde rehin olarak al.” demesiyle, o kimesne dahi ol vechile alsa, İmam Ebû Yusuf rahimehü'llahü Te'âla'ya göre bu rehin, rehn-i mevkûf olur. Hatta o rehin yed-i mürtehide telef olsa, mürtehin muhayyerdur: Dilerse kıymetiyle telef olmuş hükmünde tutar, dilerse deyn-i mezkûrün bazıısıyla telef olmuş hükmünde kabûl eder de diğer bazısını râhinden ister.* (*Hâniyye*)⁶¹⁴

FASL-I SÂLİS

Merhûnun zevâid-i muttasilesi ve akd-i rehinden sonra vâki' olan tebdîl ve ziyâde hakkındadır.

- Bu fasılda: 1- Merhûnun zevâid-i muttasilesinden (711.⁶¹⁵ Madde)
2- Tebdil-i rehinden (712.⁶¹⁶ Madde)
3- Ziyâde-i rehinden (713.⁶¹⁷ ve 715.⁶¹⁸ Madde)
4- Ziyâde-i deynen.....(714.⁶¹⁹ Madde)

bahsolunacaktır.

Siyâka enseb olan ünvanın şöyle olmasıdır: Akd-i rehinden sonra vâki' olan tebdîl, ziyâde ve merhûnun zevâid-i muttasilesi hakkındadır. İşte tebdîl yalnız rehne has ve ziyâde hem rehin, hem de deynde olur. Nitekim bu faslın mütâla'asından müstefâd olacaktır.

⁶¹³ Abdülhalîm, *el-Keşf bi-rumûzi'l-Gururi'l-ahkâm*, 2: 436; Komisyon, *el-Fetâva'l-Hindiyye*, 5: 518.

* فصار كما لو اخذ الرهن على انه بالخيار ثلاثة ايام فهلك خير المرتهن بين ان يجعله من الدين او من القيمة، بزايه في الثالث. قال زفر رحمه الله تعالى يهلك قيمته، خانيه. (Kâdihân, *Fetava'l-Hâniyye*, 3: 555).

⁶¹⁴ Kâdihân, *Fetava'l-Hâniyye*, 3: 558.

⁶¹⁵ [Bey'de bilâ zikr dahil olan müştemilât rehinde dahi dahil olduğu gibi bir arsa rehn edildikte üzerindeki bi'l-cümle eşcariyle meyvesi ve mağrusat ve mezzûat-ı sairesi sarahaten zikr olunmasa bile dahil olur.]

⁶¹⁶ [Rehnin rehn-i ahara tebdili câizdir.]

⁶¹⁷ [Ba'de'l-akd râhinin merhûnu tezyidi caizdir.]

⁶¹⁸ [Merhundan mütevellid ziyade asıl merhun ile beraber merhun olur.]

⁶¹⁹ [Bir deyn mukabilinde bir mal rehn edildikde yine ol rehine mukabil olmak üzere deynin tezyidi sahih olur.]

1- Merhûnun zevâid-i muttasilesi

711. MADDE

[Bey'de bilâ-zikir dâhil] olduğu 230., 231., ve 232. maddelerde mübeyyen [olan [266] müştemilât rehinde dahi dâhil] ve asıl rehin ile beraber merhûn [olduğu gibi bir arsa rehnedildikde üzerindeki bi'l-cümle eşcârîyle] bi'l-cümle [meyvesi ve mağrûsât ve mevrû'ât-ı sâiresi] nin rehinde dühûlü [sarâhaten zikir] yâni akd-i rehinde şart [olunmasa bile] adem-i dühûlü zikir ve tasrîh olunmadığı halde rehinde [dâhil olur.] Diğer bir ta'birle merhûna ittisâl-ı karar ile muttasıl olan binâ ve şecer gibi yahut muttasıl iseler ittisâl-ı karar ile muttasıl olmayıp kal' için olanlar dahi dâhil olur. Velev ki dühûlü tasrîh edilmesin. Nitekim rehinde dühûlü tasrîh olunmasa ve cemî-i hukûk ve merâfık gibi elfâz-ı umumiyye ilâve kılınmasa bile şîrb ve tarîk dâhil olur. Halbuki zer', semer bi-dûni zikir ve tasrîh-i bey'de dâhil olmaz idi. (233.⁶²⁰ maddeye bakınız.) Fark şudur ki bunlar akd-i rehinde dâhil addolunmasa ve meselâ arz rehnolunduğunda, üzerindeki zer' ile semer dâhil-i rehin i'tibâr edilmese, arzın mülk-i râhin ile meşgûliyyeti lâzım gelir. Halbuki madde-i ânife şerhinde beyân olunduğu üzre bu rehin sahîh olmayıp fâsid olacağından ve akdin fesâdından ise sıhhate hamli evlâ olduğundan akd-i rehni tashîh için adem-i dühûlü tasrîh edilmedikçe, dâhil add ve i'tibâr olundu. (*Bezzâziyye kubeyle's-sâdis*)⁶²¹ Amma meşgûlün bey'i câiz olmakla, arzın bey'inde, bunların idhâlinde zarûret yoktur. (*Hidâye ve Hâniyye*)⁶²²

Merhûna muttasıl olan müştemilât, ber-vech-i bâlâ min gayr-i zikrin, rehinde dâhil olur ise de muttasıl olmayanlar dâhil olmaz. Binâenaleyh bir hâne rehnolunduğunda, derûnundaki emtia min gayr-i zikrin rehinde dâhil olmaz. Zîra emtia-i mezkûre hiçbir vecihle merhûna tabi değildir. (*Hidâye*)⁶²³ Nitekim bey'de dahi bunlar dâhil olmayacağı 233. maddede tasrîh kılınmıştır. *

⁶²⁰ [İsm-i mebi'in müştemilâtından yahut mebi'in tevabi'i muttasile-i müstekırresinden olmayan ve mebi'in cüzü hükmünde veya anınla beraber satılması örf ve adet iktizâsından bulunmayan şeyler hîn-i bey'de dahil olmaz. Fakat örf ve âdet-i beldece mebi'a tebean satılabilen şeyler mi'n-gayr-i zikr bey'de dahil olur.]

⁶²¹ Bezzâzî, *Fetâva'l-Bezzâziyye*, 6: 71.

⁶²² Merginânî, *Hidâye*, 7: 275; Kâdhân, *Fetava'l-Hâniyye*, 3: 543.

⁶²³ Merginânî, *Hidâye*, 7: 276.

* ولهذا لو باع الارض بكل قليل وكثير هو بها ومنها لا يدخل المتاع في البيع، زيلعي. (*Zeylaî, Tebyînü'l-Hakâik*, 6: 80)

Binâberîn bu maddeden “Bey‘de dâhil olmayan her şey rehinde dâhil olur.” mânâsı anlaşılmayacağı der-kârdır.

Fakat bu maddenin hükmü, müstemilât-ı mezkûrenin rehinde dühûl ve adem-i dühûlü tasrîh edilmemek, yâni meskûtün-anh bırakılmak kaydıyla mukayyedir. Amma meselâ bir arsa rehnedildiğinde, üzerindeki bi‘l-cümle eşcâr ile meyvesi ve mağrûsât ve mevrû‘ât-ı sâiresi istisnâ edilse, bu halde bunlar rehinde dâhil olmaz. (13.⁶²⁴ maddeye bakınız.) Ve bu takdirde rehin fâsid olur. Nitekim 710. madde şerhinde beyân olunmuştu. [267]

2-Tebdîl-i Rehin

712. MADDE

[**Rehnin**] rızâ-yı tarafeyn ile [**rehn-i âhara tebdîli**], diğeri bir ta‘birle bir mal rehin ve teslîm edildikten sonra onu, mürtehinin rızâsıyla râhin geri alıp da yerine diğeri mal rehin ve teslîm edilmek [**câizdir.**] Zîra rehnin nakza ve ikinci malın dahi rehne kâbiliyeti vardır. (*Bezzâziyye*)⁶²⁵

Bu tebdîlde hem râhin hem de mürtehinin rızâsı şarttır. Râhinin rızâsı şart oldu. Zîra rehin, akd-i teberru‘ olmakla, rehn-i evvele icbâr câiz olmadığı gibi, rehn-i sâniye dahi icbâr câiz olamaz.

Mürtehinin rızâsı dahi şart oldu. Zîra rehn-i evvele hakk-ı mürtehin ta‘alluk etmiş olmakla, rızâsı olmaksızın elinden alınmak mümkün olamaz. Vele ki rehn-i sâninin kıymeti rehn-i evvelden ziyâde olsun. (19.⁶²⁶ maddeye bakınız.)

Şurût-ı tebdîl - Bu tebdîl iki şartla meşrûttur:

Birincisi; rehn-i evvelîn râhine reddedilmesi,

İkincisi; mürtehinin rehn-i sâniyi kabzetmesidir.

Nitekim *Mecelle*’nin misâl-i âtîsinde, sa‘ati redd ile kılıcı alsa ta‘bîriyle bu iki şarta işâret olunmuştur. Binâenaleyh rehn-i evvel mürtehinin kabzında buldukça, rehn-i sâni kabzedilse bile rehnolmak sıfatını iktisâb etmez; emânet-i mahzâ olarak yed-i mürtehinde kalır. Zîra rehn-i evvelîn zamân-ı mürtehine dühûlü hem kabz

⁶²⁴ [Kelâmıda aslolan ma‘nayı hakikidir.]

⁶²⁵ *Bezzâzî, Fetâva’l-Bezzâziyye*, 6: 73.

⁶²⁶ [Zarar ve mukabele bi’z-zarar yoktur.]

hem de deyn ile yâni bu iki vasfın mecmû'ıyla sâbit olmakla, kabz ile deyn bâkî oldukça rehin, zamân-ı mürtehinden çıkmaz. Ve rehn-i evvel, mürtehinin zamânında oldukça yâni rehn-i evvelîn kabzı nakz olunmadıkça rehn-i sâni mürtehinin zamânına dâhil olmaz. Çünkü râhin ile mürtehin iki malın dahi merhûn ve zamân-ı mürtehinine dâhil olmasına râzî değil, yalnız birisinin merhûn olmasına râzî olmuşlardır. * (*Bezzâziyye kubeyle'r-râbi' mine'r-rehin*)⁶²⁷ [268]

Bu cihetle rehn-i evvel yed-i mürtehinde telef olsa, rehn-i mezkûr henüz rehniyyetten kurtulmadığından 741. madde şerhindeki lâhikada beyân olunacağı üzere deyn sâkit olur. Mürtehin, rehn-i sâni emîn olduğundan rehn-i sâni telef olsa, emâneten telef olarak deynden bir şey sâkit olmaz. (771.⁶²⁸ maddeye bakınız.)

Yine bu cihetle, meselâ rehin hinta (buğday) iken bedeline rehnolmak üzere arpa i'ta ve teslîm edilip de mürtehin hintanın alınız nısfını ba'de'r-redd mütebâkî hinta ile arpa yedinde telef olsa, hinta hissesince deynin nısfı sâkit ve arpanın telefî meccanen vâki' olur. (*Hindiyye fi'l-bâbi's-sâlis*)⁶²⁹

Fakat iki malın ikisi de yed-i mürtehinde ictimâ' ettikten sonra rehn-i evvel râhine redd olduğunda, rehn-i sâni rehnolmak sıfatını iktisâb eder. Ancak bir kavle göre rehn-i sâni tecdid-i kabz şarttır. Zîra mürtehinin rehn-i sâni üzerinde yedi, yed-i emânet-i mahza ve yed-i rehin ise yed-i istîfâ ve zamân olmakla yed-i emânet-i mahza yed-i istîfâ ve yed-i zamân makâmına kâim olmaz. Nitekim 262. madde şerhinde beyân olunmuş idi. Kâdîhan'a göre muhtâr olan da budur. * Amma diğer kavle göre tecdid-i kabz şart değildir. Zîra rehin, hîbe gibi teberru' ve aynı emânet olup mazmûn olan ancak merhûnun mâliyetidir ki bu halde bir kabz-ı emânet diğer kabz-ı emânet makâmına kâim olur. (*Ebussuud ve Dürer*)⁶³⁰

[Meselâ bir kimse şu kadar kuruş deyni mukâbilinde] dâyinine [bir sa'at rehin] ve teslîm [ettikten sonra bir kılıç getirip de sa'atin yerine bunu al dese

* Lâkin *Hâniyye*'de rehn-i sâni kabzedildiğinde rehn-i evvel redd ve îade edilmeden dahi rehn-i sâni merhûn olup rehn-i evvel emânet-i mahza kalacağı mezkûrdür. Fakat *Mecelle* bu kavli kabûl etmiyor.

⁶²⁷ Bezzâzî, *Fetâva'l-Bezzâziyye*, 6: 67.

⁶²⁸ [Bir kimse nezdinde diğerin malı kazara telef olduğu surette eğer sahibinin izni olmaksızın almışsa beher hal zâmin olmaz. Ve eğer sahibinin izni ile almışsa yedinde emanet olmakla zâmin olmaz. Fakat sevm-i şira suretinde semen tesmiye bulunduğu halde zamân lazım gelir.]

⁶²⁹ Komisyon, *el-Fetâva'l-Hindiyye*, 5: 533.

* Diğer sahifedeki hamîşte muharrer nakle göre *Kâdîhan* buna kâ'il olmamak lâzım gelir.

⁶³⁰ Ebussuud, *Fetâvâ-yı Ebussuûd*; Molla Hüsrev, *Dürerü'l-Hükkâm*, 2: 261.

ve mürtehin dahi sa'ati] râhine [redd ile kılıcı alsa] ve kabzetse [o meblağ mukâbilinde kılıç merhûn] ve sa'at rehniyyetden çıkmış [olur.] Binâberîn bundan sonra tarafeynden yalnız birisi bilâ rızâ'l-âhar o sa'ati rehniyyete iâde edemeyeceği gibi, kılıç telef olduğunda, ol miktar deyn sâkıt olur.

Şöyle ki deyn bin kuruş olup da, sa'atin kıymeti bin kuruş iken, kılıcın kıymeti beş yüz kuruş olsa da kılıç yed-i mürtehide telef olsa, deynden yalnız beş yüz kuruş sâkıt olur. Bilâkis sa'atin kıymeti beş yüz kuruş iken, kılıcın kıymeti bin kuruş olsa da kılıç yed-i mürtehide telef olsa, deyn kâmilen sâkıt olur. (741.⁶³¹ madde şerhindeki lâhikaya bakınız.) (*Hindiyye fi'l-bâbi's-sâlis*)⁶³² [269]

3- Ziyâde-i rehin

Ziyâde, kasdiyye ve zımniyye olmak üzere iki kısma ayrılır.

Ziyâde-i zımniyyenin taksîmat ve ahkâmı 715. maddenin evâilinde beyân olunur.

Kısm-ı evvel- ziyâde-i kasdiyye

713. MADDE

[Ba'de'l-akd diğere bir ta'birle, akd-i rehin îcâb ve kabûl ile icrâ ve kabz-ı merhûn ile itmâm edildikten sonra akd-i mezkûr bâkî olduğu halde: 1- [râhinin], 2- kefilin ve 3- ecnebinin [merhûnu tezyîdi câizdir.] Zîra rehin tezyîd olduğunda şuyû' deynde hâsıl olur. Şöyle ki, ziyâde olunan rehin bazı deyn mukâbilinde merhûn olur. Halbuki deynde şuyû', sıhhat-i rehni ihlâl eylemez. Bu cihetle bazı deyn mukâbilinde rehin câizdir. (*Şerhu'l-Mecma'*)⁶³³

Ve bu ziyâde asl-ı akde mültehak olarak deyn, rehn-i aslın hükm-i akitden dolayı kabz günündeki kıymetiyle, rehn-i ziyâdenin kezâlik hükm-i rehinden dolayı kabz günündeki kıymetine taksîm olunur. Ba'de'l-akd

“Ba'de'l-akd” deniliyor. Kable'l-akd dahi tezyîd câiz ise de, bu muâmeleye tezyîd-i merhûn itlak olunmaz. Meselâ bir kimsenin diğere kimseye bin kuruş borcu bulunmakla, o kimse dâyinine meblağ-ı mezkûre mukâbil bir sa'at rehin vermek

⁶³¹ [Rehni râhin itlâf yahut ta'yib ettikde zâmin olması lazım geldiği gibi mürtehin itlaf yahut ta'yib ettikde dahi kıymeti mikdarı deynden sâkıt olur.]

⁶³² Komisyon, *el-Fetâva'l-Hindiyye*, 5: 533.

⁶³³ İbn Melek, *Şerhu'l-Mecma' li İbn-i Melek*, İstanbul Müftülüğü ktp. no: 151.

istediğinde, dâyin bu sa‘at gayr-i kâfi olmakla bir şey daha ziyâde et demesiyle medyûn dahi bir de kitâb ziyâde ederek sa‘at ile kitâbı meblağ-ı mezkûre mukâbil rehin ve teslîm etse sahîh olur ise de, bu muâmelede kitâb ile merhûn tezyîd edilmiş olmaz. Çünkü sa‘at henüz kabzedilmemekle, merhûniyyet sıfatını iktisâb eylememiştir.

1- Râhinin tezyîdinin îzâhı:

[Yâni] râhin bir hak mukâbilinde **[bir şeyi rehin]** ve teslîm **[eyledikten sonra henüz akd]-i rehin [bâkî iken ona]** -o şeye- **[diğer bir malı dahi rehnolarak ilave etmesi sahîh]** ve asl-ı rehinde olduğu gibi mürtehinin bu ilâveyi dahi kabzetmesiyle ilave-i rehin tamam **[olur.]** (706.⁶³⁴ maddenin fıkra-i istisnâiyyesine bakınız.) Rehn-i evvelîn kıymeti deynden gerek **[270]** ziyâde, gerek nâkıs ve deyne gerek müsâvî olsun; ahvâl-i selase-i mezkûrenin cümlesinden ziyâde-i rehin sahîhdır. (64.⁶³⁵ maddeye bakınız.) Çünkü 399., 400. ve 401. maddelerden müstefâd olduğu üzre, rehnin kıymeti deyne müsâvî, ziyâde veya noksan da olabilir.

[ve bu ziyâde]-i rehin [asl-ı akd]-i rehin [e mültehak olur. Yâni asl-ı akd gûya bu iki mal üzerine varid olmuş olur ve] binâenaleyh **[bu iki malın mecmû‘u hıyn-i ziyâde]-i rehin [de kâim olan]** mecmû‘-ı deyn ise, mecmû‘-ı **[deyne]** ve bir mikdar ise yalnız bâkînin mecmû‘ına mukâbil **[merhûn]** ve deyn-i mezkûr asl-ı merhûn ile ziyâdenin yevm-i kabzlarındaki kıymetleri nisbetinde 741. madde şerhindeki lâhikada beyân olunacağı vechile münkasem ve ona göre mazmûn **[olur.]** Yâni asl-ı rehnin yevm-i kabzındaki kıymeti mu‘teber olduğu gibi, ziyâdenin dahi yevm-i kabzındaki kıymeti mu‘teber olur. (*Hidâye*)⁶³⁶ Zîra bunların her biri zamân-ı mürtehinine yevm-i kabzlarında dâhil olmuştur. (*Şerhu‘l-Mecma‘*)⁶³⁷

Meselâ bir kimse, bin kuruş borcu mukâbilinde bin kuruşluk bir malını rehin ve teslîm ettikten sonra, bin kuruş kıymetli başka bir malını ilave-i rehnolmak üzre i‘ta ve teslîm edip de, ba‘dehü mezkûr iki rehinden yalnız biri telef olsa, deynin yalnız nısfı sâkıt ve rehn-i hâlikin nısfı, emâneten telef olur. Halbuki

⁶³⁴ [Râhin ve mürtehinin icab ve kabulü ile rehn mün‘kid olur. Fakat kabz bulunmadıkça tamam ve lazım olmaz.]

⁶³⁵ [Mutlak itlaki üzere câri olur. Eğer nassan yahut delâleten takyid delili bulunmaz ise.]

⁶³⁶ Merginânî, *Hidâye*, 7: 278.

⁶³⁷ İbn Melek, *Şerhu‘l-Mecma‘ li İbn-i Melek*, İstanbul Müftülüğü ktp. no: 151.

ilâve-i rehn edilmemiş olsa idi, deynin küllîsi sâkıt olurdu. Ve deynin nisfinin edâsiyle rehnin nisfinin, yâni ne asl-ı rehnin ne de ziyâdenin râhine iâdesi lâzım gelir; küll-i deyn edâ olunmadıkça râhin hiçbir miktarını istirdâd edemez. (731.⁶³⁸ maddeye bakınız.)

Nitekim bir kimse bin kuruş borcu mukâbilinde bin kuruş kıymetli bir malı rehnettikten sonra, beş yüz kuruş kıymetli bir malı daha meblağ-ı mezkûre mukâbil rehin verse de ba'dehü ziyâde telef olsa, deynin yalnız sülüsü sâkıt olacağı gibi asl-ı rehin telef olsa, deynin yalnız sülüsânı sâkıt olur. (*Molla Miskin Şerhu'l-kenz*)⁶³⁹ Halbuki muahharen ziyâde-i rehnedilmemiş olsa idi rehn-i evvelîn helâkiyle cümle deyn sâkıt olacak idi.

Mecelle'de "hîn-i ziyâdede kâim olanilâ âhirihi" denilmesiyle asl-ı rehin ile ziyâde-i rehin arasındaki farka işâret olunuyor. Şöyle ki bu ziyâde, deyn-i sâkıt ve müstevfî mukâbilinde merhûn olmayıp, amma asl-ı rehin buna yâni deyn-i sâkıt ve müstevfâyâ mukâbil dahi merhûndur.

Meselâ evvelki deyninden bir miktarı evvelki rehinden sonra îfâ edilmiş ve ziyâde-i rehin bu îfâdan [271] sonra vâki' olmuş ise, bu ziyâde-i rehin, miktar-ı müstevfâyâ mukâbil rehnolmaz. Yalnız bâkî miktara mukâbil rehnolur. Zîra rehin îfâ olup, halbuki sâkıtın ve müstevfânın îfâsı tasavvur olunmaz. (*Hindiyye fi'l-bâbi's-sâdis*)⁶⁴⁰

Lâkin asl-ı rehin, mikdar-ı müstevfâyâ mukâbil dahi rehin olarak kaldığı, 731. madde şerhinde beyân olunur.

Meselâ bir kimse bin kuruş deyni mukâbilinde bin kuruşluk kitâbını rehin ve teslîm ettikten sonra, beş yüz kuruşunu ba'de'l-edâ bin kuruşluk bir sa'atini dahi ilâve-i rehin olmak üzere i'ta ve teslîm etse, sa'at ancak mütebâkî beş kuruşa mukâbil kitâb ile beraber merhûn olup amma kitâb ke'l-evvel bin kuruşa dahi mukâbil merhûn olarak kalır. Bu sûretde sa'at telef olsa iki yüz elli kuruş sâkıt olur. Amma kitâb telef olsa yedi yüz elli kuruş sâkıt olur idi. İkisi ma'an veya müteâkiben

⁶³⁸ [Deynin bir miktarı ifa olundukda ana mukabil bir miktarını reddetmek lâzım gelmeyip bakıyye-i deyni tamamen istifa edinceye dek mürtehinin mecmu-i rehni habs ve imsake selâhiyyeti vardır. Fakat iki şey rehn olundukda her biri için deyninden bir mikdar ta'yin olunmuşsa birisi için ta'yin olunan mikdar edâ olundukda râhin yalnız anı tahlis edebilir.]

⁶³⁹ Molla Miskin, *Şerhu Kenzü'd-Dekâik*, 3: 435.

⁶⁴⁰ Komisyon, *el-Fetâva'l-Hindiyye*, 5: 539.

telef olsa mürtehinin râhine beş yüz kuruşu reddeylemesi lâzım gelir.

2- Kefilin tezyîd-i rehin etmesinin îzâhı:

Ziyâde-i rehin bu maddede zirolunduğu üzre medyûn tarafından olabileceği gibi kefilî canibinden dahi olabilir. Şöyle ki bir kimse medyûndan rehin aldığı gibi, kefilinden dahi rehin olsa ve ziyâde-i rehin hükmünde olarak bunda dahi tafsîlât-ı sâlifinin hükmü cârî olur. Gerek evvelâ medyûn ve sonra kefil rehin versin ve gerek bil'akis evvelâ kefil ve sonra medyûn rehin versin ve râhin-i sâni rehn-i evvelden gerek haberdar olsun ve gerek olmasın. Zîra medyûn ile kefilinden her biri 644. madde hükmünce cemî'-i deyn ile mutaleb olup bu cihetle rehn-i sâni ziyâde fi'r-rehin kalır. Bu iki rehinden hangisi telef olsa ikisinin kıymetleri nisbetinde deyn sâkıt olur. * (*Hindiyye fi'l-bâbi's-sâlis*)⁶⁴¹

3-Ecnebinin tezyîd-i rehin etmesinin îzâhı:

Tezyîd-i merhûn ecnebi tarafından dahi olur. Meselâ bir kimse bin kuruş kıymetli bir [272] malı rehin ve teslîm ettikten sonra, ecnebî bir kimesne o kimsenin emri olmaksızın bin kuruş kıymetli bir malını meblağ-ı mezkûr mukâbilinde rehin ve teslîm etse, câiz olur.

Binâenaleyh, nısf-ı deyn te'diye edilmesiyle mezkûr iki rehinden biri fekk edilmeyeceği gibi, mezkûr iki rehinden herhangi biri mürtehin yedinde telef olsa, 741. madde şerhindeki lâhika vechile nısf-ı deyn sâkıt olur. *

Nitekim bir ecnebî bir malı bilâ-emr bir mal mukâbilinde rehin ve teslîm ettikten sonra diğer bir ecnebî dahi kezâlik bilâ-emir o deyn mukâbilinde bir malı rehin ve teslîm edebilir. (*Hindiyye fi'l-bâbi's-sâlis*)⁶⁴²

Bu tafsîlâtdan anlaşıldı ki metn-i *Mecelle*'deki "râhinin" kaydı gayr-i ihtirazi ve râhinin gayri olan kefil ve ecnebî canibinden dahi tezyîd-i rehin câizdir.

* ولو كان على الرجل دين وبه كفيل فأخذ الطالب من الاصيل رهنا ومن الكفيل رهنا ايضا ويكل واحد من الرهنين وفاء بالدين فهلك احدهما قال ابو يوسف رحمه الله تعالى ان علم الثاني برهن الاول حين رهن يهلك الثاني بنصف الدين وان لم يعلم هلك بالجميع وقال الفقيه ابو الليث رحمه الله تعالى هلك الثاني بهلك بنصف الدين ولم يشترط العلم، خانيه. (Kâdihân, *Fetava'l-Hâniyye*, 3: 543)

⁶⁴¹ Komisyon, *el-Fetâva'l-Hindiyye*, 5: 519.

* واذا رهن المديون بالدين متاعا وتبرع اجنبي فرهن به متاعا آخر فان هلك رهن المديون يهلك بجميع الدين وان هلك رهن الاجنبي يهلك بنصف المل، خانيه. (Kâdihân, *Fetava'l-Hâniyye*, 3: 544)

⁶⁴² Komisyon, *el-Fetâva'l-Hindiyye*, 5: 519.

4- Ziyâde-i Deyn:

714. MADDE

Akd-i rehinden sonra mürtehinin rehn-i sâbika mukâbil olarak deyni tezyîd etmesi câizdir. Ta'bir-i diğerle **[Bir deyn mukâbilinde bir mal rehnedildikde, yine ol rehne]** yâni mal-ı mezkûre **[mukâbil olmak üzere]** mürtehin bulunan dâyin tarafından **[deynin tezyîd-i sahîh]** ve mezkûr mal o iki deyn mukâbilinde merhûn **[olur.]** Zîra madde-i ânife vechile ziyâde fi'r-rehne hâcet messettiği gibi ziyâde fi'd-deyne dahi hâcet mess eder. Şöyle ki rehnin maliyyetinde deynden ziyâdelik olup da râhin başka paraya muhtâc olunca, rehn-i mezkûr bu ikinci defa aldığı paraya mukâbil olarak dahi rehnedebilir. (*Kifâye kubeyle'l-cinâyât*)⁶⁴³

Yine “ol rehne mukâbil olmak üzere” denilmesi ihtirazîdir. Zîra âtîde zikrolunacak ihtilâfa mahal bu cihet olduğu gibi, mevzûbahs dahi bu olup, yoksa bir deyne mukâbil bir mal rehnelunup da yine o rehne mukâbil olmayarak, yâni ale'l-ittlak ziyâde-i deyn bi'l-ittîfâk sahîhdir. Çünkü istikrâz ba'de'l-istikrâz yâni evvelâ bir defa bir kimseden ödünç aldıktan sonra onu henüz edâ etmeden yine o kimseden başkaca ödünç almak bi'l-ittîfâk sahîhdir. Bu sûrette *Mecelle*'nin âtî'l-beyân misâlinde sa'ati rehnettikten sonra, “mezkûr sa'at bu iki **[273]** deyn mukâbilinde merhûn olsun” gibi bir şey söylemeyerek beş yüz kuruş daha alsın bu istikrâz bi'l-icmâ' sahîh olup, fakat sa'at bu beş yüz kuruşa mukâbil bi'l-ittîfâk merhûn olmaz.

Bu madde İmam Ebû Yusuf rahimahü'llahü Te'âlâ'nın mezhebidir. İmam müşârunileyhin bunun cevâzında delili şudur: Rehinde deyn, bey'deki semen ve rehin dahi müsemmen gibi olup 254. ve 255. maddeler ahkâmınca semen ve müsemmede tezyîd câiz olduğu gibi, deyn ve rehinde dahi tezyîd câizdir. Ve bir de müşârun-ileyh, tezyîd-i deyni tezyîd-i rehne kıyâs etmiştir. (*Şerhu'l-Mecma' ve Ebussuud*)⁶⁴⁴ Amma İmam-ı Azam ile İmam Muhammed rahimehumâllahü Te'âlâ'ya göre tezyîd-i deyn câiz değildir. Diğer bir ta'birle, bir deyn mukâbilinde bir mal rehin ve teslîm olunduktan sonra, yine o rehne mukâbil olarak deyni ziyâde etmek câiz ve ziyâde kılınan deyne rehn-i sâbık mukâbil olmaz. Çünkü ziyâde fi'd-deyn rehinde şuyû'ı îcâb eder. Şu sebeple ki merhûnun bazısı deyn-i evvele ve bazısı

⁶⁴³ Kürlânî, *Kifâye şerhu'l-Hidâye*.

⁶⁴⁴ İbn Melek, *Şerhu'l-Mecma' li İbn-i Melek*, İstanbul Müftülüğü ktp. no: 151; Ebussuud, *Fetâvâ-yı Ebussuud*.

deyn-i sâniye mukâbil merhûn olması lâzım gelir. Bu ise muşrû‘ değildir. Amma ziyâde fi'r-rehin, deynde şuyû‘ı müstelzim olup, bu ise sıhhat-i rehne mani olmaz. Görülmez mi ki; bir kimsenin diğer kimseye bin kuruş borcu olup da bunun beş yüz kuruşuna mukâbil rehin verse câiz olur. Bunda ise deynde şuyû‘ vardır. (*Hidâye ve Ebussuud*)⁶⁴⁵

[Meselâ bir kimse] diğer kimesneye olan [bin kuruş deyni mukâbilinde,] o kimesneye [iki bin guruşluk bir sa‘at rehin] ve teslîm [ettikten sonra, yine ol rehne] -sa‘ate- [mukâbil olmak üzere, dâyin] olan o kimesne [den beş yüz kuruş daha] ödünç [alsa, ol sa‘at bin beş yüz guruşa mukâbil rehnolmuş olur.] hatta mezkûr sa‘at telef olsa, 741. madde şerhi lâhikasında beyân olunacağı üzere, iki deyn dahi sâkit olur.

Ve râhin, deyn-i evvel olan bin kuruşu te‘diye etse bile, deyn-i sâni bulunan beş yüz kuruşu dahi kâmilen te‘diye etmeden rehni istirdâd edemez.

Amma İmam-ı Azam ve Muhammed’e göre, mezkûr sa‘at muahharan ziyâde kılınan beş yüz kuruş deyne mukâbil merhûn olmayacağından, râhin bin kuruşu îfâ ettiğinde sa‘ati istirdâd edebilip, mürtehin bâkî beş yüz kuruşa makâbil sa‘ati imsâk edemez. (*Hidâye ve İnâye*)⁶⁴⁶

Ta‘mîmü’d-deyn: Bu maddede deyn mutlak olarak zikrolunmasından müstefâd olur ki, ziyâde-i deynin sıhhatinde muahharan ziyâde kılınan deyn, mezîdün-aleyh, yâni evvelce râhin zimmetinde sâbit bulunan **[274]** deyn nevinden olmak şart değildir. Binâenaleyh mezîdün-aleyh karz iken, ziyâdenin dahi karz olması câiz olduğu gibi, mezîdün-aleyh karz olduğu halde ziyâdenin semen-i mebî‘ veya bedel-i icâre veya bilakis olması dahi câizdir. (*Hindiyye fi’l-bâbi’s-sabî‘ mine’r-rehin*)⁶⁴⁷

Ta‘mîmü’r-rehin: 399., 400. ve 401. maddelerden anlaşıldığı üzere rehlin kıymeti deyne müsâvî ve ondan nâkıs veya ziyâde olması câiz olduğu gibi, ziyâde-i deynde dahi rehlin kıymeti asıl deynden ziyâde olması şart değildir. Binâenaleyh *Mecelle*’nin misâlinde rehlin kıymeti ziyâde olmak üzere gösterilmesi kayd-ı ihtirazi

⁶⁴⁵ Merginânî, *Hidâye*, 7: 289; Ebussuud, *Fetâvâ-yı Ebussuûd*.

⁶⁴⁶ Merginânî, *Hidâye*, 7: 290; Bâbertî, *İnâye*, 8: 197.

⁶⁴⁷ Komisyon, *el-Fetâva’l-Hindiyye*, 5: 543.

değil, hükm-i ekserîyi beyândır. Zîra dâyinin tezyîd-i deyn etmesi ve mürtehinin dahi buna muvâfakat eylemesi, ekserîya rehnin kıymeti evvelki deynden ziyâde olması takdirinde olur.

Bu maddede “mal” denilmesi müstağallat-ı vakfiyye ile arazî-i emîriyyeden ihtirâz içindir. Zîra bir kimse diğerk kimesneye olan şu kadar kuruş borcuna mukâbil, müstağallat-ı vakfiyye veya arazî-i emîriyyesini izn-i mütevellî ve sâhib-i arzla vefâ'en ferâğ ettikten sonra, yine o mefrûğa mukâbil olmak üzere deynin beynlerinde tezyîd-i sahîh olmaz; bu ziyâde-i deyn için dahi izn-i mütevellî ve izn-i sâhib-i arzla müceddeden vefâ-i ferâğı şarttır. Hatta bilâ-izni'l-mütevellî ve bilâ-izni-sâhibi'l-arz, vefâ'en ve mefrûğ mukâbilinde tezyîd-i deyn eylediğinde, bu ziyâde mukâbilinde o akâr vefâ'en mefrûğ addolunamaz.

Kısm-ı sâni: Ziyâde-i zımniyye

Ziyâde-i zımniyye, rehinden mütevellîd olup olmamak i'tibâriyle ikiye ve rehne muttasıl bulunup bulunmamak i'tibâriyle dahi ikiye ayrılır ki min haysül-mecmû' dört nev' husûle gelir.

1. Nev': Ziyâde-i muttasile-i mütevellîdedir. Ziyâde-i muttasile-i mütevellîde büyüme ve semen gibi şeyler olup, bu ziyâde asl-ı rehn hükmündedir. (*Ebussuud*)⁶⁴⁸

2. Nev': Ziyâde-i muttasile-i gayr-i mütevellîdedir. Ziyâde-i muttasile-i gayr-i mütevellîde, asl-ı rehin ile merhûn olmaz. Şöyle ki: Râhin mülk arsasını mürtehine rehin ve teslîm ettikten sonra, mezkûr arsa üzerine mürtehinin izniyle veya onun izni olmaksızın binâ inşa etse, işbu binâ, arsa gibi bi-dûn-i akid müstakil merhûn olmaz. Ve lede'l-îcab, merhûn arsa berâ-yı deyn, âhara satıldığında, binânın kal' ve ref' edilmesi lâzım gelir.

3. Nev': Ziyâde-i munfasile-i gayr-i mütevellîdedir. Ziyâde-i munfasile-i gayr-i mütevellîde, merhûn olan [275] akâr ve hayvanın ücretleri ve bedel-i menfa'at merhûn gibi şeyler olup, bu ziyâde asl-ı rehin ile beraber merhûn olmaz. (*Dürer, Bezzâziyye ve Şerhu'l-Mecma'*)⁶⁴⁹

⁶⁴⁸ Ebussuud, *Fetâvâ-yı Ebussuûd*.

⁶⁴⁹ Molla Hüsrev, *Düreri'l-Hükkâm*, 2: 250; Bezzâzî, *Fetâva'l-Bezzâziyye*, 6: 72; İbn Melek, *Şerhu'l-Mecma' li İbn-i Melek*, İstanbul Müftülüğü ktp. no: 151.

4. Nev‘: Ziyâde-i munfasîle-i mütevellîdedir ki madde-i âtiyede mezkûrdür.

715. MADDE

[**Merhûndan mütevellîd ziyâde**] 49. maddeye mebnî râhinin mülkü olduğu gibi, 47. madde mücibince, rehinde dâhil olmakla, [**asl-ı merhûn ile beraber merhûn olur.**] Zîra bu ziyâde merhûna tâbî‘ olup, merhûnda ise rehniyyet-i hak lâzım olmakla, rehniyyet bu ziyâdeye dahi sirâyet eder. * (*Hindiyye fi’l-bâbi’s-sâdis ve Dürer*)⁶⁵⁰

Nitekim erş -cerhin diyeti- gibi gayr-i merhûnun eczasından bir cüzünün bedeli bulunan şeye dahi hükm-i rehin verilir. Ancak bu nev‘ nemânın rehin hükmünde olmasının mânâsı, asl-ı rehin habsolunduğu gibi bu nev‘ nema dahi habsolunur demektir. (*Hindiyye*)⁶⁵¹ Mezkûr ziyâde gerek mürtehin yedinde ve gerek merhûn 748. ve 749. maddeler vechile âhara veya râhine i‘âre edilip de onların yedlerinde hâsıl olsun.

Bu cihetle 741. maddede beyân olunduğu üzere, asıl rehni râhin veya mürtehinden biri, diğerinin izni olmaksızın istihlâk edemeyeceği gibi bu ziyedeyi dahi istihlâk edemez. Lâkin 759. maddede beyân olunduğu üzere, mürtehin ba‘zan bunları bey‘ edebilir.

Nitekim ecebî dahi bunları istihlâk edemez. Kim istihlâk ederse zâmin ve bedel-i zamân ziyâde-i mezkûre makâmına kâim olarak merhûn olur. (*Hindiyye fi’l-bâbi’s-sâdis*)⁶⁵²

Meselâ râhinin ibâha ve ihlâli bulunmaksızın mürtehin meselâ merhûn bağın mahsulünü ahz ve istihlâk etse, râhin, veya ba‘de vefâtihi vârisi mürtehine tazmîn ettirir. (*Fetâvâ-yı Cedîde*)

Yine bu cihetle, mürtehin istîfâ-yı deyn edinceye değin 729. madde mücibince asl-ı rehni habs edebileceği gibi, bu nev‘ ziyâdeyi dahi habseyler.

* (İbn Melek, *Şerhu’l-Mecma’ li İbn-i Melek*). وقال الشافعي لا يتعدى لان تعين عين الرهن للبيع لا يستدعي تعيين عين اخر، شرح المجمع

⁶⁵⁰ Komisyon, *el-Fetâva’l-Hindiyye*, 5: 540; Molla Hüsrev, *Dürerü’l-Hükkâm*, 2: 250.

⁶⁵¹ Komisyon, *el-Fetâva’l-Hindiyye*, 5: 540.

⁶⁵² Komisyon, *el-Fetâva’l-Hindiyye*, 5: 540.

(*Kifâye*)⁶⁵³

Yine bu cihetle mürtehin 722. madde vechile rehni hıfz edeceği gibi bu ziyâdeyi dahi hıfz eyler. Hatta mezkûr ziyâde merhûn olan bağın üzümü gibi şeyler olunca, mürtehin meselâ üzümü bağdan mu'tâd vechile toplayabilir. Bu bâbda hâkimin izni lâzım değildir. Zîra [276] üzüm toplamak hıfzdır. (751.⁶⁵⁴ madde şerhine bakınız.) (*Tenkîh*)⁶⁵⁵ Fakat toplarken mu'tadı tecâvüzle bağa noksanlık âriz olsa o nisbette deyn sâkıt olur. (741.⁶⁵⁶ maddeye bakınız.)

Ziyâde-i kasdiyye ile ziyâde-i zımniyye beynindeki fark:

Ziyâde-i kasdiyye -ki 713. maddede mevzûbahs edilir- ile bu maddede beyân olunan ziyâde-i zımniyye beyninde fark vardır. Şöyle ki ziyâde-i zımniyye mürtehin yedinde telef olduğunda deynden bir şey sâkıt olmaz. Zîra bu ziyâde vakt-i akitde tahte'l-akd maksûden dâhil olmaz. (*Hidâye*)⁶⁵⁷ Yâni bu ziyâde, rehinde tebe'an dâhil olup, tâbi'in ise aslın mukâbili olan şeyden hissesi olamaz. (48.⁶⁵⁸ madde ile şerhine bakınız.) Gerek asl-ı rehin ile ma'an ve gerek asl-ı rehin bâkî olup da yalnız zevâid-i mezkûre telef olsun. Bu sûretde asl-ı rehin, deynin tamamına mukâbil olarak merhûn kalır. Halbuki 713. madde şerhinde îzâh olunduğu üzere ziyâde-i kasdiyye telef olduğunda, ona isâbet eden deyn sâkıt olur.

Amma aksi halinde, yâni ziyâde-i zımniyye bâkî iken asl-ı rehin âfet ile telef olduğunda o ziyâde deynden hissesiyle fekk edilir. Şöyle ki deyn, asl-ı rehlin yevm-i kabzındaki kıymetiyle ziyâdenin yevm-i fekkdeki kıymetine taksim olunur. Zîra rehin kabzıyla mazmûn olduğu gibi ziyâde-i zımniyye dahi vakt-i fikâke kadar bâkî olunca, fikâk* ile mazmûn olur. (*Ebussuud*)⁶⁵⁹ Bu halde deynden asl-ı rehni isâbet eden miktar sâkıt olacağından, ziyâde-i zımniyyeye isâbet eden deyn îfâ olunarak, o ziyâdenin fekk edilmesi lâzım gelir. Râhin o miktar deyni îfâ etmeden ziyâde-i mezkûreyi dâyinden alamaz. Çünkü bu takdirde ziyâde-i zımniyye fekk ile

⁶⁵³ Kürlânî, *Kifâye şerhu'l-Hidâye*.

⁶⁵⁴ [Mürtehin bir mahalle gider oldukça yol emin ise rehni beraber götürülebilir.]

⁶⁵⁵ İbn Âbidîn, *el-'Ukûdü'd-Dürriyye*, 2: 277.

⁶⁵⁶ [Rehni râhin itlâf yahut ta'yib ettikde zâmin olması lazım geldiği gibi mürtehin itlaf yahut ta'yib ettikde dahi kıymeti miktarı deynden sâkıt olur.]

⁶⁵⁷ Merginânî, *Hidâye*, 7: 294.

⁶⁵⁸ [Tâbi' olan şeye ayrıca hüküm verilemez.]

* el-fikâk, bi'l-fethi ve'l-kesr, halas ve fedâ ki; bir nesne mukâbelesinde verilir. يقال فكاك الرحون ما

يفتك به

⁶⁵⁹ Ebussuud, *Fetâvâ-yı Ebussuûd*.

maksûd olur. Halbuki tâbi‘ olan şey maksûd olunca, aslın mukâbili olan şeyden tâbi‘in dahi hissesi bulunur. Mebî‘ kısrâğın yavrusu gibi ki, kable‘l-kabz semenden hissesi olmayıp amma kabz ile maksûd olunca, onun da semenden hissesi olacağından; hatta yavru telef olduktan sonra bey‘ ikâle olursa, semen, kısrak ile yavrunun kıymetlerine taksîm olunarak yavruya isâbet eden semen bâyi‘den sâkıt olur. Kısrâğa isâbet eden semeni bâyi‘ müşteriye reddederek kısrâğı istirdâd eyler. (*Ebussuud*)⁶⁶⁰ Halbuki ziyâde-i kasdiyyenin cümle deyn ile fekk edilmesi lâzım gelir. [277]

Meselâ merhûn kısrâğın kıymeti bin kuruş olduğu gibi, ondan mütevellid yavrunun kıymeti dahi bin kuruş olunca, deyn münâsafeten bu ikisine inkısam eder. 713. maddedeki ziyâde-i kasdiyyede dahi hüküm böyle olmakla, bu hükümde iki ziyâde beyninde fark yoktur. Fakat asıl hayvan yâni kısrak bâkî olduğu halde yavru telef olsa, meccânen telef olup, deynen bir şey sâkıt olmaz ve kısrak bundan sonra küll-i deyn mukâbilinde merhûn kalır. Halbuki 713. maddedeki ziyâdede hüküm böyle değil idi. Evvelen kısrak, sâniyen yavru telef olduğunda, yine yavru meccânen telef olup, deyn kâmilen kısrâğın telefıyla sâkıt olur. Halbuki ziyâde-i kasdiyyede hüküm böyle değil idi. Amma evvelâ kısrak telef olduğu halde yavru bâkî olduğunda bu yavrunun yevm-i fekkdeki kıymeti bin kuruş olunca nisf-i deynin te‘diyesiyle yavru fekk olunur. (*Zeylâi*)⁶⁶¹

Nitekim o ziyâdeyi, mürtehin, râhinin izniyle istihlâk ettikten sonra, asıl rehin telef olduğunda, o ziyâdenin deynen hissesi olur. Şöyle ki deyn, mürtehinin itlâf ettiği ziyâdenin kıymetiyle aslın kıymetine taksîm olunarak, asla isâbet eden sâkıt olup, ziyâdeye isâbet edeni mürtehin râhinden ahz eder. Zîra o ziyâde taslî-i râhinle telef olmakla gûya, râhin onu mürtehinden bi‘l-ahz kendisi itlâf eylemiş olur. Nitekim bu mes‘ele 750. madde şerhinde îzâh olunur. (*Şerhu‘l-Mecma‘ ani‘l-Muhît ve Ebussuud*)⁶⁶²

Aslın veya ziyâdenin tenâkus veya tezâyüd kıymeti halinde ahkâm:

Asıl ve ziyâdeden biri telef olmayıp, lâkin aslın yâni misâl-i mezkûrde kısrâğın kıymeti terâcu‘ “tenezzül”-i si‘rile beş yüz kuruşa inse yahut kıymeti

⁶⁶⁰ Ebussuud, *Fetâvâ-yı Ebussuud*.

⁶⁶¹ Zeylâi, *Tebyînü‘l-Hakâik*, 6: 81.

⁶⁶² Ebussuud, *Fetâvâ-yı Ebussuud*.

tezâyüd edip iki bin kuruşa çıksa, deyn yine kema-kân münâsafeten münkasem olur; evvelki halinden tagayyür eylemez. Lâkin kırsrağın kıymeti alâ hâlihi bin kuruş olup fakat yavrunun kıymeti tenâkus etse yâni meselâ beş yüz kuruşa inse, deyn bunların kıymetlerine islâsen münkasem olur; sülüsânı kırsrağa ve sülüsü dahi yavruya isâbet eder.

Nitekim yavrunun kıymeti tezâyüdle iki bin kuruş olsa, deynin sülüsânı yavruya ve sülüsü kırsrağa münkasem olacağından kırsrak telef olup yavru bâkî kalsa yavrunun hissesine deynin sülüsânı isâbet eyler. (*Şerhu'l-Mecma' ani'l-Muhît*) [278]

BÂB-I SÂNÎ

Râhin ve mürtehin müt'e'allik bazı mesâil beyânındadır.

Gerek bu bâb-ı sâninin ve gerek bâb-ı sâlisin hulâsaları ber-vech-i âtî burada dercolunur.

Hulâsa-i Bâb-ı Sâni ve Sâlis

Râhin, Mürtehin ve Merhûna dâir bazı mesâil.

1- Râhin:

Rehin, râhine nisbetle akd-i lâzımdır. Binâenaleyh bunda râhin için hıyâr-ı şart câizdir. Müddet-i hıyârda rehin yed-i mürtehinde mevkûf olup telefî halinde mürtehin deyn ve kıymetden hangisi dûn ise onu zâmin olur.

2- Mürtehin:

Rehin, mürtehin nisbeten akd-i lâzım değildir. Kendi kendine akdi feshedebilir. Mücerredd fesh rehni ibtâl etmez. Zîra kabz ile deyn ma'an bâkî oldukça, rehin dâima mazmûn olur.

Râhin bir ve mürtehin iki kişi olabilir. (2 şartla)

- 1- Akdın vâhid olması,
- 2- Teb'îza nass edilmemesi.

Fakat bu feshin, rehinde hakk-ı imsâki iskât etmesi için:

- Evvelen; rehnin râhine reddi,
- Sâniyen; deynin te'diyesi

Sâlisen; mürtehinin râhini ibrâsı

Râbi'an; deynin râhine hîbesi lâzım gelir.

Kezâlik akdin vâhid olması şartıyla dahi râhin iki ve mürtehin bir olabilir.

3- Merhûn:

1- Merhûn râhinin malı olur.

Mürtehin rehni bizzat hıfzeder yahut emînine hıfzettirir. Ve bu sûrette telef olsa 91. maddeye mebnî zamân lâzım gelmez. Müstevda'a zamânı îcâb eden fi'il, mürtehine zamân-ı gasbı îcâb eder. Ba'de'l-muhâlefet vifâka avdetiyle mürtehin zamân-ı gasbdan berî olur. Bu, icâre gibi değildir. (İcarede mûcir kendi namına isti'mal eder. Fakat mürtehin râhin namına hıfz ediyor.) Rehnin muhafaza ücreti mürtehine aiddir. Bilâ-hükmi'l-hâkim ve bilâ-emir sarf etse müteberri' olur. (İstisnâ: Beldede kadı bulunmaz ise) Rehnin bekâsı ve islahı için olan masraf râhine aiddir. Bilâ-hükmi'l-hâkim ve bilâ-emr sarf etse müteberri'dir. Râhin mesârif-i mezkûreyi nemâ-i rehinden sarf edemez. [279]

2- Merhûn mal-ı müste'âr olur.

Rehn-i müste'âr câiz ve riâyetden farklıdır.

Mal sâhibinin izni mutlak ise: Müste'âr onu her vechile rehnedir. (64.⁶⁶³ madde) Kayd-ı rehinde ihtilâf olursa söz mu'îrindir. Mukayyed ise: Kayd ve şarta riâyet lâzımdır. Riâyet etmez ise müste'âr gâsıb ve mürtehin gâsıbü'l-gâsıb ve telefî takdirinde, rehn-i müste'ârın tamam-ı kıymetini zâmin olur; yalnız mikdar-ı deyni değil.

Rehn-i müste'ârda takyîd beş sûretle olur.

1- Mikdar-ı deyn,

2- Cinsi deyn,

3- Mekân-ı rehin,

4- Tâyin-i mürtehin.

Bu şerâitin fâidesi mu'îre aiddir. Bu kayda mürtehin muhâlefet edemez.

Eder ise gâsıb olur. Yalnız bu sûretde muhâlefet câizdir.

5- Tevkît.

⁶⁶³ [Mutlak ıtlaki üzere câri olur. Eğer nassan yahut delâleten takyîd delili bulunmaz ise.]

Bu şartın fâidesi müste‘îre aiddir. Çünkü kable hitâmi’l-müddet, mu‘îr âriyyeti taleb edemez.

716. MADDE

Rehin, mürtehine nisbeten akdi lâzım değildir. (114.⁶⁶⁴ madde şerhine bakınız.) Çünkü rehindeki hakk-ı habs 729. maddede tasrîh edildiği üzere yalnız mürtehine aid olmakla, mürtehin yalnız başına mezkûr hakkından vazgeçebilir. Bu zabıta üzerine müteferri‘ mesâil:

Evvelen, [**mürtehin hod-be-hod**] dilediği vâki‘t sarâhaten yahut zımmen [**akd-i rehni**] küllîyyen veya kısmen [**fesh**] ile rehni râhine iâde [**edebilir**]. Bu madde vechile mürtehin akd-i rehni fesh ettiğinde 718. maddenin fıkra-i sâniyesi hükmü cârî olacağına şüphe yoktur.

Sarâhaten fesh bu maddede beyân olunmaktadır. Zımmen fesh gelince 818. madde şerhinde tafsîl olunur.

Temamiyyet-i feshin şartı: Bu fesh tamam ve rehniyyet bâtil olmak için merhûnun alâ vechi’l-fesh râhine iâdesi şarttır. (*Hidâye*)⁶⁶⁵ Binâenaleyh akd-i rehin fesh olunduktan sonra, merhûn râhine iâde olunmadan o merhûn yed-i mürtehide telef olduğunda, deynin sükûtunu îcâb eder. Çünkü mücerred fesh-i akd ile rehin bâtil olmaz; belki rehindeki kabz ile deyn ma‘an bâkî olduğça, ba‘de’l-fesh dahi rehin mazmûn olarak kalır. (*Hâniyye*)⁶⁶⁶ Amma kabz veya deyn den biri fevt olduğunda, yâni meselâ rehin râhine redd ve iâde edildiğinde yahut mürtehin alacağından râhini ibrâ ettiğinde artık merhûn rehin olarak kalmaz; zamân sâkit olur. Zîra kâ‘idedir ki bir illet iki sıfat sâhibi olunca o iki vasıftan birisinin in‘idamiyle o illet dahi mün‘adim [280] olur. İşte rehin dahi böyledir. Çünkü rehni mazmûniyyetine iki illet bulunup, birincisi deyn ve ikincisi kabz-ı rehindir. İkisi mevcûd olunca zamân mevcûd ve birisi mün‘adim olunca zamân dahi sâkit olur. Şöyle ki rehin râhine redd ve iâde edildiğinde, deyn bâkî olsa bile, zamân sâkit olacağı gibi, deyn ibrâ olduğunda, kabz-ı rehin bâkî olsa bile yine zamân sâkit olur.

⁶⁶⁴ [Bey‘i lazım, hıyarattan ârî olan bey‘-i nafizdir.]

⁶⁶⁵ Merginânî, *Hidâye*, 7: 402.

⁶⁶⁶ Kâdihân, *Fetava’l-Hâniyye*, 3: 543.

Sual: Deynin fevtiyle sükût-ı zamân lâzım gelince, deyn istîfâ olunduktan sonra, rehin mazmûn olmamak lâzım gelir. Halbuki bu sûretde merhûn, yed-i mürtehide telef olsa mazmûnen telef ve mürtehinin kabzettiği deyni râhine iâde eylemesi lâzım olur.

Cevab: Deyn îfâ olunduktan sonra dahi zimmet-i medyûnda bâkî olduğu 158. madde şerhinde îzâh olunmuş idi. Binâenaleyh deyn-i mezkûrün mukâbili olan rehnin zamânı dahi sâkıt olmayıp zamân-ı mezkûr bâkî kalır.

Bazılar, bu sualin cevabında “Dâyinin makbuzu olan paraya bir müstahık çıkıp da zabt etmek ihtimali bulunmakla, merhûn yed-i mürtehide buldukça mürtehinin istihkâk-ı habs ihtimali bulunup, binâenaleyh bu ihtimal zamânı îcâb eder.” demişlerdir. Lâkin bu gibi delilden neş’et emeyip sırf tevehhüm olan ihtimal, tahkîki îcâb etmeyeceğinden dolayı bu cevaba itiraz edilmiştir.

Feshin tamâmiyyeti, merhûnun alâ vecchi’l-fesh râhine reddi ile olur denilmiş idi. Zîrâ mürtehin ba’de’l-fesh merhunu râhine alâ vecchi’l-fesh reddetmeyip, alâ vecchi’l-âriyye iâde etse, rehin bâtıl ve münfesih olmaz. (*Kifâye*)⁶⁶⁷

Sâniyen, fesh için esnâ-yı akd-i rehinde mürtehin için hıyâr şart edilmekle hâcet olmayıp, hatta mürtehin kendisi için hıyârı şart etse câiz değildir. Zîrâ mürtehin, bi-dûni şartı’l-hıyâr fesh-i rehne muktedir olmakla, şart-ı hıyârın fâidesi olamaz. 300. madde kabîlindeki şerhde zikrolunduğu üzere hıyâr-ı şart ancak feshâ kâbil olan ukûd-ı lâzîmede olur.

Sâlisen, mürtehin, fesh-i rehnettiği beyâniyle rehni alâ vecchi’l-fesh râhine iâde ettiğinde râhin râzî olmasa bile akd-i rehin münfesih olur. Binâenaleyh, bu iâdeden sonra rehn-i mezkûr yed-i râhinde telef olsa deynen bir şey sâkıt olmaz.

[281]

Râbi’an, medyûn borcu mukâbilinde şu malı rehin ve teslîm ettiğini iddia ve ikâme-i beyyine ettiği halde dâyin rehni inkâr etse, alâ rivâyeti kitâbi’r-rehin hâkim bu beyyine üzerine rehniyyet ile hükmedemez. Şahidler, gerek kabza şahâdet etsinler ve gerek mürtehinin kabzı ikrâr ettiğine şahâdet etsinler. Zîrâ mürtehinin bu inkârı akd-i rehni fesh addedilir.

⁶⁶⁷ Kürlânî, *Kifâye şerhu’l-Hidâye*.

Şu kadar ki, dâyin yedinde rehin telef olduktan sonra bu vechile inkâr etse, medyûnun ikâme-i beyyine etmesi kabûl ve rehniyyet ile hükmedilir. Zîra merhûn yed-i mürtehinde telef olduktan sonra fesh-i akd-i rehin mümkün olmayıp 741. madde şerhindeki lâhikada tafsîl olunacağı üzere deynin sükûtunu îcâb eder. Çünkü mürtehinin ba'de helâki'l-merhûn rehni inkâr etmesi fesha ihtimali yoktur. Binâenaleyh inkâr-ı mezkûr akdi aslından inkâr addolunacağından, ta'bîr-i diğerle deynin hükmen istîfâsı inkâr olacağından, râhin asıl akdi ve hükmen îfâyı isbâta muktedirdir. (*Hindiyye fi'l-bâbi's-sâni aşara*)⁶⁶⁸

Kısmen fesh-i rehin: Maddenin şerhi sırasında işâret olunduğu üzere rehni bir kısmında dahi fesh câizdir. Şöyle ki bir kimse, bin kuruş borcu mukâbilinde diğer kimseye iki yüzüğü terhîn ettikten sonra râhin "Birisinin bana lüzûmu var geri ver." demesi üzerine, mürtehin dahi bu iki yüzüğün birisini râhine alâ tarîkı'l-fesh îade etse, yalnız îade olunan rehin münfesihi ve diğer yüzük yalnız deynden hissesiyle merhûn olur. Binâenaleyh o diğer yüzük yed-i mürtehinde telef olduğunda 741. madde şerhindeki lâhika vechile telef olan yüzük küll-i deyne kâfi olsa bile, küll-i deynin sükûtunu îcâb etmez; belki deynen hissesi miktarı sâkit olur. Şu kadar var ki râhin küll-i deyni te'diye etmeden bu diğer yüzüğü istirdâd edemez. (*Bezzâziyye fi's-sâlis fi'z-zamân*)⁶⁶⁹

717. MADDE

Rehin, ba'de'l-kabz râhine nisbetle akd-i lâzımdır.

Bu cihetle [**mürtehinin rızâsı olmadıkça râhin**] yalnız başına olarak sahîhan vâki' olan [**akd-i rehni fesh**] ile bi-izni'r-râhin kabzedilen merhûnu mürtehinden istirdâd [**edemez.**] Deyn, gerek rehin üzerine sâbık ve gerek lâhik olsun fark yoktur. (*Ankaravî kubeyle'l-vasâyâ*)⁶⁷⁰ Zîra madde-i ânife şerhinde sebki ettiği üzere mürtehinin onda hakk-ı habsi olmakla, râhin mürtehinin bu hakkını iskât edemez. [282]

Bundaki rehinden maksûd rehn-i tamam yâni merhûn kabzedilen rehindir. Zîra 706. maddede zikrolunduğu üzere kable'l-kabz râhin bi-dûn-i rızâ'l-mürtehin rehni fesh ile merhûnu teslîmden imtinâ' edebilir.

⁶⁶⁸ Komisyon, *el-Fetâva'l-Hindiyye*, 5: 566.

⁶⁶⁹ Bezzâzî, *Fetâva'l-Bezzâziyye*, 6: 60.

⁶⁷⁰ Ankaravî, *Fetevâ'l-Ankaravî*.

Râhinin bi-dûn-i rızâ'l-mürtehin feshi: Fakat hîn-i akd-i rehinde, râhin için hıyâr şart edildiğinde, müddet-i hıyârda râhin dilerse akd-i rehni fesh ve ister ise ibkâ eylesin. (*Kitâb-ı Büyû'un bâb-ı sâdisinin fasl-ı ûlâ* şerhine bakınız.) Amma müddet-i hıyârın mürûrundan sonra râhin yine akd-i rehni fesh edemez.

Müddet-i hıyârda rehnin hükmü: Rehin, müddet-i hıyârda mürtehin yedinde telef olduğunda, mürtehin muhayyerdir; rehn-i mezkûr dilerse mukâbili olan deyniyle ve isterse merhûnun kıymetiyle mazmûn tutar. (*Bezzâziyye fi's-sâlis fi'z-zamân*)⁶⁷¹

718. MADDE

[**Râhin ve mürtehin**] rehin kabz edildikten sonra [**bi'l-ittîfâk**] yâni ikisinin de rızâlarıyla [**akd-i rehni**] sarâhaten veya zımnen [**fesh**] yâni ikâlâ [**edebilirler.**] Ve 716. madde şerhinde îzâh olduğu üzere bu feshin tamâmiyyeti mürtehin tarafından merhûnun alâ vecih'l-fesh râhine iâdesiyle olur. Hatta ba'de'l-fesh rehin, râhine iâde olunmadan yed-i mürtehinde telef olsa, merhûnun kıymeti miktarı yine deyn sâkit olur. (*Bezzâziyye*)⁶⁷²

Bu fesihde, râhinin ittîfâk etmesi yâni onun da feshâ muvâfakat eylemesi lâzım değildir. Fesh-i mezkûrün sıhhati hasran mürtehinin rızâsından dolayı olduğu 716. maddede ve şerhinde beyân olduğuna, ta'bîr-i diğerkle râhin muvâfakat etmese ve rızâ göstermese bile mürtehin fesh-i akd edeceğine nazaran, bunda râhinin muvâfakat veya adem-i muvâfakatının asla ehemmiyyeti yoktur. Binâberîn bu maddenin şu fıkrası mârruz-zikir 716. maddesinden fazla bir hüküm ve fâide îfâde eylemez.

[**Fakat ba'de'l-fesh mürtehinin o rehin mukâbilindeki alacağını râhinden istîfâ edinceyedeğin rehni habs ve imsâke salahıyyeti vardır.**] Lâkin îzâh olduğu üzere yalnız mürtehinin yahut râhin ile mürtehinin bi'l-ittîfâk mücerredd fesh-i rehnetmeleriyle rehn-i sahîh bâtil ve hükümden gayr-i sâkit ve ta'bîr-i diğerkle rehnin kavlen feshiyle adem-i feshi hükümden müsâvîdir. Binâenaleyh deyn ile mürtehinin rehindeki kabzından ibâret bulunan bu iki vasıf bâkî buldukça [283] akd-i rehin dahi bâkî kalır. Yâni rehin iki şey mukâbilinde

⁶⁷¹ Bezzâzî, *Fetâva'l-Bezzâziyye*, 6: 60.

⁶⁷² Bezzâzî, *Fetâva'l-Bezzâziyye*, 6: 73.

mazmûndur. Biri deyn, diğeri kabzdır. Birisi fevt olduğunda yâni meselâ rehin râhine reddolduğunda yahut mürtehin deynden râhini ibrâ ettiğinde rehin dahi kalmaz. Rehnin zamânı sâkit olur. Çünkü 716. madde şerhinde dahi zikrolunduğu üzere illet iki vasıf sâhibi olunca birisinin in'ıdâmiyle hüküm mün'adim olur. (*Bezzâziyye, Redd-i Muhtâr ve Abdülhalîm*)⁶⁷³

Rehindeki hakk-ı imsâki sarâhaten iskât edecek ahvâl dört ve zımmen iskât edecek ahvâl dahi beş olup, binâenaleyh cem'an dokuz sebeple rehindeki hakk-ı habs sâkit olur. Vücut-ı âtiye-i erba'a ile mürtehinin rehindeki hakk-ı habs ve imsâkı sarâhaten sâkit olur.

Vech-i evvel: Mürtehin akd-i rehni fesh ile beraber alâ tarîkı'l-fesh merhûnu râhine bi'r-redd, mürtehin merhûnu kabzından çıkardığında 51. maddeye mebnî artık hakk-ı habsi kalmaz. İmdi akd-i rehnin tamâmiyyeti kabzıyla olduğu gibi fesh-i rehnin tamâmiyyeti dahi makbûz olan rehnin râhine redd ve iâdesiyledir. Bu iâdenin dahi alâ tarîkı'l-fesh olması lâzımdır. Hatta alâ tarîkı'l-fesh redd ve iâde etmeyip belki alâ vechi'l-âriyye reddetse yine rehin bâtil ve hükümden sâkit olmaz. (*Abdülhalîm*)⁶⁷⁴ (749. maddeye ve şerhine bakınız.)

Vech-i sâni: Deyn te'diye,

Vech-i sâlis: Râhin o deynden ibrâ,

Vech-i râbi': Deyn-i mezkûr râhine hibe olduğunda, kezâlik mürtehinin merhûnda artık hakk-ı imsâki kalmaz. (*Redd-i Muhtâr*)⁶⁷⁵

Zımmen fesh-i rehin: Akd-i rehin vücûh-ı hamse-i âtiye ile dahi fesholunabilir.

Vech-i evvel: Mürtehin, râhinin emriyle merhûnu âhara îcar ve müste'cire teslîm etse, îcar sahîh ve akd-i rehin bâtil ve münfesih olur. Amma bi-dûni't-teslîm mücerred îcârîyle rehin münfesih olmaz. (*Hamevî*)⁶⁷⁶ Ve bu îcârda ücret râhinin olup, mürtehin vekîl bi'l-îcar olur.

Vech-i sâni ve vech-i sâlis: 744. ve 745. maddelerde mezkûrdür.

⁶⁷³ Bezzâzî, *Fetâva'l-Bezzâziyye*, 6: 73; İbn Âbidîn, *Reddül-Muhtâr*, 10: 129; Abdülhalîm, *Hâşiyetü Dürer*, 2: 437.

⁶⁷⁴ Abdülhalîm, *el-Keşf bi-rumûzi'l-Gureri'l-ahkâm*, 2: 438.

⁶⁷⁵ İbn Âbidîn, *Reddül-Muhtâr*, 10: 130.

⁶⁷⁶ Hamevî, *Ğamzü 'Uyûni'l-Besâir*, 4: 440.

Vech-i râbi': Râhin, mürtehinin izniyle merhûnu âhara îcar ve müste'cire teslîm etse, icâre sahîh ve zımnen rehin münfesih olur. Hatta bundan sonra müddet-i îcar münkazî olduğundan, deyn bâkî olsa bile akd-i rehn-i sâbık avdet, yâni merhûn olan mal, ke'l-evvel merhûn olmak sıfatı iktisâb eylemez. Yeniden tecdîd-i akd lâzımdır. [284]

Vech-i hâmis: Râhin, rehni mürteherine bey' etse akd-i rehin yine münfesih olur. Bundan sonra tarafeyn bey'î ikâle etseler dahi akd-i rehin bi't-terâzî yeniden inşa olunmadıkça, mebû-i mezkûr rehnolmakla avdet eylemez. (*Fetâvâ-yı İbn-i Nüceym*)⁶⁷⁷

719. MADDE

[**Mekfûlün-anhin kefile rehin vermesi câizdir.**] Kefilden maksûd, evvelen mala; sâniyen müneccezen, sâlisen bi'l-emr kefil olandır. Yâni bir kimse diğer kimesnenin emriyle o kimsenin filan şahsa veya mîrîye olan meselâ bin kuruş borcuna kefil olduktan sonra, o kimesne o kimseye rehin verse sahîh olur. Kefil, mekfûlün-bihi dâiyine gerek te'diye etmiş ve binâenaleyh kefilin mekfûlün-anhde fi'l-hal alacağı bulunmuş olsun ve gerek henüz te'diye etmemiş ve ol vechile kefilin mekfûlün-anhde fi'l-hal matlûbu gayr-i mevcûd bulunsun.

Kefil mekfûlün-bihi te'diye ettikten sonra rehn-i mezkûr câiz oldu. Zîra kefil edâ ile deyne mâlik olmuş ve binâenaleyh rehn-i mezkûr deyn-i sahîh mukâbilinde olmuş olur. (657.⁶⁷⁸ maddeye ve şerhine bakınız.)

Kefil, mekfûlün bihi henüz te'diye etmeden dahi rehn-i mezkûr câiz oldu. Zîra kefâlet bi'l-emr tâlibin kefil ve kefilin dahi asîl üzerine deyni îcâb eder. Şu kadar ki kefilin asîlden alacağı vakt-i edâya dek mü'eccel ve tâlibin asîlden alacağı haldir. (*Redd-i Muhtâr*)⁶⁷⁹ Yâni kefilin asîl üzerine deyni icab eden ve sebep-i deyn olan kefâlet mevcûd olduğuna ve sebep-i deynin vücûdu, rehn-i mücevvez

⁶⁷⁷ İbn Nüceym, *Fetâvâ-yı İbn Nüceym*, 182.

⁶⁷⁸ [Bir kimse birine benim filan kimseye olan ber-cuma kefil ol deyip ve o dahi kefil olup da kefalet hasabiyle borcu eda ettikten sonra asile rücu' edecek oldukda kefil olduğu şeyle rücu' eder, müeddaya i'tibar olunmaz, amma borcun bir miktarı üzerine dâin ile musalâha ettiği takdirde verdiği bedel-i sulh ile rücu' eder yoksa mecmu-i deyn ile rücu' edemez.]

⁶⁷⁹ İbn Âbidîn, *Reddül-Muhtâr*, 10: 129.

bulduğuna mebnî, bu rehin dahi sahîh olur. (701.⁶⁸⁰ madde şerhine bakınız.)

Yed-i kefildeki rehnin hükmü: Bu sûretde rehn-i mezkûr yed-i kefilde telef olduğunda kefilin mekfûlün-anha rücû‘ edeceği malı, kefil istîfâ etmiş sayılır. (*Hindiyye fî mesâile şettâ mine’l-kefâle*)⁶⁸¹

Yed-i kefildeki rehnin infisâhı: Mekfûlün-anh kefiline bu vechile rehin verdikten sonra kendisi yâni medyûn ve mekfûlün-anh borcunu dâyinine îfâ etse rehin münfesih olur. Zîra edâ ile kefilen dahi deyn sâkıt oldu. (718.⁶⁸² maddeye ve şerhine bakınız.)

İmdi bu vechile asîl, îfâ-yı deyn ettikten sonra rehn-i mezkûr yed-i kefilde telef [285] olduğunda eğer asîlin telebi vukû‘ bulduğu halde kefil vermeyip de ba‘dehü telef olsa kefil mekfûlün-anha rehnin küll-i kıymetini ve eğer kable’t-taleb ve’l-men‘ telef olsa, kefil deyn ile kıymet-i rehnin ekallini zâmin olur denilebilir mi? Fe’l-yuharrir.

Kefile rehin verilmek meselesi üç kayıtle mukayyedir.

Birincisi: Kefil, mala kefâlet etmiş olmalıdır. Amma nefse kefâlet eden kefile rehin verilmek gayr-i sahîh olduğu 710. madde şerhinde îzâh olunmuş idi. (*Hindiyye*)⁶⁸³

İkincisi: Kefâlet-i mâliyye, müneccezen olmalıdır. Amma kefâlet-i maliye-i mu‘allakada kable vücûdi’s-şart, asîlin kefile rehin vermesi câiz olmaz. Zîra kefâlet bi’l-mal henüz hulûl etmemiştir. (*Hindiyye kubeyle’s-sâni aşara*)⁶⁸⁴

Üçüncüsü: Kefâlet bi’l-emr olmalıdır. Zîra kefâlet bilâ-emr teberru‘ olup, kefilin asîle fi’l-halde, ba‘de edâi’d-deynde hakk-ı mürâca‘atı, yâni kefilin asîlden alacağı bulunmayıp, binâenaleyh bu rehin, deyn-i ma’dûma mukâbil rehnolur. (701.⁶⁸⁵ madde şerhine bakınız.)

⁶⁸⁰ [Rehin, bir malı andan istifası mümkün olan bir hak mukabilinde mahbûs ve mevkûf kılmaktır ve ol mala merhûn denildiği gibi rehin dahi denilir.]

⁶⁸¹ Komisyon, *el-Fetâva’l-Hindiyye*, 3: 278.

⁶⁸² [Râhin ve mürtehin bi’l-ittifak akd-i rehni fesh edebilirler. Fakat ba‘de’l-fesh mürtehinin ol rehin mukabilindeki alacağını râhinden istifa edinceye değin rehni habs ve imsake salâhiyyeti vardır.]

⁶⁸³ Komisyon, *el-Fetâva’l-Hindiyye*, 3: 278.

⁶⁸⁴ Komisyon, *el-Fetâva’l-Hindiyye*, 5: 566.

⁶⁸⁵ [Rehin, bir malı andan istifası mümkün olan bir hak mukabilinde mahbûs ve mevkûf kılmaktır ve ol mala merhûn denildiği gibi rehin dahi denilir.]

720. MADDE

[**Bir medyûnun iki dâynini**] bu iki dâyin [**gerek birbiriyle**] deynde [**şerîk olsun, gerek**] birbiriyle deynde şerîk [**olmasın**] ve deynleri gerek cins-i vahidden ve gerek birinin borcu altın ve diğèrinin gümüş olmak gibi muhtelifü'l-cins olsun iki deyn için [**kendisinden**] diğèr bir ta'birle o medyûndan akd-i vâhid ile ve teb'îza nass edilmeyerek [**bir rehin alsalar câiz olur.**] (*Aynî*)⁶⁸⁶ Yâni bu rehinde sıhhat-i rehni ihlâl eden şuyû' yoktur.

İki dâyninin bir medyûndan rehin almasının cevâzı iki şartla meşrûttur:

Birincisi: Akdın vâhid olmasıdır. Binâenaleyh, akdeyn ile olur ise, rehin fâsid olur.

Bu cihetle bu dâyinlerden biri, o malın nısf-ı şâyi'ini bir akd ile irtihân ve kabz ve diğèr dâynini dahi diğèr bir akd ile yine o malın diğèr nısfını irtihân ve kabz etse, fâsid olur. Çünkü bu halde rehn-i mezkûr rehn-i müşâ' olur. (710.⁶⁸⁷ madde şerhindeki 4. meseleye bakınız.)

İkincisi: Teb'îza nass edilmemelidir. Binâenaleyh teb'îza nass edilse rehin fâsid olur.

Bu cihetle medyûn bu malın nısfını şu dâyinime ve nısf-ı diğèri bu dâyinime rehnettim diye teb'îz ve tefrîka nass ederek rehin ve iki dâyin dahi ol vechile irtihân ettiğinde bu rehin fâsid olur. (*Hâniyye*)⁶⁸⁸ [286]

Yine bu cihetle bu malımın nısfını yüz ve diğèr nısfını altı yüz kuruş mukâbilinde rehnettim dese ve diğèri de kabûl etse, bu rehin fâsid olur.

Yine bu cihetle medyûn-ı merkûmun rehni îcâb etmesi üzerine, mezkûr iki dâyinden yalnız birisi îcâbı kabûl ettiğè halde diğèri kabûl etmese, rehin sahîh olmaz. (710.⁶⁸⁹ madde şerhine bakınız.) (*Bezzâziyye fî mukaddemeti'r-rehin ve Hâniyye*)⁶⁹⁰

Yine bu cihetle bu fıkra vechile iki dâyin bir malı rehin aldıktan sonra onlardan birisi bu rehni telcie "Hakikat-i rehnolmayıp rehin sûretinde gösterilmiş." olduğunu ikrâr etse, İmam Ebû Yusuf'a göre bu rehne şuyû' âriz

⁶⁸⁶ Aynî, *el-Binâye*, 13: 19.

⁶⁸⁷ [Merhûnun mukabili mal-i mazmun olmak şarttır.]

⁶⁸⁸ Kâdihân, *Fetava'l-Hâniyye*, 3: 550.

⁶⁸⁹ [Merhûnun mukabili mal-i mazmun olmak şarttır.]

⁶⁹⁰ Bezzâzî, *Fetava'l-Bezzâziyye*, 6: 54; Kâdihân, *Fetava'l-Hâniyye*, 3: 550.

olacağından sahîh olmaz. Lâkin İmam Muhammed, diğerin hissesinde rehnin sıhhatine kâil olmuştur. Zîra ikrâr hucet-i kâsıra olmakla, ikrâr-ı mezkûr diğerin hakkına sirayet eylemez. (*Hindiyye fi'l-bâbi'l-hâdî aşara mine'r-rehin*)⁶⁹¹

[**Ve bu rehin iki deynin mecmû'ı mukâbilinde merhûn olur.**] Zîra rehin safka-i vahide ile cemî'-i deyne muzâf kılınmıştır. Yoksa rehnin bir nısfı bir deyn, diğer nısfı öbür deyn mukâbilinde merhûn olmaz. (*Mecme'u'l-enhur*)⁶⁹²

Bu cihetle râhin iki mürtehinden yalnız birisine olan borcunu kâmilten te'diye etse, mürtehin âharın matlûbundan -velev cüz'i bir mikdar şey- bâkî bulundukça rehinden hiçbir mikdarı istirdâd edemez. (*Redd-i Muhtâr ve Hâniyye*)⁶⁹³ Nitekim bu mesele 739. madde ile şerhinde îzâh olunur.

İki dâyin bir medyûndan aldıkları rehnin keyfiyyet-i hıfzı: Rehin kâbil-i kısmet değil ise, bu iki dâyin mezkûr rehni bi'l-münâvebe hıfz ederler. Ve biri nöbet-i hıfzında diğerinin adli gibidir. (*Tenvir*)⁶⁹⁴ Ve merhûn bunlardan birinin yedinde telef olduğunda, alana zamân-ı gasb lâzım gelmediği gibi, verene dahi zamân-ı gasb lâzım gelmez. Zîra râhin, iki mürtehinin dâima hıfz-ı rehinde ictimâ' etmediklerini bildiği halde, kâbil-i kısmet olmayan bir malı ikisine rehin etmesi ile küll-i rehnin bi'l-münâvebe hıfzına rızâ göstermemiş olur. (*Şerhu'l-Mecma'*)⁶⁹⁵

Amma kâbil-i kısmet ise bu takdirde ihtilâf olunmuştur. İmam-ı Azam'a göre bi't-taksîm her biri üzerine nısf-ı rehni hıfz eylemesi lâzımdır. Yâni bu mesele 783. madde hükmüne makîsdir. Hatta kâbil-i kısmet olan rehnin küllîsini, bir dâyin diğer dâyine verip de bu diğer dâyin yedinde telef olsa, veren kendi hissesini zamân-ı gasb ile zâmin [287] olur. Zîra emîn, mâlikin râzî olmadığı kimesneye def' ve teslîm etmekle ecnebîyye def'inde olduğu gibi zamân-ı gasb lâzım gelir. (*Şerhu'l-Mecma'*)⁶⁹⁶

Lâkin İmameyn'e göre zamân-ı gasb ile zâmin olmaz. (*Dürr-i Müntekâ ve*

⁶⁹¹ Komisyon, *el-Fetâva'l-Hindiyye*, 5: 555.

⁶⁹² Dâmâd, *Mecma'u'l-Enhur*, 4: 298.

⁶⁹³ İbn Âbidîn, *Reddül-Muhtâr*, 10: 131; Kâdihân, *Fetava'l-Hâniyye*, 3: 550.

⁶⁹⁴ Timurtâşî, *Tenvîri'l-Ebsâr*, 2: 686.

⁶⁹⁵ İbn Melek, *Şerhu'l-Mecma' li İbn-i Melek*, İstanbul Müftülüğü ktp. no: 151.

⁶⁹⁶ İbn Melek, *Şerhu'l-Mecma' li İbn-i Melek*, İstanbul Müftülüğü ktp. no: 151.

Mecme‘u‘l-Enhûr)⁶⁹⁷

Mecelle 783. maddesinde İmam-ı Azam kavlini ihtiyâr etmiş ve bu mes‘ele dahi onun nazîri bulunmuş olmakla bunda dahi müşârun-ileyhin kavliyle amel olunmak lâzımdır.

İki dâyin bir medyûndan aldıkları rehni telef takdirindeki hüküm: Bu madde vechile rehnedilen mal telef olduğunda dâyinlerin her biri kendi deynleri nisbetinde olmak üzere 741. madde şerhinde beyân olunacak lâhika mûcibince, mezkûr rehni zâmin olurlar. (*Tenvir*)⁶⁹⁸ Zîra bunların her biri alacağını helâk-ı rehin ile istifâ eylemiş olur. Çünkü ehadühümâ âhardan evlâ olmadığı gibi, istifâ dahi kâbil-i tecezzî olmakla, merhûn iki deyn üzerine taksîm kılınır. (*Mecme‘u‘l-Enhur*)⁶⁹⁹

Şöyle ki; ikisinin alacağı yüz kuruş olsa, münâsafeten ve birinin alacağı yüz ve diğerinin iki yüz kuruş olsa, sülûs ve sülûsân olarak ber-vech-i mezkûr rehni zâmin yâni deyni müstevfî olurlar. (*Dürrer*)⁷⁰⁰

Bazı rehin telef olduğunda hüküm yine böyledir. Şöyle ki râhinden, ehad-i dâyininin alacağı on ve diğerinin beş aded sîm mecidiye olduğu halde, merhûn otuz altın olup da bu otuz altından yigirmi altın telef olsa, bâkî o altın iki mürtehin yedinde islâsen merhûn olarak kalacağı gibi, on mecidiye alacak sâhibinin alacağının sülûsânı ve beş mecidiye alacak sâhibinin matlûbunun sülûsü sâkıt olur. (*Dürrer, Tahtavî*)⁷⁰¹

721. MADDE

Bir dâyin iki medyûndaki alacak için bir rehin olsa câiz olur. Bu alacak, gerek safka-i vâhide ile ve gerek her biri için ayrı ayrı sebep ile sâbit olsun hüküm birdir. Diğer bir ta‘birle **[biri iki kimsede olan alacağı için bir rehin olsa câiz olur. Bu dahi iki alacağın mecmû‘una merhûn olur.]** (*Ankaravî*)⁷⁰² Mezkûr rehin, gerek beynlerinde müşterek bulunan mal olsun ve gerek olmasın. Müşterek

⁶⁹⁷ Haskefî, Muhammed b. Ali, *Dürrü‘l-Müntekâ fî şerhi‘l-Mültekâ* (*Mecma‘u‘l-Enhur fî şerhi Mültekâ‘l-Ebhûr* ile birlikte), (Beirut: Dârü‘l-Kütübü‘l-İlmiyye, 1998), 4: 269; Dâmâd, *Mecma‘u‘l-Enhur*, 4: 300.

⁶⁹⁸ Timurtâşî, *Tenvîrü‘l-Ebsâr*, 2: 692.

⁶⁹⁹ Dâmâd, *Mecma‘u‘l-Enhur*, 4: 304.

⁷⁰⁰ Molla Hüsrev, *Dürrerü‘l-Hükkâm*, 2: 259.

⁷⁰¹ Molla Hüsrev, *Dürrerü‘l-Hükkâm*, 2: 260; Tahtavî, *Hâşiyetü‘t-Tahtavî*, 4: 247.

⁷⁰² Ankaravî, *Fetevâ‘l-Ankaravî*.

olmayıp yalnız birine aid olunca bu rehin, mal sâhibi olmayana nisbeten rehn-i müste'âr olur. Ve bunda sıhhat-i rehni ihlâl eden şuyû' [288] yoktur. (*Abdülhalîm*)⁷⁰³ Mâlikî'nin teferruku, rehinde şuyû'u îcâb etmez. Yâni mezkûr mal iki medyûnun müşterek malları olunca "Her medyûn kendi hissesini dâyinine rehnetmiştir; bu cihetle rehinde şuyû' vardır." denilmez. Zîra rehn-i müste'ârda olduğu gibi birinin malı diğerrinin borcu için merhûn olmak dahi câizdir. (*Şerhu'l-Mecma'*)⁷⁰⁴

Bir dâyinun iki medyûnundan bir rehin almasının şartı: Bu madde vechile olan rehnen cevâzı akdin vâhid olmasıyla meşrûtdur. Şöyle ki; iki kimse "Bizim sana olan borcumuz için bu malı sana rehnettik." deseler de o da kabûl etse, sahîh olur. Merhûnun bir olması şart değildir; iki veya ziyâde dahi olabilir. (*Redd-i Muhtâr*)⁷⁰⁵ Nitekim ta'rîf-i rehin şerhinde îzah edilmiş idi.

Amma akd-i vâhid olmasa rehin câiz olmaz. Şöyle ki bir malın birer nısfını o iki kimseden her biri ayrı ayrı rehnetmeler câiz olmaz. (*Înâye*)⁷⁰⁶ O iki kimse, akdi gerek ma'an inşa yâni kelimelerini birlikte ihrâc etsinler ve gerek müteâkiben inşa etsinler. O iki kimseden biri bir malın nısfını rehnettikten sonra diğeri dahi diğerr nısfını rehnetmek gibi. (*Ankaravî*)⁷⁰⁷ Zîra ma'an inşa-yı akd edildiği sûrette kelâmeynin birlikte hurûcu yâni sudûru mülâbesesiyle akid müttehid olmakla, mürtehin hakkında şuyû' yok ise de muahharan şuyû' ârız olur. Şöyle ki o iki kimseden her biri vakta ki alâ hiddetin kendi hisse-i deynine mukâbil rehnetmiştir. Onu edâ ile merhûnu istirdâd etmek hakkını hâiz olacağından bilâhire şuyû' hâsil olarak muhaye'eye hâcet mess eder. Ve bu takdirde mürtehinin rehindeki habsi dâim olamaz. Halbuki rehinde habs-i dâim hakkı lâbüddür.

Bu vechile iki akd ile rehin ve teslîm olunan bir mal yed-i mürtehide telef olduğunda, eğer râhinin talebi ile mürtehinin iâdeden imtinâ'ı olmaksızın telef olmuş ise, emâneten telef olmakla, mürtehine zamân lâzım gelmez. (768. maddeye bakınız.) Amma râhinin talebiyle mürtehinin iâdeden imtinâ'ından sonra telef olur ise, mürtehin zamân-ı gasb ile zâmin ve men'-i iâde ile müte'addî olmuş olur.

⁷⁰³ Abdülhalîm, *el-Keşf bi-rumûzi'l-Gururi'l-ahkâm*, 2: 438.

⁷⁰⁴ İbn Melek, *Şerhu'l-Mecma' li İbn-i Melek*, İstanbul Müftülüğü ktp. no: 151.

⁷⁰⁵ İbn Âbidîn, *Reddül-Muhtâr*, 10: 137.

⁷⁰⁶ Bâbertî, *Înâye*, 8: 191.

⁷⁰⁷ Ankaravî, *Fetevâ'l-Ankaravî*.

(794.⁷⁰⁸ maddeye bakınız.) (*Ankaravî fî evâli'r-rehin, Ebussuud, Hulâsa, Şibli*)⁷⁰⁹ [289]

BÂB-I SÂLİS

Merhûna müte'allik mesâil beyânında olup iki fasla münkasemdir.

FASL-I EVVEL

Merhûnun me'ûnet ve masârifi beyânındadır.

Bu fasılda merhûnun muhâfızı, me'ûnet-i hıfz ve mesârif-i merhûndan bahs olunacaktır. Binâenaleyh ünân-ı bahs mu'anvenden ehasdır.

1- MERHÛNUN MUHÂFIZI

722. MADDE

[**Rehni, mürtehin bizzat hıfzeder; yahut**] zevcesi ve kebîr oğlu gibi [**iyali veya**] mufâvazaten veya inânen [**şerîki ve yahut hizmetçisi**] yâni şehriyye veya seneviyye ile tuttuğu ecîr-i hâssı [**gibi emîni olan kimseye hıfz ettirir.**] Bu emîn gerek kendisiyle birlikte sâkin olsun, gerek olmasın.

İyâl lafzı, (*ayn*) ın kesriyle olup, (*ayn*) ın fethi ve (*ya*) nın teşdîdi ile olan "ayl" in cem'idir. Bir şahsın diğerkimesneye iyâl olmasında mu'teber olan, mesâkine, yâni o şahsın o kimesnenin maiyyetinde sâkin olmasıdır. Yoksa i'tibâr, nafakaya değildir. Diğerbirta'birle o şahsın nafakası o kimesne üzerine gerek lâzım olsun -zevce gibi ki, hem zevcinin iyalinde ve hem de nafakası zevc üzerine lâzımdır- ve gerek lâzım olmasın -zevc gibi ki, zevcesinin iyalinde ise de nafakası zevce üzerine lâzım değildir- binâenaleyh zevce, yedindeki rehni zevcine hıfz ettirse bi'l-ittîfâk câiz olur. Hatta rehn-i mezkûr zevc yedinde bilâ-ta'add velâ taksîr telef olsa 91. maddeye mebnî zevceye zamân-ı gasb ile zamân lâzım gelmez.

Şu kadar ki zevc, rehni zevcesine hıfz ettirebilmek için zevce-i mezbûrenin

⁷⁰⁸ [Vediayı sahibi talep ettikde kendisine red ve teslimi lazım gelir. Ve red ve teslimin meuneti ya'ni külfeti ve masrafı mudi'a aid olur. Ve mudi' talep ettikde müstevda' vermeyip de vedîa telef ya zâyî olsa zâmin olur. Fakat hîn-i talepde vedîa uzak mahalde bulunmak gibi bir özürden naşı veremeyip de telef ya zâyî olmuş ise ol halde zamân lazım gelmez.]

⁷⁰⁹ Ankaravî, *Fetevâ'l-Ankaravî*; Ebussuud, *Fetâvâ-yı Ebussuûd*; Tâhir b. Ahmed el-Buhârî, *Hülâsatü'l-Fetâvâ*; Şibli, *el-Yenâbi' fî ma'rifeti'l-usûl ve't-tefârî*.

mürtehin bulunan zevcinin iyâlinde bulunması şart değildir. (*Redd-i Muhtâr*)⁷¹⁰

Hıfza muktedir veled-i sağîrde dahi hüküm böyledir. (*Tekmile-i Redd-i Muhtâr fi'l-vedî'ati ve Bahr fîha*) [290]

Hulâsa, merhûnu bu vech üzere bizzat hıfz etmek veya emînine hıfz ettirmek mürtehin üzerine vâcib ve lâzımdır. (*Tenvîr ve Redd-i Muhtâr*)⁷¹¹ Nitekim vedî'ada dahi hüküm böyledir. (780.⁷¹² maddeye ve şerhine bakınız.) Bu cihetle hıfz-ı rehin için râhin, mürtehine ücret şart etse bile, mürtehin ücreti alamaz. (457.⁷¹³ madde şerhine bakınız.)

Amma müstevda', hıfz-ı vedî'a mukâbilinde ücret alabilir. (777.⁷¹⁴ maddeye bakınız.) Zîra müstevda' üzerine hıfz-ı vedî'a lâzım değildir. (*Redd-i Muhtâr*)⁷¹⁵

Sual: Müstevda', vedî'ayı dilerse imsâk eder ve bu vechile imsâk ettikçe üzerine hıfz vâcib olur. Dilerse vedî'ayı mûdi'a reddeder. Bu halde müstevda'dan vücûb-ı hıfz sâkit olur. Bu rehin dahi böyledir. Mürtehin dilerse imsâk eder. Bu halde muhafaza-i rehin üzerine lâzım gelir. Dilerse râhine reddeyleyler. Bu takdirde muhafaza-i rehin kendisinden sâkit olur. Bu halde vedî'a ile beyninde ne fark vardır? (*Şarih*)

Cevab: Mürtehin merhûndan istîfâ-yı hak eylemek salâhiyyetini hâiz olduğu cihetle, merhûn, kendi malı menziline olup, bir kimsenin kendi malını muhafaza mukâbilinde kendi nefsi aleyhine ücrete müstahık olamayacağı gibi, mürtehinin dahi muhafaza-i rehin mukâbilinde ücret almağa hakkı olamaz. Amma vedî'ada müstevda'ın hiçbir hakkı yoktur. (*Fetvâhâne-i âlî*) Fetvâhâne-i âlînin bu cevabı beyân-ı fark emrinde güzeldir. Fakat *Redd-i Muhtâr*'ın delilini ıslah edemez.

Suale şöyle cevap verilebilir: Müstevda' için ücret şart olunca bu akd, icâre ve müstevda', ecîr olur. Bu sûrette müstevda' mukâvele olunan müddetde vedî'ayı

⁷¹⁰ İbn Âbidîn, *Reddü'l-Muhtâr*, 10: 140.

⁷¹¹ Timurtâşî, *Tenvîri'l-Ebsâr*, 2: 693.

⁷¹² [Müstevda' vedia'yı kendi malı gibi bizzat hıfz eder yahut emini olan kimseye hıfz ettirir. Ve emini indinde teaddi taksir olmaksızın telef ya zayi' olsa gerek müstevda'a ve gerek eminine zamân lazım gelmez.]

⁷¹³ [Menfaat makdurü'l-istîfâ olmak şarttır.]

⁷¹⁴ [Vedîa yed-i müstevda' da emanettir. Binaenaleyh müstevda'ın sun' ve teaddisi ve hıfzda taksiri olmaksızın telef ya zayi' olsa zaman lazım gelmez. Fakat ücretle hıfz için ida' olunmuşsa mümkinü't-teharruz olan bir sebeple telef ya zayi' olduğu surette mazmun olur.]

⁷¹⁵ İbn Âbidîn, *Reddü'l-Muhtâr*, 10: 141.

muhafaza etmeğe mecbûr olup, muhafaza etmeyeceğim diye mûdia redd ve îade edemez. Yâni müstevda'ın ücret alması akd-i istihfaz neticesidir; yoksa mücerred akd-i istihfâz netîcesi değildir. (*Şarih*)

Rehinde mûcib-i zamân olan ile olmayan hakkında asl: Bundan dolayı rehni zamân ve adem-i zamânında şu asl zikrolunmuştur.

Her fi'il ki, o fi'il sebebiyle müstevda'a zamân lâzım gelir; o fi'ilden dolayı mürtehin dahi zamân-ı gasb lâzım gelir ve her fi'il ki, o fi'il sebebiyle müstevda'a zamân lâzım gelmez. O fi'ilden dolayı mürtehin dahi zamân-ı gasb lâzım gelmez. (*Redd-i Muhtâr*)⁷¹⁶

Bunda zamân-ı gasb denildi. Zîra merhûn bu sûrette dahi 741. madde şerhi lâhikası [291] vechile mazmûn olur. Bu vechile mürtehin rehni hıfz için imsâk ederse zâmin olmaz; amma isti'mal için imsâk ederse zâmin olur. Ve bu iki imsâk arasında fark vardır. Şöyle ki: Mürtehin merhûnu şol mevzi'de imsâk etse ki, orada ancak isti'mal için imsâk olunur; bu imsâk isti'maldır. Amma şol mevzi'de imsâk etse ki, onda isti'mal için imsâk edilmez; bu imsâk hıfzdır. İmdi yüzüğü kesesine koysa yahut sarığı omuzuna assa yahut gömleği başına sarsa bu mu'âmelât hıfz olup, fakat yüzüğü sağ veya sol hınsır⁷¹⁷ parmağına taksa veya seyfi kuşansa veya imameyi başına sarsa veya gömleği giyse bu mu'âmelât isti'maldır. (*Tekmile-i Bahr ve Hâniyye*)⁷¹⁸

Bu asıl üzerine müteferri' bazı mesâil ber-vech-i âtî beyân olunur.

Evvelen: Mürtehin rehni zevcesine berâ-yı hıfz îdâ' edebilip, bu takdîrde diğer bir ta'bîrle mürtehin meselâ rehni zevcesine îda'la gâib olduğunda, râhin deyni îfâ ederek merhûnu zevce-i mezbûreden bi'l-icbâr istirdâd edemez. (*Behce fi'r-rehin*)⁷¹⁹ (1637.⁷²⁰ maddeye bakınız.)

⁷¹⁶ İbn Âbidîn, *Reddü'l-Muhtâr*, 10: 149.

⁷¹⁷ "Ha"nın ve "sad"ın kesriyle ve kezâ "sad"ın fethiyle küçük parmak; parmakların müntehâsı bulunan parmak.

⁷¹⁸ Tûrî, *Tekmile-i Bahru'r-Raîk*, 8: 467; Kâdihân, *Fetava'l-Hâniyye*, 3: 552.

⁷¹⁹ Yenişehirli, *Behcetü'l-Fetâvâ*.

⁷²⁰ [Vediayı vedi'den ve müsteârî müsteirden ve me'curu müste'cirden ve merhun mürtehinden da'va vaktinde vedi' ile mudiin ve müsteir ile muirir ve müste'cir ile mucirin ve mürtehin ile râhinin birlikte hazır bulunmaları şarttır. Fakat vedîa veya müsteâr veya me'cur veyahut merhun gasb olursa yalnız mudî' ve müsteir ve müste'cir ve mürtehin anları gasıbdan da'va edebilir, malikin huzuru lâzım gelmez ve bunlar hazır olmadıkça yalnız malik anları da'va edemez.]

Sâniyen: Mürtehin rehni bu maddede beyân olunanlardan başkasına, yâni meselâ emîni olmayan bir adamına hıfz ettiremez. Zîra eyâdî “eller” hıfz ve emânetde muhtelifdirler. Veleve ki bir adam mürtehinin iyâlinde bulunsun. Bu takdirde mürtehin rehni zevce-i gayr-i emînesine hıfz ettirip zâyi‘ olsa zamân-ı gasb ile zâmin olur. (780.⁷²¹ maddeye bakınız.)

Sâlisen: Mürtehin rehni bunlardan başka birine îdâ‘ ederek rehn-i mezkûr müstevda‘ yedinde telef olduğunda mürtehin merhûnu zamân-ı gasb ile zâmin olduğu gibi inde’l-İmameyn müstevda‘a dahi zamân lâzım gelir. Amma inde’l-İmam-ı A‘zam müstevda‘a zamân lâzım gelmez. (Şibli)⁷²²

Râbi‘an: Mürtehin rehni hânesinde bırakıp, emîne olmayan zevcesini dahi orada bi’t-terk başka tarafa gitse de, rehin zâyi‘ olsa mürtehin zâmin olur. (Bahr fi’l-vedî‘a)

Hâmisen: Mürtehin mücehhelen vefât etse terekesinden zamân lâzım gelir. (Hayriyye)(801.⁷²³ maddeye bakınız.)

Sâdisen: Mürtehin rehni âhara i‘âre veya îcar veya isti‘mal eylese de merhûn telef olsa, küll-i kıymetin zamânı lazım geleceği gibi, kıymetince noksan târîf olsa, noksân kıymetinin küllîsini zâmin olur. Zîra merhûnun kıymetinden, mikdar-ı deynden ziyâdesi emânet olup, emânet ise ta‘dile mazmûndur. [292] (Hidâye)⁷²⁴ (787.,⁷²⁵ 790.⁷²⁶ ve 792.⁷²⁷ maddelere bakınız.) Meselâ mürtehin, merhûn olan

⁷²¹ [Müstevda‘ vediaı kendi malı gibi bizzat hıfz eder yahut emini olan kimseye hıfz ettirir. Ve emini indinde teaddi taksir olmaksızın telef ya zayı‘ olsa gerek müstevda‘a ve gerek eminine zamân lazım gelmez.]

⁷²² Şibli, *el-Yenâbi‘ fi ma‘rifeti’l-usûl ve’t-tefârî‘*.

⁷²³ [Müstevda‘ fevt oldukça vedia aynen terekesinde bulunduğu surette vârisi yedinde dahi emanet olmakla sahibine reddolunur.

Amma aynen terekesinde bulunmadığı surette eğer müstevda‘ın hal-i hayatında ol vediaı sahibine reddettim yahut bilâ teaddi zâyi‘ oldu demek gibi bir suretle vedianın halini beyan ve takrir eylediğini vârisi ispat ederse zamân lazım gelmez.

Kezalik vâris biz vediaı biliriz şöyle idi, böyle idi diye tavsif ederek müstevda‘ın vefatından sonra bilâ teaddi ve lâtaksir zâyi‘ olduğunu beyan etse yemini ile tasdik olunarak zamân lazım gelmez.

Ve eğer müstevda‘ vedianın halini beyan etmemiş ise mücehhilen fevt olmuş demek olmasıyla düyûnu saire gibi terekesinden istifa olunur.

Ve kezâ vârisin vediaı tavsif ve tefsir etmeyerek mücerred biz vediaı biliriz zâyi‘ oldu demesi mu‘teber olmayıp ol vechile zayı‘ olduğunu isbat edemediği surette terekeden zamân lâzım gelir.]

⁷²⁴ Merginâni, *Hidâye*, 7: 416.

⁷²⁵ [Müstevda‘ın teaddi veya taksiri halinde vedia telef veyahut kıymetine noksan tari olsa zamân lazım gelir.]

elbiseyi bilâ-izin lâbis veya merhûn bulunan hayvana bilâ-izin râkib olsa da merhun telef olsa, bâliğan-mâ-belağ kıymetini zâmin olacağı gibi, bu ahvâlde merhûnun kıymetine noksan târî olsa, noksan kıymetini dahi zamân-ı gasb ile zâmin olur. Bedel-i zamân deyn cinsinden olup da, deynde peşin ise takas vâki' olacağı gibi, deyn peşin değil ise, bedel-i zamân mürtehin yedinde rehin gibi kalarak, hulûl-i ecelde mürtehin alacağına mukâbil alır. Bedel-i zamân hılaf-ı cins-i deyn olunca takas vâki' olmayıp kıymet-i mezkûre yed-i mürtehinde merhûn kalır. (*Mecme'u'l-Enhur*)⁷²⁸ Nitekim 741. madde şerhinde tafsîl olunur.

Mürtehinin ba'de'l-muhâlefet vifâka avdeti: Mürtehin muhâlefet ettikten, yâni merhûnda mûcib-i zamân olan hali yaptıktan sonra vifâka avdet, yâni ta'addî ve mûcib-i zamân olan hali terk etse, zamân-ı gasbdan berî olur; lâkin mürtehin vifâka avdetini iddia ettiği halde râhin inkâr etse, mürtehin vifâka avdet ettiğini isbâta mecbûrdur. İsbat edemediği ve râhin dahi bi't-taleb, adem-i ilme, yemîn ettiği halde mürtehin zamân-ı gasb lâzım gelir. Zîra mürtehin sebab-i zamânı ikrâr eylemiştir. (*Redd-i Muhtâr*)⁷²⁹ (79.⁷³⁰ maddeye bakınız.)

Emînde ihtilâf-ı fukahânın beyânı: Gerek vedî'anın ve gerek rehnin emîne hıfz ettirilmesi câiz ise de, bu emîn müstevda'ın veya mürtehinin iyâlinden olması şart olup olmadığında fukahâ ihtilâf etmişlerdir. Şöyle ki: Bazı fukahâyâ göre emînin iyâlde bulunması şarttır. Binâenaleyh iyâlde bulunmayan emîne hıfz ettirse de zâyi' olsa, mürtehin zamân lâzım gelir. Diğer bazı ulemâyâ göre iyâlde bulunması şart değildir. Binâenaleyh iyâlde bulunmayan emîne dahi hıfz ettirilebilir ve bu halde bu emîn yedinde merhûn telef veya zâyi' olsa mürtehin zamân-ı gasb lâzım gelmez. İmdi *Mecelle* burada ya şerîki veya hizmetçisi demesiyle kavli-i sâniyi ihtiyâr eylediği tahakkuk ediyor. (*Tekmile-i Redd-i Muhtâr*) Çünkü şerîki ibâresi iyâle mukâbil zikrolunduğu gibi, bir kimsenin mufavazâten veya inânen şerîki dâima o kimsenin iyâlinde bulunmaz.

⁷²⁶ [Müstevda' vedîayı bilâ izin ahara ida' edemez. Edip de ba'dehu telef olsa zâmin olur. Ve eğer müstevda-ı sâni'nin teaddî ya taksiriyle telef olmuşsa mudi dilerse müstevda-i evvele tazmin ettirip, o dahi müstevda-i sâniye rücu' eder.]

⁷²⁷ [Müstevda' vedîayı sahibinin izniyle isti'mal edebildiği gibi ahara icar ve iare ve rehn dahi edebilir. Amma sahibinin izni olmaksızın ahara icar ve iare veya rehn edip de vedîa müste'cir ya müsteir yahut mürtehin yedinde telef ya zâyi' olsa yahut kıymetine noksan gelse müstevda'a zamân lâzım gelir.]

⁷²⁸ Dâmâd, *Mecma'u'l-Enhur*, 4: 305.

⁷²⁹ İbn Âbidîn, *Redd-i Muhtâr*, 10: 151.

⁷³⁰ [Kişi ikrarıyla muâhaze olunur.]

2- REHNİN ME'ÛNET-İ HIFZI

723. MADDE

Evvelen, koyun ağılı ve ahır gibi rehnin hıfz olunduğu [yer] ve emsali şeylerin [293] [kirası ve] sâniyen, rehni beklemek için [bekçi ücreti gibi rehnin muhâfazası] sâlisen, tekmil veya cüz-i rehnin yed-i mürtehine reddi [için olan] şu üç nev' [masraf] hîn-i akidde râhin üzerine şart edilse bile yine [mürtehine aiddir.] Zîra imsâk-i rehin mürtehinin hakkı olduğu gibi hıfz-ı rehin dahi mürtehin üzerine vâcib olduğundan, me'ûnet-i imsâk ve hıfz dahi mürtehin üzerinedir. (Zeylâi)⁷³¹ Bir de mürtehin rehnin hıfzından ve habsinden müstefid ve müntefi' olmakla 78. maddeye mebnî mazarratına dahi mütehammil olması lâzım geldi.

Bu maddenin ale'l-ıtlak zikrinden müstefâd olur ki, rehin ister yed-i mürtehide, ister yed-i adlde bulunsun; bu masârif mürtehide aid olur. Velev ki rehnin kıymeti deynden ziyâde olsun. Zîra mezkûr masrafın vücûbu, habsden dolayı olup hakk-ı habs ise küllde yâni merhûnun mikdar-ı deynden ziyâdesinde dahi sâbittir.

Bu maddeden dahi müstefâd olur ki, hıfz-ı rehin mürtehin üzerine vâcibdir. Binâenaleyh râhin, hıfz-ı rehin mukâbilinde mürtehin için ücret şart etse bile mürtehin ücret alamaz. Nitekim madde-i ânife şerhinde zikrolundu.

Esnâ-yı şerhde işâret olunduğu üzre, mürtehin üzerine lâzım gelen masraflar râhin üzerine şart edilse bile bu şartın hükmü yoktur. Şart-ı mezkûre binâen mesârif-i mezkûre râhin üzerine lâzım gelmez. (Redd-i Muhtâr)⁷³² (83.⁷³³ madde şerhine bakınız.)

Tafsîlat-ı mebsûteden anlaşılır ki bu mesârif, 786. maddenin fikra-i sâlisesiyle kıyâs kabûl etmez.

Kezâlik rehnin firarı halinde, yed-i mürtehide iâdesi ücreti mürtehide aid olduğu gibi; merhûn, hayvan olacak olursa onun emraz ve kurûhunun (yara) mu'âlecesi dahi mürtehide âit olur; (Lisânü'l-Hükkâm)⁷³⁴ eğer merhûnun kıymeti

⁷³¹ Zeylâi, Tebyînü'l-Hakâik, 6: 81.

⁷³² İbn Âbidîn, Reddî'l-Muhtâr, 10: 152.

⁷³³ [Bi-kaderi'l-ımkân şarta müracaât olunmak lazım gelir.]

⁷³⁴ İbnü's-Şihne, Lisânü'l-Hükkâm, 165.

deyne müsâvî veya ekall ise... Amma merhûnun kıymeti deynden ekser ise, me'ûnet-i redd, mazmûn ile emânete taksîm edilerek, mazmûna isâbet eder miktar mürtebine ve emânete isâbet eden miktar dahi râhi- ne aid olur. (*Şerhu'l-Mecma'*)⁷³⁵ Zîra mürtehinin merhûnun deynden ziyâdesi üzerine eli, müstevda'ın eli gibi olmakla, ona zamân lâhik olmaz. (*Lisânü'l-Hükkâm*)⁷³⁶

Meselâ bin kuruş mukâbilinde üç bin kuruş kıymetli bir hayvan bi't-terhîn mezkûr hayvan yed-i mürtehinden firar ederek zâyi' olduktan sonra, bir mahalde bulunup iâdesi emrinde doksan kuruş masraf iktiza etse, râhin altmış ve mürtehin otuz kuruşu verir. (*Tekmile-i Bahr ve Hâniyye*)⁷³⁷ [295]

3- MERHÛNUN MESÂRİFİ

724. MADDE

İki nev' masârif râhine aiddir.

Nev-i evvel: Zat-ı rehlin bekâsı için olan masârifdir. Hayvanın alefi, çobanın ücreti, akârın tâmiri gibi.

Nev-i sâni: Merhûnun ıslah-ı menâfi'î için olan masârifdir. Saky ve telkîh ve otların ayıklanması gibi.

İmdi [**rehnin, hayvan ise alefi**] yâni yemi ve kezâ suyu [**ve çobanın ücreti**] ve koyun ise yünü ve yapağı kırkma ücreti [**ve akâr ise tâmiri ve**] arsa ve bahçe gibi muhtâc-ı sakyi ise [**sakyi ve**] hurmalık ise [**telkîhi**] yâni erkek hurmanın çiçeğini dişî hurmanın çiçeğine aşılması [**ve**] bunların [**otlarının ayıklanması ve harkının tathîri gibi**] merhûnun zâtının [**bekâsı ve islâh-ı menafi'î için olan masraf**] ve kezâ merhûnun haracı ve vergi-i mîrîsi [**râhine aiddir.**] Rehin, gerek mürtehin yedinde, gerek adl yedinde bulunsun. Ve rehlin kıymeti deynden gerek fazla olsun, gerek olmasın. Zîra rehin ve menafi'î, râhinin mülkü olmak üzere kalmakla beraber imsâk-i rehindeki muazzam menfa'at râhine aid olduğundan “Garâmet garîmine göredir.” kâ'idesine binâen bu nev' masârif râhine aid oldu.

⁷³⁵ İbn Melek, *Şerhu'l-Mecma' li İbn-i Melek*, İstanbul Müftülüğü ktp. no: 151.

⁷³⁶ İbnü's-Şihne, *Lisânü'l-Hükkâm*, 165.

⁷³⁷ Tûrî, *Tekmile-i Bahru'r-Ra'ik*, 8: 489; Kâdihân, *Fetava'l-Hâniyye*, 3: 552.

(*Dürer, Zeylât, Redd-i Muhtâr ve Hindiyye fi'l-bâbi'r-râbi'*)⁷³⁸ Hatta bu nev' masraf mürtehin üzerine şart olursa bile bu şartın hükmü yoktur. (83.⁷³⁹ madde şerhine bakınız.)

Râhine aid olan masrafın tayîn-i envâ'ı için, zâbıta va kâ'ide *Mecelle*'de rehlin bekâsı ve islah-ı menâfi'i ibâresiyle beyân olunmakta olup ve çoban ücreti gibi şeyler ibâresiyle kâ'i- de-i mezkûrenin emsilesi zikreddilmektedir. (*Zeylât*)⁷⁴⁰

Hayvanın alefi râhin üzerine olmasına şu mes'ele teferru' eder. "Bir kimsenin diğer kimseye ikrâz ve teslîm ettiği bir kile arpaya mukâbil, o kimesneden bir bargir irtihân ve kabz ettikten sonra, o bargir mezkûr arpayı ekl etse, mürtehin alacağını istîfâ eylemiş olmaz." Çünkü onun alefi zâten râhine aiddir. (*Redd-i Muhtâr*)⁷⁴¹ [296]

Çoban ücreti râhine lâzım oldu. Zîra çoban, hayvanı alefe îsâl eder olmak mülâbesesiyle, çoban hayvanın alefine sebeptir.

Sual: Çoban hayvanı merâya ve alefe sevkettiği gibi, onu muhafaza dahi etmektedir. Binâenaleyh çobanda hem i'lâf hem de hıfz vardır. Alef râhine ve hıfz mürtehine aid olduğuna göre çoban ücretini münâsafeten vermeleri lâzım gelir.

Cevab: Çobandan maksûd-ı aslî i'lâf olup, hıfz tebe'îdir. Hatta çoban ücretini i'lâf mukâbilinde alır; yoksa tebe'î olan hıfz mukâbilinde almaz. Semen-i mebî'de olduğu gibi ki, semen, asl-ı mebî'a mukâbil olup, yoksa mebî'in etrafına yâni hayvan olan mebî'in kulağına veya ayağına mukâbil değildir. Görülmez mi ki, merâdan hayvan sirkat eden kimse üzerine hadd-i sirkat icrâ edilmez iken, ahırdan sirkat eyleyen kimesne üzerine hadd-i sirkat icrâ olunur. (*Kifâye Şerhu'l-Hidâye*)⁷⁴²

Râhin, kendisine aid masrafı nemâ-i rehinden sarf edemez. Binâenaleyh, rehinde nemâ bulunmakla, râhin, rehne muktezî olan masrafı mezkûr nemadan îfâ

⁷³⁸ Molla Hüsrev, *Dürerü'l-Hükkâm*, 2: 262; Zeylât, *Tebyînü'l-Hakâik*, 6: 82; İbn Âbidîn, *Reddü'l-Muhtâr*, 10: 132; Komisyon, *el-Fetâva'l-Hindiyye*, 5: 538.

⁷³⁹ [Bi-kaderi'l-îmkân şarta müracaât olunmak lazım gelir.]

⁷⁴⁰ Zeylât, *Tebyînü'l-Hakâik*, 6: 83.

⁷⁴¹ İbn Âbidîn, *Reddü'l-Muhtâr*, 10: 132.

⁷⁴² Kürlânî, *Kifâye şerhu'l-Hidâye*.

etmesini kasetse müsâade edilmez. (729.⁷⁴³ madde şerhine bakınız.) (*Hindiyye kubeyle'l-bâbi'l-hâmis*)⁷⁴⁴

Meselâ, merhûn bağıın zevâidi bulunan meyvenin bey'iyile; semeninden, bağıın bellemek ve çapalamak masârifine sarf etmek istese, mürtehinin müsâade etmemeğe hakkı vardır.

Rehnin vergi-i mîrîsi: Rehnin vergisi, oşrü ve haracı dahi râhine aiddir. Zîra bunlar mülkün me'ûnetidirler. Binâenaleyh bunlar mürtehinden alındığında, mürtehin bu te'diyede müteberri' olacağından râhine rücû' edemez. Zîra mürtehin bunları rızâsıyla tetavvu'an vermiş ise müteberri' olacağı gibi, mükrehen vermiş olunca yine rücû' edemez. (519.⁷⁴⁵ madde şerhine bakınız.) (*Lisânü'l-Hükkâm*)⁷⁴⁶ Meğerki bunları te'diye etmesi hakkında, râhin mürteherine emretmiş bulunsun. O halde mürtehin dahi râhine rücû' edebilir. (1506.⁷⁴⁷ maddeye bakınız.)

725. MADDE

Kâ'ide: Bir kimse diğere kimesneye âit olan masrafı onun emri ve hâkimin izni olmaksızın görürse müteberri' olur.

Bu kâ'ide üzerine ilm-i fikhın ebvâb-ı müteferrikasından mesâil teferru' eder.

Rehin: [**Râhin ve mürtehinden birisi diğere âit olan masrafı**] hâkimin veya diğereinin [**297**] emri olmaksızın [**hod-be-hod îfâ etse teberru'dur.**] Medyûnun emri olmaksızın onun bir şahsa olan borcunu birisi ödese, teberru' olduğu gibi... (*Zeylâ*)⁷⁴⁸ Binâenaleyh kendi kendine îfâdan [**sonra**] o masrafı ondan [**mutâlebe edemez.**] (1508.⁷⁴⁹ maddeye bakınız.) (*Hâniyye*)⁷⁵⁰ Zîra îfâ eden bi'l-

⁷⁴³ [Rehnin hükmü fekkine kadar mürtehinin hakk-ı habsi olmak ve râhin fevt oldukda sair guremadan ehak olarak rehinden istifa-yı deyn edebilmektir.]

⁷⁴⁴ Komisyon, *el-Fetâva'l-Hindiyye*, 5: 539.

⁷⁴⁵ [Hanenin bir odası yahut bir dıvarı münhedim olup da müste'cir fesh-i icare etmiyecek bâkiyesinde sâkin olsa ücretden bir şey sâkit olmaz.]

⁷⁴⁶ İbnü's-Şihne, *Lisânü'l-Hükkâm*, 165.

⁷⁴⁷ [Bir kimse bir şahsa yahut mirîye olan deynini eda etmek üzere diğere kimseye emr edip de o dahi kendi malından îfâ etse sonra âmire rücû' eder, âmir gerek rücûu şart etsin ve gerek şart etmesin.]

⁷⁴⁸ Zeylâ, *Tebyînü'l-Hakâik*, 6: 84.

⁷⁴⁹ [Bir kimse kendisi yahut ehil ve ıyali için masraf etmek üzere ahar kimseye emr ettikde sonra masrafını ben vereyim diye rücû' şart etmese bile o kimse kadr-i ma'ruf masrafını âmirden alır.]

⁷⁵⁰ Kâdihân, *Fetava'l-Hâniyye*, 3: 553.

mürâca‘at hâkimin infâkıyla emri istihsâl ve hakk-ı mürâca‘atını temîn edebileceğinden infâkta muztar değildir. (*Redd-i Muhtâr*)⁷⁵¹

Meselâ râhin 722. maddede mezkûr masrafı kendi kendine îfâ etse mürtehine rücû‘ edemeyeceği gibi, mürtehin dahi madde-i ânifede mezkûr olan masrafı kendi kendine îfâ eylese râhine rücû‘ edemez. (*Tekmile-i Bahr*)⁷⁵²

Ve mezkûr masrafla rehne şeref ve ziyâdelik geldiğinde, ba‘de’l-fekk mürtehin rehni öylece, yâni ziyâde ve şeref ile râhine reddetmesi lâzım gelir; ziyâdeliği mukâbilinde, mürtehin râhinden nesne talep edemez. (*Vâkı‘atü’l-Müftîn*)⁷⁵³ Meselâ merhûn memlûk kuyu olup da, râhin onunla intîfâ etmesini mürtehine ibâha eylemesiyle, mürtehin dahi bilâ-emir kuyuyu ta‘mîr ederek suyu tezâyüd etse, ba‘de edâi‘d-deyn mürtehin kuyuyu öylece râhine îade eyler. (*Ankaravî fi’r-rehin*)⁷⁵⁴

İstisnâ: Beldede kadı bulunmaz ise mürtehin, râhine aid olan masrafı râhine rücû‘ etmek üzere sarf ettiğini isbât ederse, yine rücû‘ edebilir. (*Redd-i Muhtâr*)⁷⁵⁵

Mecelle’de “hod-be-hod” denilmesiyle iki meseleye işâret olunur:

1. Mes‘ele: Râhin ve mürtehinden biri diğereine aid olan masrafı onun emriyle îfâ ettiğinde, ona rücû‘ eder. Meselâ mürtehin, râhinin emriyle râhine aid olan masrafı îfâ etse, ona rücû‘ eder. (1508.⁷⁵⁶ maddeye mürâca‘at ediniz.)

2. Mes‘ele: Râhin ve mürtehinden biri, kendine aid olan masrafı îfâdan imtinâ‘ ettiğinde, diğeri hâkime mürâca‘at eder. Hâkim dahi îfâ-yı masraftan itinâ‘ edene aid olan masrafı, ona deyn olarak ba‘dehü ona rücû‘ etmek üzere kendisi îfâ etmesini mürâca‘at edene emreder. Bu emr üzerine o da îfâ etse masrafı imtinâ‘ edenden alır. Masraftan imtinâ‘ eden gerek hazır ve gerek gâib olsun ve merhûn gerek mevcûd olsun ve gerek olmasın; böyle emr üzerine meselâ mürtehin, râhine

⁷⁵¹ İbn Âbidîn, *Reddî’l-Muhtâr*, 10: 138.

⁷⁵² Tûrî, *Tekmile-i Bahru’r-Raîk*, 8: 490.

⁷⁵³ Kadri Efendi, *Vâkı‘atü’l-Müftîn* (Bulak: 1300), 1129.

⁷⁵⁴ Ankaravî, *Fetevâ’l-Ankaravî*.

⁷⁵⁵ İbn Âbidîn, *Reddî’l-Muhtâr*, 10: 140.

⁷⁵⁶ [Bir kimse kendisi yahut ehil ve ıyali için masraf etmek üzere ahar kimseye emr ettikde sonra masrafını ben vereyim diye rücû‘ şart etmese bile o kimse kadr-i ma‘ruf masrafını âmirden alır.]

aid olan masrafı îfâ ettiğinde, ona rücû' eder. (*Redd-i Muhtâr, Dürr-i muhtâr ve Hâniyye*)⁷⁵⁷

Ve hâkimin mücerredd infâkla emri, sıhhat-i rücû' için kâfi olmaz; diğerine rücû' etmek [298] şartıyla emir bi'l-ittîfâk lâzımdır. Diğer bir ta'birle hâkim emrinde rücû' şartını zikretmeyince, infâk eden rücû' edemez. Lukatada olduğu gibi... (*Zeylât*)⁷⁵⁸ Zîra hâkimin mücerredd infâkla, emri ilzâm için değil, belki nazar için olarak hasbeten -sevab için- infâk ile deyn olmak üzere infâk beyninde mütereddîd olduğundan ve evvelkisi ednâ bulunduğundan, âlâya nass edilmedikçe, ednâya sarf evladır. (*Redd-i Muhtâr*)⁷⁵⁹

Sual: 1315. madde şerhinde îzâh olunacağı üzere, fevkânisi birinin ve tahtânisi diğerin mülkü olan ebniye münhedim veya muhterik olup da, fevkâni sâhibi tahtânî sâhibine, sen ebniyeni yap ki, ben de üzerine ebniyemi yapayım deyip de, tahtânî sâhibi tahtânîsini yapmaktan imtinâ' etmekle sâhib-i ulüvv hâkimin emri olmaksızın binâ ettiğinde ona mürâca'at ederken, bu mes'eledede bilâ-emri'l-hâkim sarfiyyat ile mürâca'at edemiyor. Bu iki mes'ele beyninde fark nedir?

Cevab: Sâhib-i ulüvv hâkime mürâca'at ettiğinde, binâya sâhib-i süflâ cebr edemeyeceğinden, sâhib-i ulüvv binâya muztarr olup, bu halde sâhib-i ulüvv için hakkını ıslahta ve mülkü ile intifâ' etmekte süflâ binâdan başka tarîkı yoktur. Amma bu mes'eledede mürtehin infâkda muztarr olmayıp hâkime mürâca'at ettiğinde hâkim, hazır ise râhine infâkla cebredeceği gibi, râhin gâib ise hâkim bâlâda tafsîl bulunduğu üzere mürtehine emreder. (*Ebussuud*)⁷⁶⁰

Masrafta ihtilâfın halli: Tafsîlât-ı sâlife vechile hâkim râhine aid olan masrafı ona rücû' etmek üzere, îfâ ile mürtehine emretmekle, mürtehin dahi evâmire binâen şu kadar masraf ettiğini iddia ile rücû'ı talep ettiğinde, râhin, mezkûr masrafı ikrâr ederse febihâ ve eğer inkâr eylerse mürtehinden beyyine talep olunur. İsbât ederse febihâ; edemez ise bi't-taleb râhin adem-i ilme tahlîf olunur. (*Hindiyye fi'l-bâbi'r-râbi' mine'r-rehin*)⁷⁶¹

⁷⁵⁷ İbn Âbidîn, *Reddü'l-Muhtâr*, 10: 140; Haskefî, *ed-Dürrü'l-Muhtâr*, 10: 124; Kâdhân, *Fetava'l-Hâniyye*, 3: 553.

⁷⁵⁸ Zeylât, *Tebyînü'l-Hakâik*, 6: 85.

⁷⁵⁹ İbn Âbidîn, *Reddü'l-Muhtâr*, 10: 141.

⁷⁶⁰ Ebussuud, *Fetâvâ-yı Ebussuud*.

⁷⁶¹ Komisyon, *el-Fetâva'l-Hindiyye*, 5: 538.

Sual: İnfaktan imtinâ‘ eden râhin olmakla, hâkimin bu vech üzere mürtehine vukû‘ bulan emrine binâen mürtehin nafaka-i rehin için masraf etse, bu nafakayı almak için mürtehin bilâ-rızâr-râhin, rehni habs edebilir mi? Bu mes‘ele hakkında kütüb-i fikhiyyede yekdiğere muhâlif kaviller mevcûddur:

Redd-i Muhtâr’ın Bezzâziyye’den ve Hindiyye’nin Bâb-ı râbi‘de muzmerâttan ve Şerhu’l-Mecma‘ın Hulâsa’dan nakline göre habsedemeyip, fakat Redd-i Muhtâr sâhibinin bâlâda muhkâ naklinin muhâlifi olarak Bezzâziyye’de mezkûr olduğuna göre, habsedebilir ki Bezzâziyye’de şöyle mezkûrdür: “Mürtehin bu vechile [299] râhinin infâkdan imtinâ‘ı üzerine hâkimin emir ve izniyle nafaka-i rehne masraf ettiğinde, İmam-ı Azam ve İmam Muhammed rahimehümâllahü Te‘âlâ’ya göre, rehn-i mezkûr bu masrafa mukâbil dahi merhûn olacağından, mezkûr masrafı râhinden istîfâ için mürtehin rehni habsedebilir. Ve rehn-i mezkûr yed-i mürtehide telef olduğunda, merhûnun kıymeti kâfi olunca 741. madde şerhinde beyân olunacağı üzere asıl deyn sâkit olduğu gibi, mezkûr masraf dahi sâkit olacağından, artık mezkûr masrafla mürtehin râhine mürâca‘at edemez. Amma İmam Ebû Yusuf’a göre bu sûretde rehn-i mezkûr o masrafa mukâbil merhûn olmaz.” Sâhib-i İnâye dahi “İmam Züfer’e göre, rehn-i mezkûr o masrafa mukâbil merhûn olup İmam Ebû Yusuf’a göre, merhûn olmaz.” demiştir.

Bey‘: 255. madde şerhinde beyân olduğu üzere bir ecnebi, bilâ emir semen-i mebî‘ı tezyîd etse, müteberri‘ olup müşteriye rücû‘ edemez.

İcâre: 529. maddede ve şerhinde beyân olduğu vechile mûcire aid mesârifi, müste‘cir bilâ-emr görse, müteberri‘ olur.

561. maddede beyân olduğu vechile müste‘cir bilâ-emr me‘cûr hayvana yem verse müteberri‘ olur.

Kefâlet: 657. madde şerhinde zikrolduğu vechile bir kimse diğer kimesnenin borcuna bilâ-emr kefil olsa, müteberri‘ olur.

Emânât: 786. maddede zikrolduğu üzere müstevda‘ vedî‘aya bilâ-emr ve bilâ-izin masraf etse, müteberri‘ olur.

Kitâb-ı Emânât’da lukata mebâhisinde şerhan beyân olunacağı vechile mültekıt, bilâ-emr, luktaya masraf etse müteberri‘ olur.

Şirket: 1311. maddede zikrolunduğu üzere, mülk-i müştereki kendi kendine tâmir eden müşârik müteberr' olur.

Vekâlet: 1506. madde şerhinde îzâh olunacağı vechile, bir kimse diğerin borcunu bilâ-emr te'diye etse müteberr' olur.

Sulh ve İbra: 1544. maddede beyân olunduğu vechile, bir kimse diğerin dâvasından fuzûlen sulh olarak bedel-i sulhu kendi malından te'diye etmiş olsa, bedel-i sulhda müteberr' olur. [300]

FASL-I SÂNÎ

Rehn-i müste'âr hakkındadır:

726. MADDE

[Bir kimse diğerin malını isti'âre edip de onun izniyle rehnetmek câiz olur.] Diğer bir ta'birle bir malı mâlikinden rehnelemek üzere, yâni rehnedeceği beyânıyla isti'âre edip de, rehnetmek câizdir. Zîra bir kimse, gayrin deyninin bi'l-kefâle zimmetine ta'alluk etmesine râzî olabileceği gibi, müsta'îrin deyninin malına ta'allukuna dahi râzî olabilir. (*Redd-i Muhtâr*)⁷⁶² Ve bir kimse, gayrin borcunu kendi malıyla hakîkaten îfâ ve ol vechile kendi malından hem yedini hem de mülkünü izâle edebileceği gibi, gayrin borcunu kendi malıyla hükmen îfâ ve ol vechile yalnız mülk-i yedini -iâre-i rehin ile- teberru' edebilir. Çünkü rehin îfâ-yı hükmîdir. (*Hindiyye ve Aynî*)⁷⁶³ Amma isti'mal etmek üzere isti'âre edip de rehnetse, gâsıb olacağı gibi, diğerin malını bilâ-izin alarak rehnetse yine gâsıb olur ki; rehn-i mağşûbun ahkâmı 728. madde şerhindeki lâhikada beyân olunur. [Ve buna] yâni ber-vech-i mezkûr berâ-yı rehin bi'l-isti'âre rehn edilen mala [rehn-i müste'âr denilir] ki iki kısımdır.

Kısm-ı evvel: İbtidaen bi'l-isti'âre rehnetmekdir ki; bu maddede mezkûrdür.

Kısm-ı sâni: İcâzeten isti'âredir ki; bir kimse gayrin malını fuzûli olarak kendi borcu mukâbilinde rehnettikten sonra, mal sâhibi mücîz olsa, câiz ve bu mal

⁷⁶² İbn Âbidîn, *Reddü'l-Muhtâr*, 10: 133.

⁷⁶³ Komisyon, *el-Fetâva'l-Hindiyye*, 5: 538; Aynî, *el-Binâye*, 13: 33.

dahi rehn-i müste'âr olur. (*Ankaravî fi'r-râhin*)⁷⁶⁴ (1452.⁷⁶⁵ maddeye bakınız.) İstiâre ve müste'ârın ta'rîfleri 765, 767. maddelerde mezkûrdür.*

Âriyet, kitâbü'l-emânâtta zikrolunduğu halde, berâ-yı rehin verilen âriyet bu ki'tâpda zikrolunması; rehn-i müste'âr bazı ahkâmda âriyet gibi iken, bazı ahkâmda dahi âriyetten iftirâk ettiğine mebnîdir.

Rehn-i müste'ârın âriyetten iftirâk ettiği bazı ahkâm şunlardır: [301]

1- Atîde bi'l-münâsebe beyân olunacağı üzere mu'îr malını yed-i mürtehinden tahlîs etmek üzere mürtehinin alacağını bi'l-îfâ, rehn-i müste'ârı kurtardığında, râhin müste'îre rücû' eder.

2- Rehn-i müste'âr: Yed-i mürtehide telef olarak mürtehinin râhindeki alacağı sâkıt olduğunda, mu'îr dahi müsteire rücû' eder. Nitekim rehn-i mezkûr yed-i mürtehide ayıplanıp da 741. madde şerhindeki lâhikada beyân olunacağı üzere, o nisbette deyn sâkıt olsa, mu'îr müste'îre rücû' eder. (*Hindiyye fi'l-bâbi'l-hâdi aşara mine'r-rehin*)⁷⁶⁶

Hatta râhin îfâ-yı deyn ettikten sonra, rehn-i müste'âr henüz yed-i müste'îrde iken telef olsa, mürtehin aldığı parayı râhine iâde eyler. Ve râhin dahi ber-vech-i mezkûr mu'îre zâmin olur.

Sual: Müste'îr, müste'ârı mu'îrin rızâsıyla kabz ve tesellüm etmekle, *Mecelle*'nin 771. maddesine göre müste'îr üzerine zamânı mûcib olmamalı idi.

Cevab: Müste'ârın müste'îr üzerine mazmûn olması kabzdan dolayı değil belki borcunu mal-ı müste'ârdan îfâ ettiğinden dolayıdır ki; her kim kendi borcunu gayrın malı ile ve o gayrın izni ile îfâ ederse, ona zamân lâzım gelir.

⁷⁶⁴ Ankaravî, *Fetevâ'l-Ankaravî*.

⁷⁶⁵ [İzin ve icâzet tevkildir.]

* وليس للمستعير ان ينتفع بالرهن ولا ان يستعمله قبل الرهن ولا بعد الفكاك فان فعل ضمن ولو استعمله قبل الرهن ثم رهنه بمثل قيمته يبرأ عن القيمة وليس هذا كرجل استعار شيئاً لينتفع به فيخالف ثم عاد الى وفاق فانه لا يبرأ عن الضمان، كانيه. (Kâdihân, *Fetava'l-Hâniyye*, 3: 540).

⁷⁶⁶ Komisyon, *el-Fetâva'l-Hindiyye*, 5: 558.

3- Rehn-i müste‘ârın reddi ve îadesi masârif-i hammaliyeye muhtâc olur ise, bu masârif mu‘îre aid olur.*

Rehn-i müste‘âr-ı mezkûrde, âriyetin bazı ahkâmı dahi cârî olur. Şöyle ki:

Evvelen, râhin, müste‘ârı fekk ederek vekîli ile mu‘îre reddedip de vekîl yedinde telef olsa, vekîl-i merkûm eğer râhinin emîni ise râhine zamân gelmez. Ve illa zâmin olur. (828. maddeye bakınız.)

Sâniyen, râhin îfâ-yı deyn ettikten sonra rehn-i müste‘ârı mürtehinden kabzedip getirmek üzere mürtehine bir adam göndermekle o adam rehni kabzederek yedinde telef olsa, hükmü, minval-ı meşrûh üzredir. (*Hindiyye*)⁷⁶⁷

727.MADDE

[**Mal sâhibinin**] -mu‘îrin- rehne [**izni mutlak**] yâni madde-i âtiyede beyân olunan [302] vücûhtan biri veya birkaçı ile mukayyed değil [**ise müste‘îr onu her vechile**] yâni evvelen az çok, sâniyen her cins borç mukâbilinde, sâlisen dilediği yerde ve râbi‘an istediği adama [**rehnedebilir.**] (*Hâniyye*)⁷⁶⁸ (64.⁷⁶⁹ maddeye bakınız.) Çünkü i‘âre müsâmaha “müsâhele” üzerine mebnî olmakla onda itlak vâcibü’l-itibârdır. İtlak, kemâl-i müsâmahadır. Hatta buna binâen i‘âredeki cehâlet nizâ‘a mufzî olmaz. (*Hidâye*)⁷⁷⁰ Nitekim i‘âre-i mutlakada dahi hüküm böyle olduğu 816. maddenin fıkra-i ûlâsında beyân olunmuştur.

Bu maddedeki itlakdan maksûd, madde-i âtîde beyân olunan kuyûd-ı erba‘adan hiçbirisi bulunmasa demektir. Amma kuyûd-u mezkûrenin cümlesi bulunursa, her vechile mukayyed olup, müste‘îr onun hılâfına gidemez ve kuyûd-u mezkûrenin bâzısı mevcûd bulunup, bazı âharı mutlak ise, mukayyed olana muhâlefet edemez; amma mutlak olan cihetinden ale’l-ıtlak istifâde edebilir.

Meselâ mu‘îr, “Filan beldede rehnet.” dese müste‘îr o beldede olmak üzere az ve çok her cins borç mukâbilinde dilediği adama rehnedebilir.

* فرق بينها وبين غيرها من العوارى فى غير هذا يكون الرد على المستعير لان هذا اعارة فيها منفعة لصاحبها فانها مضمونة في يد المرتهن وللمعير ان يرجع على المستعير بقيمته فكانت بمنزلة الاجارة وفي الرد على الأجر، خانيه. (Kâdihân, *Fetava’l-Hâniyye*, 3: 543)

⁷⁶⁷ Komisyon, *el-Fetâva’l-Hindiyye*, 5: 558.

⁷⁶⁸ Kâdihân, *Fetava’l-Hâniyye*, 3: 540.

⁷⁶⁹ [Mutlak itlakı üzere câri olur. Eğer nassan yahut delâleten takyid delili bulunmaz ise.]

⁷⁷⁰ Merginânî, *Hidâye*, 7: 429.

Berâ-yı rein, i'ârenin taksîmi: İmdi, bera-yı rehin, i'âre üç kısımdır.

Kısm-ı evvel: Her vechile mutlak olan i'âredir. Bu maddede olduğu gibi.

Kısm-ı sâni: Her vechile mukayyed i'âredir. Bu kısım, *Mecelle*'de mezkûr değilse de madde-i âtiyeden müstefâd olur.

Kısm-ı sâlis: Bazı cihetde mukayyad ve bazı cihetde mutlak olan i'âredir. Madde-i âtiyede musarrah olduğu gibi.

Bera-yı rehin, i'ârenin ıtlak veya takyîdinde ihtilâf: Müste'îr, bu madde vechile, i'ârede ıtlakı iddia ettiği halde, mu'îr madde-i âtiye vechile takyîdi dâva ve ol vechile ihtilâf ettiklerinde söz ma'al-yemîn mu'îrindir. Zîra mu'îr, mal sâhibi olmakla malının menafî'ini âhara ne yolda i'ta ettiğini daha iyi bilir. Ve bir de asl-ı i'âreyi inkârda söz mu'îrin olmakla, sıfatında dahi mu'îrin olması lâzım gelir.

İkisi de ikâme-i beyyine ettiklerinde râhinin beyyinesi tercîh olunarak râhin madde-i âtiye şerhinde beyân olunacak zamân-ı kıymetden berî olur. Meselâ mu'îr "On altın mukâbilinde rehne izin verdim." ve müste'îr "Yirmi altın mukâbilinde izin verdik diye ihtilâf ettiklerinde söz mu'îrin ve beyyine müste'îrindir." (*Hindiyye fi'l-bâbi'l-hâdî aşara ve Tenkîh*)⁷⁷¹ [303]

728. MADDE

[Mal sâhibi] yâni mu'îr 1-[şu kadar kuruş] 2-[veya şu cins mal mukâbilinde yahut] 3-[filan adama ve] 4-[yahut filan beldede rehnedilmek üzere diye] müste'îre [mukayyeden izin verdikde, müste'îr dahi ancak onun] iznine yâni [kayd ü şartına muvâfık olarak rehnedebilir.] Zîra bu kayıtların cümlesi mu'îr için fâidelidir. Çünkü mukâbilinde rehnedilecek malın bazısı, bazı âhara nisbeten mu'îr için edâ ve îfâ-yı deyn ile merhûnu istihlâs eylemesi müteyessir olacağı gibi, eşhâs dahi emânet ve hıfzda mütefâvit olurlar. (*Redd-i Muhtâr*)⁷⁷² Nitekim âtîde tafsîl olunur.

Kayd ve şarta muvâfık ve muhâlif sûrette terhîn edilen rehn-i müste'ârın hükmü: Müste'îr, mu'îrin kayd ve şartına muvâfık sûrette rehnettikten sonra merhûn yed-i mürtehinde telef olduğunda kıymetini zâmin olmaz. Belki telef olan

⁷⁷¹ Komisyon, *el-Fetâva'l-Hindiyye*, 5: 557; İbn Âbidîn, *el-'Ukûdü'-d-Dürriyye*, 2: 286.

⁷⁷² İbn Âbidîn, *Reddül-Muhtâr*, 10: 134.

rehn-i müste'âr ile müste'ârin ne kadar borcu ödenmiş ise 732. madde şerhinde tafsîl olunacağı üzere onu zâmin olur. Zîra müste'âr, gayrin malıyla kendisinin ol mikdar borcunu ödemiş oldu. Çünkü müste'âr isti'âre edip de mu'âr dahi i'âre edince, müste'âr kendi borcunu mu'ârin malından te'diyesini mu'âra emreylemiş demek olmakla, me'mur bi-kazai'd-deyn ise, edâ ettiği mikdar ile âmirine mürâca'at eder. (Aynî)⁷⁷³ (1506.⁷⁷⁴ maddeye bakınız.) Müste'âr o kayd u şarta muhâlefet edemez. (817.⁷⁷⁵ maddeye bakınız.) Ve muhâlefet edememesinin esbâbı ber-vech-i âtî tafsîl olunur. Şöyle ki; mal sâhibi şu kadar kuruş deyn mukâbilinde rehin vermeğe izin verip, bu vechile takyîd ettiğinde, müste'âr ondan ziyâde deyn mukâbilinde rehnedemez. Zîra mu'âr, deyni bi't-te'diye, malını kurtarmağa muhtaç olabilir. Müste'âr hıfz-ı kayd ziyâdeye rehnediğinde, mu'âr tâyin ettiği miktardan ziyâde deyni edâya mecbûr ve bu sûretle mutazzır olur.

Müste'âr ondan noksan deyn mukâbilinde dahi rehnedemez. Zîra merhûnun kıymetinden deyni üzerine zaid olan mikdarı emânet olmak lâzım gelir. Mu'âr ise emânete râzî olmayarak mazmûn olması cihetini tercih eylemiş ve binâenaleyh takyîd-i mezkûr, müfîd bulunmuştur.

Kezâ cins-i deyn ve mürtehin ve belde ile takyîd dahi müfiddir. Zîra mu'âr için bazı deynin edâsı, bazı âhara nisbeten kolay ve şu beldedeki rehlin tahlîsi, mu'âr için diğer [304] beldedeki rehne nisbeten sühûletli olabileceği gibi, eşhâs dahi emânet ve hıfzda mütefâvit olur.

Meselâ mu'âr, bir meblağ-ı muayyen mukâbilinde veya filan adama veya filan beldede veya şu cins mal mukâbilinde rehnemeğe izn verdiği halde, müste'âr onu ondan ziyâde veya noksan deyn, yahut başka cins mal mukâbilinde, yahut âhar beldede rehnedemez.

İmdi mürtehin râhinin kayd ve şartına muhâlefet ettiğinde bu rehin fuzûli olur da mu'âr dilerse mücîz olur. Bu sûretde rehin tamam olur. Dilerse rehni fesheder. Bu sûretde yâni rehin mevcûd olup feshedilince 1637. madde mücibince râhin hazır olduğu halde mu'âr rehni mürtehinden dâva ve akd-i rehni feshettiğini beyân ile merhûnu ahz eyler. Rehn-i mezkûr yed-i mürtehide telef olunca zamân

⁷⁷³ Aynî, *el-Binâye*, 13: 40.

⁷⁷⁴ [Bir kimse bir şahsa yahut mirîye olan deynini eda etmek üzere diğer kimseye emr edip de o dahi kendi malından ifa etse sonra âmire rücu' eder, âmir gerek rücu şart etsin ve gerek şart etmesin.]

⁷⁷⁵ [İâre zemân ve mekan ile takyid olundukda kayd mu'teber olup müste'âr ana muhalefet edemez.]

lâzım gelir. Ta'bir-i diğerle mu'ir muhayyerdir. Dilerse müste'ire tazmîn ettirir. Zîra müste'ir, gayrin mülkünde kendisine izin verilmeyen bir sûretde tasarruf ettiği cihetle gâsıb ve bu halde rehin tamam olur. (Âti'z-zikr lâhikaya bakınız.) Zîra müste'ir, zamân ile merhûna bi-terfîk'l-istinâd mâlik olup, binâenaleyh kendi mülkünü rehnetmiş olduğu zâhir oldu. İsterse mürtehine tazmîn ettirir. Zîra mürtehin gayrin malını onun izni olmaksızın râhinden ahz ve kabz eylemiş olmakla, gâsıbül-gâsıb olmuş olur. (910.⁷⁷⁶ maddeye bakınız.) Ve bu halde mürtehin zâmin olduğu şeyle râhine rücu' ile beraber, alacağını dahi ondan istîfâ eder ki, râhine rücu'ı, râhin cihetinden mağrûriyyetine ve 685. madde şerhine mebnî olduğu gibi, deyn ile rücu'ı dahi mürtehinin kabzı muntekız olarak hakkının avdetine mebnîdir. (*Ebussuud, Hindiyye fi'l-bâbi'l-hâdî aşara, Redd-i Muhtâr, Bezzâziyye fi's-sâlis fi'z-zamân ve Hâniyye*)⁷⁷⁷ (701.⁷⁷⁸ madde ve şerhine bakınız.)

İstisnâ: Fakat mu'ir şu kadar kuruş mukâbilinde rehnetmek üzere müste'ire izin verdiği bnda üç sûret vardır.

Sûreti ulâ: Müste'ârın kıymeti, mu'irin mikdarını tâyin ettiği deyne müsâvî,

Sûret-i sâniye: Müste'ârın kıymeti, tesmiye kılınan deynen ekser olmaktır. Bu iki sûretde müste'ir, rehn-i müste'ârı, tesmiye kılınan deyn mukâbilinde rehnedebilip ondan ekser veya ekall deyn mukâbilinde rehnedemez. Eder ise zâmin olur ki, esbâbı bâlâda zikrolundu. (*Redd-i Muhtâr*)⁷⁷⁹

Sûret-i sâlise: Müste'ârın kıymeti, tesmiye kılınan deynen ekall olmaktır. Bu sûretde dahi [305] müste'ir, rehn-i müste'ârı tesmiye kılınan deyn mukâbilinde rehnedebilir; yoksa ondan ekser bir deyn mukâbilinde rehnedemez ki; sebebi bâlâda zikrolundu. Amma bu sûret-i sâlisede müste'ir, rehn-i müste'ârı tesmiye kılınan deynen ekall bir deyn mukâbilinde rehnettiğinde nazar olunur:

⁷⁷⁶ [Gasıbu'l-gasıb aynı gasıb hükmündedir. Binaenaleyh mal-ı mağsubu gasıbdan şahs-ı âhar gasb ile itlâf eylediği yahut yedinde telef olduğu takdirde mağsubu'n-minh dilerse gasıb-ı evvele ve dilerse gasıb-ı saniye tazmin ettirir ve dilerse kıymet-imağsûbun bir mikdarını evvele ve diğer mikdarını saniye tazmin ettirebilir. Ve gasıb-ı evvele tazmin ettirdiği takdirde o dahi gasıb-ı saniye rücu' eder, amma saniye tazmin ettirdiği takdirde sanî evvele rücu' edemez.]

⁷⁷⁷ Ebussuud, *Fetâvâ-yı Ebussuûd*; Komisyon, *el-Fetâva'l-Hindîyye*, 5: 559; İbn Âbidîn, *Reddül-Muhtâr*, 10: 136; Bezzâzî, *Fetâva'l-Bezzâziyye*, 6: 59; Kâdîhân, *Fetava'l-Hâniyye*, 3: 557.

⁷⁷⁸ [Rehin, bir malı andan istifası mümkün olan bir hak mukabilinde mahbûs ve mevkûf kılmaktır ve ol mala merhûn denildiği gibi rehin dahi denilir.]

⁷⁷⁹ İbn Âbidîn, *Reddül-Muhtâr*, 10: 136.

1- Tesmiye kılınan deynden başka olarak rehnedilmek istenilen deyn, rehlin kıymetine müsâvî ise rehin sahîh olur. Telefi takdirinde müste‘îre zamân lâzım gelmez. Zîra bu, hayra muhâlefet olmakla câiz olur. (91.⁷⁸⁰ maddeye bakınız.)

2- Mezkûr deyn rehlin kıymetinden ekall ise, rehin sahîh yâni nâfiz olmaz; telefi takdirinde müste‘îre zamân lâzım gelir. (*Redd-i Muhtâr*)⁷⁸¹

Meselâ mu‘îr, yüz kuruşluk bir malını yüz elli kuruş mukâbilinde rehnetmeğe müste‘îre izin verdiğinde, müste‘îr yüz elli kuruş ve kezâ yüz kuruş mukâbilinde rehnedebilir. Amma yüz altmış veya doksan kuruş mukâbilinde rehnedemez. Edip de telef olsa zâmin olur. Zîra deynin mikdarını tâyinde mu‘îrin iki garazı olabilir. Birinci garazı: Deyn az olsun ki lede'l-hâce 732. maddenin fikra-i ahîresi mücebince mu‘îr onu bizzat te'diye ile malını rehniyetden tahlîs etsin. Ve ikinci garazı: Deyn çok olsun ki, rehn-i müste‘âr, mürtehin yedinde telef olduğunda 741. madde şerhindeki lâhika beyân olunacağı üzere, mürtehin ziyâde mikdar alacağını istîfâ etmiş olsun ve mu‘îr dahi müste‘îre ol mikdarda rücû‘ eylesin. İmdi birinci garaza mebnî müste‘âr, tesmiye kılınan deynden ekser deyn mukâbilinde terhîn tecviz edilmeyip, ikinci garaza mebnî rehlin kıymetinden az olmamak üzere mezkûr deynden ekall deyn mukâbilinde terhîn olunmak tecviz edildi. Ânifen tafsîl edilen suver-i selâseden üçüncü sûretin bir rakamiyle işâret olunan fikrasında salifü'z-zikr iki garazda hâsıl olabileceğinden, yâni o cihetle muhâlefet mu‘îre îras mazarrat eylemeyeceğinden, bu hususta mu‘îrin emrine zâhirde muhâlefet tecviz edilmiştir. (818.⁷⁸² maddeye bakınız.)

Tafsîlât-ı meşrûhadan anlaşılır ki, *Mecelle*'nin “....ancak onun kayd ve şartına.....” fıkrası ale'l-ıtlak değildir. (*Şürünbülâlî ve Bezzâziyye*)⁷⁸³

Bu maddede dört sûretle takyîd beyân olunuyor ki, her birine birer rakamla işâret olundu. Bu dört sûretle takyîd, ictimâ‘ edebileceği gibi, bazısı mevcûd ve bazısı gayr-i mevcûd dahi olabilir. Nitekim madde-i ânife şerhinde zikreddilmiş idi.

[306]

⁷⁸⁰ [Cevaz-ı şer‘î zamâna münafi olur.]

⁷⁸¹ İbn Âbidîn, *Reddî'l-Muhtâr*, 10: 137.

⁷⁸² [İare bir nevi‘ intifa‘ ile takyid olundukda müste‘îr mezun olduğu intifa‘ın mafevkına tecavüz edemez. Amma ana müsavi ya ehven suretde isti‘mal ile muhalefet edebilir.]

⁷⁸³ Şürünbülâlî, *Ğunyetü Zeyi'l-Ahkâm*, 2: 253; Bezzâzî, *Fetâva'l-Bezzâziyye*, 6: 60.

Bir de beşinci sûret olmak üzere âriyetin takyîdi tevkît ile olur.

826. maddede mastûr olduğu üzere, âriyetin tevkîti câiz olmakla, ol vechile tevkît edilen berâ-yı rehn-i âriyetde müddet-i muayyene hitâmından evvel, mu'îr o âriyeti müste'îrden talep edemez. Amma hitâmında talep edebilir. Binâenaleyh mürtehin merhûnu halas ile mu'îre reddetmek üzere icbâr olunur. (*Redd-i Muhtâr ve Hindiyye fi'l-bâbi'l-hadi aşara mine'r-rehin*)⁷⁸⁴ (732.⁷⁸⁵ maddeye bakınız.) Fakat *Mecelle*'deki tevkîtlerin fâidesi mu'îre aid iken, bu tevkîtin fâidesi müste'îre aid oluyor. Dikkat edilmelidir ki burada beyân olunan berâ-yı rehn-i âriyyetin tevkîtidir. Amma mücerredd müste'îrin deyn-i mü'eccel mukâbilinde rehnetmesi, mu'îrin müste'îri derhal müste'îrden talep etmesine mani olmaz.

Meselâ bir kimse berâ-yı rehin ale'l-ıtlak isti'âre ettiği malı, bir sene müddetle te'cil eylediği deyni mukâbelesinde rehin ve teslim ettiğinde, mu'îrin müste'îri derhal muâhezeye, yâni müste'ârı istihlâs ederek kendisine iâde edilmesini talep etmeğe salâhiyyeti vardır. (*Ankaravî*)⁷⁸⁶

LÂHIKA

Rehn-i mağsûbe hakkında

Bir kimse, diğer kimesnenin malını gasb ile âhar bir şahsa terhîn ettikten sonra mezkûr malı o kimesneden iştirâ etse, rehn-i sâbık nâfiz ve mezkûr malın helâkiyle o kimesnenin borcu sâkit olmaz. Zîra râhinin mülkü ba'de'r-rehin sâbit oldu. Şu kadar ki mezkûr mal, mürtehin yedinde telef olduğunda sâhibi muhayyerdir. Dilerse o malı 910. maddeye mebnî râhine tazmîn ettirir. Bu halde sâbıkan vukû' bulan akd-i rehin sıhate münkalib olarak 741. madde şerhindeki lâhikada beyân olunacağı vechile deyn sâkit olur. Zîra râhin zamân ile vakt-i gasbından itibâren merhûna mâlik olup, binâenaleyh râhinin mülkü, rehin üzerine sâbık oldu. (*Dürer*)⁷⁸⁷

⁷⁸⁴ İbn Âbidîn, *Reddû'l-Muhtâr*, 10: 137; Komisyon, *el-Fetâva'l-Hindiyye*, 5: 557.

⁷⁸⁵ [Rehn-i müste'ârı tahlis ile kendiye teslim etmek üzere sahibinin râhin-i müste'ârı muahazaya selâhiyyeti vardır. Ve müste'ârı fakrı sebebiyle fakrı sebebiyle edâ-i deynen âciz olduğu suretde mu'îr ol deyni kendi tarafından edâ ile malını rehinden tahlis edebilir.]

⁷⁸⁶ Ankaravî, *Fetevâ'l-Ankaravî*.

⁷⁸⁷ Molla Hüsrev, *Dürerü'l-Hükkâm*, 2: 260.

Dilerse mürtebine tazmîn ettirir. Bu takdirde rehin bâtil olup, mürtebine zâmin olduğu şeyle râhine rücû' eder.* [307]

Bu sûretde mal sâhibi, merhûnun kendisinden gasb olunduğunu iddia edip de mürtehin gasbı ikrâr etse, mürtehinin şu ikrârı râhine tesir etmez. Yâni, mürtehin yedinde bulunan rehin, filan adamın mülkü iken, râhin ondan gasb ederek kendisine terhîn ettiğini ikrâr etse, bu ikrârın râhin hakkında te'siri olamaz. Nitekim râhin ikrâr etse mürtehin hakkında tesiri olamayacağı gibi. (78.⁷⁸⁸ maddeye bakınız.) Binâenaleyh râhin, edâ-i deyn ile merhûnu mürtehinden ahz eyler. Mürtehinin bu ikrârından dolayı, mukırrun-leh rehn-i mezkûre müdâhale edemeyeceği gibi, mürtehinin aldığı alacağa dahi müdâhale edemez. Şu kadar ki bu rehin, yed-i mürtehide telef olsa mürtehinin matlûbu sâkıt olacağı gibi mürtehin, merhûnun cemî' kıymetini mukarrun-lehe zâmin olur. Zîra mürtehin, mukarrun-lehin malını onun izni olmaksızın kabzettiğini ikrâr etmiş ve ikrârı kendi aleyhine hüccet bulunmuştur. Bu sûretde merhûnun helâkı sebebiyle reddi müte'azzir olunca kıymetini vermesi lâzım gelir. (*Hindiyye fi'l-bâbi'l-hadi aşara mine'r-rehin*)⁷⁸⁹ [308]

* (Kâdihân, *Fetava'l-Hâniyye*, 3: 540) لأن سبب ضمان المرتهن والقبض وعقد الرهن كان قبله فلا ينفذ (الفصل فيمن يرهن مال الغير من الرهن وفيه تفصيل الرهن المغصوب الرهن بملك متأخر عن العقد، خاتمه في فليراجع.)

⁷⁸⁸ [Beyyine hüccet-i müteaddiye ve ikrar hüccet-i kaasıradır.]

⁷⁸⁹ Komisyon, *el-Fetâva'l-Hindiyye*, 5: 560.

SONUÇ

Ali Haydar Efendi'nin *Dürrü'l-Hükkâm Şerhu Mecelleti'l-Ahkâm* adlı eseri konuları, kaynakları, üslûp ve yöntemi açısından *Mecelle* üzerine yapılan şerhler içerisinde kabul gören günümüzde de fıkıh kaynağı olarak başvurulmuş önemli bir eserdir.

Mecelle'nin bu şerhinde klasik fıkıh eserlerindeki metod takip edilerek konular, bab ve fasıllara ayrılarak işlenmiştir. *Mecelle* şerh edilirken madde sırası takip edilmiş, ele alınan madde ile ilgili olduğu halde *Mecelle*'de işlenmeyen konular da buraya dahil edilmiştir. Ayrıca ele alınan maddenin diğer maddeler ile irtibatı kurularak ilgili hükümler bir bütünlük içerisinde incelenmiştir.

Müellif, tartışmalı konularda özellikle Hanefî mezhebi içerisindeki farklı görüşleri zikretmiş, ayrıca bunları tartışarak *Mecelle*'nin hangi görüşü kabul ettiğini tespit etmiştir. *Mecelle*'nin kabul ettiği görüş diğer mezhepler ile paralellik arz ediyorsa bunlara da işaret etmiştir.

Müellif, bu çalışmada yaşadığı dönemde ortaya çıkan fıkıh problemlerini de göz önünde bulundurmıştır. Bu noktada o dönemin fetva mercii olan Fetvahane-i Ali'nin görüşlerine de eserinde yer yer değinmiştir. Bu açıdan da eser günün ihtiyaçlarına da cevap verecek nitelikte olduğu söylenebilir.

Tezimizi, *Dürrü'l-Hükkâm*'ın rehin bölümünün 701-728. maddeleri üzerine yapmış olduğumuz çalışma oluşturmaktadır. İlgili maddeleri dikkate alarak baktığımızda müellifin Osmanlı döneminde kabul gören fıkıh eserlerinin büyük çoğunluğundan yararlandığı görülmüştür. Hanefî mezhebi içerisinde temel eser olarak kabul edilen kitablara sıkça başvurduğu tespit edilmiştir. İncelediğimiz bölümde kırk dört tane fıkıh eserinden faydalanmıştır.

Bu çalışmada şerhin, konumuz olan maddelerinin latinize edilmesi ve kaynaklarının tesbiti yapılarak günümüz ilim dünyasına kazandırılmaya çalışılmıştır. Sonuç olarak diyebiliriz ki; *Dürrü'l-Hükkâm* daha üzerinde pek çok araştırma yapmaya müsait kıymetli bir eserdir. Biz de bu kıymetli eserin rehin bölümünü ilim dünyasına kazandırmaya çalıştık

KAYNAKÇA

- Abdülhalîm, Pir Kadem. *el-Keşf bi-rumûzi'l-Gureri'l-ahkâm ve tenvîr-i Dürerü'l-hükkâm*. 2 Cilt. by, ty,.
- Akcan Köse, Sümeyye. *Ali Haydar Efendi'nin Dürerü'l Hükkâm Adlı Eserinin Kaynaklarının Tespit ve Tahkiki (356-403. maddeleri)*. Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, 2010.
- Akgündüz, Ahmet. "Dürerü'l-Hükkâm". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 10: 28-29. İstanbul: TDV Yayınları, 1994.
- Akgündüz, Ahmet. "Ebussuud Efendi". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 10: 365-371. İstanbul: TDV Yayınları, 1994.
- Akgündüz, Ahmet. "Fetâvâ-yı Ankaravî". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 12: 438. İstanbul: TDV Yayınları, 1995.
- Akgündüz, Ahmet. "Fetâvâ-yı Ebüssuûd Efendi". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 12: 441-442. İstanbul: TDV Yayınları, 1995.
- Akgündüz, Ahmet. *İslam ve Osmanlı Hukuku Külliyyâtı Özel Hukuk-I*. İstanbul: İmak Ofset Basım, 2012.
- Akyıldız, Ali. "Maârif-i Umûmiyye Nezâreti". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 27: 273-274. Ankara: TDV Yayınları, 2003.
- Albayrak, Sadık. *Son Devir Osmanlı Ulemâsı*. İstanbul: İBB Kültür İşleri Daire Başkanlığı Yay., 1996.
- Ali Haydar Efendi, *el-Mecmû'atü'l-Cedîde fi'l Kütübi'l-Erba'a*. İstanbul: Hukuk Matbaası, 1332/1916.
- Ali Haydar Efendi, *Emvâl-ı Gayr-ı Menkûle ve Teminat ve İzâle-i Şüyû*. İstanbul: Âmidi Matbaası, 1341-43.
- Ali Haydar Efendi, *Kitâbü'l-Mebâhisü'l-Mühimme*. İstanbul: Şirket-i Mürettibiye Matbaası, 1924.
- Ali Haydar Efendi, *Risâle-i Mefkûd*. İstanbul: Şirket-i Mürettibiye Matbaası, 1316.
- Ali Haydar Efendi, *Risâle-i Mühimme*. İstanbul: Şirket-i Mürettibiye Matbaası, 1339/1923.

- Ali Haydar Efendi, *Risâletü'l-Muvâza'a ve'l- İstiğlâl*. İstanbul: Artin Asaduryan Şirket-i Mürettibiye Matbaası, 1316/1898.
- Ali Haydar Efendi, *Şerh-i Cedîd li-Kânûni'l-Arâzî*. İstanbul: Şirket-i Mürettibiye Matbaası, 1321.
- Ali Haydar Efendi, *Tatbikât-ı Şer'iyye Dersi*. İstanbul: Matbaa-i Âmire, 1917-1918.
- Ali Haydar Efendi, *Teratîbü's-Sunûf fî Ahkâmi'l-Vukûf*. İstanbul: Şirket-i Mürettibiye Matbaası, 1337-1340/1924.
- Ali Haydar Efendi, *Teshîlü'l-Ferâiz*. İstanbul: Artin Asaduryan Şirket-i Mürettibiye Matbaası, 1322/1906.
- Ali Haydar Efendi, *Dürerü'l-Hükkâm Şerhu Mecelleti'l-Ahkâm*. İstanbul: 1330/1914.
- Altunsu, Abdülkadir. *Osmanlı Şeyhülislâmları*. Ankara: Ayyıldız Matbaa, 1972.
- Ankaravî, Mehmed Emin Efendi, *Fetâva'l-Ankaravî*. İstanbul: 1864.
- Atar, Fahrettin. “Şürût ve Sicillat”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 39: 270-273. İstanbul: TDV Yayınları, 2010.
- Aydın, Mehmet Âkif. “Ali Haydar Efendi, Küçük”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 2: 397. Ankara: TDV Yayınları, 1989.
- Aydın, Mehmet Akif . “Arazi Kanunnâmesi”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 3: 346-347. İstanbul: TDV Yayınları, 1991.
- Aytekin, Arif. “Bâbertî”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 4: 377-378. İstanbul: TDV Yayınları, 1991.
- Bâbertî, Ekmelüddin Muhammed b. Mahmud, *Înâye (Netâicü'l-efkâr fî keşfi'r-ramûzi'l-esrâr*'ın kenarında). 8 Cilt. Bulak: Matbaatü'l-Kübra'l-Emiriyye, 1316/1900.
- Bâcûrî, İbrahim b. Muhammed b. Ahmed, *Hâşiyetü'l-Bâcûrî alâ Şerhi İbnü'l-Kâsım alâ Metni Ebî Şüca'*. 1 Cilt. Beyrut: Dârül'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1999.
- Baktır, Mustafa. “İbn Melek”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 20: 175. İstanbul: TDV Yayınları, 1999.
- Baltacı, Cahit. “Hünkâr İmamı”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 18: 487-488. İstanbul: TDV Yayınları, 1989.

- Bardakoğlu, Ali. "Câmiu'l-Fusûleyn". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 7: 108-109. İstanbul: TDV Yayınları, 1993.
- el-Aynî, Bedruddin Mahmud b. Ahmed. *el-Binâye fi Şerhu'l-Hidâye*. 13 Cilt. Beyrut: Dârü'l-Kütübü'l-İlmiyye, 2000.
- Bezzâzî, Muhammed b. Şihâb el-Kerderî, *Fetâva'l-Bezzâziyye (Fetâva'l-Hindiyye'nin kenarında)*. 6 Cilt. Bulak: Matba'atü'l-Kübra'l-Emiriyye, 1893.
- Brockelmann. *GAL*. Cilt 2.
- Buhâri, Ebu Abdillâh Muhammed. *Sahihu'l-Buhari*. "Rehin". 2. İstanbul: Daru't-Tıbaati'l-Amire, 1315.
- Bursalı Mehmet Tahir Efendi. *Osmanlı Müellifleri*. 1 Cilt. İstanbul: Meral yay., 1972.
- Çankaya, Ali. *Yeni Mülkiye Tarihi ve Mülkiyeliler*. 2 Cilt. Ankara: Mars Matbaası, 1968-1969.
- Çatalcalı, Ali b. Muhammed. *Fetâvâ-yı Ali Efendi*. İstanbul: 1912.
- Çeker, Orhan. *Teshîlu'l-Ferâiz: İslam Miras Hukuku*, Tekin Kitabevi, Konya, 1984.
- Çelebi, İlyas. "Şiblî, Bedreddin". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 39: 124-125. İstanbul: TDV Yayınları, 2010.
- Çöğenli, M. Sadi. *Hoca Emin Efendizâde Ali Haydar Efendi Küçük Bibliyografyası*. Erzurum: Fen Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1990.
- Dâmâd, Abdurrahman b. Şeyh Muhammed. *Mecma'u'l-Enhur fi Şerhi Mülteka'l-Ebhûr*. 4 Cilt. Beyrut: Dârü'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1998.
- Dindar, Bilal. "Bedreddin Simavî". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 5: 331-334. İstanbul: TDV Yayınları, 1992.
- Düstur. 2. Tertip. 5: 145-148.
- Ebussuud el-Mısrî, *Fethullâhi'l-Mu'în alâ Şerhi Molla Miskîn*, (Kahire: 1870). (Molla Miskîn, *Şerhu Kenzü'd-Dekâik*'in kenarında). 3 Cilt. Bulak: 1287.
- Ebussuud, el-İmâdî, *Fetâvâ-yı Ebussuûd*. Veliyyüddin Ef., nr. 3410. Beyazıd Devlet Ktp.

- Erbay, Celal. “Nafaka”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 32: 282-285. İstanbul: TDV Yayınları, 2006.
- Erdoğan, Mehmet. *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Ensar Yay., 2016.
- Ergin, Osman. *Türkiye Maarif Tarihi*,. 1 Cilt. İstanbul: Eser Kültür Yay., 1977.
- Erk, Hasan Basri. *Meşhur Türk Hukukçuları*. İstanbul: yy, 1958.
- Erturhan, Sabri. “Muvâza’a ve İstiğlâl”. *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi* 5 (2005): 267-295.
- Gövsâ, İbrahim Alaattin. *Türk Meşhurları Ansiklopedisi*. İstanbul: Yedigün Neşriyat, 1946.
- Gözübenli, Beşir. “Mefkûd”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 28: 353-356. Ankara: TDV Yayınları, 2003.
- Günay, H. Mehmet. “Son Devir Osmanlı Hukukçusu Ali Haydar Efendi (1853-1935): Hayatı, İlmi Faaliyetleri ve Eserleri”. *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi* 6 (2005): 179-188.
- Habergetiren, Ömer Faruk. “Mecelle Şârihi Ali Haydar Efendi ve Mefkud Risalesi”. *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi* 22 (2013): 493-516.
- Hamevî, Ahmed b. Muhammed. *Gamzû ‘Uyûni’l-besâir Şerhu Kitâbü’l-Eşbâh ve’n-Nezâir* (İbn Nüceym, *el-Eşbâh ve’n-Nezâir* ile birlikte). 4 Cilt. Beyrut: Dârü’l-Kütübü’l-İlmiyye, 1985.
- Has, Şükrü Selim. “Mülteka’l-Ebhûr”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 31: 551. İstanbul: TDV Yayınları, 2006.
- Haskefî, Muhammed b. Ali. *Dürrü’l-Müntekâ fî şerhi’l-Mültekâ (Mecma ‘u’l-Enhur fî şerhi Mülteka’l-Ebhûr* ile birlikte). 4 Cilt. Beyrut: Dârü’l-Kütübü’l-İlmiyye, 1998.
- İbn Âbidîn, *el-‘Ukûdü’d-Dürriyye fî Tenkîhi’l-Fetâva’l-Hâmidîyye*. 2 Cilt. Bulak: 1300.
- İbn Âbidîn, *Reddü’l-Muhtâr ale’d-Dürri’l-Muhtâr*. 10 Cilt. Beyrut: Dârü’l-Kütübü’l-İlmiyye, 1407.
- İbn Mâze, Burhaneddin Mahmud b. Tac. *Zahîre el-Fetâvâ*, Beyazıd Feyzullah Ef., nr., 1026. Devlet Kütüphanesi.

- İbn Melek, İzzeddin Abdüllâtif b. Abdülaziz. *Şerhu'l-Mecma' li İbn-i Melek*, İstanbul Müftülüğü ktp. no: 151.
- İbn Nüceym, Zeynüddin b. İbrahim. *Fetâva-yı İbn Nüceym*. Mısır: Dâru'l-Tabâatü'l-Muhammediyye, 2008.
- İbnü'l-Hümmam, Kemâleddin Muhammed b. Abdülvâhid. *Fethü'l-Kadîr*. 10 Cilt. Beyrut: Dârü'l-Kütübü'l-İlmiyye, 2003.
- İbnü's-Şihne, İbrahim b. Muhammed. *Lisânü'l-Hükkâm fî Ma'rifeti'l-Ahkâm* (Tarablusî, *Mu'înü'l-Hükkâm*'ın kenarında). Mısır: 1882.
- İpşirli, Mehmet. "Mustafa Hayri Efendi", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 17: 64. İstanbul: TDV Yayınları, 1998.
- İpşirli, Mehmet. "Abdullah Efendi, Yenişehirli". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 1: 100. İstanbul: TDV Yayınları, 1988.
- İpşirli, Mehmet. "Çatalcalı Ali Efendi", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 8: 234. İstanbul: TDV Yayınları, 1993.
- Kâdihân, Fahrüddin Hasan b. Mansûr. *Fetava'l-Hâniyye*. 3 Cilt. Beyrut: Dârü'l-Kütübü'l-İlmiyye, 2009.
- Kadri Efendi. *Vâkı'atü'l-Müftîn*. Bulak: 1300.
- Kallek, Cengiz. "el-Hidâye". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 17: 471-473. İstanbul: TDV Yayınları, 1998.
- Kallek, Cengiz. "Fetâvâ-yı Ali Efendi". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 12: 438. İstanbul: TDV Yayınları, 1995.
- Kandemir, Feridun. *Peygamberimizin Gölgesinde Son Türkler ve Medine Müdâfâsı*. İstanbul: Yağmur Yay., 1974.
- Kayapınar, Hüseyin. "Merğînânî ve Eseri Hidâye". *Diyanet Dergisi* 22/2 (1986): 26-41.
- Kenanoğlu, M. Macit. "Mîrî Arazi". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 30: 157-160. İstanbul: TDV Yayınları, 2005.
- Kılavuz, Ahmet Salim. "Bâcûrî". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 4: 416. İstanbul: TDV Yayınları, 1991.

- Kılıçer, M. Esat. “Buhârî, Tâhir b. Ahmed”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 6: 376. İstanbul: TDV Yayınları, 1992.
- Kızılkaya, Necmettin. “Zeylaî, Osman b. Ali”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 44: 354-355. İstanbul: TDV Yayınları, 2013.
- Koca, Ferhat. “Fetvahâne”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 12: 496-500. İstanbul: TDV Yayınları, 1995.
- Koca, Ferhat. “Fudayl Çelebi, Zenbillizâde”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 13: 207. İstanbul: TDV Yayınları, 1996.
- Koca, Ferhat. “İbnü’l-Hümâm”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 21: 87-90. İstanbul: TDV Yayınları, 2000.
- Koca, Ferhat. “Merginânî, Burhaneddin”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 29: 182; Ankara: TDV Yayınları, 2004.
- Koca, Ferhat. “Molla Hüsrev”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 30: 252-254. İstanbul: TDV Yayınları, 2005.
- Koçkuzu, Ali Osman. “Aynî, Bedreddin”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 4: 271-272. İstanbul: TDV Yayınları, 1991.
- Komisyon (Alemgeriyye, Nizam, Mustafa el-Bâbî el-Hanefî ve Ehâviyye). *el-Fetvâ’l-Hindiyye*. 5 Cilt. Beyrut: Dârü’l-Kütübü’l-‘İlmiyye, 2000.
- Komisyon, *Kur’an-ı Kerîm Açıklmalı Meali*, Ankara: TDV Yayınları, 2018.
- Köse, Saffet. “İmâdî”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 22: 171. İstanbul: TDV Yayınları, 2000.
- Kürlânî, Celaleddin Şemsüddin. *Kifâye şerhu’l-Hidâye*. Veliyyüddin Ef., nr. 1314. Beyazıt Devlet Kütüphanesi.
- Malkoç, Mehmet. *Ana Hatlarıyla Mecelle ve Mecelle ile İlgili Bibliyografik Çalışma*. Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi, 2001.
- Mardin, Ebü’l Ula. *Medeni Hukuk Cephesinden Ahmet Cevdet Paşa*. 9 Cilt. Ankara: TDV Yayınları, 1996.
- Merginânî, Ebü’l-Hasen Burhanüddin. *el-Hidâye şerhu Bidâyeti’l-Mübtedî*. 7 Cilt. Beyrut: 1417.

- Molla Hüsrev, Muhammed b. Feramuz. *Dürerü'l-Hükkâm fî şerhi Gureri'l-Ahkâm*. 2 Cilt. Karaçi.
- Müslîm, Ebu'l-Hüseyn el-Kuşeyrî b. Haccac. *Sahihu'l-Müslim* (thk. Muhammed Fuad Abdülbaki). Müsakat, 124. Kahire: 1955/1374.
- Narin, İsmail. “Son Devir Osmanlı Âlimlerinden Ali Haydar Efendi'nin Hayatı, Hukukçuluğu ve Eserleri”. *İlâhiyât Tetkikleri Dergisi* 2/46 (2016): 51-80.
- Narin, İsmail. *Ali Haydar Efendi'nin Hayatı, İlmî Şahsiyeti ve Eserleri*. Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi, 2001.
- Nızamı, Khaliq Ahmad. “Evrenzîb”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 11: 537. İstanbul: TDV Yayınları, 1995.
- Öğüt, Salim. “Fetâvâ-yı Feyziyye”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 12: 443. İstanbul: TDV Yayınları, 1995.
- Ömer Nasuhi Bilmen, *Hukuku İslâmiyye ve Istılahatı Fıkhiye Kamusu*. 1 Cilt. İstanbul: Bilmen Basım ve Yayınevi, 1970.
- Özcan, Tahsin. “Mehmed Emin Efendi, Ankaravî”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 28: 461. Ankara: TDV Yayınları, 2003.
- Özcan, Tahsin. “Şeyhîzâde”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 39: 86. İstanbul: TDV Yayınları, 2010.
- Özel, Ahmet. “Behcetü'l-Fetâvâ”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 5: 346. İstanbul: TDV Yayınları, 1992.
- Özel, Ahmet. “Bezzâzî”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 6: 113. İstanbul: TDV Yayınları, 1992.
- Özel, Ahmet. “el-Âlemgiriyye”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 2: 365-366. İstanbul: TDV Yayınları, 1989.
- Özel, Ahmet. “Haskefî”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 16: 387. İstanbul: TDV Yayınları, 1997.
- Özel, Ahmet. “Hizânetü'l-Ekmele”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 18: 180. İstanbul: TDV Yayınları, 1998.
- Özel, Ahmet. “İbn Âbidîn, Muhammed Emin”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 19: 292. İstanbul: TDV Yayınları, 1999.

- Özel, Ahmet. “İbn Âbidînzâde”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 19: 293-294. İstanbul: TDV Yayınları, 1999.
- Özel, Ahmet. “İbn Nüceym (Hayatı ve Eserleri)”. *Anadolu Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Dergisi* 3 (1979): 361-378.)
- Özel, Ahmet. “İbn Nüceym, Zeynüddin”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 20: 236-237. İstanbul: TDV Yayınları, 1999.
- Özel, Ahmet. “Kâdîhân”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 24: 121. İstanbul: TDV Yayınları, 2001.
- Özel, Ahmet. “Kadri Efendi”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 24: 140-141. İstanbul: TDV Yayınları, 2001.
- Özel, Ahmet. “Timurtâşî, Muhammed b. Abdullah”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 41: 188-189. İstanbul: TDV Yayınları, 2012.
- Özel, Ahmet. *Hanefî Fıkıh Âlimleri*. 3. Baskı. Ankara: TDV Yayınları, 2013.
- Özen, Şükrü. “İbnü’ş-Şihne, Lisânüddin”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 21: 224-225. İstanbul: TDV Yayınları, 2000.
- Öztuna, Yılmaz. *Hüseyin Saadeddin Arel*. Ankara: Kültür Bakanlığı, 1986.
- Öztürk, Cemil. “Dârümuallimîn”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 8: 551-552. İstanbul: TDV Yayınları, 1993.
- Sadgrove, Philip Charles. “Tahtâvî, Ahmed b. Muhammed”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 39: 438-439. İstanbul: TDV Yayınları, 2010.
- Sinanoğlu, Mustafa. “Hamevî, Ahmed b. Muhammed”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 15: 456-457. İstanbul: TDV Yayınları, 1997.
- Şener, Abdülkadir. “Molla Miskîn”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 30: 259. İstanbul: TDV Yayınları, 2005.
- Şibli, Muhammed b. Abdillâh, *el-Yenâbi‘ fî ma‘rifeti’l-usûl ve’t-tefârî‘*.
- Şürünlâlî, Hasan b. Ammâr, *Ğunyetü Zeyi’l-Ahkâm fî Büğyeti Dürerü’l-Hükkâm* (Molla Hüsrev, *Dürerü’l-Hükkâm*’ın kenarında). 2 Cilt. Karaçi: b.y., ty.
- Tâhir b. Ahmed el-Buhârî, *Hülâsatü’l-Fetâvâ*.

- Tahtâvî, Seyyid Ahmed el-Hanefî, *Hâşiyetü't-Tahtâvî ale'd-Dürri'l-Muhtâr*. 4 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Marife, 1975.
- Taşkan, Hayriye Kaliç. *Dürrerü'l-Hükkâm Şerhi Mecelleti'l-Ahkâm 1-63. Maddeleri: Metin ve İnceleme*. Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi, 2006.
- Tayşi, Mehmet Serhan. "Fezullah Efendi, Seyyid", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 12: 527. İstanbul: TDV Yayınları, 1995.
- Timurtâşî, Şemsüddin Muhammed b. Abdullah. *Tenvîrü'l-Ebsâr ve Câmi'u'l-Bihâr* (İbn Âbidîn, *Reddü'l-Muhtâr*'ın kenarında). 2 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 2002.
- Topal, Şevket. "Şürübülâlî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 39: 274-276. İstanbul: TDV Yayınları, 2010.
- Topcuoğlu, Ali Aslan. "Mecelle Şârihi Ali Haydar Efendi'nin Hayatı ve Hukukçuluğu". *Türkiyat Araştırmaları Dergisi* 28 (2010): 331.
- Topcuoğlu, Ali Aslan. *İslâm Hukukunda Mefkûd ve Hükümleri*. Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi, 1998.
- Tûrî, Hüseyin b. Ali, *Tekmile-i Bahru'l-Raik şerhu Kenzi'd-Dekâik*, 8 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1997.
- Uzunpostalcı, Mustafa. "Burhânüddin el-Buhârî". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 6: 435-436. İstanbul: TDV Yayınları, 1992.
- Yenişehirli Abdullah Efendi, *Behcetü'l-Fetâvâ*. İstanbul 1266.
- Yurdakul, İlhami. "Mekteb-i Nüvvâb". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. EK-2: 242-243. İstanbul: TDV Yayınları, 2016.
- Yûsuf b. Ali el-Cürcânî, *Hizânetü'l-Ekmele*.
- Zeylâî, Fahrüddin Osman b. Ali, *Tebyînü'l-Hakâik şerhu Kenzi'd-Dekâik*. 6 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Mâriفة, 1314.

ÖZ GEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı Soyadı :Soner DOĞAN
Uyuğu : T.C.
Doğum Tarihi ve Yeri : 01.04.1994 Yıldızeli
e-posta : soner_dogan.58@hotmail.com

EĞİTİM

Derece	Kurum	Mezuniyet Yılı
Lisans	Sivas Cumhuriyet Üniversitesi	2016
Yüksek Lisans	Sivas Cumhuriyet Üniversitesi	2019

İŞ TECRÜBESİ

Tarih	Kurum	Görev
15.10.2013	Diyanet İşleri Başkanlığı	İmam-Hatip
18.09.2017	Milli Eğitim Bakanlığı	Öğretmen

YABANCI DİL BİLGİSİ

Yabancı Dilin Adı KPDS () ÜDS () TOEFL () EILTS ()